РУССКО • ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ ВОЕННЫХ ТЕРМИНОВ

РУСЧА • ТАТАРЧА ХӘРБИ ТЕРМИННАР СҮЗЛЕГЕ

РУССКО • ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ ВОЕННЫХ ТЕРМИНОВ

Русча-татарча хәрби терминнар сүзлеге

КАЗАН
ТАТАРСТАН КИТАП НӘШРИЯТЫ
2000

Русско-татарский словарь военных терминов

КАЗАНЬ
ТАТАРСКОЕ КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
2000

УДК 030+355/359
ББК 68я2
Р88

Книга издается при поддержке комитета по реализации Закона «О языках народов Республики Татарстан»,созданного при Кабинете Министров Республики Татарстан.

Автор-составитель ***Р.А.Мугинов***

Рецензент:
старший научный сотрудник ИЯЛИ
им. Г.Ибрагимова АН Татарстана, кандидат филологических наук
Г.Г.Сабирова

Консультант:
полковник запаса, доктор технических наук
З.Л.Зайнуллин

Р88 Русско-татарский словарь военных терминов./Автор-составитель Р.А.Мугинов.—Казань: Татар.кн.изд-во, 2000.— 151 с., с илл.

Русско-татарский словарь военных терминов содержит около 8 тысяч терминов всех видов вооруженных сил.

Словарь предназначен как вспомогательное учебное пособие для руководителей и слушателей предмета «Основы военной службы» в общеобразовательных школах. Он может быть использован в системе военной подготовки в вузах и учебных организациях РОСТО.

Предполагается, что данный словарь со своими приложениями будет полезным справочником также для работников военных комиссариатов, правоохранительных органов, студентов и преподавателей педагогических институтов и училищ, переводчиков, писателей, работников печати, радио, телевидения и других категорий читателей.

ISBN 5—298—00925—5

© Татарское книжное издательство, 2000

ПРЕДИСЛОВИЕ

Татарская лексикография имеет богатую историческую традицию, берущую начало в глубокой древности. В последнее время работа в этом направлении языкознания заметно оживилась. И благодаря тому, что татарский язык был объявлен государственным наравне с русским, выросла потребность в различных словарях, в том числе и в терминологических.

Довольно давно дает о себе знать необходимость выпуска русско-татарского словаря военных терминов. Большие изменения, произошедшие в Вооруженных Силах после Великой Отечественной войны, ввели в наш язык новые слова, понятия и термины. Однако многие из них вошли в оборот без перевода с русского и других языков, поэтому при их применении часто возникали и возникают те или иные затруднения. Не красят татарский язык и разночтения в уже сделанных переводах некоторых военных терминов в существующих ныне русско-татарских словарях. Эти словари часто не отвечают современным требованиям татарского языка и не удовлетворяют потребностям профессиональных переводчиков, журналистов, писателей, а также работников оборонных предприятий и учреждений на территории Татарстана.

Было бы прекрасно, если бы эти пробелы хоть в какой-то мере смог восполнить словарь, который вы держите в руках.

В приложении к словарю военных терминов помещены образцы вооружения, боевой техники, а также военной формы разных эпох. Благодаря этому данная книга может быть успешно использована как вспомогательное учебное пособие в процессе преподавания курса «Основы военной службы» в средних школах, техникумах, училищах Татарстана. Этот словарь также будет полезен и для юношей, готовящихся к военной службе.

В процессе работы над словарем учтены ценные советы доктора филологических наук Ф.А.Ганиева, которому автор выражает искреннюю благодарность.

КЕРЕШ СҮЗ

Татар лексикографиясенең борынгы заманнардан ук килә торган бай традициясе бар. Бу юнәлештә эшләр соңгы елларда аеруча җанланып китте. Татар теленең рус теле белән беррәттән дәүләт теле дип игълан ителүе башка сүзлекләр белән бергә терминологик сүзлекләргә дә ихтыяҗны арттырды.

Русча-татарча хәрби терминнар сүзлегенең кирәклеге үзен күптән сиздереп тора. Бөек Ватан сугышыннан соң Коралллы Көчләрдә булган зур үзгәрешләр телебезгә дә яңа төшенчәләр, терминнар кертте. Ләкин аларның күбесе кулланугa тәрҗемә ителмичә рус һәм башка теллардән алынганлыктан, еш кына аңлашылмаучылык, төрле буталчыклар килеп чыга. Хәрби терминнарны татарчага тәрҗемә итүдәге төрлелек тә телебезне бизәми. Моңарчы нәшер ителгән русча-татарча сүзлекләргә хәрби терминнар бик аз күләмдә кертелгәнлектән, алар бүгенге көндә тәрҗемәчеләрне, хәрби темага язучы журналистларны, язучыларны, Татарстанда урнашкан оборона предприятиеләре һәм оешмалары хезмәткәрләрен канәгатьләндерә алмыйлар. Бу бушлыкны ниндидер күләмдә сезнең кулдагы шушы сүзлек тутыра алса, бик яхшы булыр иде.

Хәрби терминнар сүзлегенең кушымтасында борынгы бабаларыбызның һәм бүгенге армияләрнең сугыш кораллары, техникасы, форма киемнәре үрнәкләре бирелгән. Бу исә шушы китапны Татарстандагы һәм башка төбәкләрдәге мәктәпләрдә, техникумнарда, училищеларда укучыларга хәрби хезмәт нигезләре дәресләрендә уку әсбабы итеп кулланырга да мөмкинлек бирә. Сүзлек хәрби хезмәткә җыенучы егетләребезгә дә файдалы булыр.

Сүзлекне бастырып чыгаруга әзерләгәндә филология фәннәре докторы Ф.Ә.Ганиевның кыйммәтле киңәшләре искә алынды. Автор аңа үзенең зур рәхмәтен белдерә.

Использованная литература
Файдаланылган әдәбият

1. Арсеньев А.А., Воронич М.П. Жить — Родине служить. Русские пословицы, поговорки, изречения.— Москва, 1958.

2. Великая Отечественная война 1941—1945 гг. Словарь-справочник.— Москва, 1988.

3. Галеев М.С. Русча-татарча физика терминнары сүзлеге.— Казан, 1972.

4. Дюпюи Эрнест Р., Дюпюи Тревор Н. Всемирная история войн. Книга первая.— Санкт-Петербург, Москва, 1997.

5. Краткий англо-русский и русско-английский военный словарь.— Москва, 1963.

6. Макаров В.И., Матвеева Н.П. Словарь лексических трудностей художественной литературы.— Киев, 1989.

7. Исәнбәт Н. Татар халык мәкальләре. Өченче том.— Казан, 1967.

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка.— Москва, 1978.

9. Плехов А.М. Словарь военных терминов.— Москва, 1988.

10. Политехнический словарь.— Москва, 1989.

11. Русско-татарский словарь.— Москва, 1984.

12. Словарь-справочник по трению, износу и смазке деталей машин.— Киев, 1979.

13. Современный словарь иностранных слов.— Москва, 1992.

14. Татарско-русский словарь.— Москва, 1966.

15. Татар теленең аңлатмалы сүзлеге (3 томда).— Казан, 1977, 1979, 1981.

16. Смирнов А.П. Волжские булгары.— Москва, 1951.

17. Тимергалин А.К., Әхмәтов Г.Г., Садыйков Ш.Г. Русча-татарча авыл хуҗалыгы терминнары сүзлеге.— Казан, 1971.

18. Штаб Р.К.К.А. Краткий русско-татарский словарь военных терминов (толмач).— Москва, 1926.

19. Шунков В.Н. Современное стрелковое оружие.— Минск, 1997.

Условные сокращения

Русские

арт.— артиллерия
высок.— высокий стиль
ж — женский род
ист.— исторический термин
км — километр
м — мужской род
мат.— математика
мед.— медицина
мм — миллиметр
мн.— множественное число
мор.— морской термин
нареч.— наречие
перен.— в переносном значении
полит.— политический термин
разг.— разговорное слово, выражение
с — средний род
см.— смотри
собир.— собирательное (существительное), собирательно
техн.— технический термин
уст.— устаревшее

Татарские

геогр.— география
иск.— искергән сүз
күч.— күчермә мәгънәдә
махс.— махсус термин
мәс.— мәсәлән
приб.— прибор
тар.— тарихи термин
һ.б.— һәм башкалар

Русский алфавит

А а	И и	С с	Ь ь
Б б	Й й	Т т	Ы ы
В в	К к	У у	Ъ ъ
Г г	Л л	Ф ф	Э э
Д д	М м	Х х	Ю ю
Е е	Н н	Ц ц	Я я
Ё ё	О о	Ч ч	
Ж ж	П п	Ш ш	
З з	Р р	Щ щ	

А

абордаж *м* абордаж *(ишкәкле һәм җилкәнле флот чорында: дошман корабына якынаеп кул сугышына керү өчен аңа һөҗүм ясау)*

абразив *м* абразив *(берәр нәрсәнең өстен тигезләү яки шомартып ялтырату өчен кулланыла; абразив материаллар — шомарту, кайрау, ялтырату материаллары: пемза, корунд, наждак, алмаз, карборунд һ.б.)*

абсцисса *ж* абсцисса *(тирәлектә ноктаның торышын билгели торган өч координатның берсе)*

авангард *м* авангард *(гаскәрнең яки флотның төп көчләрдән алда бара торган отряды)*

боковой ~ кырый авангард

аванпорт *м* аванпорт *(портның тышкы өлеше)*

аванпост *м* аванпост *(алгы пост һәм шундый пост урнашкан урын)*

аванс *м* аванс *(берәр чыгым өчен алдан бирелгән акча)*

авантюра *ж* авантюра *(очраклы уңышка исәпләнгән хәвефле, шикле гамәл; чынбарлыкны исәпкә алмыйча башланган һәм һәлакәткә дучар булган эш)*

аварийность *ж* аварияле лек, аварияле булу

авария *ж* авария *(эш, хәрәкәт вакытында машинаның, җайланманың, механизмның сафтан чыгуы, ватылуы)*

авиабаза *ж* авиабаза

авиабомба *ж* авиабомба

авиабригада *ж* авиабригада

авиадесант *м* авиадесант *(очкычтан дошман җиренә гаскәр төшерү һәм шул төшерелгән гаскәр)*

авиадивизия *ж* авиадивизия

авианосец *м* авианосец *(диңгез авиациясе өчен хәрәкәт итүче база булып хезмәт итә торган диңгез корабы)*

авиапушка *ж* авиатуп

авиатор *м* авиатор, очучы

авиация *ж* авиация, һава флоты

пилотируемая ~ пилотлы авиация, идарә ителә торган авиация

~ **противовоздушной обороны** һава һөҗүменнән саклану авиациясе

разведывательная ~ күзәтү авиациясе

санитарная ~ санитар авиация

~ **связи** элемтә авиациясе

~ **сухопутных войск** коры җир гаскәрләре авиациясе

торпедоносная ~ торпеда йөртү авиациясе

фронтовая ~ фронт авиациясе

авиачасть *ж* авиачасть, авиация часте

авиашкола *ж* авиамәктәп

авиаэскадра *ж* авиаэскадра *(очкычларның тактик берләшмәсе)*

авиаэскадрилья *ж* авиаэскадрилья *(берничә авиация звеносыннан (отрядыннан) торган тактик подразделение. Аның составына, кагыйдә буларак, 10нан 24кә кадәр һәм аннан күбрәк очкыч керә)*

авиетка *ж* авиетка *(бер урынлы җиңел самолетның искергән исеме)*

авометр *м* авометр *(амперметр, вольтметр һәм омметрның өчесенең дә эшен башкара торган прибор — ампервольтомметр)*

автобатальон *м* автобатальон, автомобиль батальоны

автогараж *м* автогараж, автомобиль гаражы

автодром *м* автодром *(автомобильләрне сынау һәм ярышлар уздыру мәйданы)*

автомат *м* автомат *(шәхси ату коралы. Сугышта дошманның тере көчләренә каршы кулланыла. Хәзерге автоматлар 5,45—7,66 мм калибрлы итеп чыгарыла)*

автоматчик *м* автоматчы *(автомат белән коралланган сугышчы)*

автомобиль *м* автомобиль

броневой ~ броняды автомобиль

грузовой ~ йөк автомобиле

двухосный ~ ике күчәрле автомобиль

десантно-транспортный плавающий ~ йөзмә десант-транспорт автомобиле

автопогрузчик *м* автотөягеч

агент *м (шпион)* агент, шымчы

агентура *ж* 1. агентура *(разведка ясау яки шпионлык итү хезмәте)* 2. *собир.* агентлар

адаптация *ж* адаптация *(организмның әйләнә-тирә шартларга җайлашуы)*

администрация *ж* 1. администрация, идарә органы 2. *собир.* администраторлар, житәкчеләр

военная ~ хәрби администрация *(хәрби идарә органнары)*

адмирал м адмирал *(хәрби-диңгез флотының командирлар составындагы хәрби дәрәҗә яки шул дәрәҗәдәге кеше. Устав буенча (үсү тәртибендә) контр-адмирал, вице-адмирал, адмирал, флот адмиралы дәрәҗәләре каралган)*

адмиралтейство *с* адмиралтейство *(1. иск. хәрби суднолар ясау һәм аларны җиһазлау урыны 2. патша Россиясендә һәм Англиядә: диңгез көчләренең иң югары идарә органы; диңгез ведомствосы)*

адмиральск//ий адмирал ...ы, е; адмираллык ...ы, е

~ **ое звание** адмирал дәрәҗәсе

адрес *м* адрес *(1. хат конвертында, посылкада һ.б. аларны кая җибәрелүен һәм кем алачагын күрсәтүче язу 2. тантаналы шартларда тапшырыла торган котлау язуы)*

адъюнкт *м* адъюнкт *(югары хәрби уку йортларында: аспирант)*

адъютант *м* адъютант *(хәрби начальник карамагында торучы һәм аның төрле йомышларын үтәүче офицер)*

азбука *ж* әлифба

~ **Морзе** Морзе әлифбасы

пятизначная телеграфная ~ биш урынлы телеграф әлифбасы

семафорная ~ семафор әлифбасы *(семафор флаглары ярдәмендә кулларның төрле торышын яки хәрәкәтен күрсәтү юлы белән хәрефләрне һәм хезмәт билгеләрен шартлы аңлату)*

академия *ж* академия *(1. югары фән яки сәнгать учреждениесе 2. кайбер югары уку йортларының исеме)*

военно-медицинская ~ хәрби-медицина академиясе

акваланг *м* акваланг *(кеше су астында йөзгәндә файдаланыла торган махсус сулау аппараты)*

аквалангист *м* аквалангчы *(акваланг киеп су астын, су төбен тикшерүче, су төбенә төшүче)*

акватория *ж* акватория *(сулык мәйданы)*

аккумулятор *м* аккумулятор *(электр энергиясе исәбенә химик юл белән туплап, кайтма химик реакция вакытында электр энергиясе бирә торган прибор)*

железно-никелевый ~ тимерле-никельле аккумулятор

кислотный ~ кислоталы аккумулятор *(электролиты сульфат кислотасы эремәсеннән тора)*

свинцовый ~ кургашлы аккумулятор *(электродлары кургаштан, электролиты сульфат кислотасы эремәсеннән тора)*

щелочной ~ селтеле аккумулятор *(электролиты калий гидроксиды эремәсеннән тора)*

аксельбант *м* аксельбант *(кайбер армияләрдә генералларның, штаб офицерларының һәм төрле рангтагы адъютантларның мундирларында уң иңбашлары аша погон астыннан үткәрелгән алтын, көмеш шнур яки тасма)*

акт *м* 1. чыгыш, хәрәкәт, гамәл 2. *(документ)* акт

диверсионный ~ диверсион акт, диверсион гамәл

обвинительный ~ гаепләү акты

приемочный ~ кабул итү акты

террористический ~ террористик акт

~ **технического состояния** техник торыш акты

активность *ж* активлык

боевая ~ сугышчан активлык

активный актив, эшлекле

акустический акустик, ишетелеш ...ы,е

акция *ж* акция, гамәл, чыгыш, хәрәкәт

политическая ~ сәяси акция

алебарда *ж* алебарда *(борынгы сугыш коралы — озын саплы фигуралы балта)*

альбедо *с* альбедо *(нинди дә булса өслекнең төшкән яктылыкны кире кайтару сәләтен күрсәтүче зурлык)*

альтиметр *м* альтиметр *(биеклеккә карап атмосфера басымының үзгәрүенә нигезләнеп эшли торган биеклек үлчәү приборы)*

альянс *м* альянс, союз

политический ~ политик альянс

амбразура *ж* амбразура *(хәрби ныгытмаларның стеналарында ату һәм күзәтү өчен ясалган махсус тишек)*

аммонал *м* аммонал *(шартлагыч матдә)*

аммонит *м* аммонит *(составына нитрокушылмалар кергән шартлагыч матдә)*

амперметр *м* амперметр *(электр тогы көчен үлчәү приборы)*

амплитуда *ж* амплитуда *(периодик рәвештә үзгәреп торган зурлыкның нуль кыйммәтеннән максималь кыйммәткә кадәр ераклыгы)*
ампула *ж* ампула *(дару саклау өчен кулланыла торган тар муенлы герметик пыяла савыт)*
ампутация *ж* ампутация, ампутацияләү
амуниция *ж* амуниция *(гаскәринең коралдан һәм киемнән башка кирәк-ярагы)*
амфибия *ж* амфибия *(суда да, җирдә дә хәрәкәт итә ала торган очкыч, танк яки автомобиль)*
ангар *м* ангар *(очу аппаратларын саклау, ремонтлау өчен махсус корылма)*
анемометр *м* анемометр *(җил көчен һәм тизлеген яисә вентиляция каналларында газ хәрәкәтен билгеләү приборы)*
антенна *ж* антенна *(тирәлеккә электромагнит дулкыннар җибәрү яки аларны кабул итү өчен җайланма системасы)*
лучевая ~ нурларсыман антенна
наклонная ~ авыш антенна
передающая ~ тапшыру антеннасы
поисковая ~ эзләгеч антенна
приемная ~ кабул итү антеннасы
тарелочная ~ тәлинкәсыман антенна
аппарат *м* аппарат
беспилотный ~ пилотсыз аппарат
полевой телефонный ~ кыр телефоны аппараты
посреднический ~ арадашлык аппараты
сварочный ~ эретеп ябыштыру аппараты
аппаратура *ж* аппаратура, аппаратлар
бортовая ~ борт аппаратурасы, борт аппаратлары
аппарель *ж* аппарель *(окопларга һәм ышыклану урыннарына хәрби техника керү (чыгу) өчен ясалган сөзәк юл)*
арбалет *м* арбалет *(җәя тибындагы борынгы ату коралы)*
ареометр *м* ареометр *(сыеклыкларның чагыштырма авырлыгын яки тыгызлыгын үлчи торган прибор)*
арест *м* арест, кулга алу, сак астына алу
арестованный *м* кулга алынган (кеше)
арестовывать кулга алырга
армада *ж высок.* армада *(бер юнәлештә хәрәкәт итүче зур хәрби флот, очкычлар яки танклар турында)*
армия *ж* армия *(1. дәүләт коралы көчләре җыелмасы 2. коры җир гаскәрләре 3. зур оператив гаскәрләр берләшмәсе)*
действующая ~ хәрәкәттәге армия
народная ~ халык армиясе
народно-освободительная ~ халык-азатлык армиясе
отдельная ~ аерым армия
полевая ~ кыр армиясе
регулярная ~ регуляр армия
танковая ~ танк армиясе
трудовая ~ хезмәт армиясе
экспедиционная ~ экспедицион армия
арретир *м* арретир *(берәр сизгер приборны, мәс., үлчәүне, кулланмаган вакытта бозылудан саклау өчен туктата торган җайланма)*
арсенал *м* арсенал *(1. сугыш кораллары һәм хәрби кирәк-яраклар склады 2. иск. сугыш кораллары һ.б. кирәк-яраклар хәзерли, ремонтлый торган учреждение)*
артиллерист *м* артиллерист, тупчы *(артиллериядә хезмәт итүче гаскәри)*
артиллерия *ж* артиллерия *(төрле конструкцияле һәм төрле калибрлы утлы ату кораллары)*
~ **малого калибра** кече калибрлы артиллерия
береговая ~ яр буе артиллериясе
зенитная ~ зенит артиллериясе
самоходная ~ үзйөрешле артиллерия
артогонь *м* артиллерия уты
артподготовка *ж* артиллерия әзерлеге
арьергард *м* арьергард *(арттан баручы сакчы отряд)*
ассистент *м* ассистент, ярдәмче
~**знаменщика** байрак йөртүче ярдәмчесе
атака *ж* атака, һөҗүм
атаковать атака ясарга, һөҗүм итәргә
аэростат *м* аэростат *(атмосфераның түбән катлауларында оча торган һава шары)*
аэрофотоаппарат *м* аэрофотоаппарат *(һавадан фотога төшерү өчен махсус аппарат)*

панорамный ~ панорамалы аэрофотоаппарат
аэрофотосъемка *ж* аэрофотога төшерү, һавадан фотога төшерү

Б

баббит *м* баббит (*подшипниклар эченә коеп тутырыла торган кургаш, бакыр һәм сөрмә эретмәсе*)
багаж *м* багаж, йөк
база *ж* база
~ **военно-воздушных сил** хәрби-һава көчләре базасы
военная ~ хәрби база
военно-морская ~ хәрби-диңгез базасы
бакен *м* бакен (*зур көймәләргә фарватерны күрсәтеп тору өчен су төбенә беркетелгән зур калкавычтан гыйбарәт фонарьлы маяк*)
баланс *м* баланс, тигезлек
балка *ж* 1. өрлек, матча 2. балка, сыза, коры үзән
балласт *м* балласт (*1. тиешле тирәнлек бирү өчен корабка, очу биеклеген саклау өчен аэростатка салынган йөк 2. тимер юл полотносының өстенә шпалларны ныгыту өчен салынган чуерташ, ком*)
баллистика *ж* баллистика (*артиллерия снарядларының, миналарның, авиабомбаларның, пуляларның һ.б.ның очу законнары турындагы фән*)
баллистический баллистик
баллон *м* баллон (*1. газ яки сыеклык тутыру өчен шар яки цилиндр формасындагы савыт 2. аэростат, дирижабль яки һава шарының газ үткәрми торган сүрүе 3. эченә һава тутырыла торган автомобиль шины*)
бампер *м* бампер (*автомобильләрдә бәрелешү көчен киметә торган җайланма*)
бандаж *м* бандаж (*машина һәм конструкцияләрнең буынлы өлешләренә ныклык өчен кидерелә торган металл балдак; тугым*)
бандит *м* бандит (*коралды талаучы, юлбасар*)
бандитизм *м* бандитлык, юлбасарлык
барабан *м* барабан (*1. музыка коралы 2. револьверда: патрон кую өчен оялары булган әйләнмәле магазин*)
барабанщик *м* барабанчы
барбет *м* барбет (*артиллерия орудиеләре һәм пулеметлар урнаштыру өчен бруствер артында өеп ясалган мәйданчык*)
баржа *ж* баржа (*күп йөк сыйдырышлы ясcы төпле судно*)
барк *м* барк (*җилкәнле судноның бер төре*)
барка *ж* барка (*ясcы төпле көймә*)
баркас *м* баркас (*14—22 ишкәкле көймә, моторлы булырга да мөмкин*)
барограф *м* барограф (*атмосфера басымын язып бара торган прибор*)
барометр *м* барометр (*атмосфера басымын үлчи торган прибор*)
баррикада *ж* баррикада (*шәһәр урамнары аркылы кул астындагы әйберләрдән (бүрәнә, таш һ.б.) корылган хәрби ныгытма*)
бастион *м* бастион (*биш почмаклы итеп корылган ныгытма, кечкенә форт*)
бастионн//ый бастион ...ы,е
~ **ые укрепления** бастион ныгытмалары
баталер *м* баталер (*хәрби-диңгез флоты судноларында, базаларында, складларында әйберләр, азык-төлек, шкипер милке белән идарә итүче*)
батальон *м* батальон (*берничә ротадан торган гаскәри берәмлек, полктан түбәнрәк баскычта тора. Коры җир, һава десанты гаскәрләрендә һәм диңгез пехотасында төп тактик подразделение*)
батарея *ж* батарея (*артиллериядә утка тоту һәм тактика подразделениесе. Гадәттә 2—3 ут взводыннан тора*)
батискаф *м* батискаф (*тирән су астына төшә ала торган үзидарәле аппарат. Хәрби эштә күзәтүләр алып бару, су асты объектларын тикшерү өчен һ.б. максатларда кулланыла*)
башня *ж* башня, манара (*танкларда, судноларда, су асты көймәләрендә ату кораллары, күзәтү приборлары урнаштырылган һәм броня белән капланган корылма*)
бдительность *ж* уяулык
проявить ~ уяулык күрсәтергә
бдительный уяу
бег *м* йөгерү, йөгереш, чабыш
бегом йөгереп, тиз генә, бик тиз
~ марш! (*команда*) йөгереп марш!
бедствие *с* бәла-каза, һәлакәт, афәт, зур бәхетсезлек

беженец *м* качак
безаварийный авариясез, бәла-казасыз
безветренный җилсез, тын, ышык
бездорожье *с* юлсызлык, юллар юклык
бездыханный тынсыз, үле, жансыз
беззаконный законсыз, законга сыешсыз, законга каршы
безопасный куркынычсыз, имин
безоружный коралсыз
безостановочный тоткарсыз, карусыз
безоткатн//ый кайтымсыз
~ **ое орудие** кайтымсыз орудие *(атканнан соң артка чикми торган)*
бензовоз *м* бензовоз *(бензин ташый торган автоцистерна)*
берет *м* берет *(кырпусыз, җиңел, йомшак, түгәрәк баш киеме)*
берма *ж* берма *(ату вакытында терсәкләрне терәү, патроннар, гранаталар һ.б. сугыш кирәк-яраклары кую өчен окоп алдындагы мәйданчык)*
бескозырка *ж* бескозырка *(хәрби-диңгез училищесы курсантларының, хәрби-диңгез флотында матросларның һәм кайбер кече командирларның козырексыз, артына тасмалар тагылган баш киеме)*
беспамятство *с* һушсызлык, иссезлек, аң югалту
бесперебойный өзлексез
беспилотный пилотсыз, очучысыз
беспорядочный тәртипсез, таркау, буталчык
беспощадный аяусыз, рәхимсез, мәрхәмәтсез, шәфкатьсез
бета-частицы бета-кисәкчәләр *(радиоактив матдә таркалганда атом төшеннән аерылып чыга торган тискәре корылмалы кисәкчәләр — электроннар)*
бивак *м* бивак *(гаскәрнең куну яки ял итү өчен ачык һавада туктаган урыны)*
биллион *м* биллион *(рус, француз һәм Америка системаларында мең миллионга (миллиардка), ә немец һәм инглиз системаларында миллион миллионга (мең миллиардка) тигез булган сан)*
билет *м* билет
военный ~ хәрби билет (хәрби хезмәткә мөнәсәбәтне күрсәтә торган документ)
бинокль *м* бинокль *(ерактагы әйберләрне якынайтып, зурайтып күрсәтә торган прибор)*
биплан *м* биплан *(аслы-өсле ике канатлы самолет)*
битва *ж* сугыш, зур сугыш
блиндаж *м* блиндаж *(кырда сугышчыларны, шулай ук сугыш кирәк-яракларын артиллерия һәм миномет утыннан саклау өчен ясалган хәрби корылма, яшерену урыны)*
блокада *ж* блокада, камалыш, бөкра *(билгеле шартларга күндерү яки бирелергә мәҗбүр итү өчен берәр ил, шәһәр, крепостьның дошман гаскәрләре тарафыннан камалуы, тышкы бәйләнештән мәхрүм ителүе)*
блокштив *м* блокштив *(склад яки казарма итеп үзгәртеп корылган иске судно)*
боеприпас *м* боеприпас (*сугыш кирәк-яраклары: артиллерия снарядлары, ракеталарның һәм торпедаларның боеголовкалары, патроннар, гранаталар, бомбалар, миналар, шартлау зарядлары, төтен шашкалары, яктырту һәм сигнал ракеталары һ.б.)*
боеспособность *ж* сугышка сәләт, сугышка сәләтлелек
боец *м* сугышчы, гаскәри
бой *м* сугыш, сугышу, алыш
оборонительный ~ оборона сугышы
бойница *ж* бойница (*берәр ныгытманың стенасында яки саклану корылмасында мылтыклардан, пулеметлардан ату өчен ясалган тишек)*
бомба *ж* бомба *(эченә шартлаучан матдә тутырылган корыч тышлы снаряд)*
бомбардировщик *м* бомбардировщик *(бомбага тотучы очкыч)*
бомбодержатель *м* бомба таккыч *(очкычка бомба тагу җайланмасы)*
бомбомет *м* бомбомет *(якын арага бомба ыргыта торган орудие)*
бот *м* бот *(җилкәнле, ишкәкле яки моторлы зур булмаган судноларның уртак исеме)*
боцман *м* боцман *(хәрби-диңгез флотында — кече команда составыннан судноның хуҗалык эшләре өчен җаваплы кеше)*
браунинг *м* браунинг *(Америка конструкторы Браунинг исеме белән аталган автомат-пистолет)*
брашпиль *м* брашпиль *(суднода якорь*

күтәрү һ.б. эшләр башкару өчен махсус лебедка)

бригада *ж* бригада *(берничә батальоннан (дивизионнан), махсус гаскәр һәм тыл подразделениеләреннән төзелгән тактик берләшмә. Ул сугышчан составы буенча дивизиядән кечерәк)*

бронетранспортер *м* бронетранспортер *(пехотада сугышчыларны һәм сугыш кирәк-яракларын ташый торган броняла автомобиль)*

бронза *ж* бронза *(бакырга кургаш кушып коелган эретмә)*

броня *ж* броня *(корыч яки башка төр нык материалдан эшләнгән саклану тышчасы, калканы — хәрби корабларда, танкта һ.б.)*

бруствер *м* бруствер *(снарядтан, пуля-дан, дошман күзеннән саклану өчен окопның яки траншеяның алгы кырына өеп ясалган калкулык)*

буксир *м* буксир *(үзе йөрми торган судноларны, салларны һ.б. йөзмә корылмаларны тагып йөртүче катер яки башка үзйөрешле судно)*

буксировка *ж* буксирлау, тартып бару

булава *ж ист.* чукмар

бумеранг *м* бумеранг *(ыргытканнан соң кире әйләнеп кайта торган һөҗүм коралы)*

бундесвер *м* бундесвер *(Германия Федератив Республикасы армиясенең атамасы)*

бункер *м* бункер *(махсус җиһазланган җир асты бинасы)*

бунт *м* фетнә, баш күтәрү

буссоль *м* буссоль *(артиллерия уты белән идарә итү приборы)*

бухта *ж* бухта, култык *(диңгездә)*

бушлат *м* бушлат *(матрослар кия торган махсус куртка)*

бюллетень *м бюллетень (нинди дә булса мөһим вакыйга турында кыска хәбәр)*

В

вал *м* вал *(1. кучәр 2. туфрак өеме)*

огневой ~ ут валы *(артиллериянең күчә барган утка тоту сызыгы)*

коленчатый ~ терсәкле вал

варвар *м* вәхши

вариометр *м* вариометр

авиационный ~ авиация вариометры *(очу аппаратының күтәрелү һәм төшү тизлеген үлчәү приборы)*

в атаку! *(команда)* атакага!

ватерлиния *ж* ватерлиния *(кораб бортында аның суга батуының нормаль линиясенә туры килгән сызык)*

вахмистр *м* вахмистр *(патша армиясендә кавалерия унтер-офицеры)*

вахта *ж* вахта *(корабта дежур тору)*

в две шеренги становись! *(команда)* ике рәткә бас!

ведущий әйдәп баручы, ияртүче

вермахт *м* вермахт *(1935—45 елларда фашист Германиясе кораллы көчләренең исеме)*

вертолет *м* вертолет, *разг.* боралак *(винт ярдәмендә күтәрелеп оча торган аппарат)*

вестовой *м* вестовой *(хәрби-диңгез флотында кают-компаниягә хезмәт күрсәтү өчен билгеләнгән матрос)*

ветеран *м* ветеран *(узган сугышларда катнашкан сугышчы, озак еллар хәрби көчләрдә бер частьта хезмәт итүче кеше)*

веха *ж* маяк *(юл күрсәтү өчен куелган биек корылма, башня, билге)*

взаимодействие *с* үзара ярдәм, үзара булышу

~ **авиации с сухопутными войсками** авиациянең коры җир гаскәрләре белән бердәм хәрәкәтләре

~ **пехоты и артиллерии** пехота белән артиллериянең үзара ярдәм итешүе

взвод I *м* взвод *(рота, батарея составына керүче подразделение. Гадәттә 2 — 4 отделениедән (расчеттан, экипаждан) тора)*

взвод II *м* взвод *(затворның бер часте)*

поставить курок на ~ курокны взводка кую

взрыватель *м* шартлаткыч *(гранатада, минада, снарядта, ракетада, торпедада һ.б.)*

взыскание *с* җәза, җаваплылыкка тарту, зыянны каплату

дисциплинарное ~ дисциплинар җәза

вибрация *ж* вибрация, калтырау, тирбәнеш

визир *м* визир *(прицелның бер часте)*

визировать визирларга *(теодолит һ.б. ярдәмендә карау сызыгын билгеле бер ноктага төбәү)*

винтовка *ж* винтовка *(сырлы көпшәле мылтык)*

винчестер *м* винчестер *(корал ясаучы*

фирмага нигез салган О.Винчестер исеме белән аталган магазинлы автомат мылтык, XIX гасыр урталарында Америкада чыгарылган; ау мылтыгының бер төре)
вираж *м* вираж *(очкычның, автомобильнең һ.б. кәкре сызык буенча борылуы)*
вирулентность *ж* вирулентлык *(микробларның авыру тудыручанлыгы)*
вице-адмирал *м* вице-адмирал
в колонну по одному! *(команда)* колоннага берәрләп!
в колонну по три! *(команда)* колоннага өчәрләп!
вместимость *ж* сыйдырыш
вмешательство *с* кысылу, тыгылу,катышу, тыкшыну, арага керү
вмятина *ж* яньчек, яньчелгән урын
внимание! *(команда)* игътибар!
водитель *м* йөртүче, шофер
водогрейка *ж* су җылыткыч
военачальник *м* хәрби начальник, гаскәр башлыгы
военком *м* хәрби комиссар
военкомат *м* хәрби комиссариат
военнообязанный *м* хәрби бурычлы кеше
военнопленный *м* хәрби әсир, сугыш тоткыны
военнослужащий *м* хәрби хезмәткәр
военщина *ж* сугыш чукмарлары
возраст *м* яшь
  призывной ~ хәрби хезмәткә чакыру яше
воин *м* гаскәри, сугышчы
воинск//ий хәрби, гаскәри
  ~ая часть хәрби часть
  ~ий долг гаскәри бурыч, хәрби бурыч
  ~ий устав хәрби устав
  воинственны//й сугышчан
  ~е планы сугыш планнары
войн//а *ж* сугыш, яу
  Великая Отечественная ~а Бөек Ватан сугышы
  вторая мировая ~а икенче бөтендөнья сугышы
  гражданская ~а гражданнар сугышы
  захватническая ~а басып алу сугышы
  маневренная ~а маневрлы сугыш
  освободительная ~а азатлык сугышы
  партизанская ~а партизаннар сугышы
  позиционная ~а позицион сугыш
  холодная ~а салкын сугыш
  ядерная ~а атом-төш сугышы
  объявлять ~у сугыш игълан итәргә
  прекращать ~у сугышны туктатырга
  развязывать ~у сугыш ачарга, сугыш башларга
войск//о *с* гаскәр, яу, *иск.* чирү
  ~а ПВО һава һөҗүменә каршы оборона гаскәрләре, ПВО гаскәрләре
  ~а противника дошман гаскәрләре
  ~а тыла тыл гаскәрләре *(фронттан артта торып фронтны сугыш кирәкяраклары, азык-төлек һ.б. белән тәэмин итә торган хәрби частьлар)*
волн//а *ж* дулкын
  ударная ~а бәрмә дулкын
  ультракороткие ~ы ультракыска дулкыннар *(1—10 метрлы радиодулкыннар. Метрлы дулкын дип тә атыйлар)*
  электромагнитные ~ы электромагнит дулкыннар
вольно! *(команда)* иркен тор!
вольт *м* вольт (в)
вооружение *с* корал, кораллар; коралландыру
вооружать коралландырырга, корал белән тәэмин итәргә
вперед марш! *(команда)* алга марш!
враг *м* дошман
вражеский дошман ...ы, е
врасплох көтмәгәндә, искәрмәстән, кинәт
  застать ~ көтмәгәндә килеп чыгарга
врассыпную таралышып, төрлесе төрле якка
врач *м* врач, табиб
в ружье! *(команда)* мылтыкка!
вспышка *ж* кабыну, кабынып китү, дөрләп китү
встать! *(команда)* басарга!
вторжение *с* бәреп керү, басып керү
выбить бәреп чыгарырга, куып чыгарырга
вывести чыгарырга, алып чыгарга
  ~ из строя сафтан чыгарырга
  ~ на чистую воду фаш итәргә, ачып салырга
вывинтить борып алырга, борып чыгарырга
выговор *м* шелтә, шелтәләү
  строгий ~ каты шелтә
выдача *ж* 1. бирү, тоттыру 2. сату, фаш итү 3. кире кайтару
  ~ пленного әсирне кире кайтару

выдвижение *с* алга чыгару, алга күчерү, алга ташлау
~ **войск** гаскәрләрне алга күчерү
~ **из глубины** эчтән күчерү
выдержк//а *ж* тотнаклык, сабырлык, түземлек, чыдамлык
проявить большую ~у зур чыдамлык күрсәтергә
вызов *м* чакырып алу, чакыру, чакыртып чыгару
выигрыш *м* отыш, оту, файда
выйти из строя! *(команда)* сафтан чык!
выкладк//а *ж* кирәк-ярак
с полной ~ой бөтен кирәк-ярак белән
выключатель *м* өзгеч
вылазка *ж* һөҗүм, һөҗүм итү
вылет *м* очыш, очып китү
~ **самолета с аэродрома** очкычның аэродромнан очып китүе
выносливость *ж* чыдамлык, түземлек
вынудить мәҗбүр итәргә
выправка *ж* ыспайлык
выпустить шасси! *(команда)* шассины чыгар!
выровнять тигезләргә, турайтырга, турыларга
выручить коткарырга, йолып алырга; ярдәм итәргә, булышырга
~ **из беды** бәладән коткарырга
высадить: ~ **десант** десант төшерергә
выслуг//а *ж:* **за ~у лет** тиешле еллар хезмәт иткән өчен; тиешле еллар эшләгән өчен
~а лет тиешле еллар хезмәт итү, тиешле еллар эшләү *(законда каралган гамәлдәге хәрби хезмәт срогы. Аны тутыргач, хәрби хезмәткәрләргә төрле ташламалар һәм өстенлекләр бирелә)*
выслужить хезмәт итеп алырга, хезмәт итәргә *(билгеле бер срок)*
~ **офицерский чин** хезмәт итеп офицер чинына ирешергә
высотомер *м* биеклек үлчәгеч
выстрел *м* ату
выстрелить атарга, атып җибәрергә
вышестоящий югарыгы, югарыдагы
вьюк *м* йөк *(хайван өстендәге)*

Г

гавань *ж* гавань *(океан, диңгез, зур елга яки күл буйларында суднога туктау; җилдән, агымнан, дулкыннан, боздан һ.б.дан саклану өчен уңайлы урын)*
газ *м* газ
маскирующий ~ маскировка газы, яшерү газы *(ныгытмаларны, коралларны, сугыш хәрәкәтләрен һ.б.ны дошманнан яшерү өчен кулланыла торган газ)*
сжиженный ~ сыекланган газ
газов//ый газ ...ы, е; газ белән эшли торган
~ **ая атака** газ атакасы, газ һөҗүме
газогенератор *м* газогенератор *(каты ягулыкны газга әйләндерә торган махсус аппарат)*
газойль *м* газойль *(нефть крекингының бер продукты, дизель ягулыгының бер компоненты булып тора)*
газообразный газсыман, газ хәлендәге
газоубежище *с* газдан саклану урыны
галс *м* галс *(җилкәнле судноның җилгә карата курсы; җил бортка уңнан иссә — уң галс, сулдан иссә — сул галс)*
гальюн *м* гальюн *(судноларгы бәдрәф)*
гамма-лучи *мн.* гамма-нурлар
гандшпуг *м* гандшпуг *(корабта авыр әйберләр күтәрү һәм күчерү өчен агач яки металл рычаг)*
гарнизон *м* гарнизон
гать *ж* түшәмә юл *(баткак урыннарда агач, чыбык-чабык, салам һ.б. түшәлгән юл)*
гаубица *ж* гаубица
гауптвахта *ж* гауптвахта
гашетка *ж* гашетка *(ату коралларының чакмасын ычкындыру җайланмасы)*
гвардеец *м* гвардияче
гвардия *ж* гвардия *(сайланып алынган яки сугышта дан казанган иң яхшы гаскәр)*
национальная ~ милли гвардия
генералиссимус *м* генералиссимус
генералитет *м* генералитет
генерал-лейтенант *м* генерал-лейтенант
генерал-майор *м* генерал-майор
генерал-полковник *м* генерал-полковник
геройски батырларча, каһарманнарча, геройларча
геройство *с* батырлык, каһарманлык
проявлять ~ батырлык күрсәтергә
гибель *ж* һәлакәт, үлем
трагическая ~ фаҗигале үлем
гибельный һәлакәтле
гидроавиация *ж* су авиациясе
гидродинамика *ж* гидродинамика

гидрофон *м* гидрофон *(судагы тавышларны тоту аппараты)*
гильза *ж* гильза *(патронның, снарядның дары тутырылган өлеше. Җиздән һәм корычтан эшләнә)*
гильотина *ж* гильотина *(хөкем ителгән кешенең башын кисү өчен махсус җайланма. 1792 елда Франциядә, Бөек француз революциясе вакытында врач Ж.Гильотен тәкъдиме белән кертелә)*
гильотинировать гильотинада җәзаларга
гимнастерка *ж* гимнастерка
гироскоп *м* гироскоп
гироскопический гироскопик
главнокомандующий *м* башкомандующий
гладкоствольный шома көпшәле *(ау мылтыгы, миномет, элекке туп көпшәләре турында)*
глазомер *м* күз үлчәме *(ераклыкны приборларсыз гади күз белән билгеләү сәләте)*
глиссада *ж* глиссада *(самолетның, вертолетның, планерның түбән төшкәндә очу траекториясе)*
глиссер *м* глиссер *(яссы төпле, тиз йөрешле көймә)*
глушитель *м* тавышйоткыч
гнездо *с* уем, уемтык, чокыр, оя
~ **для патрона** патрон уемтыгы
годный яраклы, ярарлык
~ **к военной службе** хәрби хезмәткә яраклы
горн *м* быргы
горнист *м* быргычы
городок *м* шәһәрчек
горючее *с* ягулык
госпиталь *м* госпиталь
~ **для легкораненых** җиңел яралылар госпитале
господство *с* хакимлек, өстенлек
~ **в воздухе** һавада өстенлек итү
политическое ~ сәяси хакимлек
готовность *ж* әзерлек
боевая ~ сугышчан әзерлек
гражданск//ий гражданлык ...ы, гражданский *(кием турында)*
~**ая война** гражданнар сугышы
граната *ж* граната
границ//а *ж* чик
нарушать ~**у** чик бозарга
график *м* график *(1. төрле процессларның үсешен күрсәтә торган диаграмма 2. үтәлү вакыты һәм нормасы күрсәтелгән план)*
гриф *м* гриф *(документларда куллану тәртибен күрсәтүче язу, штамп, мәс., «хезмәттә куллану өчен», «яшерен», «бик яшерен» һ.б.)*
громить тар-мар итәргә, җимерергә
грохот *м* гөрселдәү, гөрелдәү, дөбердәү
~ **пушек** туплар гөрселдәве
грузоподъемность *ж* йөк күтәрүчәнлек
грунт *м* грунт: 1. туфрак, җир 2. су төбе
группа *ж* төркем, группа
диверсионная ~ диверсия төркеме, диверсион төркем
группировка *ж* берләшмә, төркем
гусар *м* гусар *(Россиядә патша армиясендә җиңел кавалериядә хезмәт итүче гаскәри)*
гусеница *ж* гусеница, тәгәрмәч чылбыры *(танкта һ.б.)*
гусеничный чылбырлы
гюйс *м* гюйс *(якорьда торганда 1—2 рангтагы хәрби корабларның борын өлешендә һәркөн күтәрелә торган махсус флаг)*

Д

давление *с* басым, басым ясау, кысу
дальнобойный еракка ата торган
дальномер *м* ераклык үлчәгеч
дальность *ж* ераклык
данные *мн.* мәгълүмат(лар), белешмә(ләр)
достоверные ~ ышанычлы мәгълүмат(лар)
исходные ~ башлангыч мәгълүмат(лар)
уточненные ~ төгәлләнгән мәгълүмат(лар)
двигатель *м* двигатель, мотор
девиация *ж* девиация *(корабның, очкычның һ.б. төрле сәбәпләр аркасында юнәлеш үзгәртүе)*
дегазатор *м* дегазатор *(1. дегазация ясау аппараты 2. дегазация ясаучы кеше)*
дегазация *ж* дегазация *(агулы газ яки сыекчалар белән агуланган урыннарны, әйберләрне зарарсызландыру)*
дежурить 1. дежур торырга, кизү торырга 2. саклап торырга
дежурный *м* дежур, дежур торучы, кизү
дежурство *с* дежурлык, дежур тору, кизү
заступать на ~ дежурга басарга
назначить на ~ дежурга билгеләргә
принимать ~ дежурлыкны кабул итәргә

дезактивация *ж* дезактивация *(радиоактив матдәләр белән зарарланган коралны, хәрби техниканы, төрле объектларны махсус эшкәртү)*
дезактивировать дезактивация ясарга
дезертир *м* дезертир, качкын
дезертировать гаскәрдән качарга
дезертирство *с* дезертирлык *(аңлы рәвештә хәрби хезмәт урыныннан качу яки хезмәт итәргә теләмичә анда килмәү)*
дезинфекция *ж* дезинфекция, йогышсызландыру
дезинфицировать дезинфекция ясарга, йогышсызландырырга
дезинформация *ж* дезинформация, ялган информация, ялган мәгълүмат
дезорганизация *ж* таркаулык кертү, таркату
дезориентация *ж* дезориентация, ялгыш юлга кертү (салу, юнәлдерү), ялгыш фикер тудыру
действи//е *с* 1. эш, хәрәкәт, гамәл 2. тәэсир, йогынты
агрессивные ~я агрессив хәрәкәтләр (гамәлләр)
подрывные ~я жимергеч гамәлләр
совместные ~я войск гаскәрләрнең бергәләп хәрәкәт итүләре
действительн//ый 1. чын, дөрес, булган, реаль 2. яраклы, үз көчендә булган, гамәлдәге
~ая военная служба гамәлдәге хәрби хезмәт
действующ//ий гамәлдәге
~ая армия хәрәкәттәге армия
~ие законы гамәлдәге законнар
делени//е *с* бүлү, бүлем
~я прицела төзәгеч бүлемнәре
дело *с* 1. эш 2. бурыч 3. вакыйга, хәл
уголовное ~ җинаять эше
делопроизводство *с* эш башкару *(канцелярия эшләрен алып бару)*
демаркационн//ый демаркация ...ы, е
~ая линия демаркация сызыгы *(үзара сугышучы гаскәрләр яки ике дәүләт вакытлыча килешүгә килгәндә, аларны бер-берсеннән аерып тора торган полоса)*
демаскировать маскировканы бозарга, маскировканы ачарга
демилитаризация *ж* демилитаризация, коралсызландыру *(нинди дә булса дәүләтне хәрби ныгытмалар төзүдән, хәрби индустрия булдырудан һәм билгеле территориядә гаскәр тотудан тыю)*
демобилизация *ж* демобилизация *(1. кораллы көчләрне һәм халык хуҗалыгын сугыш хәленнән тынычлык хәленә күчерү 2. кораллы көчләрдә хезмәт итүчеләрне өйләренә кайтару)*
демобилизованный демобилизацияләнгән *(1. тынычлык хәленә күчерелгән 2. хәрби хезмәттән азат ителгән)*
демонстрация *ж* 1. демонстрация 2. күрсәтү
~ высшего пилотажа югары пилотаж күрсәтү *(очкыч белән идарә итү осталыгын күрсәтү)*
~ силы көчне күрсәтү
демонтаж *м* демонтаж *(машиналарны сүтү)*
деморализация *ж* мораль таркату, мораль таркалу
денщик *м* денщик *(патша армиясендә офицерга хезмәт итә торган солдат)*
деривация *ж* деривация, тайпылу *(снарядның, пуляның очканда читкә тайпылуы)*
десант *м* десант *(махсус әзерләнгән гаскәрләрне дошман җиренә төшерү һәм шул төшерелгән гаскәр)*
детонатор *м* детонатор *(шартлаткыч заряд)*
детонация *ж* детонация *(башка нәрсәнең шартлавы яки бәрелүе нәтиҗәсендә шартлау)*
детонировать детонацияләү
дешифровать шифрны ачарга *(шифр белән язылганны уку)*
дешифровальщик *м* шифр ачучы
деятельность *ж* эшчәнлек
диапазон *м* диапазон, колач *(берәр зурлыкның үзгәрү аралыгы. Радиотехникада билгеле озынлыктагы дулкыннар. Мәс., кыска дулкыннар диапазоны)*
диверсант *м* диверсант, диверсия ясаучы
дивизион *м* дивизион *(1. ракета, артиллерия, кавалерия, бронетанк частьларында гаскәри берәмлек 2. бер типта булган берничә кораб берләшмәсе)*
дивизия *ж* дивизия
дизель *м* дизель *(цилиндр эчендәге һава бик нык кысылу аркасында температурасы күтәрелеп, цилиндр эченә*

бөркелгән ягулыкның кабынуы тәэсирендә эшли торган эчке янулы двигатель)
динамика *ж* динамика *(хәрәкәтнең, үсешнең барышы)*
~ **боя** сугыш динамикасы *(сугышчан хәрәкәтләр барышы)*
динамит *м* динамит *(төп состав өлеше нитроглицерин булган шартлагыч матдә)*
директива *ж* директива, күрсәтмә
директриса *ж* директриса *(артиллерия полигонында яки гаскәри өйрәнү үзәгендә атулар үткәрү өчен билгеләнгән бер юнәлеш, сектор)*
дирижабль *м* дирижабль
диск *м* диск, тәлинкә, таба
~ **автомата** автомат дискы
дислокация *ж* дислокация, урнашу
дислоцировать урнаштырырга
диспозиция *ж* диспозиция *(корабларның якорьда торган чакта урнашу тәртибе, гаскәрләрнең сугышка керү алдыннан урнашулары)*
дистанция *ж* дистанция, ара
~ **между машинами** машиналар арасындагы дистанция
дисциплин//а *ж* дисциплина, тәртип
воинская ~а гаскәри дисциплина
нарушать ~у тәртип бозарга
соблюдать ~у тәртип сакларга
дисциплинарн//ый дисциплинар
~ое взыскание дисциплинар җәза
дисциплинированность тәртиплелек
дисциплинировать тәртипкә салырга, тәртипкә күндерергә
дифферент *м* дифферент *(корабның авышу почмагы)*
диффузор *м* диффузор *(гидравлик яки пневматик җайланмаларда көпшәләрнең киңәйгән өлеше)*
дневальный *м* дневальный *(эчке тәртип кагыйдәләренең үтәлешен күзәтеп торучы солдат)*
дневка *ж* бер көнлек ял *(походта йөргәндә)*
днище *с* төп *(яссы төпле көймәдә, мичкәдә һ.б.)*
доблестный данлы, каһарман
доброволец *м* ирекле *(үз иреге белән хәрби хезмәткә китүче)*
довоенный сугышка кадәрге
довольствие *с* тәэмин, тәэмин итү, тәэминат *(азык-төлек, кием, акча һ.б. белән)*
вещевое ~ әйберләтә тәэминат
денежное ~ акчалата тәэминат
зачислить на ~ тәэминат исемлегенә кертергә
продовольственное ~ азык-төлек белән тәэмин итү
договор *м* килешү
~ **о ненападении** һөҗүм итешмәү турында килешү
мирный ~ тынычлык килешүе
доза *ж* доза, микъдар
~ **облучения** нурланыш дозасы, нурланыш микъдары
дозаправка *ж* ягулык (май, су) өстәү
дозиметр *м* дозиметр *(радиоактив нурларның дәрәҗәсен, микъдарын, чыганакларның активлыгын билгеләү приборы)*
дознание *с* сорау алу
дозор *м* дозор *(дошман көчләренең көтмәгәндә һөҗүмен булдырмас өчен оештырыла торган күзәтү отряды)*
док *м* док *(судноларны карап тикшерү, ремонтлау корылмасы)*
докладывать сөйләп бирергә, хәбәр итәргә
доктрина *ж* доктрина *(тәгълимат, гыйльми яки фәлсәфи теория, сәяси система, юнәлеш бирүче принцип)*
документация *ж* документлар
долг *м* бурыч
воинский ~ хәрби бурыч
должность *ж* вазифа, хезмәт урыны
долина *ж* үзән, үзәнлек
дом *м* йорт
~ **офицеров** офицерлар йорты
донесение *с* хәбәр, донесение
донести хәбәр итәргә
допрашивать сорау алырга, җентекләп сорашырга
допризывник *м* допризывник *(хәрби хезмәткә чакырылу вакыты җитмәгән һәм чакыру пунктында теркәлү узмаган 15—16 яшьтәге үсмер)*
допрос *м* сорау алу
допуск *м* керү хокукы, рөхсәт
~ **к секретным документам** яшерен документлардан файдалануга рөхсәт
доспехи *мн.* (хәрби) киемнәр һәм кораллар
драгун *м* драгун *(патша армиясендә һәм кайбер чит ил гаскәрләрендә: махсус кавалериядә хезмәт итүче)*
дрейф *м* дрейф *(җил яки су агымы белән судноның бара торган юлыннан тайпылуы)*

лечь в ~ дрейфка ятарга *(җилкәнле корабларда: җилкәннәрне төрлечә корып, корабны хәрәкәтсез калдыру)*
дрейфовать 1. курстан читләшергә, юнәлеш үзгәртергә *(җил, су агымы йогынтысында)* 2. (җил, су агымы белән якорьда торучы судноны) агызып алып китәргә
дротик *м* дротик *(кыска саплы сөңге)*
дубликат *м* дубликат *(документның төп нөсхә хокукындагы күчермәсе)*
дублировать кабатларга *(мәс., сигналларны, командаларны)*
дуло *с* көпшә авызы
  ~ **ружья** мылтык көпшәсенең авызы
дымов//ой төтен ...ы, е
  ~**ая шашка** төтен шашкасы
дюйм *м* дюйм *(кайбер илләрдә озынлык үлчәү берәмлеге — 2,54 сантиметр)*

Е

единица *ж* берәмлек
  войсковая ~ сугышчан берәмлек
  тактическая ~ тактик берәмлек
  штатная ~ штат берәмлеге
единоначалие *с* бер генә кеше идарәсе *(кораллы көчләрдә хәрби идарә принцибы. Командирның (начальникның) берүзе карарлар кабул иту, аларның үтәлешен тәэмин иту хокукы)*
едок *м* кеше (җан) башы
ёж *м* керпе *(пехотага, танкка һәм десантка каршы корылма)*
ездовой *м* ат тотучы *(артиллериядә пушка повозкасының кучеры)*
емкость *ж* сыйдырыш, сыйдыра алу дәрәҗәсе
естественн//ый табигый
  ~ **ые препятствия** табигый тоткарлыклар *(гаскәрләрнең хәрәкәтен кыенлаштыручы рельеф элементлары һәм әйберләр)*
есть! есть!
ефрейтор *м* ефрейтор

Ж

жалюзи *с* жалюзи *(һава агымын һәм яктылыкны җайлау өчен кулланыла торган махсус тәрәзә пәрдәсе яки барьер)*
жаростойкий утка чыдам
жгут *м* жгут, бау *(кан китүне вакытлыча туктату өчен кул яки аяктан кысып бәйли торган сузылмалы резин көпшә яисә бинт)*
железнодорожный тимер юл ...ы, е
  ~ **транспорт** тимер юл транспорты
живучесть *ж* яшәүчәнлек, яшәүгә сәләт
жилет *м* жилет *(җиңсез өс киеме)*
  спасательный ~ коткару жилеты
житель *м (кайда да булса)* яшәүче, торучы; торучы халык

З

забинтовать бинт белән урап бәйләргә, бәйләп куярга
заблаговременно алдан ук
  известить ~ алдан хәбәр итәргә
заболоченный сазлы, сазлыклы
забытье *с* анны югалту, һуштан язу
завал *м* өем
завалить 1. тутырырга, күмәргә 2. ишелеп төшеп капларга 3. жимерергә
заведение *с* оешма, йорт, ...ханә
  военно-учебное ~ хәрби уку йорты
заведование *с* җитәкчелек итү, идарә итү, мөдирлек
завеса *ж* чаршау, пәрдә
  дымовая ~ төтен пәрдәсе
завести 1. алып керергә, илтеп кертергә 2. кертеп куярга, кертеп чыгарга, кертеп калдырырга 3. корырга, булдырырга 4. эшләтеп җибәрергә, кабызырга
  ~ **мотор** моторны кабызырга
завоевание *с* яулап алу, сугышып алу
завоеватель *м* яулап алучы, илбасар
завяза//ть 1. бәйләргә 2. төрергә, урарга 3. керешергә, башларга, башлап җибәрергә
  ~**лся бой** сугыш башланып китте
заготовить әзерләргә, хәзерләргә, әзерләп куярга
заградительн//ый киртәләү ...ы, тоткарлау ...ы, е
  ~**ый огонь** тоткарлау уты
  ~ **ые сооружения** киртәләү корылмалары
заграждение *с* киртә
  проволочное ~ чәнечкеле киртә *(сугыш кырында дошманның хәрәкәтен тоткарлау өчен чәнечкеле тимерчыбыктан ясалган нугытма)*
задание *с* эш, йөкләмә, бурыч
задача *ж* 1. бурыч, йомыш, вазифа 2. мәсьәлә
  боевая ~ сугышчан бурыч

задерживать 1. тоткарларга, тотып торырга 2. кичектерергә, соңартырга 3. тотарга, кулга алырга 4. вакытында кайтармаска, озак тотарга
~ **высадку десанта** десант төшерүне кичектерергә
задержка *ж* соңару, тоткарлану, кичегү, соңга калу
задраить иллюминаторы иллюминаторларны ныгытып ябарга
зажигание *с* кабызу, яндыру
зажигательный яндыргыч
зазор *м* ярык, аралык *(ике деталь арасындагы ачыклык)*
закрепление *с* ныгыту, ныгып урнашу
залегать ятарга, урнашырга
заложник *м* заложник *(берәр таләпнең үтәлүен тәэмин итү өчен дошман якларның яки узара сугышучы илләрнең берсе тарафыннан үзендә тотылган каршы як кешесе)*
залп *м* залп *(берничә мылтыктан яки туптан сигнал буенча берьюлы ату)*
замедление *с* акрынаю
замедленн//ый акрын, акрынайтылган
мина ~ого действия билгеле вакыт үзгач шартлый торган мина
заместитель *м* урынбасар, ярдәмче
~ **командира по воспитательной работе** тәрбия эшләре буенча командир урынбасары
замечание *с* искәртү
строгое ~ каты искәртү
замешательство *с* 1. каушау, аптырау 2. буталчык, тәртипсезлек
внести ~ в неприятельские ряды дошман сафларына буталчык кертергә
замыкающий *м* арттан баручы
замысел *м* ният
занимать 1. биләргә, урнашырга 2. *(шәһәрне)* алырга
занятие *с* 1. уку, шөгыль, эш, һөнәр 2. урнашу, биләү 3. *(шәһәрне)* алу
запал *м* запал, кабызгыч *(шартлаучан матдәләрне кабызып җибәрү җайланмасы)*
искровой ~ очкынлы кабызгыч
запас *м* 1. запас *(сугыш вакытында хәрби хезмәткә чакырылырга тиешле, хәрби учетта торган гражданнар)* 2. запас, тупланма *(сугыш вакытында алгы фронттан ераграк торган резервтагы хәрби часть, отделение* 3. запас, тупланма *(кирәк кадәр куләмнән артыгы)* 4. тупланма, хәзинә *(байлык, җир асты байлыгы, эшкәртелмәгән чимал һ.б.)*
записка *ж* записка, язу
объяснительная ~ аңлатма язуы
служебная ~ рәсми язу, эш язуы
увольнительная ~ ирекквә чыгару язуы *(сроклы хәрби хезмәттәге кешегә вазифаларыннан кыска вакытка (бер тәүлектән кимрәк) азат ителү һәм частьтан (корабтан) чыгып йөрергә рөхсәт бирелү турында документ)*
заправка *ж* салу, тутыру *(машиналарга ягулык, май һәм су салу)*
запрос *м* сорау, соратү, соратып алу
запуск *м* җибәрү, эшләтә башлау, кабызып җибәрү
заражать 1. йоктырырга 2. агуларга 3. *күч.* мавыктырырга
зараженный агуланган, йоктырган
зарин *м* зарин *(нервларны параличлый торган агулы матдә)*
зарываться күмелергә, капланырга
заряд *м* заряд *(снарядка тутырылган шартлагыч матдә, гильзадагы дары)*
зарядка *ж* 1. кору 2. зарядка *(организмның эш һәм яшәү сәләтен күтәрү максаты белән ясала торган физик күнегүләр, гимнастика)*
заряжающий *м* коручы *(расчеттагы яки экипаждагы коралны кору вазифасын башкаручы хәрби хезмәткәр)*
засад//а *ж* засада *(гаскәрләрнең яшерен урыннан дошманга көтмәгәндә һөҗүм итү алымы)*
устроить ~у засада оештырырга
засека *ж* засека *(дошманга комачаулау өчен аркылы-торкылы аударылган агачлар)*
засекать билгеләргә, билгеләп куярга, белеп алырга
~ **батарею противника** дошман батареясының урынын белеп алырга
~ **время вылета** очып китү вакытын билгеләп куярга
заслон *м* заслон *(сугыш операциясендә дошманның төп көчен үзенә юнәлдереп, операцияне уңышлы башкаруга ярдәм итә торган сугышчан отряд)*
выставлять ~ заслон куярга
застава *ж* застава *(гаскәрләрне марш вакытында һәм урында торганда саклаучы подразделение)*
пограничная ~ чик буе заставасы

затвор *м* 1. затвор, бик, йозак
~ **винтовки** винтовка затворы
затемнение *с* (яктылыкны) томалау (каплау)
затемнить томаларга; карангыларга
затопить батырырга; су басу
захватить басып алырга, алырга
захоронить күмеп (җирләп) куярга
зачислить кабул итәргә
защита *ж* саклау, саклану
защитить сакларга, якларга
защитник *м* саклаучы, яклаучы
заявка *ж* гариза, таләп
~ **на топливо** ягулык гаризасы
звание *с* исем, дәрәҗә
звено *с* 1. буын, боҗра 2. звено, бүлек
звуковой тавыш ...ы, е; тавышлы
звукопроводность *ж* тавыш үткәрүчәнлек
звукопроницаемый тавыш үткәрүчән
звукоулавливатель *м* тавыш тоткыч
землеройный жир казу ...ы, е
зенитн//ый зенит ...ы, е
~**ая артиллерия** зенит артиллериясе
зенитчик *м* зенитчы
зигзагообразный зигзагсыман
знак *м* билге, тамга, ым, ишарә
~**и отличия** тану билгеләре
~**и различия** дәрәҗә билгеләре
условные ~**и** шартлы билгеләр
знамя *ж* байрак, әләм
зоман *м* зоман *(агулы матдә)*
зона *ж* зона
запретная ~ тыелган зона
~ **наблюдения** күзәтү зонасы
нейтральная ~ нейтраль зона
пограничная ~ чик буе зонасы
зонд *м* зонд *(1. кешенең ашказаны суын алу яки ашказанын юдыру өчен кулланыла торган көпшә 2. һава шартларын тикшерә торган шар)*
зондировать 1. зонд белән тикшерергә 2. алдан сынап карарга, чамалап карарга
зрительн//ый күрү ...ы, карау ...ы, е
~**ая память** күрү хәтере
~**ая труба** карау торбасы *(якынайтып күрсәтүче торба)*
зыбь *ж* җыерчык, вак дулкыннар

И

игра *ж* уен
военная ~ хәрби уен
изготовлять әзерләргә, ясарга, эшләп чыгарырга
излишек *м* артыгы, калдык
излучение *с* нурланыш; нурлану, нур сибү (чәчү, тарату)
направленное ~ юнәлешле нурлану
радиоактивное ~ радиоактив нурланыш
излучина *ж* борылыш, борылма *(елгада)*
измотаться хәлдән таярга, арырга, алҗырга
измена *ж* хыянәт, сату, сатылу
~ **родине** ватанга хыянәт
государственная ~ дәүләткә хыянәт
изменник *м* хыянәтче, сатлык жан, хаин
износиться таушалырга, тузып бетәргә
изнуренный йончыган, талчыккан, арыган
изнурительный хәлдән тайдыргыч, йончыткыч
изолятор *м* изолятор *(1. үзе аркылы электр тогы үткәрми торган матдә 2. кулга алынучыларны урнаштыру урыны)*
изоляция *ж* изоляция
иллюминатор *м* иллюминатор *(суднода, самолетта, космик корабта һ.б. тәрәзә)*
имитация *ж* имитация *(маскировка алымы)*
имитировать *ж* имитацияләргә, охшатып ясарга
иммельман *м* иммельман *(немец очучысы М.Иммельман исеме белән аталган югары пилотаж фигурасы)*
имущество *с* милек, мөлкәт
инвалид *м* инвалид *(авыру яки имгәну сәбәпле хезмәткә яраклылыгын өлешчә яки тулысынча югалткан кеше)*
~ **войны** сугыш инвалиды
инвентарь *м* инвентарь *(эш кораллары, җиһазлары, җитештеру чаралары)*
индикатор *м* индикатор *(нинди дә булса процессларны күрсәтә торган прибор яки матдә)*
инициатив//а *ж* башлангыч, инициатива *(башлап йөрү, берәр эшне башлап җибәрергә этәргеч бирү)*
законодательная ~**а** закон чыгару инициативасы
проявить ~**у** инициатива күрсәтергә
инспектировать инспекция ясарга
инспектор *м* инспектор, тикшерүче
инстанция *ж* инстанция *(бер-беренә буйсынган дәүләт органнары, учреждениеләре системасының аерым баскычы)*

институт *м* институт
авиационный ~ авиация институты
военный ~ хәрби институт
инструктаж *м* инструктаж, инструкция бирү, күрсәтмәләр бирү
инструкция *ж* инструкция, күрсәтмәләр
инструмент *м* инструмент, корал, әсбап
интендант *м* интендант *(хәрби хуҗалыкны алып баручы һәм армияне кирәк-ярак белән тәэмин итүче хәрби хезмәткәр)*
интендантство *с* интендантлык *(армияне кирәк-ярак белән тәэмин итә һәм хәрби хуҗалыкны алып бара торган оешма)*
интенсивный интенсив, киеренке
интервал *м* интервал, ара
интервент *м* интервент *(интервенциядә катнашучы)*
интервенция *ж* интервенция *(бер яки берничә дәүләтнең коралны көч кулланып икенче дәүләтнең эчке эшләренә катышуы)*
информация *ж* информация, мәгълүмат, белешмә, хәбәр
информировать хәбәр итәргә, информация бирергә, (хәбәр) җиткерергә
инфракрасн//ый инфракызыл
~**ое излучение** инфракызыл нурланыш
ионосфера *ж* ионосфера *(атмосфераның 50—80 километрдан башлап югарыгы өлеше)*
иприт *м* иприт *(агулы газ)*
искусство *с* осталык, сәнгать
испытание *с* 1. сынау, тикшерү 2. имтихан, сынау
испытать 1. сынарга, тикшерергә 2. (баштан) кичерергә, (баштан) үткәрергә, татырга
~ **мотор** моторны сынап карарга
исследование *с* тикшерү, карау, (фәнни) тикшеренү
исстрелять 1. атып бетерергә, атуга тотып бетерергә 2. атып тишкәләп бетерергә
исступление *с* чиксез ярсу, шашыну, котыру
истинный чын, чынбарлыктагы, дөрес, хак
источник *м* чыганак
~ **питания,** ~ **тока** ток чыганагы
истребитель *м* истребитель *(1. хәрби очкыч, һава сугышында дошман очкычларын юк итү өчен файдаланыла торган җиңел, тиз йөрешле һәм яхшы коралланган сугыш очкычы 2. дошманның сугыш техникасын (мәс., танк, туп һ.б.) юк итү өчен билгеләнгән хәрби хезмәткәр*
исход *м* тәмамлану, бетү; нәтиҗә
~ **боя** сугыш нәтиҗәсе
исходн//ый башлангыч, баштагы
~**ый пункт** башлангыч пункт
~**ая точка зрения** баштагы караш
исцелить савыктырырга, сәламәтләндерергә, терелтергә
исчезнуть юкка чыгарга, юк булырга, бетәргә
исчерпывающий тулы
~ **ответ** тулы җавап
исчисление *с* исәпләү, исәпләп чыгару
итог *м* нәтиҗә, йомгак
итоговы//й 1. барлык, бөтен 2. йомгак ...ы, е; йомгаклау ...ы, е
~**е занятия** йомгаклау дәресләре

К

кабель *м* кабель *(электр энергиясе тапшыру, сигнализация һәм элемтә урнаштыру өчен тышкы тәэсирләрдән саклый торган герметик тышчалы, бер яки берничә җепле тимерчыбык)*
полевой телефонный ~ кыр телефоны кабеле
кабельтов *м* кабельтов *(1. диңгездә 185,2 м озынлыгындагы үлчәү берәмлеге 2. 150 ммдан 350 ммга кадәр юанлыкта, киндер сүсеннән ишелгән, судноларда кулланыла торган трос)*
кабрирование *с* кабрирлау *(очып баручы самолетны аркылы күчәре тирәли бору, шулчагында самолетның борыны күтәрелә, бу маневр бомба ташлаганда кулланыла)*
кавалерия *ж* кавалерия, атлы гаскәр
кавалькада *ж* кавалькада *(бәйрәмнәрдә, тантаналарда атлы җайдаклар төркеме)*
казарма *ж* казарма *(1. хәрби частьларны урнаштыру өчен махсус бина 2. 1917 елга кадәр фабрикалар, промыселлар һ.б. карамагындагы эшчеләр тулай торагы)*
казачий *м* 1. казаклар ...ы, е; ~ **атаман** казаклар атаманы 2. *м разг.* ка-

зачий *(казаклар гаскәрендәге рядовой)*

каземат *м* каземат *(1. артиллерия һәм авиация утыннан саклану, орудиеләр һәм пулеметлар кую, сугыш кирәк-яраклары саклау өчен бетон корылма 2. төрмәдәге камера)*

казённик *м* казённик *(туп, миномет көпшәсенең арткы өлеше)*

калибр *м* калибр *(ату коралы көпшәсенең эчке диаметры)*

калориметр *м* калориметр *(җылылык микъдарын үлчәү приборы)*

камбуз *м* камбуз *(корабтагы кухня)*

камикадзе *с* камикадзе *(икенче бөтендөнья сугышы вакытында (1939—1945) япон авиациясендә цельне атакалаучы очкычы белән бергә һәлак булучы очучы — үлемдар)*

кампания *ж* кампания *(билгеле бер урында барган кыска вакытлы сугыш)*

камуфлет *м* камуфлет *(артиллерия снарядларының, миналарның, авиабомбаларның чокыр ясамыйча җир астында шартлавы)*

камуфляж *м* камуфляж *(орудиеләрне, корабларны, биналарны һ.б. төрле сызыклар, таплар һ.б. төшереп дошманнан яшерү)*

канал *м* канал, куышлык

~ **ствола** көпшә куышлыгы *(мылтык, туп көпшәсендә)*

канонада *ж* канонада *(күпсанлы туплардан еш-еш ату һәм шуннан ишетелгән гүләү тавышы)*

канонир *м* канонир *(XIX йөздә Россиядә артиллерия солдаты, тупчы солдат)*

кант *м* кант *(хәрби хезмәткәрләр киеменең кырыйларына яки җөенә тегелгән төсле кәйтән)*

капитан *м* капитан

капитулировать капитуляция ясарга, корал ташларга

капитуляция *ж* капитуляция *(сугышта җиңгән як куйган шартларга риза булып, җиңелгән якның бирелүе, корал ташлавы)*

капонир *м* капонир *(1. капма-каршы ут ачарга мөмкинлек бирә торган саклану корылмасы 2. очкычларны яшерү урыны)*

капотировать баш аркылы өйләнергә *(очкычлар белән була торган авариянең бер төре)*

капрал *м* капрал *(кайбер илләрнең армияләрендә һәм XVII йөздән XIX йөзгә кадәр рус армиясендә кече командирлар (унтер-офицерлар) составы дәрәҗәсе һәм шул дәрәҗәгә ия булган кеше)*

капсюль *м* капсюль (көпсел) *(патроннар һ.б.ларның зарядын кабызучы, бәрүдән шартлап китә торган матдәле металл калпак)*

карабин *м* карабин *(кыскартылган һәм җиңеләйтелгән винтовка. Кубесенчә атлы гаскәрләрдә һәм артиллериядә кулланыла)*

караул *м* каравыл *(коралла дежурлык, сакта тору)*

выставить ~ каравыл куярга

назначить в ~ каравылга билгеләргә

нести ~ каравыл торырга

почетный ~ почетлы каравыл

сменить ~ каравылны алмаштырырга

караульный *м* каравылчы

картечь *м* картечь *(1. вак-вак йомры һәм яссы кургаш кисәкләре тутырылган артиллерия снаряды 2. ау мылтыклары өчен диаметры 5 ммдан эрерәк булган ядрә)*

картограф *м* картограф *(карта төшерү белгече)*

карточка *ж* карточка

~ **взысканий и поощрений** шелтәләр һәм бүләкләүләр карточкасы

служебная ~ хезмәт карточкасы

учетная ~ исәп карточкасы

каска *ж* каска *(башны пулялардан, ярчыклардан, бәрү-сугулардан саклау өчен металлдан, пластмассадан һ.б. материалдан ясалган тирән баш киеме)*

катализатор *м* катализатор *(химик реакцияне тизләтеп үзе үзгәрешсез кала торган матдә)*

катапульта *ж* катапульта *(1. кораб палубасыннан очкычларны очыртып җибәрү җайланмасы 2. очкыч аппаратлардан экипажны читкә атып чыгара торган автомат коткару җайланмасы 3. борынгы заманда дошманга таш, ук һ.б. ату җайланмасы)*

катапультирование *с* катапульцияләү, катапульция ясау

катастрофа һәлакәт, катастрофа, каза, афәт

катастрофический һәлакәтле, катастрофик, казалы, афәтле

качка *ж* чайкалу
бортовая ~ ян-якка чайкалу
вертикальная ~ вертикаль чайкалу
килевая ~ буйга чайкалу
каюта *ж* каюта *(суднодагы бүлмә)*
кают-компания *ж* кают-компания *(суднода командирларның ашау-эчү, ял итү бүлмәсе)*
квадрант *м* квадрант *(артиллерия орудиеләрен төзәгәндә почмак үлчәү приборы)*
квартирьер *м* квартирьер *(гаскәр бер урыннан икенче урынга күчкәндә, алдан барып фатир әзерләп торучы хәрби кеше)*
керосин *м* керосин *(нефтьне кудырып алына торган сыек ягулык)*
кессон *м* кессон *(елга яки диңгез төбенә төшеп эшләгәндә кулланыла торган су уткәрмәүчән зур камера)*
килектор *м* килектор *(көчле йөк күтәрү җайланмалары белән җиһазланган судно)*
киль *м* киль *(кораб корпусының аскы буй өрлеге)*
кильватер *м* кильватер *(хәрәкәт итүче кораб артында кала торган эз)*
кингстон *м* кингстон *(корабның су асты өлешендә кораб эченә төрле максатлар өчен су кертә торган каплавычлы тишек)*
класс *м* класс, дәрәҗә
каюта второго ~а икенче класслы каюта
специалист высшего ~а югары дәрәҗәле белгеч
классность (классная квалификация) *ж* класслылык (класслы белгечлек)
клинок *м* 1. кылыч йөзе 2. кылыч
клиренс *м* клиренс *(җир белән машина корпусы арасы)*
кнехт *м* кнехт *(кораб палубасында яки пристаньда аркан бәйләү өчен тәбәнәк юан багана)*
книга *ж* 1. китап 2. кенәгә
медицинская ~ медицина кенәгәсе
кобура *ж* кобура *(пистолет, маузер, револьвер яки наган кынысы, кабы)*
код *м* код *(телефон, телеграф, радио һ.б. аша белешмәләр, сигналлар бирү өчен кулланыла торган шартлы кыскартмалар, билгеләр системасы)*
шифровальный ~ шифр коды
кожух *м* япма
колебание *с* тирбәлү, селкенү, дулкынлану
коллектор *м* коллектор *(1. төрле торбалардан килгән сыекчаларны, газларны җыеп, кая да булса җибәрү өчен канал яки юан торба 2. динамомашинада алмаш токны даими токка әйләндерү җайланмасы)*
коллиматор *м* коллиматор *(ракетаны, артиллерия орудиесен панорама кулланып цельгә горизонталь төбәү өчен оптик җайланма)*
колонна *ж* колонна
кольцо *с* боҗра, алка, балдак
~ **блокады** блокада боҗрасы
~ **парашюта** парашют алкасы
поршневое ~ пешкәк балдагы
команд//а *ж* 1. команда, боерык 2. команда, төркем
~ **корабля** кораб командасы
подавать ~у команда бирергә
спасательная ~ коткару командасы
командир *м* командир
вышестоящий ~ югарыгы командир
строевой ~ строевой командир
командировать командировкага җибәрергә
командн//ый 1. командир(лык) ...ы, е; командир(лар) ...ы, е
~ **ый состав** командирлар составы
2. өстен, өстенлек итүче
~ые высоты иң биек урыннар
командование *с* 1. командалык итү, җитәкчелек итү 2. командалык, командирлар
~ **полка** полк командирлары
~ **полком** полк белән командалык итү
командовать 1. команда бирергә 2. командалык итәргә, боерык бирергә
командующий *м* командующий *(1. зур гаскәри берләшмә башлыгы 2. командалык итүче)*
комендант *м* комендант *(1. хәрби крепость яки ныгытылган районның башлыгы 2. хәрби хезмәткәрләрнең җәмәгать урыннарында үз-үзләрен тотуларын күзәтү кебек эшләргә җи-тәкчелек итүче хәрби башлык 3. аралашу юлларында гаскәрнең, хәрбиләрнең һәм хәрби йөкләрнең дөрес хәрәкәт итүен күзәтеп торучы)*
комендатура *ж* комендатура *(комендант җитәкчелегендәге учреждение, шул учреждение урнашкан бина)*
комендор *м* комендор *(матрос-артиллерист)*

комиссариат *м* комиссариат
военный ~ хәрби комиссариат
комиссия *ж* комиссия
призывная ~ хәрби хезмәткә алу комиссиясе
коммуникация *ж* коммуникация, элемтә *(армия белән аның базалары арасында аралашу юллары)*
коммутатор *м* коммутатор *(1. электр тогы линиясен тоташтыру һәм өзү, шулай ук токның юнәлешен үзгәртү приборы 2. телефон станцияләрендә, оешмаларда абонентларны тоташтыру үзәге)*
ко мне! *(команда)* минем янга!
компенсатор *м* компенсатор *(нинди дә булса механизмның эшен тигезләү өчен билгеләнгән приборларның җыелма атамасы)*
комплект *м* комплект *(1. билгеле бер максатка хезмәт итә торган предметларның тулы җыелмасы 2. инструкция яки штат буенча берәр җиргә кабул ителә, урнаштырыла торган кешеләрнең тулы саны)*
комплектовать комплектларга, тупларга
компонент *м* компонент *(состав өлеш)*
конвекция *ж* конвекция *(җылылык яки электр корылмаларының хәрәкәтчән тирәлек ярдәмендә күченүе)*
конвертоплан *м* конвертоплан *(самолет һәм вертолет сыйфатларын берләштерә торган очу аппараты)*
конвой *м* конвой *(1.тоткыннарны, әсирләрне саклап озата баручы кораллы отряд 2. сәүдә судноларын дошманнан саклап озата бара торган судолар яки очкычлар)*
контингент *м* контингент *(1. нинди дә булса мөнәсәбәтләрдә бер төрле кешеләр төркеме, мәс., хәрби академия тыңлаучылары контингенты 2. нәрсәгә дә булса куелган чик, норма)*
контрабанда *ж* контрабанда *(пошлина салына торган яки чыгару тыелган товарларны яшерен рәвештә бер илдән икенче илгә чыгару, шулай чыгарылган товарлар)*
контр-адмирал *м* контр-адмирал *(хәрби флотта адмиралдан ике чинга түбәнрәк дәрәҗә)*
контракт *м* контракт *(язма килешү)*
контратака *ж* контратака, каршы һөҗүм
контратаковать контратака ясарга, каршы һөҗүм итәргә
контрманевр *м* каршы маневр
контрмина *ж* контрмина *(саклану корылмаларына якын юлларны дошман минерларыннан саклау өчен куелган мина)*
контроль *м* контроль, күзәтеп тору, тикшерү
контрразведка *ж* контрразведка *(дошман разведкасына, шпионнарына, диверсантларына каршы хәрәкәт итә, көрәшә торган махсус оешма)*
контрудар *м* контрудар, каршы һөҗүм
контузия *ж* контузия *(якында гына снаряд яки бомба шартлау нәтиҗәсендә организмның берәр кисәгенең тыштан яраланмыйча гына имгәнүе)*
концентрация *ж* 1. җыю, туплау, тупланыш 2. концентрация *(куелык дәрәҗәсе)*
концентрировать 1. җыярга, тупларга 2. юнәлтергә, юнәлдерергә 3. куертырга, баектырырга
~ **внимание** игътибарны юнәлтергә
~ **войска** гаскәрләрне тупларга
координация *ж* 1. координацияләү, яраштыру, яраклаштыру, килештерү 2. координация, үзара килешкәнлек, ярашканлык
копёр *м* копёр *(субай сугу машинасы)*
копье *с* сөңге
корабль *м* кораб
боевой ~ хәрби кораб
космический ~ космик кораб
~ **-спутник** иярчен кораб *(орбитага чыгарылган космик кораб)*
корвет *м* корвет *(өч мачталы, җилкәнле борынгы хәрби кораб)*
кордон *м* кордон *(юлны саклап торучылар яки чик сакчылары отряды)*
корма *ж* койрык өлеш *(корабның, транспорт очкычының)*
коробка *ж* тартма, кап
коротковолновый кыска дулкынлы *(радиоалгыч)*
короче шаг! *(команда)* кыскарак атла!
корпус *м* 1. корпус 2. гәүдә
корректировать төзәтергә, дөресләргә, корректива ясарга
~ **стрельбу** атуны дөресләргә
корреспондент *м* корреспондент, хәбәрче
кортик *м* хәнҗәр, кортик *(һава һәм диңгез флотында адмиралларның, генералларның, офицерларның һәм мичманнарның форма киеме элементы)*

космос *м* галәм, космос
котелок *м* котелок *(гаскәринең үзе белән йөртә торган тоткалы кечкенә металл савыт)*
котлован *м* котлован *(тирән чокыр)*
кошка *ж* япьле ыргак
коэффициент *м* коэффициент
~ **полезного действия** файдалы эш коэффициенты
крейсер *м* крейсер *(ракета комплекслары белән җиһазланган зур сугыш корабы)*
крейсировать хәрби күзәтү алып барырга *(диңгездә, елгада)*
крен *м* янтаю, кырынаю
кренить янтайтырга, кырынайтырга
крепость *ж* крепость, кирмән, ныгытма, кальга
летающая ~ оча торган крепость *(ерак арага очучы бомбардировщик турында)*
кривая *ж* кәкре сызык
кронциркуль *м* кронциркуль *(бик кечкенә түгәрәкләр сызу өчен кулланыла торган циркуль)*
кругом! *(команда)* әйлән!
крупнокалиберный эре калибрлы
крутизна *ж* текәлек
крючок *м* тәте *(мылтык, пистолет һ.б. ату коралында бәрмә механизм кисәге; чакма)*
спусковой ~ ычкындыру тәтесе
кубрик *м* кубрик *(корабның команда урнашкан өлеше)*
курок *м* курок, тәте, чакма
курс *м* курс, юл
лететь по ~у курс буенча очарга
отклоняться от ~а курстан тайпылырга
курсант *м* курсант *(хәрби уку йортында белем алучы)*
кухня *ж* кухня, аш бүлмәсе
полевая ~ кыр кухнясы *(кырда ашсу пешерү өчен махсус җайланма)*
кучность *ж* оешлык
~ **попадания пуль** пулялар тию оешлыгы
кювет *м* кювет *(крепость стенасы янындагы су тутырылган канау)*

Л

лаборатория *ж* лаборатория
орбитально-космическая ~ орбиталь-космик лаборатория
полевая ~ кыр лабораториясе
лавировать борыла-сарыла барырга
лаг *м* лаг *(судноның йөрү тизлеген күрсәтә торган прибор)*
лагерь *м* лагерь
концентрационный ~ концентрацион лагерь
лагуна *ж* лагуна, диңгез култыгы
лайнер *м* лайнер *(1. зур диңгез судносы 2. күп урынлы самолет)*
лакриматор *м* лакриматор *(күздән яшь агыза торган матдә)*
лампас *м* лампас *(форма чалбарына буйдан-буйга тегелә торган төсле тасма)*
латник *м* көбә кигән сугышчы
латы *мн.* көбә *(борынгы заманда салкын коралдан саклану өчен гаскәриләр кия торган корыч кием)*
лафет *м* лафет *(артиллерия орудиесе беркетеп куела торган станок, җайланма)*
лебедка *ж* лебедка, чыгыр *(йөкләрне күтәрү һәм урыннан-урынга күчерү өчен махсус җайланма)*
левофланговый сул флангтагы
легенда *ж* легенда *(картага, рәсемгә аңлатма)*
легкораненый җиңел яралы
ледокол *м* бозваткыч
леер *м* леер *(корабларда ябышып йөрү өчен ике очы ике якка беркетелеп бик нык тарттырылган бау яки трос)*
лежень *м* ятма бүрәнә, ятма борыс *(берәр нәрсә астына нигез итеп салынган бүрәнә, борыс)*
лейб-гвардия *ж* лейб-гвардия *(башында монарх торган кайбер дәүләтләрдә үзенә аерым өстен хокуклары булган гаскәр; элек патшаның тән сакчыларын шулай атаганнар)*
лейтенант *м* лейтенант
младший ~ кече лейтенант
старший ~ өлкән лейтенант
лента *ж* тасма
летчик *м* очучы
лечение *с* дәвалау, дәвалану
лидер *м* лидер, әйдәп баручы, алдан баручы
лиман *м* лиман *(елгаларның диңгезгә койган урыннарында барлыкка килгән култык)*
лимб *м* лимб *(приборларда градусларга бүленгән түгәрәк)*
лимит *м* лимит, чик норма

линейка *ж* линейка, чик сызык
лини//я *ж* 1. сызык 2. юнәлеш, юл 3. саф, рәт 4. линия, юл
~я железной дороги тимер юл линиясе
~я полета снаряда снарядның очу сызыгы
~я фронта фронт сызыгы
провести ~ю сызык сызарга
лист *м* табак
~ железа бер табак калай
лихтер *м* лихтер *(баржа тибындагы кечкенә судно)*
ловушка *ж* тозак
лодка *ж* көймә
ложись! *(команда)* ят!
ложный ялган
локальный локаль, җирле *(билгеле бер урынга хас)*
лопасть *ж* калак, канат
~ воздушного винта һава винты канаты
лопата *ж* көрәк
саперная ~ сапер көрәге
лоция *ж* лоция *(1. кораблар йөртү турындагы фән 2. диңгезләр, елгалар һәм яр буйлары турындагы мәгълүматларны эченә алган белешмәләр китабы)*
лоцман *м* лоцман *(фарватерны яхшы белүче һәм аннан судноллар үткәрүче белгеч)*
лощина *ж* уйсулык, уйсу җир, инкүлек
лунка *ж (для мин)* чокырчык
люизит *м* люизит *(төссез сыекчадан гыйбарәт тотрыклы агулы матдә)*
люк *м* люк *(1. суднода, очкычта: ату коралы өчен тишек; очкычта: бомба ташлау тишеге 2. танкта: эчкә керү, түбәнгә төшү өчен капкач белән ябыла торган тишек)*
люлька *ж* люлька *(артиллерия орудиесе лафетының бер өлеше)*
лютый кансыз, явыз, ерткыч
~ враг явыз дошман
лязгнуть чыңгылдап, чыкылдап куярга

М

магазин *м* магазин *(аппаратларда, приборларда, ату коралларында бер төрле берничә әйбер салу өчен хезмәт итә торган җайланма — тартма, диск, көпшә һ.б.)*
~ барабанного типа барабан тибындагы магазин
дисковый ~ дисксыман магазин
коробчатый ~ тартмасыман магазин
майор *м* майор
малогабаритный кече габаритлы
малолитражный кече литражлы
манёвр *м* манёвр *(сугыш вакытында гаскәрләрнең дошманга һөҗүм итү өчен җайлырак булган урынга күчүләре)*
маневренный маневрлы
манёвры *мн.* манёврлар *(гаскәрләрнең сугыш шартларына якынайтылган хәлдә тактик өйрәнү үткәрүләре)*
манометр *м* манометр *(ябык савыт эчендәге газ яки сыеклыкның басымын үлчи торган прибор)*
маркировка *ж* тамга, тамгалау
мародер *м* мародер *(сугыш кырында яралы яки үлгән сугышчыларның әйберләрен талаучы)*
мародерство *с* мародерлык
мародерствовать мародерлык итәргә
марш! *м (хәрби команда)* марш, кузгал!
строевым шагом ~! *(команда)* саф адымы белән марш!
шагом ~! *(команда)* атлап марш!
маршал *м* маршал
маска *ж* битлек
маскировать маскировкаларга, яшерергә, капларга
маскировка *ж* маскировка *(ныгытмаларны, коралларны һ.б. дошманнан яшерү өчен кулланыла торган әйберләр)*
массированный юнәлтелгән, куәтле
~ налет авиации авиациянең куәтле һөҗүме
мастерство *с* осталык
боевое ~ сугышчан осталык
матрос *м* матрос
маховик *м* маховик *(двигательләрнең тигез әйләнүен тәэмин итү өчен двигатель валына кидерелгән зур массалы тәгәрмәч)*
маяк *м* маяк
маятник *м* 1. маятник 2. сәгать теле
медаль *ж* медаль *(нинди дә булса сурәте, язуы булган һәм зур хезмәт күрсәткечләре яки сугыштагы батырлыклар өчен бирелә торган металл түгәрәктән гыйбарәт билге)*
медсестра *ж* медсестра, шәфкать туташы

мелкокалиберный вак калибрлы
мер//а *ж* 1. чара 2. чама
~ы безопасности куркынычсызлык чаралары
мероприятие *с* чара
местность *ж* урын, җир, як
местонахождение *с* урын, табылу урыны, чыга торган урын
метеоролог *м* метеоролог, метеорология белгече
метеорологический метеорология ...ы, метеорологик
метеорология *ж* метеорология *(һава торышы һәм атмосферада була торган күренешләр турындагы фән)*
метк//ий төз, туры
~ий стрелок төз атучы, мәргән
~ий удар туры сугу
~ое попадание туры тидерү
метод *м* метод, алым, ысул, юл
механизированн//ый 1. механикалаштырылган 2. машиналар белән тәэмин ителгән
~ые войска машиналар белән тәэмин ителгән гаскәр
механик *м* механик *(1. механика белгече 2. машиналарның дөрес эшләвен күзәтүче инженер, техник яки эшче)*
механик-водитель *м* механик-йөртүче
мешок *м* 1. капчык 2. чолганыш, капчык *(зур төркем гаскәрнең тулы чолганышта калуы)*
вещевой ~ әйбер капчыгы
мидель *м* мидель *(корабның иң киң өлеше)*
мидель-шпангоут *м* мидель-шпангоут *(судноның иң киң өлешенә куелган аркылы борыс)*
милитаризация *ж* милитаризация *(экономик, сәяси һәм иҗтимагый тормышны басып алу сугышы максатларына буйсындыру)*
милитаризм *м* милитаризм *(кораллануга, сугышка әзерләнүгә юнәлтелгән реакцион агрессив сәясәт)*
миля *ж* миль
морская ~ диңгез миле *(1852 метр)*
минер *м* минер *(1. миначы 2. хәрби корабта миналы коралларга хезмәт күрсәтүче белгеч)*
минировать мина куярга, миналарга
министерство *с* министрлык
~ обороны оборона министрлыгы
министр *м* министр
~ обороны оборона министры

минн//ый мина(лар) ...ы, е
~ое поле миналар кыры
миноискатель *м* мина эзләгеч
миномет *м* миномет
минометчик *м* минометчы
миноносец *м* миноносец *(торпедалар белән коралланган хәрби кораб)*
минреп *м* минреп *(якорьлы диңгез минасын су өстеннән билгеләнгән ераклыкта тоту өчен махсус трос, чыбыр)*
мир *м* 1. тынычлык 2. солых
мишен//ь *ж* мишень, мәрә *(реаль цельнең аеруча характерлы билгеләрен имитацияләүче ясалма цель)*
«яблочко» ~и мишень «алмасы» *(мишеньнең кара түгәрәк итеп ясалган үзәге)*
мобилизация *ж* мобилизация, мобилизацияләү *(тыныч вакыттагы барлык кораллы көчләрне сугышчан хәлгә күчерү. Халык хуҗалыгының барлык өлкәләрен хәрби хәлгә күчерү)*
мобилизовать мобилизацияләргә, мобилизация ясарга
мобильность *ж* хәрәкәтчәнлек
мобильный тиз хәрәкәтчән, мобиль
модернизация *ж* яңарту, камилләштерү, модернизация
модуляция *ж* модуляция *(зур ешлыклы тирбәнешләрне кече ешлыклы тавыш яки башка сигнал тирбәнешләренә туры китерү процессы)*
момент *м* момент, мизгел
монитор *м* монитор *(яр буендагы объектларга һөҗүм итү өчен файдаланыла торган авыр артиллерияле сугыш корабы)*
монокок *м* монокок *(самолет конструкциясенең бер төре)*
монтаж *м* монтаж *(1. берәр нәрсәнең аерым кисәкләрен бер тәртип белән тезеп, бербөтен хәлгә китерү 2. машинаны, җайланманы яки корылманы җыеп эшкә көйләү)*
мореходность *ж* йөзә алучанлык *(диңгез кораблары турында)*
мореходн//ый диңгез ...ы, е; диңгез челек ...ы, е
~ое училище диңгез училищесы
мортира *ж* мортира *(эре калибрлы, кыска көпшәле артиллерия тубы)*
моряк *м* диңгезче, моряк
мостик *м* күперчек, басма
капитанский ~ капитан күперчеге

мощность *ж* егәрлек, куәт
мощь *ж* көч, куәт, егәр
мундир *м* мундир
парадный ~ парад мундиры
муфта *ж* муфта *(машина частьларын, торба очларын һ.б. узара тоташтыру өчен кулланыла торган җайланма)*
мушка *ж* мушка *(төзәп ату өчен мылтык көпшәсе очына ясалган чыгынты)*
мыс *м* борын
мятеж *м* фетнә, чуалыш, баш күтәрү

Н

набег *м* баскын, һөҗүм
совершать ~ һөҗүм ясарга
наблюдатель *м* күзәтче, күзәтүче
наблюдать күзәтергә
наблюдение *с* күзәтү
набор *м* 1. жыю, кабул итү, алу 2. жыелма
наведение *с* юнәлтү, турылау, төзәү, төбәү
навигация *ж* навигация *(1. кораблар йөртү фәне һәм сәнгате 2. елның кораблар йөри ала торган вакыты, сезоны 3. кораблар йөреше)*
наводить 1. юнәлтергә, турыларга, төзәргә, төбәргә 2. салырга, төзергә
наводчик *м* 1. төзәүче 2. юнәлтүче
наган *м* наган *(Бельгия корал остасы Л.Наган исеме белән аталган 7,62 мм калибрлы револьвер)*
нагар *м* корым, ыс, көек
нагарообразование *с* корым утыру, ыслану
нагнетатель *м* һава кудыргыч
наград//а *ж* награда, бүләк
представить к ~е бүләккә тәкъдим итәргә
посмертная ~а үлгәннән соң бүләкләү
награждать бүләкләргә, бүләк бирергә
нагрузка *ж* 1. йөкләнеш 2. төяү, йөкләү
надводный су өсте ...ы, е; су өстендәге
~ **флот** су өсте флоты
надежность *ж* ышанычлылык
надолба *ж* кыска багана
назначать билгеләргә, куярга
назначение *с* 1. билгеләү, кую 2. максат, бурыч
~ **в наряд** нарядка билгеләү
наказани//е *с* җәза, җәза бирү
подвергнуть ~ю җәзага тартырга
накат *м* накат *(1. орудиенең атканда артка таба хәрәкәтеннән соң алга таба китүе 2. өскә тезелгән бүрәнәләр, калын такталар катламы)*
накидка *ж* япма
наклон *м* авышлык, сөзәклек
налево! *(команда)* сулга!
~ **разомкнись!** *(команда)* сулга сирәклән!
~ **сомкнись!** *(команда)* сулга тыгызлан!
налет *м* һөҗүм, басу, талау
наличие *с* барлык, булу, бар булу
наличный булган, кулдагы, кулда булган
~ **состав армии** армиянең гамәлдәге составы
намерение *с* ният, теләк, исәп
на месте! *(команда)* урында!
нападение *с* һөҗүм итү, ташлану
воздушное ~ һава һөҗүме
вооруженное ~ коралды һөҗүм
напалм *м* напалм *(яндыргыч бомбалар, утаткычлар өчен составында бензин, керосин, органик кислоталарның алюминий тозлары булган койка сыман ябышкак катнашма. Яндыргычлар ярдәмендә тиз кабынып китә, ялкын температурасы 1100—1600°С)*
направление *с* юнәлеш, як
направо! *(команда)* уңга!
нарез *м* сыр, кирт
нарезной сырлы
~ **ствол** сырлы көпшә
нарочный *м* хәбәрче, атчабар *(әһәмиятле ашыгыч хәбәр яки йомыш белән җибәрелгән кеше)*
нарушение *с* бозу
нарушитель *м* бозучы
~ **границы** чик бозучы
~ **дисциплины** тәртип бозучы
наряд *м* наряд, кизү *(1. билгеле бер хезмәтне башкару өчен билгеләнгән подразделение яки гаскәрләр төркеме 2. хезмәт буенча кушылган билгеле бер эшне үтәү)*
быть в ~е нарядта булырга
заступить в ~ нарядка басарга
назначить в ~ нарядка билгеләргә
освобождать от ~а нарядтан азат итәргә
сменить ~ наряд алмаштырырга
~ **вне очереди** чираттан тыш наряд
~ **на работу** эшкә наряд
суточный ~ тәүлекле наряд
население *с* халык

местное ~ җирле халык
наставление *с* кулланма
техническое ~ техник кулланма
настил *м* түшәмә
наступательный һөҗүм ...ы, е
~ **бой** һөҗүм сугышы
наступление *с* һөҗүм, һөҗүм итү
натиск *м* кысрыклау, кысу
натренированность *ж* яхшы күнеккәнлек
начальник *м* башлык, начальник
непосредственный ~ турыдан-туры начальник
старший ~ өлкән начальник
нашивка *ж* нашивка *(погонга яки җиңгә тегеп куела торган билге)*
нащупывать табарга, эзләп табарга
~ **слабые места в обороне** оборонаның йомшак якларын табарга
неблагоприятный уңайсыз, җайсыз, тискәре, начар
небоеспособный сугышка сәләтсез
невесомость *ж* авырлыксызлык
невмешательство *с* тыгылмау, катнашмау
невооруженный коралсыз, коралланмаган
невыгодный отышсыз, җайсыз
негодный яраксыз
недисциплинированность *ж* тәртипсезлек
недолет *м* (очып, барып) җитмәү *(снаряд, пуля һ.б. турында)*
недоступный үтәрлек булмаган; керә алмаслык
незамаскированный яшерелмәгән
незаминированный миналанмаган, минасыз, мина куелмаган
незащищенный саклаусыз, сакланмаган
неисправность *ж* төзексезлек, ватыклык
нейтралитет *м* битарафлык, катнашмаучылык, нейтралитет
нейтрон *м* нейтрон *(атом төше составындагы корылмасыз кисәкчә)*
некомплектный комплектсыз, тулыландырылмаган
некомплектованный комплектланмаган, саны тулмаган
необстрелянный ут астында булмаган, сугышка кермәгән, сугыш күрмәгән
необученный өйрәтелмәгән
неопознанный танылмаган, ачыкланмаган
неповиновение *с* буйсынмау, баш бирмәү, тыңламау, карышу
неподчинение *с* буйсынмау, баш имәү
~ **приказу** боерыкка буйсынмау
непосредственный турыдан-туры
непреодолимый 1. җиңелмәс, җиңелми торган, җиңеп чыга алмаслык 2. үтә алмаслык
неприкрытый 1. ачыктан-ачык, яшерүсез 2. ябылмаган, капланмаган
неприступн//ый якын барырлык булмаган; һичкем ала алмаслык
~ **ая крепость** һичкем ала алмаслык крепость
неприятель *м* дошман
непробиваемый тишелми торган
непроходимый үтә (кичә) алмаслык, ерып чыкмаслык
нервюра *ж* нервюра *(самолет канатының бер элементы)*
нестойкий чыдамсыз, озак сакланмый торган
нестроевой сугышка яраксыз *(кеше)*, сугышка керми торган *(подразделение)*
нетоксичный агусыз
неуправляемый идарә ителми торган
неустойчивость *ж* 1. тотрыксызлык 2. үзгәрүчәнлек
неуязвим//ый зарарлау (җимерү, алу) мөмкин булмаган, ышанычлы, нык
~ **ая позиция** нык позиция
низменность *ж* түбәнлек, иңкүлек, уйсулык, үзәнлек
нитроцеллюлоза *ж* нитроцеллюлоза *(тиз кабынучан матдә)*
ниша *ж* куыш, уем, чокыр
новобранец *м* новобранец *(яңа гына хәрби хезмәткә алынган кеше)*
нок *м* нок *(һәрбер горизонталь яки авыш рангоут агачының очы)*
номенклатура *ж* номенклатура, исемлек
номер *м* номер, сан
нониус *м* нониус *(үлчәү инструментларының өстәмә шкаласы)*
норма *ж* норма, күләм
нос *м* борын *(көймәнең, корабның, очкычның алгы өлеше)*
носилки *только мн.* носилка *(авыр әйберләрне яки кешеләрне урыннан-урынга күчереп йөртү өчен кулланыла торган җайланма)*
нуклон *м* нуклон *(атом төшен тәшкил итүче кисәкчәләрнең уртак исеме)*

нумерация *ж* 1. номерлау, номерлар суѓу 2. номерлар
~ **частей** частьларның номерлары
нутация *ж* нутация *(тоткарсыз әйләнүче җисем күчәренең тирбәну хәрәкәте, чайкалуы)*
нюх *м* 1. ис тою сәләте 2. сизгерлек, сизем

О

обвести әйләндереп алырга, (койма) тотарга, киртәләргә
обезвреживание *с* зарарсызландыру
обезопасить куркынычтан (хәвеф-хәтәрдән) сакларга, куркынычсызлык тәэмин итәргә
обезоруживать коралсызландырырга
обеспечение *с* тәэмин итү, тәэминат
обеспеченность *ж* тәэмин ителгәнлек
обзор *м* 1. карап чыгу, күз йөртеп чыгу, күзәтү 2. күрү кинлеге, күрү мөмкинлеге
область *ж* өлкә, тирә
облачность *ж* болытлылык, болытлар
облет *м* очып әйләнеп чыгу; очып узып китү
облучение *с* нурлану, нурландыру, нурланыш
обмотки *мн.* чолгау
обмундирование *с* форма киеме
обнаружение *с* табу, ачыклау
обоз *м* обоз, олаулар
обойма *ж* обойма, патрон кысасы *(мылтык, пистолет яки автоматны берьюлы бернича патрон белән кору өчен магазин тартмасына урнаштырыла торган металл кыстыргыч)*
оболочка *ж* тышча, сүрү
оборона *ж* саклану, оборона *(1. билгеле бер урында, позициядә ныгып, дошманны тоткарлап, аның һөҗүмен кире кайтарып тору хәле 2. сугыш кырында һөҗүмнән саклану өчен кирәкле чаралар, корылмалар системасы 3. дошманның сугыш белән басып керүен кире кагарга, илнең куркынычсызлыгын тәэмин итәргә сәләтле чаралар җыелмасы)*
оборонять(ся) сакларга, оборонада торырга, оборона тотарга
оборудование *с* 1. җиһаз, жиһазлар 2. җиһазлау
обработка *ж* эшкәртү
образование *м* 1. белем 2. мәгариф
военное ~ хәрби белем
обслуживание *с* хезмәт күрсәтү
обстановка *ж* хәл, шартлар
обстрел *м* 1. утка тоту, атыш 2. ату зонасы, ут асты
быть под ~ом ут астында булырга
обстрелянный сугышта булган, сугыш күргән
обстрелять утка тотарга, тупка тотарга
обстреляться сугышка күнегергә
обтекаемость *ж* уңай агышлылык *(хәрәкәт иткәндә һаваның яки суның каршылыгына аз бирелүчән формада эшләнгән булу, мәс., уңай агышлы очкыч, автомобиль, көймә һ.б.)*
обтекаемый уңай агышлы
обтека//ть читләтеп агарга, орынып агарга, читләтеп үтәргә
воздух ~ет самолет һава очкычка орынып ага
река ~ет лес елга урманны читләтеп ага
обтюратор *м* обтюратор *(затворның бер өлеше)*
обучать, өйрәтергә, укытырга
обход *м* 1. әйләнеч юл, урау юл 2. читләтеп үтү, урап узу, уратып узу 3. *(маневр)* обход *(дошман урнашкан җиргә тирәнтен үтеп керу һәм аңа тылдан һөҗүм иту максатында уткәрелә)*
обшивка *ж* тышлык, тыш
общевойсковой гомумгаскәри
общение *с* аралашу, бәйләнеш, бәйләнеш тоту
объединение *с* берләшмә
объезд *м* 1. урау юл, әйләнеч юл 2. йөреп чыгу, карап чыгу
обыск *м* тентү
обязанность *ж* бурыч, вазифа
овладеть алырга, кулга төшерергә, үзләштерергә, ия булырга
~ **техникой** техниканы үзләштерергә
огнев//ой ут ...ы, е; ату ...ы, е
~ая точка ут ноктасы
~ые средства ату чаралары
огнемет *м* огнемет, утаткыч
огнеопасный тиз кабынучан
огнеприпасы ату кирәк-яраклары *(патрон, снаряд, бомба һ.б.)*
огнестойк//ий утка чыдам(лы)
~ие сооружения утка чыдамлы корылмалар
огнестрельн//ый ату ...ы, е; ата торган

~**ая рана** пуля (снаряд кыйпылчыгы) ярасы
~**ое оружие** ату коралы
огнетушитель *м* ут сүндергеч
огнеупорный утка чыдам(лы)
огонь *м* ут, атыш
открыть ~ ут ачарга
ограничитель *м* чиклəгеч
однополчанин *м* полкташ
одноствольный бер көпшəле
ожог *м* пешү, пешү ярасы
окаймлять тирəлəргə, уратырга, камарга
окисление *с* оксидлашу, окисьлашу
окислитель *м* оксидлаштыручы
оккупант *м* оккупант, илбасар, басып алучы
оккупация *ж* оккупация, басып алу
оккупировать оккупациялəргə, басып алырга
оклад *м* оклад, эш хакы, хезмəт хакы
оклик *м* эндəшү; эндəшү тавышы
окно *с* 1. тəрəзə 2. ачыклык (ачык урын)
окоп *м* окоп *(пуля, снаряд һ.б. тиюдəн саклану өчен тирəн һəм озын чокыр формасында казып, алдына балчык өеп эшлəнгəн ныгытма)*
окопаться *с* 1. окоп казып урнашырга 2. яшеренергə, качып ятарга
окраина *ж* кырый, чит, чик буе *(территориянең кырый өлеше)*
округ *м* округ
военный ~ хəрби округ
окружать камап (чолгап, əйлəндереп, уратып, сырып) алырга
окружение *с* 1. камап алу 2. камалыш, чолганыш
окуривание *с* төтəслəү, төтен җибəрү
опасность *ж* куркыныч, хəвеф-хəтəр
радиоактивная ~ радиоактив куркыныч
оперативность *ж* оперативлык, өлгерлек
оперативный 1. оператив *(мəс., киңəшмə)* 2. өлгер, җитез, оператив 3. *мед.* операция ...ы, е
операция *ж* операция *(берəр стратегик планны үтəүгə юнəлдерелгəн сугыш чаралары)*
совместная ~ катнаш операция, бергəлектəге операция
опись *ж* исемлек, опись *(əйберлəрне, милекне, документларны һ.б. исəпкə алу өчен төзелгəн исемлек)*
оповещать хəбəр итəргə, белдерергə
опознавание *с* тану
ополчение *с* ополчение *(регуляр армиягə ярдəм итү өчен күбесенчə ирекле рəвештə төзелгəн гаскəр)*
опора *ж* терəк, таяныч
опорн//ый терəк ...ы, е; таяныч ...ы, е; төп
~ **ая балка** төп өрлек
~ **ый пункт** терəк пункт
опреснитель *м* су төчелəндергеч
опрос *м* сорашу, җавап алу
оптический оптик, оптика ...ы, е
опушка *ж* урман буе (кырые, чите), урман авызы
орган *м* орган
~ **управления** идарə органы
организация *ж* 1. оештыру 2. оешма
орден *м* орден *(сугышта яки эштə күрсəткəн зур батырлыклар яки хезмəтлəр өчен бирелə торган махсус билге)*
~ **Красного Знамени** Кызыл Байрак ордены
~ **Красной Звезды** Кызыл Йолдыз ордены
~ **Отечественной войны** Ватан сугышы ордены
~ **Славы** Дан ордены
орденоносец *м* орденлы *(кеше яки оешма)*
орденская лента орден тасмасы
ординарец *м* ординарец *(командир янында яки штабта йомышлар үтəүче гаскəри)*
ориентир *м* ориентир *(урында хəрəкəт юнəлешен билгелəргə, кирəкле җирне тиз табарга ярдəм итə торган ачык билгеле нəрсə)*
ориентировать юнəлдерергə, юнəлеш бирергə
орудие *с* туп, орудие
дальнобойное ~ еракка ата торган орудие
~ **поддержки танков** танкларга ярдəм итүче орудие
самоходное ~ үзйөрешле туп
оружие *с* корал, сугыш коралы
нейтронное ~ нейтрон корал
стрелковое ~ ату коралы
применить ~ корал кулланырга
складывать ~ корал ташларга
осад//а *ж* камау, чолгау, камалыш, чолганыш
снимать ~**у** камауны алырга
осадка *ж* батым *(судноның суда утыру тирəнлеге)*
осадки явым-төшем

освещение *с* яктырту, яктылык
освидетельствование *с см.* освидетельствовать
освидетельствовать карарга, карап чыгарга, тикшереп чыгарга
освобождать 1. азат итәргә, ирекә чыгарырга 2. эштән (хезмәттән, вазифадан) бушатырга
осечк//а *ж* атмый калу, осечка
ружье дало ~у мылтык атмый калды, мылтык осечка бирде
осколок кыйпылчык, ярчык
минный ~ мина ярчыгы
осколочный ярчыклы, ярчык ...ы, е
ослепление *с* 1. сукырайту 2. күзне чагылдыру
осмотр *м* карау, тикшерү
врачебный ~ врач каравы, врач тикшерүе
оснастка *ж* 1. җиһаз, корал 2. җиһазлау, кораллындыру
оснащенность *ж* коралланыш, җиһазланыш, коралланган булу, җиһазланган булу
остойчивость *ж* тотрыклылык
~ корабля корабның тотрыклылыгы *(тышкы көчләр: дулкыннар, җил һ.б. басымы астында тотрыклы халдә калу сәләте)*
ось *ж* 1. күчәр 2. үзәк
отбивать кире кагарга, (сугышып) кире кайтарырга
~ город шәһәрне сугышып кире алырга
~ нападение һөҗүмне кире кагарга
отбой *м* отбой *(1. хәрби частьта (корабта) көн тәртибендә каралган сәгатьтә хезмәт итүчеләр составына йокыга киту өчен бирелә торган сигнал 2. хәрби хезмәткәрләрнең нинди дә булса шөгыльләрен, хәрәкәтләрен туктату өчен бирелә торган сигнал яисә команда)*
ответственност//ь *ж* җаваплылык
взять ~ь на себя җаваплылыкны үз өстенә алырга
привлечь к судебной ~и суд җаваплылыгына тартырга
ответчик *м* 1. җавап тотучы, җавапка тартылучы 2. җавапчы *(сорауларга яки шартлы сигналларга автоматик рәвештә җавап бирә торган кабул итү-тапшыру җайланмасы)*
отвлекать (читкә, үзенә) юнәлтергә, бүлдерергә

отвод *м* 1. алып китү, күчерү 2. аерып алу, читкә юнәлтү
~ войск гаскәрләрне күчерү
отдание чести честь бирү
отдача *ж* 1. кайтару 2. бирү 3. сугу, бәрү
~ приказа боерык бирү
отдел *м* бүлек
~ кадров кадрлар бүлеге
отделение *с* 1. отделение 2. бүлек, бүлекчә, бүлемтек
откат *м* артка чигү (орудиенең аткаӊнан соң артка чигенүе)
отклонение *с* авышу, тайпылу, тайпылыш
~ стрелки укның тайпылышы
вероятное ~ ихтимал тайпылыш
откомандировать *(икенче урынга)* күчерергә, җибәрергә
отлив *м* су чигенеше *(океан һәм ачык диңгез суларының күтәрелештән соң яңадан кимүе)*
отлучка *ж* китү, китеп тору
самовольная ~ рөхсәтсез китү
отметка *ж* 1. билгеләү, тамгалау, тамга салу 2. билге, тамга
отпуск *м* отпуск, ял
быть в ~е ялда булырга
внеочередной ~ чираттан тыш ял
краткосрочный ~ кыска вакытлы ял
~ по болезни авыру сәбәпле ял
очередной ~ чираттагы ял
отравление *с* агулану, агулау
отравляющ//ий агулаучы, агулы
~ие вещества агулы матдәләр, агулаучы матдәләр
отражатель *м* кайтаргыч *(яктылык, җылылык нурларын, электромагнит дулкыннарны кайтара торган җайланма)*
отражать кайтарырга, кире кайтарырга, кире кагарга
~ атаку һөҗүмне кире кагарга
отражение *с* 1. кайтару, кире кайтару, кире кагу 2. кайтару, чагылдыру, чагылыш
отрыв *м* 1. артта калу, аерылу 2. аеру 3. күтәрелеп китү
отряд *м* отряд
передовой ~ алдынгы отряд
поисковый ~ эзләнү отряды
сторожевой ~ каравыл отряды
отсек *м* отсек, бүлек *(корабтагы, самолеттагы һ.б. бүлмә)*
моторный ~ мотор отсегы

отселение *с* күчереп утырту, күчереп урнаштыру
отсечь кисеп алырга, аерырга
~ **пехоту от танков** пехотаны танклардан аерырга
отсрочка призыва хәрби хезмәткә чакыруны кичектерү
отставить! *(команда)* отставить! *(бирелгән команданы (боерыкны) «үтәмәскә» мәгънәсендә)*
отставк//а *ж* отставка *(бөтенләйгә хезмәттән чыгу)*
выходить в ~у отставкага чыгарга
отставной отставкадагы
отступательный чигенү ...ы, е
отступление *с* чигенү
оттеснять кысрыкларга, кысрыклап чыгарырга
оттянуть курок курокны тартып куярга
отход *м* чигенү, чигү
беспорядочный ~ тәртипсез чигенү
планомерный ~ планлы чигенү
преднамеренный ~ максатчан чигенү
отчет *м* хисап, отчет
отчислить (исемлектән) чыгарырга
офицер *м* офицер
~ **запаса** запастагы офицер
младший ~ кече офицер
старший ~ өлкән офицер
штабной ~ штаб офицеры
охват м колач, колачлау
охрана *ж* 1. саклау, каравыллау 2. сак, каравыл, сакчылар
охранение *с* сакчы төркем
оценка *ж* бәяләү, бәя бирү
очаг *м* учак
очередность *ж* чират, чиратлылык
соблюдать ~ чират сакларга
очередь *ж* 1. чират 2. очередь *(коралдан ату турында)*
пулеметная ~ пулемет очереде
очистка *ж* 1. чистарту, сафландыру, тоныкландыру 2. бушату *(чыгып китү)*
очки *мн.* күзлек
защитные ~ саклавыч күзлек
полетные ~ очучы күзлеге
ощущение *с* сизү, тою, тойгы, хис

П

павший в бою сугышта һәлак булган, ятып калган
падение *с* төшү, егылу, түбәнәю, кимү, азаю
паек *м* паек *(билгеле бер срокка һәм билгеле күләмдә бирелә торган азык-төлек)*
неприкосновенный ~ кагылгысыз паек
сухой ~ коры паек *(кайнар аш урынына продуктлата бирелә торган паек)*
пайол *м* пайол *(диңгез йөк судносы трюмындагы агач түшәмә)*
пакет *м* 1. пакет, хат 2. пакет, капчык
индивидуальный ~ шәхси пакет *(шәхси файдаланудагы яра бәйләвеч материаллар җыелмасы)*
индивидуальный противохимический ~ шәхси химик саклану пакеты
секретный ~ яшерен пакет
пакля *ж* сүс, чүбек
пакт *м* пакт *(халыкара килешү)*
~ **о взаимной помощи** үзара ярдәмләшү пакты
~ **о ненападении** һөҗүм итешмәү турында пакт
палатк//а *ж* чатыр, палатка *(су үткәрми торган тукымадан яки тиредән, җиргә утыртылган казыкларга тарттырып ясалган, вакытлыча ышыклану өчен хезмәт итә торган корылма)*
разбить ~у чатыр корырга
палач *м* палач, җәллад *(үлемгә хөкем ителгәннәрне җәзаны җиткерүче кеше)*
палаш *м* палаш *(төз, озын кылыч; атлы гаскәр коралы булган)*
палить (еш-еш) атарга *(туптан, мылтыктан)*
палица *ж* чукмар, гөрзи *(борынгы сугыш коралы; бер башы йомры кыска авыр күсәк)*
палуба *ж* палуба
верхняя ~ өске палуба
шлюпочная ~ шлюпка палубасы
панель *ж* панель *(нинди дә булса җайланманың, агрегатның яки приборның детальләр, җыелма элементлар монтажлана торган өлеше)*
паник//а *ж* паника, хәвеф, каушау, куркуга төшү
впасть в ~у паникага бирелергә
охваченный ~ой паникага бирелгән
поднимать ~у паника күтәрергә
сеять ~у паника таратырга
паникер *м* паникер, паника таратучы
паникерствовать паникага бирелергә, куркуга төшәргә

панический 1. паникалы 2. паникага бирелүчән, паникачыл, куркак
панорама *ж* панорама *(артиллериядә кулланыла торган оптик прибор)*
пантометр *м* пантометр *(якынча түгәллек белән топографик план төшерүдә кулланыла торган почмак үлчәгеч инструмент)*
панцирь *м* 1. *тар.* көбә, панцирь *(бик күп вак металл боҗраларны бер-берсенә кертеп ясалган хәрби күлмәк)* 2. панцирь *(хәрби корабларда, поездларда)*
папаха *ж* папаха
пар *м* пар, бу
быть под ~ами кузгалып китәргә торган *(пароход, паровоз турында)*
на всех ~ах җан-фәрманга, бөтен көчкә, җилдереп
парабеллум *м* парабеллум *(автомат принцибында ата торган пистолетларның бер төре)*
параван *м* параван *(диңгездә баручы корабларның корпусларын якорьлы миналарга бәрелүдән саклаучы трал тибындагы җайланма)*
парад *м* парад *(хәрби көчләрнең тантаналы рәвештә карилуы)*
военно-морской ~ хәрби-диңгез парады
воздушный ~ һава парады
~ Победы Җиңү парады
принимать ~ парад кабул итәргә
парализовать *перен.* көчсезләндерергә, зәгыйфьләндерергә
~ силы противника дошман көчләрен зәгыйфьләндерергә
параллакс *м* параллакс *(күзәтүченең күзе икенче ноктага күчү нәтиҗәсендә нәрсәнеңдер торышының күренмә күчеше)*
парашют *м* парашют *(очкыч аппаратлардан җир өстенә сикереп төшкәндә, әйберләр яки космик аппаратның төшерелә торган өлешен һ.б. төшергәндә төшү тизлеген киметү җайланмасы)*
парашютировать иң акрын тизлектә очарга *(самолет, аэростат турында)*
парашютист *м* парашютчы
парировать кайтарып сугарга *(кылыч сугышында каршы якның сугуына җавап кайтару)*
паритет *м* паритет *(кораллы көчләр һәм коралдар өлкәсендә тигез, бертөрле дәрәҗә, тигез хокуклылык принцибы)*
парламентер *м* парламентер *(үзара сугышучы ике якның берсеннән икенчесенә сөйләшүләр алып бару өчен җибәрелгән рәсми кеше)*
парламентерство *с* парламентерлык, парламентер вазифасы
пароль *м* пароль, ым *(каравылда торган үз кешеләрне таныту өчен әйтелә торган яшерен сүз)*
паром *м* паром *(кешеләрне, йөкләрне, техниканы зур елгалар аша кичерү өчен бер ярдан икенче ярга йөри торган зур палубалы махсус судно яки сал)*
железнодорожный ~ тимер юл паромы
~ная переправа паромлы кичү
переправляться на ~е паром белән кичәргә
паромщик *м* паромчы
партизан *м* партизан *(илгә басып кергән дошман тылында үзлегеннән оешып, мөстәкыйль хәрәкәт итә торган хәрби отряд сугышчысы, халык сугышында катнашучы)*
партия *ж* партия *(беришле әйберләрнең яки бер категориягә кергән кешеләрнең беркадәр сандагы төркеме)*
~ боеприпасов бер партия сугыш кирәк-яраклары
~ раненых бер партия яралылар
пасть 1. һәлак булырга, ятып калырга, корбан булырга 2. җиңелергә, бирелергә, бәреп төшерелергә
~ смертью храбрых батырларча һәлак булырга
патрон *м* патрон *(ату коралларының һәм кече калибрлы тупларның сугыш кирәк-ярагы)*
холостой ~ пулясыз патрон
патронник *м* патрон оясы *(ату коралларында патрон кертелә торган урын)*
патронташ *м* патронташ *(патрон йөртү өчен патрон оялары булган махсус сумка яки тасма)*
патрулировать патрульлек итәргә, патруль торырга
патруль *м* патруль *(дошманны күзәтү, аерым бер районны саклау өчен билгеләнгән хәрби хезмәткәрләр төркеме яки кораб, самолет һ.б.)*
патрульный 1. патруль *(патруль торучы кеше)* 2. патруль ...ы, е
педаль *ж* педаль, тәбәлдерек
пеленг *м* пеленг *(1. тавыш яки якты-*

лык килгән юнәлеш белән компас угы юнәлеше арасындагы почмак 2. махсус аппаратлар белән бик ерактан тыңлана торган тавыш сигналы)
пеленгатор *м* пеленгатор *(1. пеленг билгеләү приборы 2. пеленг белгече)*
пеленгация *ж* пеленгация, пеленглау
перебазировать(ся) яңа урынга күчерергә (күчергә)
перебежчик *м* дошман ягына качып чыккан кеше
перебрасывать (икенче урынга) күчерергә, ташларга
перевал *м* уткел, тау сырты аша үтә торган юл
перевес *м* өстенлек, артыклык
обеспечивать ~ дошманнан өстенлекне тәэмин итәргә
численный ~ сан ягыннан өстенлек
перевод *м* 1. *(хезмәт буенча)* күчерү 2. тәрҗемә
переводчик *м* 1. *техн.* күчергеч 2. тәрҗемәче, тылмач
перевооружать янадан коралландырырга, коралларны яңартырга
переворот *м* 1. әйләнү, каплану 2. переворот, кискен борылыш
перевязка *ж* (яраны) бәйләү
перевязочный бәйләү ...ы, е; бәйләвеч
~ **материал** бәйләвеч материал
~ **пункт** яра бәйләү пункты
переговоры сөйләшүләр, фикер алышулар
~ **о перемирии** килешү турында сөйләшүләр
перегрузка *ж* артык йөкләнеш
перегруппировка *ж* яңадан төркемләү
передатчик *м* тапшыргыч
передвижение *с* күчү, күчеп утыру
передышка *ж* вакытлы тынлык *(сугыш хәрәкәтләренең вакытлыча тукталып торуы)*
переключатель *м* күчергеч
перекрестный төрле яктан, як-яктан
~ **огонь** як-яктан утка тоту
перекресток *м* чат, юл чаты, урам чаты
перекрыть ябарга, бүләргә, буарга
~ **движение** хәрәкәтне ябарга
перелет *м* 1. очыш 2. (цельдән) уздыру
переливание *с* салу, җибәрү
~ **крови раненому** яраланган кешегә кан җибәрү
перелом *м* 1. (кул, аяк) сыну, сындыру 2. сыну урыны 3. борылыш
переметнуться качып чыгарга, хыянәт итеп качарга
перемирие *с* вакытлы килешү, вакытлы солых
заключать ~ вакытлы солых төзәргә
нарушать ~ вакытлы солыхны бозарга
перенос *м* күчерү, юнәлдерү
~ **огня артиллерии** артиллерия утын күчерү
переносный(ой) күчермәле, күчереп йөртелә торган
переоборудование *с* үзгәртеп кору, җиһаз яңарту
переобучение *с* янадан уку (укыту), махсус өйрәнү
переосвидетельствование *с* янадан каралу *(медицина комиссиясендә)*
переоценка своих сил үз көченә артык зур бәя бирү
перепад *м* төшү, кимү, сикерү
~ **давления** басым сикерүе
переписка *ж* 1. күчереп язу 2. язышып тору
переподготовка *ж (кемнеңдер)* белемен арттыру (күтәрү), осталыгын арттыру, янадан укыту
переподчинение *с (башка берәүнең)* карамагына тапшыру
переправа *ж* 1. кичү 2. аркылы чыгу
перераспределение *с* янадан бүлү, башкача бүлү
перерасход *м* артык тоту, исраф итү
пересекать путь противнику дошманның юлын кисәргә
перестраивать үзгәртеп корырга, янадан төзергә
перестрелка *ж* атышу
перестрелять атып бетерергә
~ **все патроны** патроннарны атып бетерергә
перетерпеть 1. күпне күрергә, баштан кичерергә, кичерергә 2. чыдарга, түзәргә
~ **боль** авыртуга чыдарга
~ **много горя** күп кайгы кичерергә
перехват *м* эләктерү, кулга төшерү
перехватчик *м* юл кисүче
истребитель- ~ юл кисүче истребитель
переход *м* 1. үтү, чыгу, үтеп чыгу, кичү, аркылы чыгу 2. кичү, аркылы чыгу юлы 3. күчү
~ **в наступление** һөҗүмгә күчү
~ **морем** дингез кичү
перечень *м* исемлек

период *м* чор, вакыт, дәвер, заман, период
~ обращения әйләнеш периоды
послевоенный ~ сугыштан соңгы чор
перископ *м* перископ *(оптик прибор)*
пернач *м* чукмар *(борынгы русларның сугыш коралы)*
персонал *м* персонал *(бер учреждениедә, предприятиедә эшләүчеләр)*
обслуживающий ~ хезмәт күрсәтүче персонал
петарда *ж* петарда *(прессланган төтенле дары заряды)*
петлица *ж* петлица *(форма киеменең якасына тегеп куела торган төсле тукыма кисәге. Хәрби хезмәткәрнең кайсы төр гаскәрдә хезмәт итүен күрсәтә)*
петля *ж* элмәк
~ Нестерова Нестеров элмәге
пехота *ж* пехота, җәяүле гаскәр
воздушно-десантная ~ һава десанты пехотасы
морская ~ диңгез пехотасы
моторизованная ~ моторлаштырылган пехота
пехотинец *м* пехотачы, җәяүле сугышчы
пеши//й җәяүле
~й строй җәяүле саф
~м ходом җәяүләп
пике *с* пике *(самолетның борын белән аска таба очуы)*
пикет *м* пикет *(зур булмаган сакчы отряд)*
пикирование *с* пикега китү
пикировщик *м* пикировщик *(пикега кереп бомба ташлый торган самолет)*
пиллерс *м* пиллерс *(кораб палубасына терәк булган вертикаль багана)*
пилот *м* пилот, очучы
пилотаж *м* пилотаж *(очу аппаратын маневрлау)*
высший ~ югары пилотаж
групповой ~ төркемле пилотаж
пилотировать идарә итәргә, йөртергә
~ самолет самолет белән идарә итәргә, самолет йөртергә
пилотка *ж* пилотка *(хәрбиләрнең козырексыз, озынча формадагы җәйге җиңел баш киеме; элек пилотларда гына булган)*
пирамида *ж* пирамида *(ату кораллары саклау өчен шкаф яки пирамида формасындагы җиңел корылма)*
пират *м* пират *(диңгез юлбасары)*
воздушные ~ы һава пиратлары *(тыныч шәһәрләрне һәм авылларны бомбага тотучы дошман очучылары турында)*
пиратство *с* пиратлык
пирогель *м* пирогель *(яндыргыч матдә, яндыргыч авиабомбаларны һәм артиллерия снарядларын әзерләү өчен кулланыла)*
пироксилин *м* пироксилин *(шартлату эшләре һәм төтенсез дары ясау өчен кулланыла торган матдә)*
пирометр *м* пирометр *(югары температураларны үлчи торган прибор)*
пиропатрон *м* пиропатрон *(ракета двигателендә ягулыкны кабызып җибәрү өчен кулланыла торган шартлаучан патрон)*
пиротехника *ж* пиротехника *(техниканың тиз кабынучан матдәләр, сигнал утлары, ракеталар һ.б. нәрсәләр әзерләү белән шөгыльләнә торган бүлеге)*
пирс *м* пирс *(кораблар килеп туктау өчен яр кырыеннан су эченә кертеп эшләнгән корылма)*
писарь *м* писарь *(язу-сызу эшләрен алып баручы)*
пистолет *м* пистолет
автоматический ~ автоматик пистолет
~-пулемет пистолет-пулемет
сигнальный ~ сигнал пистолеты
питани//е *с* 1. туклану 2. туендыру, тәэмин итү
боевое ~е сугыш кирәк-яраклары белән тәэмин итү
источник ~я ток чыганагы
пищаль *ж* пищаль *(көпшәсеннән корыла торган борынгы туп яки авыр мылтык)*
плавучесть *ж* йөзүчәнлек
плавучий йөзмә, йөзә торган
пламегаситель *м* ялкын сүндергеч *(коралдан ату вакытында ялкын бәрүне киметү өчен көпшә авызына беркетелә торган җайланма)*
пламеотражатель *м* ялкын кайтаргыч
планер *м* планер *(моторсыз оча торган аппарат)*
планеродром *м* планеродром *(планерлар һавага күтәрелә һәм төшә торган мәйданчык)*
планировать 1. кыялап очарга 2. план-

лаштырырга, план төзергә, план корырга
планка *ж* планка
планомерный планлы, план буенча
планшет *м* планшет *(урынны картага төшергәндә кулланыла торган квадрат такта яки папка 2. геодезик план, сызым)*
пластун *м* пластун *(җәяүле казак, гаскәри)*
пластунский: **ползать по-пластунски** түш белән шуышырга; башны калкытмыйча, терсәкләргә таянып шуышырга
пластырь *м* пластырь *(1. ярага, шешкән яки авырткан урынга ябыштырыла торган дарулы тукыма 2. көймә, кораб һ.б.ның су асты өлешендәге тишелгән урыннарын ямый торган җайланма)*
рейковый ~ системы адмирала Макарова адмирал Макаров системасындагы рейкалы пластырь
плац *м* плац *(хәрби парадлар, өйрәнүләр, смотрлар үткәрелә торган мәйдан)*
плацдарм *м* плацдарм *(1. сугыш операцияләре хәзерләнә һәм җәелдерелә торган урын, территория, сугыш мәйданы 2. күрше илгә һөҗүм итү өчен гаскәр тупланган җир)*
захватывать ~ плацдарм яуларга
ликвидировать ~ плацдармны юкка чыгару
создавать ~ плацдарм булдырырга
удерживать ~ плацдармны тотарга, плацдармны сакларга
плашкоут *м* плашкоут *(порт эчендә урыннан-урынга йөк ташу, күпер салу өчен файдаланыла торган палубасыз, яссы төпле зур судно)*
плашмя яссы, ялпак ягы белән
ударить шашкой ~ кылычның яссы ягы белән сугарга
упасть ~ йөзтүбән (чалкан) егылырга
плащ-накидка *ж* плащ-япма *(җилкәгә салына торган башлыклы, җиңсез, су үткәрми торган кием)*
плащ-палатка *ж* плащ-палатка *(кирәк вакытта плащ та, палатка да булып хезмәт итүче, су үткәрми торган җилән)*
плен *м* әсирлек, тоткынлык, плен
брать в ~ әсирлеккә алырга, әсир итеп алырга
быть в ~у әсирлектә булырга
попадать в ~ әсирлеккә эләгергә
сдаваться в ~ әсир төшәргә, пленга бирелергә
пленение *с* әсир итү, әсирлеккә төшү
пленный *м* әсир
плечо *с* иңбаш
левое ~ вперед марш! *(команда)* сул иңбашны алга марш!
на ~! *(команда)* иңбашка!
правое ~ вперед марш! *(команда)* уң иңбашны алга марш!
пли! *(команда)* пли! (атарга! ут ачарга!)
плоскость *ж* яссылык
плот *м* сал
плотность *ж* тыгызлык
площадка *ж* мәйданчык
стартовая ~ старт мәйданчыгы
площадь рассеивания таралу мәйданы
пневматическ//ий пневматик *(кысылган һава яки пар көче белән эшли торган)*
~ое ружье пневматик мылтык
побег *м* качу, качып китү
побед//а *ж* җиңү
одерживать ~у җиңү яуларга, җиңеп чыгарга
пиррова ~а Пирр җиңүе *(акланмаслык корбаннар исәбенә яуланган җиңү)*
побеждать җиңәргә, җиңеп чыгарга
побудка *ж* уяту
поверка *ж* барлау *(шәхси составның тулылыгын ачыклау)*
повестка *ж* 1. повестка, чакыру кәгазе 2. «повестка» *(өйрәнү лагерьларында дежур торучыларны чакыру өчен, шулай ук корабларда флаг күтәрергә 15 минут кала трубада, быргыда башкарыла торган сигнал)*
повиновение *с* буйсыну
беспрекословное ~ берсүзсез буйсыну
повреждать 1. зыян китерергә, зарар китерергә, бозарга 2. яраларга, җәрәхәтләргә, имгәтергә
повязка *ж* бәйләвеч, повязка
погибнуть һәлак булырга, үләргә
~ смертью храбрых батырларча һәлак булырга
погода *ж* һава торышы
благоприятная ~ уңай һава торышы, яхшы һава
летная ~ очуга яраклы һава
нелетная ~ очуга яраксыз һава
штормовая ~ давыллы һава

погон *м* погон *(хәрби киемдә иңбашка беркетелә яки тегелә торган тар тукымадан гыйбарәт хәрби дәрәҗә билгесе)*
повседневные ~**ы** көндәлек погоннар
полевые ~**ы** кыр погоннары *(гаскәриләрнең кыр формасына тегелгән погоннар)*
погранзастава *ж* чик заставасы
пограничник *м* чик сакчысы
пограничн//ый чик ...ы, е; чик буе ...ы, е
~**ая зона** чик зонасы
~**ая форма** чик сакчылары формасы
погреб *м* баз
пороховой ~ дары базы
погребение *с* күмү, җирләү
погрешность *ж* ялгышлык, төгәлсезлек, хата
погром *м* погром *(берәр милләт халкын яки халыкның берәр төркемен талаудан, җәберләүдән, үтерүдән гыйбарәт булган реакцион-шовинистик акция)*
погромщик *м* погромчы
погружаться *(суга)* күмелергә, батарга
погрузить 1. төяргә 2. батырырга
погружение *с* бату, чуму, күмелү
~ **подводной лодки** су асты көймәсенең чумуы
подвахтенный вахта чиратындагы, вахта алмашчысы
~ **матрос** вахта чиратындагы матрос
подвижн//ой хәрәкәтчән, күчмә
~**ой госпиталь** күчмә госпиталь
~**ые группы войск** гаскәрләрнең хәрәкәтчән төркемнәре
подводник *м* 1. су асты көймәсендә хезмәт итүче 2. водолаз
подводн//ый су астындагы, су төбендәге, су асты ...ы, е
~**ая лодка** су асты көймәсе
торпедная ~**ая лодка** торпедалы су асты көймәсе
подворотничок *м* яка тасмасы, ак яка
поддержка *ж* ярдәм, булышу, булышлык, таяныч, терәк
~ **огнем** ут белән ярдәм итү
авиационная ~ авиация ярдәме
поддон *м* аслык, төп
~ **картера** картер аслыгы
~ **артиллерийского орудия** артиллерия тубы аслыгы *(атканда тупның тотрыклыгын тәэмин итә)*
поджигатель *м* ут төртүче, ут салучы
~ **войны** сугыш уты кабызучы
поджигать 1. ут кабызырга, яндырырга 2. ут төртергә, ут салырга
подзорная труба күзәтү торбасы
подкоп *м* 1. астан казу, җир астыннан юл казу 2. җир асты юлы
подкрадываться 1. сиздермичә килергә (барырга), посып килергә (барырга) 2. көтмәгәндә килергә, капылдан килергә
подкрепление *с* 1. өстәмә көч, өстәмә ярдәм 2. ныгыту, ныгытма
подносчик *м* ташучы, китереп торучы
~ **патронов** патрон ташучы
подогреватель *м* жылыткыч
пусковой ~ кабызу жылыткычы
подполковник *м* подполковник *(армиядә майор һәм полковник дәрәҗәләре арасындагы хәрби дәрәҗә, өлкән офицер чины, шул дәрәҗәдәге кеше)*
подпоручик *м* подпоручик *(патша армиясендә поручиктан бер баскыч түбән һәм прапорщиктан бер баскыч югары офицер дәрәҗәсе, чины)*
подпрапорщик *м* подпрапорщик *(патша армиясендә прапорщиктан бер баскыч түбән гаскәри дәрәҗә, чин, шул дәрәҗәдәге кеше)*
подразделение *с* подразделение *(эрерәк хәрби частьтагы берәмлек; полкта — батальон, дивизион; батальонда — рота; ротада — взвод һ.б.)*
подрывать шартлатырга, шартлатып җимерергә, шартлатып актарып ташларга
~ **мост** күперне шартлатырга
подрывник *м* шартлатучы, шартлату эшләре белгече
подстрекатель *м* коткычы, коткы таратучы, котыртучы
подстрелить атып егарга (төшерергә, яраларга, үтерергә)
подступ *м* якын килү юлы
бои на ~**ах к городу** шәһәр яны сугышлары
~**ы к аэродрому** аэродромга якын килү юлы
подступи//ть якын килергә, килеп житәргә, янәшәдә торырга
войска ~**ли к городу** гаскәрләр шәһәр янына килеп життеләр

подсумок *м* патрон сумкасы
подтвердить расларга
~ **приказ** боерыкны расларга
подтянуть 1. тупларга, җыярга, китерергә 2. алга чыгарырга
~ **войска к переправе** гаскәрләрне кичүгә тупларга
~ **отстающих** артта калганнарны әйдәргә
~ **резервы к фронту** фронтка резервлар китерергә
подтянуться күтәрелергә
~ **на перекладине** аратада күтәрелергә
подход *м* 1. якын килү, килеп җитү 2. якын килү юлы
подхорунжий *м* подхорунжий *(казак гаскәрләрендә подпрапорщик чинына тиң гаскәри чин, дәрәҗә һәм шул дәрәҗәдәге офицер)*
подчасок *м* часовой ярдәмчесе
подчинение *с* 1. буйсыну, баш ию 2. буйсындыру, баш идерү, кул астына алу
прямое ~ турыдан-туры буйсыну
подчиненный *м* буйсынучы, кул астындагы кеше
подъем *м* 1. ияну, тору, аякка басу 2. күтәрелү 3. «Торырга!» *(команда. Аның буенча гаскәриләр йокыдан уянып аякка басарга тиешләр)*
подъесаул *м* подъесаул *(казак гаскәрләрендә есаулдан бер рангка түбән, регуляр армиядә штабс-капитан чинына тиң гаскәри чин, дәрәҗә, шул дәрәҗәдәге кеше)*
пожар *м* янгын, ут, пожар
~ **войны** сугыш уты, сугыш ялкыны
позици//я *ж* позиция
на передних ~ **ях** алгы позицияләрдә
занимать ~ **ю** позициягә урнашырга
оборудовать ~ **ю** позиция корырга
оставлять ~ **ю** позицияне калдырырга
совершенствовать ~ **ю** позицияне яхшыртырга
удерживать ~ **ю** позицияне тотарга, позицияне сакларга
исходная ~ **я** баштагы позиция
огневая ~ **я** ут позициясе
основная ~ **я** төп позиция
промежуточная ~ **я** арадаш позиция
противотанковая ~ **я** танкка каршы позиция
стартовая ~ **я** старт позициясе
тыловая ~ **я** тылдагы позиция

позывной *м* чакыру сигналы *(радиостанцияне яки судноны таныту өчен хезмәт итә торган сигналлар)*
покоритель *м* яулап алучы, буйсындыручы
покорить яулап алырга, буйсындырырга
поле *с* кыр, ялан, басу
~ **боя** сугыш кыры, яу кыры
~ **брани** яу кыры
~ **зрения** күз күреме
гравитационное ~ гравитация кыры
летное ~ очыш кыры
магнитное ~ магнит кыры
минное ~ мина кыры
полев//ой кыр ...ы
~ **ая артиллерия** кыр артиллериясе
~ **ая выучка** хәрби осталык
~ **ая почта** кыр почтасы
~ **ой устав** кыр хезмәте уставы
~ **ой госпиталь** кыр госпитале
полет *м* очу, очыш
боевой ~ сугышчан очыш
бреющий ~ кырдырып очу *(самолетта бик түбәннән очу)*
высотный ~ зур биеклектә очу
групповой ~ төркемле очыш
испытательный ~ сынау очышы
слепой ~ күрмичә очу
ползком шуышып, үрмәләп
ползун *м* шудырма *(машинаның шуышып йөри торган детале)*
полигон *м* полигон *(сугыш кораллары һәм хәрби техника сынау, гаскәрләрнең сугышчан әзерлеге буенча чаралар үткәрү өчен махсус бүленгән һәм җиһазланган коры җир яки диңгез участогы)*
полк *м* полк *(гадәттә дивизия яки корпус составына керә торган мөстәкыйль гаскәри берәмлек)*
~ **связи** элемтә полкы
воздушно-десантный ~ һава десанты полкы
мотострелковый ~ мотоукчы полк *(моторлы машиналар белән тәэмин ителгән укчы полк)*
пехотный ~ пехота полкы
стрелковый ~ укчы полк
полка *ж* полка *(борынгы чакматашлы мылтыкларда һәм пистолетларда затворның дары тутыру урыны)*
полковник *м* полковник *(подполковниктан югары, генерал-майордан бер баскыч түбән офицер чины, дәрәҗәсе, шул дәрәҗәдәге офицер)*

полководец *м* полководец *(сугыш вакытында эре гаскәри берләшмәләр, флот һ.б. белән оста җитәкчелек итүче командующий; талантлы гаскәр башлыгы)*
полковой полк ...ы, е
положени//е *с* 1. торыш, урын 2. килеш, торыш, көй, рәвеш 3. хәл, халәт 4. положение, кагыйдәләр *(кагыйдәләр җыелмасы)*
восстанавливать ~е элекке хәлгә кайтарырга
~е для стрельбы ату рәвеше
~е для стрельбы лежа яткан килеш ату рәвеше
~е для стрельбы сидя утырган килеш ату рәвеше
~е для стрельбы с колена тездән ату рәвеше
критическое ~е кискен хәл, критик хәл
осадное ~е камалыш хәле *(сугыш вакытында тылда тәртип саклау өчен күрелгән чиктән тыш чаралар)*
правовое ~е хокукый хәл
угрожающее ~е хәтәр хәл, куркыныч хәл
чрезвычайное ~е гадәттән тыш хәл
~я устава устав кагыйдәләре
полоса *ж* полоса, буй; сызык
~ безопасности куркынычсызлык полосасы *(аэродромнарда очып күтәрелү һәм төшү полосасы янәшәсендәге җир участогы. Очу аппаратларын аварияләрдән саклау өчен хезмәт итә)*
~ препятствий тоткарлыклар полосасы
~ отхода чигенү полосасы, чыгу полосасы
полупроводник *м* ярымүткәргеч *(кремний, германий һ.б.)*
полуторка *ж* полуторка *(тонна ярым йөк күтәрешле автомашина)*
полчище *с* дошман явы, *иск.* чирү, бик күп гаскәр
помеха *ж* комачаулык, киртә, тоткарлык
помещение *с* бина
караульное ~ каравыл бинасы *(каравыл постларыннан кайтып ял итү, туклану өчен билгеләнгән һәм каравыл башлыгының төп хезмәт урыны булган өй, бүлмә)*
спальное ~ йокы бинасы *(казарманың йоклау өчен җиһазланган өлеше)*

помощник *м* ярдәмче, булышчы
~ начальника штаба штаб начальнигы ярдәмчесе
старший ~ командира корабля кораб командирының өлкән ярдәмчесе
помощь *ж* ярдәм, булышлык
оказывать ~ ярдәм күрсәтергә
взаимная ~ үзара ярдәм
материальная ~ матди ярдәм
медицинская ~ медицина ярдәме
первая ~ беренче ярдәм
помпа *ж* помпа *(газ яки сыеклык кудыра торган насос)*
понижение *с* 1. киметү, төшерү 2. *разг. (в должности)* төшерү, түбәнәйтү
понтон *м* понтон *(1. вакытлыча корылган күперне һ.б. корылмаларны суда күтәреп тора торган яссы төпле көймә яки йөзә торган гади җайланма; шундый көймәләр яки җайланмалар өстенә вакытлыча салынган күпер 2. баткан корабларны (әйберләрне) күтәрү өчен кулланыла торган эче куыш зур савыт)*
~ный мост понтон күпер *(көймәләр өстенә вакытлыча салынган күпер)*
понтонер *м* понтончы *(инженерлык гаскәрләрендә понтоннар төзү, понтон күперләр салу белән шөгыльләнүче хәрби хезмәткәр)*
поощрение *с* 1. хуплау 2. бүләк
поощрять кызыксындырырга, дәртләндерергә, хупларга
попадание *с* тидерү, туры китерү
прямое ~ туры тидерү, өстенә төшерү *(бомба, снаряд, мина турында)*
поплавок *м* калкавыч
~ карбюратора карбюратор калкавычы
надувной ~ кабартма калкавыч
маяк-~ калкавыч-маяк *(судноларйөрешле юлны һәм сай, куркынычлы урыннарны күрсәтү өчен якорь өстенә беркетелгән йөзмә билге)*
пополнение *с* 1. өстәмә көч 2. тулыландыру
поправка *ж* 1. төзәтү, рәтләү, ипләү 2. төзәтмә 3. сәламәтләнү, савыгу 4. яхшыру, яхшылану
~ на ветер җилгә карата төзәтмә
поражаемость *ж* зарарланучанлык
поражение *с* 1. (атып) тидерү, сафтан чыгару 2. җиңелү 3. зарарлану
наносить ~ тар-мар итәргә

терпеть ~ җиңелергә, җиңелүгә дучар булырга
~ **цели** цельгә тидерү
пораженчество *с полит.* җиңелүчелек, җиңелү ягында тору
поранить яраларга, җәрәхәтләргә
пороть суктырырга, кыйнарга *(камчы, чыбык белән)*
порох *м* дары *(ату коралларында кулланыла торган шартлагыч матдә)*
бездымный ~ төтенсез дары
бризантный ~ бризант дары
крупнозернистый ~ эре бөртекле дары
мелкозернистый ~ вак бөртекле дары
минный ~ мина дарысы
нитроглицериновый ~ нитроглицеринлы дары
призматический ~ призматик дары
смесевой ~ катнашмалы дары
сферический ~ йомры дары
трубчатый ~ көпшәсыман дары
портупея *ж* портупея *(корал, фляга һ.б. тагып йөрту өчен гаскәриләрнең иңбашы аркылы уткәрелгән тар каешлар яки бил каешы)*
портянка *ж* чолгау, ыштыр
поручень *м* култыкса
поручик *м* поручик *(1917 елга кадәрге рус армиясендә, хәзер Польшада подпоручиктан югары һәм штабс-капитаннан бер баскыч түбән булган офицер чины, шул чиндагы кеше)*
поршень *м* пешкәк
поршневой пешкәкле
порыв *м* дәрт, омтылыш, ашкыну
наступательный ~ һөҗүмгә омтылыш
поряд//ок *м* 1. тәртип 2. саф
боевой ~ок пехоты пехотаның хәрби тәртибе
в ~ке подчинения буйсыну тәртибендә
пешим ~ком җәяүләп
соблюдать ~ок тәртип сакларга
посадк//а *ж* утырту, утыру, төшү
вынужденная ~а мәҗбүри рәвештә җиргә төшү
плавная ~ а салмак утыру
объявить ~у посадка игълан итәргә
произвести ~у җиргә төшәргә, утырырга
пособие *с* 1. *(акчалата)* ярдәм, пособие 2. *(уку өчен)* кулланма, ярдәмлек, әсбап
выходное ~ эштән чыкканда бирелә торган пособие
пособничество *с* дошманга булышу
посредник *м* 1. арадашчы 2. килештерүче
пост *м* пост *(1. саклау, күзәту урыны 2. кем дә булса биләп торган вазифа, урын)*
боевой ~ сугышчан пост
снимать с ~а посттан алырга
стоять на ~у постта торырга
разводить часовых по ~ам сакчыларны постларга таратырга
постановка *ж* төшерү, кую, салу
~ **мин** миналар кую
~ **мин с воздуха** миналарны һавадан төшерү
~ **на якорь** якорьга кую, якорь салу
постоянная *ж* даими зурлык, константа
построение *с* сафка тезү, сафка тезелү
одноэшелонное ~ бер эшелонлы тезелү
посыльный *м* йомышчы
потенциал *м* потенциал, куәт, кодрәт
военный ~ хәрби куәт
потер//я *ж* югалту
безвозвратные ~и кайтаргысыз югалтулар
боевые ~и сугыш югалтулары, сугышта югалтулар
возвратимые ~и кайтармалы югалтулар
потеснить кысрыкларга, кысарга
поток *м* агым, ташкын
воздушный ~ һава агымы
потолок *м* түшәм *(самолет, снаряд һ.б. күтәрелә ала торган биеклек чиге)*
потребность *ж* ихтыяҗ, кирәклек, хаҗәт, таләп
удовлетворять ~ ихтыяҗны канәгатьләндерергә
поход *м* 1. *(передвижение войск или флота)* поход 2. *(военные действия)* поход, сугыш хәрәкәтләре
почта *ж* почта
полевая ~ кыр почтасы
пояс *м* 1. билбау, пута, бил каешы 2. *геогр.* пояс
правил//о *с* 1. кагыйдә 2. гадәт
взять себе за ~о гадәт итеп алырга
~а безопасности куркынычсызлык кагыйдәләре
~а внутреннего распорядка эчке тәртип кагыйдәләре
право *с* хокук

правофланговый *м* уң кулдагы, уң флангтагы
прапорщик *м* прапорщик *(1. патша армиясендә иң кече офицер чины, шул чиндагы кеше 2. Россия армиясендә, диңгез авиациясендә, чик буе һәм эчке гаскәрләрдә сроктан тыш хезмәт итүче кече командир)*
праща *ж* праща *(борынгы заманда сугышта таш ату коралы)*
превосходство *с* өстенлек, күбрәк булу
численное ~ сан ягыннан өстенлек
преграда *ж* тоткарлык, киртә, комачау
водная ~ су киртәсе
предохранитель *м* саклагыч *(коралның һәм хәрби техниканың очраклы эшләп китүен һәм куркыныч китереп чыгаруын булдырмау җайланмасы)*
автоматический ~ автоматик саклагыч
~ **ставь!** *(команда)* саклагычка куй!
предписание *с* күрсәтмә *(таныклык)*
командировочное ~ командировка күрсәтмәсе
мобилизационное ~ мобилизация күрсәтмәсе
предписывать күрсәтмә бирергә, рәсми төстә боерырга
предупреждение *с* кисәтү
штормовое ~ давыл турында кисәтү
преимущество *с* өстенлек
~ **в скорости** яхшырак тизлек
тактическое ~ тактик өстенлек
прекращение *с* туктату, бетерү, ташлау, өзү
~ **огня** атышны туктату
преобразователь *м* үзгәрткеч
препятствие *с см.* **преграда**
преследование *с* 1. эзәрләү 2. йөдәтү 3. җәберләү, җәберсетү
претензия *ж* дәгъва, таләп
прецессия *ж* прецессия *(әйләнү күчәренең үз тирәли конус сыман хәрәкәте)*
прибор *м* прибор, әсбап
~ **ночного видения** төнлә күрү приборы
~ **слепой посадки** күрмичә утыру приборы
аэронавигационный ~ аэронавигация приборы *(очкыч аппаратларны билгеләнгән юлдан йөртү приборы)*
дозиметрический ~ дозиметрия приборы *(радиоактив нурларның микъдарын, чыганакларның активлыгын билгеләү приборы)*
крешерный ~ крешер приборы *(ату вакытында газлар басымын үлчәү приборы)*
прибрежный яр буендагы, су буендагы
прибрежье *с* яр буе
привал *м* привал *(юлда барганда туктап ял итү, ял урыны)*
прием *м* 1. алым, ысул, юл 2. кабул итү
~ **ы борьбы** көрәш алымнары
~ **ы с оружием** корал белән эш итү алымнары
строевой ~ строй алымы, хәрби саф алымы
призма *ж* призма *(үтә күренмәле материалдан ясалган һәм катлаулы яктылыкны спектрга таркату, яктылык нурларының юнәлешен үзгәртү һ.б. максатлар өчен оптик приборларда, аппаратларда кулланыла торган әйбер)*
призматический 1. призматик, призма формасындагы, призмасыман 2.призмалы
~ **бинокль** призмалы бинокль
призыв *м* 1. хәрби хезмәткә чакыру 2. призыв *(хәрби хезмәткә бер чорда алынган кешеләр)*
призыв//ник *м* призывник *(хәрби хезмәткә алынучы кеше)*
~ **ной возраст** хәрби хезмәткә чакырылу яше
~ **ной пункт** хәрби хезмәткә чакыру пункты
приказ *м* боерык, әмер, приказ, фәрман *иск.*
боевой ~ хәрби боерык
письменный ~ язма боерык
устный ~ телдән боерык
выполнять ~ боерыкны үтәргә
отдавать ~ боерык бирергә
отменять ~ боерыкны кире алырга, боерыкны гамәлдән чыгарырга
~ **на марш** маршка боерык
~ **по части** часть буенча боерык
приказание *с* боерык, әмер
приказать приказ (әмер, боерык) бирергә
приклад *м* мылтык түтәсе
прикомандирование *с* вакытлыча беркетү
прикрывать ышыкларга, капларга, *(артына)* яшерергә
~ **левый фланг** сул флангны капларга

прилив *м* су күтәрелеше *(диңгездә)*
приложение *с* кушымта
присадки кушымнар *(кушымта матдәләр, мәс., майлау материалларына сыйфатны яхшырту өчен кушыла)*
присвоение *с* исем бирү, дәрәҗә бирү
приспособлени//е *с* җайланма
прицельные ~я төбәү (төзәү) җайланмалары
пристань *ж* пристань *(судннолар туктау, йөк бушату яки төяү, пассажирлар төшерү яки утырту өчен махсус җиһазланган урын, корылма)*
пристрелять орудие орудиенең прицелын дөресләргә
приступ *м* һөҗүм
пойти на ~ һөҗүмгә барырга
присят//а *ж* ант *(ил, халык алдында бирелгән тантаналы вәгъдә)*
воинская ~а хәрби ант
давать ~у ант итәргә
под ~ой антлы, ант белән
приводить к ~е ант иттерергә
принимать ~у ант кабул итәргә
прицел *м* 1. төзәгеч, прицел 2. төзәү, төбәү
бомбардировочный ~ бомба төзәгече
выдвижной ~ шудырмалы төзәгеч
прицеп *м* тагылма
причал *м* причал *(пристаньнең бер өлеше)*
~ьный канат причал арканы
пробег *м*: ~ **самолета** самолетның җиргә утыру юлы
пробка *ж* 1. тыгылыш *(юлда)* 2. бөке
пробоин//а *ж* (үтәли) тишек, тишелгән урын
заделать ~у тишекне томаларга
проверка *ж* тикшерү, сынау
провод *м* тимерчыбык, чыбык, үткәргеч
проводник *м* 1. үткәргеч 2. озата баручы 3. юл күрсәтүче
проводы *только мн.* озату
~ в армию армиягә озату
провокация *ж* провокация, коткы, котырту
проволока *ж* тимерчыбык
колючая ~ чәнечкеле тимерчыбык
прогноз *м* прогноз; алдан әйтү, алдан хәбәр итү
~ погоды һава торышы прогнозы
продвигаться 1. алга барырга, алга күчәргә, алга китәргә
~ по службе хезмәт буенча күтәрелергә
проделывание *с*: ~ **проходов** (тоткарлыкта) үтү юллары ясау
продолжительность *ж* озаклык, дәвам
продувка *ж* өрдерү *(һава агымы белән чистарту)*
проекция *ж* проекция *(1. берәр нәрсәнең яссылыкка төшерелгән геометрик сурәте 2. сурәтне, кинокадрны экранда зурайтып күрсәтү)*
прожектор *м* прожектор *(көчле яктылык чыганагыннан һәм зур батынкы көзгедән торган яктырту приборы)*
происшествие *с* вакыйга, мажара
уличное ~ урам вакыйгасы
чрезвычайное ~ гадәттән тыш вакыйга
прокладка *ж* 1. үткәрү, салу, түшәү 2. ара катлау
~ дороги юл салу
~ кабеля кабель үткәрү
~ курса корабля корабның курсын билгеләү
промах *м* 1. *(цельгә)* тидермәү, тидерә алмау 2. ялгышлык, хата, уңышсызлык
промежуток *м* ара, аралык
промышленность *ж* промышленность, сәнагать
пропаганд//а *ж* пропаганда *(билгеле бер идеяне, тәгълиматны халыкка җиткерү, аңлату)*
пресечь вражескую ~у дошман пропагандасына киртә куярга
разоблачать вражескую ~у дошман пропагандасын фаш итәргә
пропуск *м* пропуск *(1. берәр урынга яки бинага керү өчен документ, рәсми таныклык 2. хәрби хезмәттә яки конспиратив оешмада үз кешеләрне тану өчен алдан билгеләнгән яшерен шартлы сүз)*
одноразовый ~ бер тапкырлы пропуск
прорвать 1. ерырга 2. өзәргә
~ линию обороны противника дошманның оборона линиясен өзәргә
прорваться 1. ерылырга 2. үзенә юл ачарга (салырга)
~ из вражеского окружения дошман чолганышын ерып чыгарга
прорезь *ж (в прицеле оружия)* уем
прорыв *м* 1. ерып чыгу, үтү, өзү 2. *перен.* өзеклек, прорыв
вводить войска в ~ гаскәрләрне өзеклеккә кертергә

выйти из ~ **а** өзеклектән чыгарга
ликвидировать ~ өзеклекне бетерергә
~ **блокады** блокаданы өзәргә
~ **фронта** фронтны өзәргә
просачивание *с* үтеп керү, сарку
пространство *с* киңлек, аралык
воздушное ~ һава киңлекләре
проступок *м* гаеп эш, ярамаган эш, гаеп
дисциплинарный ~ дисциплинар гаеп
противник *м* дошман, каршы як
отбрасывать ~ **а** дошманны чигендерергә, алып ташларга
отрываться от ~ **а** дошманнан артта калырга, дошманны артта калдырырга
разбивать ~ **а** дошманны тар-мар итәргә
рассеивать ~ **а** дошманны таркатырга, чәчелдерергә
сближаться с ~ **ом** дошманга якын килергә, якынлашырга
уничтожить ~ **а** дошманны юк итәргә
вероятный ~ ихтимал дошман, мөмкин булган дошман
условный ~ шартлы дошман
противоатомн//ый атомга каршы
~ **ая защита** атомнан саклану
противовоздушная оборона һава һөҗүменнән саклану
противогаз *м* противогаз
~ **ная сумка** противогаз сумкасы
противодействовать каршылык күрсәтергә, каршы чара күрергә, каршы торырга
противоракетный ракетага каршы
противотанковый танкка каршы
противохимический химик саклану
протирка *ж* чистарткыч *(ату коралларын чистарту өчен хезмәт итә торган чүпрәк һ.б.)*
протирочный сөртү ...ы, е; сөрткеч
протокол *м* беркетмә, протокол
~ **допроса пленного** әсирдән сорау алу беркетмәсе
проход *м* үтү юлы, үтә торган юл
проходимость *ж* 1. үтү сәләте, үтүчәнлек 2. үтә алырлык булу
~ **болот** сазлыкларның үтә алырлык булуы
~ **танков** танкларның үтә алуы
проходим//ый үтәрлек, үтә алырлык
~ **ые болота** үтә алырлык сазлыклар
прочеса//ть *перен.разг.* җентекләп тикшереп чыгарга, карап чыгарга

пехота ~ **ла лес** пехота урманны җентекләп тикшереп чыкты
пружина *ж* пружина
возвратная ~ кайтма пружина
прямо! *(команда)* туры!
пулемет *м* пулемет
крупнокалиберный ~ эре калибрлы пулемет
ручной ~ кул пулеметы
спаренный ~ куш пулемет
станковый ~ станоклы пулемет
турельный ~ турельле пулемет
~ **ная рота** пулеметчылар ротасы
пулеметчик *м* пулеметчы
пульт *м:* **управления** идарә пульты
пуля *ж* пуля
бронебойная ~ броня тишкеч пуля
разрывная ~ ярыла торган пуля
трассирующая ~ яктыртып очучы пуля, трассалы пуля
пункт *м* пункт, нокта
исходный ~ башлангыч пункт
командный ~ команда пункты
конечный ~ ахыргы пункт, килеп җитү пункты
наблюдательный ~ күзәтү пункты
населенный ~ торак пункт
опорный ~ терәк пункт
перевалочный ~ йөк күчерү пункты
перевязочный ~ бәйләү пункты
перегрузочный ~ төяү-бушату пункты
призывной ~ хәрби хезмәткә алу пункты
~ **водоснабжения** су бирү пункты
~ **высадки десанта** десант төшерү пункты
~ **наблюдения** күзәтү ноктасы
~ **обогрева** җылыну пункты
~ **технического обслуживания** техник хезмәт күрсәтү пункты
самый высокий ~ **местности** урынның иң югарыгы ноктасы
сборный ~ җыелу пункты
соглашение из шести ~ **ов** алты пункттан торган килешү
стратегический ~ стратегик нокта
эвакуационный ~ эвакуация пункты
пуск *м* (эшләтеп) җибәрү, эшкә кушу, кабызу
пусков//ой хәрәкәткә китерә торган, (эшләтеп) җибәрү ...ы, е; эшләтә башлый торган
~ **ая установка** хәрәкәткә китерә торган җайланма

~ой механизм хәрәкәткә китерә торган механизм
ракетная ~ая установка ракеталар җибәрү җайланмасы
пут//ь *м* юл
~и сообщения аралашу юллары (тимер юллар, һава юллары, су юллары)
сбиться с ~и юлдан язарга, адашырга
окольными ~ями урау юллар белән
пушка *ж* туп, пушка

Р

работ//а *ж* эш, хезмәт
взрывные ~ы шартлату эшләре
дорожно-строительные ~ы юл төзү эшләре
землеройные ~ы җир казу эшләре
подрывные ~ы шартлату эшләре
позиционные ~ы позицион эшләр
спасательные ~ы коткару эшләре
равелин *м* равелин *(борынгы крепостьларда стенаның тышкы ягына чыгарып эшләнгән өстәмә ныгытма)*
равнение *с* тигезләнү
равняйсь! *(команда)* тигезлән!
радар *м* радар *(радиолокация җайланмасы)*
радиатор *м* радиатор *(эчке янулы двигательләрне суыту аппараты)*
радиация *ж* радиация, нурланыш
остаточная ~ калдык радиация
солнечная ~ кояш радиациясе
радиоактивность *ж* радиоактивлык
радиоактивн//ый радиоактив
~ая пыль радиоактив тузан
~ые вещества радиоактив матдәләр
радиоаппаратура *ж* радиоаппаратура, радиоҗиһазлар
радиоастрономия *ж* радиоастрономия *(төрле космик объектларны алар җибәрә торган радиодулкыннарны күзәтү нигезендә өйрәнүче фән, астрономиянең бер тармагы)*
радиовзрыватель *м* радиошартлаткыч
радиоволна *ж* радиодулкын
радиогоризонт *м* радио горизонты
радиолокатор *м* радиолокатор *(эзләнелә торган объекттан чагылган радиодулкыннар ярдәмендә тирәлектәге төрле объектларның урыннарын табу һәм билгеләү җайланмасы)*
радиолокационн//ый радиолокация ...ы, е; радиолокацион
~ая станция радиолокация станциясе
радиолокация *ж* радиолокация *(радиодулкыннар ярдәмендә предметларның, мәс., самолетларның, корабларның кайда булуын төгәл билгеләү)*
радиолуч *м* радионур
радиомаяк *м* радиомаяк *(кораблар һәм очкычлар үзләренең кайдалыгын билгели алсыннар өчен махсус сигналлар җибәреп тора торган җирдәге радиостанция)*
глиссадный ~ глиссада радиомаягы
курсовой ~ курс радиомаягы
маркерный ~ маркерлы радиомаяк
приводной ~ якынлашу радиомаягы
радиометр *м* радиометр *(радиоактив нурланышны билгеләү һәм нурлы энергияне үлчәү приборы)*
радионавигация *ж* радионавигация *(очкычларны һәм корабларны радиотехник чаралар ярдәмендә йөртү)*
радиооборудование *с* радио җиһазлары
радиопередатчик *м* радиотапшыргыч
радиопередача *ж* радиотапшыру
радиоперехват *м* радиодулкынны тоту *(эшләп торучы дошман радиостанциясенең радионурланышын эзләп табу, кабул итү һәм теркәү. Ул тотылган радиодулкыннарның эчтәлеген ачыклап, дошман көчләре, объектлары турында разведка мәгълүматлары җыю максатында алып барыла)*
радиопомехи *мн.* радиокомачау *(радиоалгычта керәклe радиосигналны тыңларга комачаулаучы яисә аны бозучы радиодулкыннар яки электр тогы)*
имитирующие ~ имитацион радиокомачау
ответные ~ каршы радиокомачау
радиоприемник *м* радиоалгыч
радиорелейная установка радиореле җайланмасы
радиосвязь *ж* радиоэлемтә
радиосеть *ж* радиочелтәр
радиосигнал *м* радиосигнал
направленный ~ юнәлешле радиосигнал
отраженный ~ кайтарылган радиосигнал
радиостанция *ж* радиостанция, радио станциясе
переносная ~ күчмә радиостанция
радиотелеуправление *с* радиотелеидарә

(стационардан яки күчмә җайланмалар ярдәмендә радио аша идарә итү)
радиоузел *м* радиоузел *(радио аша тапшырулар алып баручы пункт)*
радировать радио аша хәбәр итәргә, хәбәр җибәрергә
радист *м* радист *(радио аша хәбәрләр тапшыручы һәм кабул итүче белгеч)*
радиус *м* 1. *мат.* радиус 2. *күч.* җәелү (таралу, хәрәкәт итү) өлкәсе, радиусы
~ **действительного поражения** реаль зарарлану өлкәсе
~ **действия авиации** авиациянең йогынты радиусы
~ **разворота** борылу радиусы
~ **разрушения** җимерелү радиусы
~ **сплошного поражения** тоташ зарарлану радиусы
разбег *м см.* **разбежаться**
~ **самолета** очкычның күтәрелеп китү өчен җирдән баруы *(очкычның күтәрелеп китүенә кадәр җирдән узган юл озынлыгы)*
разбежаться йөгерергә, тизлек алырга
разбивка *ж* кору, ясау, урнаштыру
разбор *м* бәяләү, тикшерү
разборка *ж* сүтү
разведать тикшерергә, ачыкларга; эзләргә, разведка ясарга
~ **расположение сил противника** дошман көчләре урнашкан җиргә разведка ясарга
разведк//а *ж* 1. *см.* **разведать** 2. разведка 3. *(войсковая группа)* разведка, күзәтчеләр подразделениесе 4. *(организация)* разведка
~ **боем** сугышып разведка ясау
~ **источников воды** су чыганакларын эзләү
выслать роту в ~**у** ротаны разведкага җибәрергә
предварительная ~ беренчел разведка
разведчик *м* разведчик, күзәтче
разведывать разведка ясарга, тикшерергә, эзләргә
~ **расположение сил противника** дошман көчләренең урнашуын ачыкларга
развернутые ряды җәенке сафлар
развернуть 1. җәелдерергә 2. борырга
~ **строй** сафны җәелдерергә
~ **танк** танкны борырга
развилка *ж (место)* чат, аерма, тармакланган урын
~ **дорог** юл чаты
развитие *с* 1. үстерү 2. җәелдерү, киңәйтү 3. үсеш
развод *с* 1. тарату, таратып чыгу, илтеп кую 2. развод, развод ясау; тарату
~ **караулов** каравыл тарату, караулларга развод ясау *(каравыл хезмәтенә керешү алдыннан каравылларның әзерлекләрен тикшереп чыгу һәм аларга иске каравылларны алмаштырырга хокук бирү)*
~ **часовых** сакчыларны постларга кую
разводящий *м* каравыл таратучы *(сакчыларны постларга таратучы, алмаштыручы, аларның хезмәте өчен җавап бирүче хәрби хезмәткәр)*
разворот *м* 1. борылу, әйләнү 2. җәелү, тезелү
разглашение *с* ачып салу, фаш итү, сөйләү
~ **военной тайны** хәрби серне ачып салу
разгром *м* тар-мар итү
полный ~ тулысынча тар-мар итү
разгромить 1. тар-мар итәргә 2. тузгытырга, пыр туздырырга, пыран-заран китерергә
~ **вражескую армию** дошман армиясен тар-мар итәргә
раздавить 1. сытарга 2. *күч.* таптап изәргә, тар-мар итәргә
раздор *м* ызгыш, талаш, гауга
раздробить бүлгәләргә, ваткларга
разжаловать чинны алырга, чиннан төшерергә, чинны түбәнәйтергә
разить 1. тидерергә, атып тидерергә; чәнчергә, чәнчеп үтерергә 2. юк итәргә; кырырга, кырып салырга
~ **врага** дошманны кырырга
различительный знак аеру билгесе
размагнитить магнитсызландырырга
размах *м* колач
~ **крыльев самолета** самолетның канат колачы
разместиться урнашырга
разминировать миналардан арындырырга (чистартырга, арчырга)
разоблачение *с* фаш итү, ачып салу
разобщить 1. аерырга 2. читләштерергә, араны өзәргә, ераклаштырырга
разойдись! *(команда)* тарал!
разомкнись! *(команда)* сирәклән! *(гаскәриләргә сафта узара гадәттәгедән*

ераграк, зуррак ара калдырып урнаштырга кушып бирелгән боерык)
разомкнуться сирәкләнергә
разорваться шартларга, ярылырга
разоружение *с* коралсызлану, коралсызландыру
~ **армии противника** дошман армиясен коралсызландыру
полное ~ тулы коралсызлану
разоружать(ся) коралсызландырырга (коралсызланырга); корал ташлатырга(ташларга)
разрез *м* кисем
поперечный ~ аркылы кисем
~ **продольный** буй кисем
разрешение *с* 1. рөхсәт, рөхсәт итү, рөхсәт бирү 2. рөхсәт язуы, рөхсәт кәгазе
~ **на взлет,** ~ **на полет** очышка рөхсәт
разрушение *с* 1. җимерү, вату 2. җимереклек, хәрабә
разрыв *м* 1. шартлау, ярылу 2. җимерек урын, өзеклек
найти ~ **провода** чыбыкның өзелгән урынын табырга
~ **снаряда** снаряд шартлавы
разрывн//ой шартлый торган, шартлаулы, ярыла торган
~ **ая пуля** ярыла торган пуля
~ **ой заряд** шартлый торган заряд
разрядить 1. патронын (снарядын, зарядын) алырга 2. *(выстрелить)* атып бушандырырга 3. *физ.* бушандырырга 4. *куч.* йомшартырга, йомшартып җибәрергә, (киеренкелекне) киметергә, бетерергә, җиңеләйтергә
~ **аккумулятор** аккумуляторны бушандырырга
~ **мину** минаның зарядын алырга
~ **напряженность** киеренкелекне йомшартырга
разрядник *м* бушандыргыч
искровой ~ очкынлы бушандыргыч
разъезд *м* разъезд *(разведка, саклау яки частьлар арасында элемтә тоту өчен җибәрелә торган зур булмаган атлы гаскәр)*
ракета *ж* ракета *(1. фейерверклар һәм хәрби эштә сигнал бирү өчен кулланыла торган янучан патрон 2. реактив двигательле очу аппараты 3. газ агымы белән хәрәкәткә китерелә торган сугыш снаряды)*
~ **ближнего действия** якынга оча торган ракета
~ **дальнего действия** еракка оча торган ракета
~ **класса «воздух-земля»** «һава-җир» класслы ракета
~ **средней дальности** урта ераклыкка оча торган ракета
~ **-носитель** йөрткеч ракета
баллистическая ~ баллистик ракета
высокоскоростная ~ зур тизлекле ракета
высотная ~ биеклек ракетасы
глобальная ~ глобаль ракета *(ерак араларга җибәрелә торган ракета)*
межконтинентальная баллистическая ~ континентара баллистик ракета
многоступенчатая ~ күп буынлы ракета
одноступенчатая ~ бер буынлы ракета
пороховая ~ дарылы ракета
стратегическая ~ стратегик ракета
тактическая ~ тактик ракета
управляемая ~ идарә ителә торган ракета
ракетница *ж* ракетница *(сигнал ракеталарын ату пистолеты)*
ракетно-ядерн//ый ракета-төш ...ы, е
~ **ое оружие** ракета-төш коралы
ракетн//ый ракета ...ы, е; ракеталар ...ы, е
~ **ое оружие** ракета ягулыгы
~ **ые войска** ракета гаскәрләре
~ **ый двигатель** ракета двигателе
ракетоносец *м* ракета йөртүче
ракетостроение *с* ракеталар төзү, ракеталар ясау
ракетчик *м* ракетачы
раковина *ж* куышлык *(металл эчендә)*
ракурс *м* ракурс *(фигураларның яки предметларның перспективада сурәтләнүе)*
~ **цели** цельнең ракурсы *(төрле визир почмаклары аша күзәткәндә хәрәкәт итә торган цель зурлыгының перспектив кыскаруы)*
рана *ж* яра, җәрәхәт
ранг *м* ранг *(1. дәрәҗә, чин, звание 2. сугыш судносы категориясе)*
капитан первого ~ **а** беренче ранглы капитан
рангоут *м* рангоут *(корабларда җилкәнне, сигнал билгеләрен күтәрү җайланмасы)*
рандеву *с* рандеву *(корабларның яки кораблар берләшмәсенең диңгезнең, океанның алдан билгеләнгән районында күрсәтелгән вакытта очрашуы)*

ранение *с* 1. яралану, җәрәхәтләнү 2. яра, җәрәхәт
получить ~ яраланырга
ранен//ый яралы, яраланган, җәрәхәтләнгән
~ **ые бойцы** яралы сугышчылар
ранец *м* ранец *(аркага асып йөртелә торган поход сумкасы)*
ранжир *м* ранжир *(хәрби хезмәткәрләрнең уң флангтан — колоннаның башыннан башлап шеренгада, колоннада буйга карап сафка тезелүе)*
ранить яраларга, җәрәхәтләргә
~ **в ногу** аякны яраларга
~ **душу** күңелне җәрәхәтләргә
рапорт *м* рапорт *(хәрби хезмәткәрләрнең хезмәт мәсьәләләре буенча командирга (начальникка) телдән яки язма рәвештә биргән рәсми доклады)*
подавать ~ **по команде** команда буенча рапорт бирергә
рапортовать рапорт бирергә
расквартирование *с* фатирларга урнаштыру, фатирларга урнашу
распад *м* таркалу, бүленү
радиоактивный ~ радиоактив таркалу
расписание *с* расписание *(нинди дә булса эшнең үтәлү вакыты, урыны, аның үтәлеш эзлеклелеге турында мәгълүмат бирә торган график, таблица)*
вахтенное ~ вахта расписаниесе
распознавание *с* тану, аеру, аңлау
располагать 1. урнаштырырга 2. *(нәрсәгәдер)* ия булырга
~ **сведениями** хәбәрле булырга, белешмәгә ия булырга
расположение *с* урнашу, урнаштыру
~ **батальона** батальон урнашкан җир
распоряд//ок *м* тәртип
правила внутреннего ~ **ка** эчке тәртип кагыйдәләре
~ **ок дня** көн тәртибе
соблюдать ~ **ок дня** көн тәртибен үтәргә
распоряжение *с* күрсәтмә, боерык
в ~ *кого-л. (кемнең дә булса)* карамагына, карамагында
отдать ~ күрсәтмә бирергә
~ **по тылу** тыл буенча күрсәтмә
боевое ~ сугышчан боерык
письменное ~ язма боерык
устное ~ телдән боерык
распределение *с* бүлү, тарату, өләшү
~ **артиллерийских средств** артиллерия чараларын таратып урнаштыру
распространение *с* җәелү, таралу, киңәю
распылитель *м* сиптергеч, бөркегеч
распылять 1. бөркергә, сиптерергә 2. *күч.* таркатырга, вакларга, бүлгәләргә
~ **отравляющие вещества** агулы матдәләр сиптерергә
рассеивание *с* чәчү, тарату, сибелдерү
расследование *с* тикшерү
рассредоточение *с* тарату, таратып урнаштыру
расставить куеп чыгарга, урнаштырырга
~ **часовых** сакчылар куеп чыгарга
расстояние *с* ара, ераклык
преодолевать ... ~ ... ара узарга
угловое ~ почмакча ераклык
фокусное ~ фокус ераклыгы
расстрелять 1. атарга, атып үтерергә 2. утка тотарга 3. атып бетерергә
~ **вражеский корабль** дошман корабын утка тотарга
~ **все патроны** бөтен патроннарны атып бетерергә
расстроить 1. туздырырга, таркатырга 2. *күч.* бозырга, җимерергә
~ **планы** планнарны җимерергә
~ **ряды противника** дошман сафларын туздырырга
расстройство *с* таркалыш, тәртипсезлек
внести ~ **в ряды противника** дошман сафларына таркалыш кертергә
рассчита//ть *кого-л.* (тәртип буенча) санатырга, санатып чыгарга
~ **взвод** взводны санатырга
на первое-второе ~ **йсь!** *(команда)* беренчегә-икенчегә санал!
рассчитываться 1. (тәртип буенча) санатырга, санап чыгарга 2. җавап бирергә
~ **по порядку номеров** номерлар тәртибе буенча санарга
рассыльный *м* йомышчы
расформирование *с см.* расформировать
расформировать *что-л.* таратырга, таркатырга, таратып җибәрергә
~ **полк** полкны таратырга
расход *м* чыгым, сарыф ителү, тотылу
~ **боеприпасов** сугыш кирәк-яракларын сарыф итү

~ **горючего** ягулык чыгымы
расходовать сарыф итәргә, тотарга, бетерергә
расцветить *разг.* бизәргә, бизәкләргә, буярга
~ **флагами** флаглар белән бизәргә
расчет *м* 1. расчет 2. түләү, хак 3. исәплөшү *(мәс., эштән киткәндә)*
боевой ~ сугышчан расчет
пулеметный ~ пулемет расчеты
расчленение *с* см. расчленить
расчленить *что-л.* 1. бүләргә, бүлгәләп бетерергә, аерырга, кисәкләргә аерырга 2. *(разбить на составные элементы)* бүләргә, аерырга; бүлгәләргә
расшифровать 1. шифрны ачарга 2. *куч.* ачыкларга, төшенергә
расшифровщик *м* шифр ачучы
расщепление *с* таркалу, бүленү
~ **атомного ядра** атом төшенен бүленүе
ратник *м* 1. *иск.* сугышчы, яугир 2. ратник *(патша Россиясендә дәүләт ополчениесе солдаты)*
ратны//й хәрби, сугыш ...ы, е; яу ...ы, е; сугышчан
~**е люди** хәрбиләр, сугышчылар
~**й подвиг** сугышчан батырлык
рать *ж иск.* чирү, гаскәр, яу
рация *ж* рация *(кучмә радиостанциянең кайчагында әдәбиятта кулланыла торган исеме)*
рачительный кайгыртучан, сакчыл
рвануться ыргылырга, атылырга, чабып китәргә, кинәт кузгалып китәргә
рван//ый ертык, өзгәләнгән
~**ая рана** ертылган яра
~**ая шинель** ертык шинель
рвать *(взрывать)* шартлатырга
рваться 1. шартларга, ярылырга 2. өзелергә 3. атлыгырга, ашкынырга, омтылырга
~ **вперед** алга атлыгырга
реабилитация *ж* аклау, реабилитация
реабилитировать 1. акларга, реабилитацияләргә, яхшы исемен кире кайтарырга 2. *(в правах)* хокукларын кире кайтарырга, акларга
реактор *м* реактор *(төрле физик-химик реакцияләр бара торган җайланма)*
атомный ~ атом реакторы
~ **на тепловых нейтронах** җылылык нейтроннарында эшли торган реактор
~ **с водяным охлаждением** су белән суытыла торган реактор
урано-графитовый ~ уран-графитлы реактор
ядерный ~ атом-төш реакторы *(атомның авыр төшләре бүленгәндә идарә ителә торган чылбыр реакция булдыру реакторы. Кайвакыт аны атом казаны, атом реакторы, уран казаны һәм уран реакторы дип тә йөртәләр)*
реакция *ж* реакция
цепная ядерная ~ чылбырлы атом-төш реакциясе
ядерная ~ атом-төш реакциясе *(атом төшен радиоактив кисәкчәләр белән бомбалаганда була торган реакция)*
реванш *м* реванш, үч кайтару *(сугышта җиңелгән якның үч кайтару теләге белән яңадан сугышка омтылуы, җиңелгән якның җиңүчедән өстен чыгу өчен алып барган көрәше)*
реваншист *м* реваншист, үч алучы
реверс *м* реверс *(1. машинаның хәрәкәт итү юнәлешен кире якка үзгәртергә мөмкинлек бирә торган механизм 2. медальнең арткы ягы)*
револьвер *м* револьвер, *иск.* алтатар *(100 м кадәр ераклыкка ата торган әйләнмә барабан сыман магазины булган күп зарядлы кечкенә корал)*
ревун *м* ревун *(корабларда тавыш сигналлары бирү приборы)*
регалии *мн.* регалияләр *(1. аерымлык билгеләре — орденнар, медальләр һ.б.ш. 2. патшалык билгесе яки символы булган әйберләр — таҗ, скипетр һ.б.)*
регенерация *ж* регенерация, регенерацияләү *(файдаланылган материалларны билгеле операцияләр ярдәмендә яңадан эшкә яраклы итү, элекке хәлгә кайтару. Хәрби эштә һаваны, майлау материалларын, резинны һ.б. регенерацияләү киң кулланыла)*
регулировать 1. көйләргә 2. җайга салырга
регулировщик *м* регулировщик *(борылмаларда, урам һәм юл чатларында транспорт хәрәкәтен тәртипкә салып торучы хезмәткәр)*
регулярн//ый регуляр, үз вакытында, даими
~**ая армия** регуляр армия *(ныклы хәрби оешмасы булган һәм планлы рәвештә хәрби әзерлек алып бара торган даими гаскәрләр)*

~ **ое питание** регуляр туклану
регулятор *м* көйләгеч, регулятор *(механизмның эшен, хәрәкәтен автоматик көйли торган прибор)*
редан *м* редан *(тиз йөрешле судно корпусы төбендәге, гидросамолет калкавычындагы чыгынты. Зур тизлекләрдә судно төбенең суга тиеп тору мәйданын кечерәйтә, ә бу суның каршылыгын кимәтә һәм судан күтәрелеп китүне җиңеләйтә)*
редуктор *м* редуктор *(1. бер валның әйләнешен икенче валга күчергәндә әйләнү тизлеген үзгәртә торган тешле механизм 2. үткәргеч торба буенча ага торган сыеклык яки газның басымын төшерү яисә басымны бертигез саклау өчен хезмәт итә торган прибор)*
редут *м* редут *(кырда тирә-ягы вал һәм канау белән әйләндереп алынган күппочмаклык формасындагы ныгытма)*
реже шаг! *(команда)* сирәк атла!
режим 1. режим *(дәүләт власте турында)* 2. тәртип, режим 3. кагыйдә, кагыйдәләр
~ **дня** көн тәртибе
~ **полета** очу режимы
~ **работы двигателя** двигательнең эш режимы
резидент *м* резидент *(чит дәүләтнең билгеле бер районында яшерен эшли торган разведка вәкиле)*
рейд *м* рейд *(1. тиз хәрәкәтле хәрби көчләрнең дошман тылына үтеп керүе 2. портта яки порт янында якорь ташлап суднолар торырга уңайлы урын)*
рейдер *м* рейдер *(диңгез юлларында мөстәкыйль рәвештә дошманның транспорт, сәүдә судноларын юкка чыгару эшен алып баручы кораб)*
рейтар *м* рейтар *(XVI—XVII гасырларда Көнбатыш Европада, XVII гасырда Россиядә кавалерия солдаты)*
реквизировать реквизицияләргә, реквизиция ясарга
реквизиция *ж* реквизиция *(аерым кешеләр һәм оешмалар милкенең дәүләт власте, сугыш вакытында хәрби властьлар тарафыннан мәҗбүри алынуы)*
рекогносцировка *ж* рекогносцировка *(сугыш хәрәкәтләре башланыр алдыннан урынга, позицияләргә һ.б. разведка ясау эше)*
рекрут *м* рекрут, никрут *(патша Россиясендә ясак түләүче катлаулардан алынган солдат)*
рекрутчина *ж* рекрут йөкләмәсе
реле *с* реле *(электр чылбырын автомат рәвештә тоташтыручы яки аеручы җайланма)*
~ **блокировки** аеру релесе
релейн//ый реле ...ы, е; реледе
~ **ая защита** реледе саклагыч *(кыска ялганыш вакытында чылбырдагы детальләрне янып эштән чыгу куркынычыннан саклый торган реле җайланмасы)*
~ **ая установка** реле корылмасы
рельеф *м* рельеф, *(нәрсәнең дә булса)* өске йөзе
~ **берега** яр буе рельефы
ремень *м* каеш
на ~! *(команда)* каешка!
поясной ~ бил каешы
ремонт *м* ремонт, төзәтү *(1. зарарланган, тузган, ватылган әйберләрне төзәтү 2. гаскәрдә сафтан чыккан атларны алыштыру, тулыландыру. Шуның өчен билгеләнгән атлар)*
капитальный ~ капиталь ремонт
~ **часов** сәгать төзәтү
текущий ~ агымдагы ремонт
ремонтировать ремонтларга, төзәтергә, ремонт ясарга
ремонтн//ый ремонт ...ы, е; ремонтлау ...ы, е
инженерная ~ **ая рота** инженерлык ремонт ротасы
ремонтер *м иск.* ремонтер *(патша армиясендә хәрби частьлар өчен атлар сатып алу белән шөгыльләнүче офицер)*
реорганизовать үзгәртеп корырга
репер *м*: **артиллерийский** ~ артиллерия реперы *(орудиедән атып төзәгечне дөресләү өчен кулланыла торган ярдәмче нокта. Әлеге ноктадан ут цельгә күчерелә)*
ретирада *ж* ретирада, чигенү
ретироваться чигенергә, качарга
ретрансляция *ж* ретрансляция *(тапшыруларны көчәйтү һәм ераклыкка дөрес җиткерү өчен көчәйтеп яңадан тапшыру)*
ретраншемент *м иск.* ретраншемент *(оборонада торучыларның төп пози-*

циясеннән артта урнашкан ныгытма)
решение *с* 1. карар, хөкем 2. карар, нәтиҗә 3. чишү, хәл итү, карар чыгару
принимать ~ карар итәргә
формулировать ~ карарны рәвешкә китерергә
рикошет *м* рикошет *(очып килгән әйбернең нинди дә булса өслеккә бәрелгәннән соң почмак ясап очуы)*
ринуться ябырылырга, атылырга, ташланырга
~ **в бой** сугышка ташланырга
риск *м* 1. хәтәр, хәвеф-хәтәр 2. тәвәккәлләргә
на свой страх и ~ тәвәккәлләп
подвергать себя ~**у** үзеңне куркыныч астына куярга
рисковать 1. *(үзеңне, тормышны)* куркыныч астына куярга 2.тәвәккәлләргә
ров *м* озын чокыр, канау
противотанковый ~ танкка каршы чокыр
род *м* төр *(асыллары, кулланыш максатлары бердәй булган нәрсәләрнең башкалардан аерылып торган төркемнәре)*
~ **авиации** авиация төре
~ **войск** гаскәр төре
ромб *м* ромб *(1943 елда погоннар кертелгәнче, Совет Армиясе югары команда составының аеру билгесе)*
рота *ж* рота *(батальон составындагы гаскәри берәмлек)*
ротмистр *м* ротмистр *(элекке Россиядә атлы гаскәрдәге офицер дәрәҗәсе һәм шул дәрәҗәдәге кеше. Пехотадагы капитан дәрәҗәсенә туры килә)*
ротор *м* ротор *(турбина, электр двигателе һ.б.ның әйләнә торган өлеше, валы)*
ртуть *ж* терекөмеш
гремучая ~ янгыравык терекөмеш
рубеж *м* рубеж, сызык
оборонительный ~ оборона сызыгы
рубка *ж* рубка *(корабның өске палубасында идарә постлары урнашкан корылма)*
рубцеваться бетәшергә, төзәлергә
рудерпис *м* рудерпис *(суднодагы руль рамының вертикаль өлеше)*
рукав *м* 1. елга тармагы 2. жинсә, эчәк *(насоста)*
руки вверх! *(команда)* кулларыңны күтәр!
руководитель *м* җитәкче
руководство *с* 1. җитәкчелек, җитәкчелек итү 2. кулланма 3. җитәкчелек *(җитәкче кешеләр)*
~ **полетами** очышлар белән җитәкчелек итү
рукопашн//ый 1. кул ...ы 2. *в знач. сущ.*
~**ая** *ж* кул сугышы, якыннан торып сугышу *(мәс. штыкка штык килеп сугышу)*
~ **ый бой** кул сугышы
рукоприкладство *с* кул салу *(кыйнау)*
рукоятка *ж* тотка, сап
~ **кинжала** хәнҗәр сабы
рулевой *м* рулевой *(корабта)*; койрыкчы *(көймәдә)*
рулить 1. идарә итәргә, рульдә утырырга 2. борырга *(машинаны, очкычны һ.б.)*
румб *м* румб *(компас түгәрәгендә горизонтның 1/32 өлешенә тигез бүлем)*
румпель *м* румпель *(судноның рулен бору рычагы)*
ручн//ой кул ...ы
~**ая граната** кул гранатасы
~**ая кладь** кул йөге
~**ой пулемет** кул пулеметы
рушить жимерергә, ишәргә, кыйратырга
~ **стены** стена жимерергә
рынд//а *ж* рында, чаң сугу
~**у бить** рында кагарга *(җилкәнле судноларда төш вакыты җитүен белдереп чаң сугу)*
рыцарь *м* рыцарь *(1. тар. Көнбатыш Европада феодализм чорында атлы гаскәрдә хезмәт итүче феодал 2. күч. каһарман, фидакарь хезмәт итүче, егётлек кылучы)*
рычаг *м* рычаг *(1. таяну ноктасы тирәсендә борыла ала һәм аз көч куеп авыр нәрсәне күтәрү өчен хезмәт итә торган җайланма 2. идарә итү тоткасы)*
ряд *м* рәт, саф
в ~**ы стройся!** *(команда)* сафка тезел!
~**ы вздвой!** *(команда)* сафларны икеләт!
рядовой *м* рядовой *(командирлар составында булмаган, гади хәрби хезмәткәр)*
ряж *м* ряж *(агач бура итеп ясалган*

һәм таш тутырылган корылма. Зур тизлектә агучы елгалар аша күперләр салганда терәк итеп кулланыла)

С

сабельный кылыч ...ы, е; кылыч белән; кылычлы

~ **удар** кылыч белән чабу

сабля *ж* кылыч *(кешене чабып яки чәнчеп үтерү өчен хезмәт итә торган, бер йөзе генә үткен, кәкре озын корыч пластинадан гыйбарәт корал. Икенче бөтендөнья сугышы азагына кадәр гаскәрләрдә сугыш коралы булып торган, хәзер — спорт коралы)*

сажать утыртырга, җиргә төшерергә

~ **самолет** очкычны җиргә төшерергә

салют *м* салют *(рәсми сәламләүнең яки хөрмәтләүнең бер төре, мәс., төрле ут коралыннан атып; кылыч, мылтык, флаг күтәреп һ.б.)*

артиллерийский ~ артиллерия салюты

произвести ~ салют бирергә

~ **наций** милләтләр салюты *(дәүләт һәм хөкүмәт башлыклары, шулай ук чит ил хәрби кораблары хөрмәтенә, алар рәсми визит белән килгәндә бирелә)*

салютовать салют бирергә, сәламләргә

самовзрыватель *м* үзлегеннән шартлаткыч

самовозгореться үзлегеннән кабынып китәргә, үзеннән-үзе кабынырга

самовольн//ый рөхсәтсез, үз белдеге белән

~ **ая отлучка** *(из расположения части)* рөхсәтсез китү

самозарядн//ый үзлегеннән корылмалы

~ **ая винтовка** үзлегеннән корылмалы винтовка

самозащит//а *ж* үз-үзенне саклау, саклану

инстинкт ~ **ы** үз-үзенне саклау инстинкты

самолет *м* очкыч, самолет

выравнивать ~ очкычны турайтырга

сбивать ~ очкычны бәреп төшерергә

управлять ~ **ом** очкыч белән идарә итәргә

беспилотный ~ пилотсыз очкыч

ведущий ~ әйдәп баручы очкыч

высокоскоростной ~ зур тизлекле очкыч

высотный ~ зур биеклектә оча торган очкыч

маневренный ~ маневрлы очкыч

неопознанный ~ танылмаган очкыч

пилотируемый ~ пилотлы очкыч

поисковый ~ эзләнү очкычы

противолодочный ~ көймәләргә каршы очкыч

разведывательный ~ разведка очкычы

реактивный ~ реактив очкыч

рейсовый ~ рейс очкычы

санитарный ~ санитария очкычы

серийный ~ серия белән чыгарылган очкыч, серияле очкыч

скоростной ~ зур тизлекле очкыч

спасательный ~ коткару очкычы

транспортно-десантный ~ транспорт-десант очкычы

учебный ~ өйрәнү очкычы

~ **-нарушитель** *м* чик бозучы очкыч

~ **-ракетоносец** *м* ракета йөртүче очкыч

~ **-торпедоносец** *м* торпеда йөртүче очкыч

самолетн//ый очкыч ...ы, е

~ **ая разведка** очкыч разведкасы

~ **ое шасси** очкыч шассие

самолетовождение *с* очкыч йөртү

самолетостроение *с* очкыч ясау, очкыч төзү

самонаведение *с* үзлегеннән төзәү (төбәү)

самооборона *ж* үзоборона, үз-үзеңне саклау *(дошман һөҗүменнән)*

самоокапывание *с* үзеңә окоп казу

самописец *м* яздыргыч *(үзе яза торган җайланма)*

~ **давления** басым яздыргыч

саморазряд *м* үзлегеннән бушану *(мәс., аккумуляторның)*

саморегуляция *ж* үзлегеннән көйләнү

самосмаз *м* үзлегеннән майлану

самоходный үзйөрешле

санитар *м* санитар *(авыруларны, яралыларны карау, дәвалау, йортып җыештыру һ.б. эшләрне башкаручы кече медицина хезмәткәре)*

санитарн//ый санитария ...ы, е; санитар

~ **ая часть** санитария часте, санитар часть

~ **ый поезд** санитария поезды, санитар поезд

сап//а *ж* сапа *(траншеянең бер төре— дошман урнашкан урынга акрынлап*

һәм сиздермәстән якынлашу өчен ясалган йөрү юлы)

тихой ~ой астыртынлык белән, искәрмәстән, сиздермәстән

сапер *м* сапер *(төзү-кору һ.б. эшләр белгече; шундый частьтагы хәрби хезмәткәр)*

~ное дело саперлык эше

~ный батальон саперлар батальоны

сбивать атып төшерергә, бәреп төшерергә

сближаться, сближение якын килергә, якынаерга, якынлашырга

сбор *м* сбор *(1. уставта каралган сигнал буенча подразделениеләрнең, частьларның билгеләнгән бер районда (пунктта) туплануы 2. кыска сроклы хәрби өйрәнү хезмәте 3. корабларда хезмәт итүчеләр составын сафка тезү (зур сбор һәм кече сбор) 4. сафлар белән идарә итү сигналы)*

сбрасыватель *м* ташлагыч, ыргыткыч

автоматический ~ автоматик ташлагыч

сбрасывать 1. ташларга, төшереп җибәрергә, ыргытырга 2. алып ташларга 3. салырга, салып ташларга, коярга 4. алып ташларга, бәреп төшерергә

~ давление басымны төшерергә

~ десант десант төшерергә

свалить ташларга, ыргытырга, аударырга, төшереп җибәрергә

сведения белешмә, хәбәрләр, мәгълүмат(лар)

по полученным ~м алынган хәбәрләргә караганда

добывать ~ мәгълүмат табарга

доставлять ~ мәгълүмат китерергә (тапшырырга)

сопоставлять ~ мәгълүматларны чагыштырырга

достоверные ~ ышанычлы мәгълүмат

разведывательные ~ разведка мәгълүматы

свернуть 1. кысарга, тарайтырга, киметергә 2. читкә борылырга

~ голову 1. муенын борырга, муенын сындырырга 2. *куч.* башына җитәргә, дөмектерергә

~ с дороги юлдан читкә борылырга

~ фронт фронтны тарайтырга

сверну//ться 1. оерга, оешырга 2. *куч.* кысылырга, тараерга, кимергә

кровь ~лась кан оешты

фронт ~лся фронт тарайды

сверхзвуковой тавыштан тизрәк очучы

~ самолет тавыштан тизрәк очучы очкыч

сверхсрочнослужащий *м* сроктан тыш хезмәт итүче *(мәҗбүри хезмәт срогы тулганнан соң үз теләге белән армиядә калган гаскәри)*

сверхсрочн//ый 1. сроктан тыш 2. бик ашыгыч, үтә ашыгыч

~ая военная служба сроктан тыш хәрби хезмәт

~ое задание үтә ашыгыч задание

светомаскировка *ж* яктылыкны маскировкалау, яктылыкны яшерү

светонепроницаемый яктылык үткәрми торган

светосила *ж* яктылык көче

светофильтр *м* яктылык фильтры *(төрле төстәге яктылыктан үз төсендәге яктылыкны гына аерып үткәрә торган пыяла, пленка яки сыеклык)*

свеч//а *ж* 1. шәм 2. *техн.* шәм, кабызгыч 3. шәм *(очкычның текә күтәрелүе)* 4. шәм *(яктылык көче берәмлеге)*

запальная ~а кабызгыч шәм

самолет сделал ~у очкыч шәмдәй күтәрелде

электрическая лампочка в сто ~ей йөз шәмлек электр лампасы

свидетельство *с* таныклык

приписное ~ теркәлү турында таныклык, теркәлү таныклыгы

сводка *ж* сводка, мәгълүмат *(агымдагы мәгълүматны туплап, тәртипкә салып күрсәтә торган язу; белешмә)*

метеорологическая ~ метеорологик мәгълүмат

~ погоды һава торышы турында мәгълүмат

~ по связи элемтә буенча сводка

сводный җыелма

~ батальон җыелма батальон

свойство *с* үзлек, сыйфат, үзенчәлек

боевое ~ сугышчан үзлек

связист *м* элемтәче

связной *м* элемтәче *(сугыш, өйрәнүләр, маневрлар вакытында донесениеләр китерү, боерыклар тапшыру өчен командир тарафыннан билгеләнгән хәрби хезмәткәр)*

связь *ж* элемтә

восстанавливать ~ элемтәне торгызырга

обеспечивать ~ элемтә белән тәэмин итәргә
поддерживать ~ элемтә тотарга
устанавливать ~ элемтә урнаштырырга
бесперебойная ~ өзлексез элемтә
двусторонняя ~ ике яклы элемтә
звуковая ~ тавыш элемтәсе
зрительная ~ күз элемтәсе
многоканальная ~ күп каналлы элемтә
непосредственная ~ турыдан-туры элемтә
проводная ~ чыбыклы элемтә
радиотелеграфная ~ радиотелеграф элемтәсе
радиотелефонная ~ радиотелефон элемтәсе
фельдъегерская ~ фельдъегер аша элемтә

сгореть янарга, янып бетәргә
~ **дотла** янып көл булырга

сгубить һәлак итәргә, харап итәргә, башына җитәргә

сдавать 1. бирергә, *(дошман ягында)* калдырырга 2. тапшырырга, бирергә

сдаваться 1. бирелергә 2. күнергә, бирешергә
~ **в плен** әсирлеккә бирелергә

сдвоенн//ый 1. куш, икешәрле 2. ике катлы
~**ые ряды** куш рәтләр, икешәрле рәтләр

сдвоить 1. ике рәткә тезәргә, икешәрләп тезәргә 2. ике катларга, икешәрләргә

сдержать 1. туктатырга 2. үтәргә
~ **клятву** антны үтәргә
~ **натиск противника** дошманның һөҗүмен туктатырга

седловина *ж* билдәү, сыртлавык *(ике тау түбәсе арасындагы бил.ләнеп торган урын)*

секира *ж* айбалта *(озын саплы балта сыман борынгы салкын корал)*

секрет *м* секрет *(алгы позициядә дошман күрмәслек урында яшеренеп күзәтчелек итүче хәрби пост)*

секретность *ж* яшеренлек

секретн//ый яшерен
~ **документ** яшерен документ
совершенно ~**о** үтә яшерен

секстант *м* секстант *(астрономик һәм геодезик күзәтүләр вакытында почмак үлчәү коралы)*

сектор *м* сектор *(берәр мәйданның радиаль сызыклар белән чикләнгән өлеше)*
~ **видимости** күренү секторы
~ **наблюдения** күзәтү секторы
~ **обстрела** ату секторы
~ **ПВО** һава һөҗүменә каршы оборона (ПВО) секторы

секунд-майор *м* секунд-майор *(XVIII—XIX гасырларда рус армиясендә кече штаб офицеры чины)*

сераскер *м* сәргаскәр *(солтан Төркиясендә — баш командан; XIX гасырда — хәрби министр)*

сервомеханизм *м* сервомеханизм *(хәрәкәтнең механик энергиясен арттыра торган җайланма)*

сердечник *м* кендек, үзәк
~ **пули** пуляның үзәге
~ **снаряда** снарядның үзәге
~ **электромагнита** электромагнит кендеге

сержант *м* сержант *(кече команда составы вәкилләренә бирелә торган исем, дәрәҗә. Шул исемне алган кеше)*
младший ~ кече сержант
старший ~ өлкән сержант

сестра *ж*: ~ **милосердия** шәфкать туташы

сетка *ж* челтәр
градусная ~ градуслар челтәре
маскировочная ~ маскировка челтәре
мелкоячеистая ~ вак күзәнәкле челтәр
проволочная ~ тимерчыбык челтәр
~ **оптического прицела** оптик төзәгеч челтәре

сеть *ж* челтәр
~ **оповещения** хәбәр челтәре
~ **связи** элемтә челтәре
дорожная ~ юллар челтәре
железнодорожная ~ тимер юллар челтәре

сечение *с* киселеш, кисем
поперечное ~ аркылы кисем

сжатие *с* кысылу *(көч тәэсирендә җисемнең буе кыскару яки күләме кечерәю)*

сжат//ый 1. кысылган, тыгызландырылган 2. кыска, кыскартылган
~**ый воздух** кысылган һава
в ~**ые сроки** кыска вакытта

сигнал *м* сигнал *(хәбәр тапшыру өчен кулланыла торган шартлы элемтә чарасы)*
передавать ~ сигнал тапшырырга
подавать ~ сигнал бирергә

~ **атаки** һөҗүм сигналы
~ **бедствия** бәла-каза (һәлакәт) сигналы
~ **взаимодействия** үзара бәйләнеш сигналы
~ **воздушной тревоги** һава тревогасы сигналы
~ **оповещения** хәбәр итү сигналы
~ **опознавания** танышу сигналы
~ **целеуказания** цель күрсәтү сигналы
условный ~ шартлы сигнал
флажный ~ флаг сигналы
сигнализатор *м* сигнализатор *(сигнал бирү җайланмасы, аппараты; шуның сигнал тапшыра торган кисәге)*
сигнализация *ж* 1. сигнал бирү 2. сигнализация 3. сигналлар системасы
сигнализировать 1. сигнал бирергә 2. *күч.* алдан искәртергә, кисәтеп куярга, хәбәр җиткерергә
сигнальщик *м* сигналчы, сигнал бирүче
сиденье *с* утыргыч
катапультируемое ~ катапульталы утыргыч *(очкыч аппаратлардан очучыны читкә атып чыгару өчен автомат коткару җайланмасы)*
сикурс *м* сикурс *(1. ярдәм; ярдәмгә җибәрелгән гаскәр 2. һөҗүм; тетрәү)*
сил//а *ж* 1. көч, хәл, дәрман 2. гамәл
вооруженные ~**ы** коралды көчләр
выбиться из ~ хәлдән таярга
применить ~**у** көч кулланырга
~**а тока** ток көче
закон вступил в ~**у** закон гамәлгә керде
движущая ~**а** этәрү көче
убойная ~ **а** үтерү көче
ударная ~**а** бәрү көче
уравновешивающая ~**а** тигезләүче көч
центробежная ~**а** үзәктән куу көче
центростремительная ~**а** үзәккә омтылу көче
электродвижущая ~**а** электр йөртү көче (вольтлар белән үлчәнә)
сирена *ж* сирена *(көчле тавышлы сузынкы сигнал бирә торган аппарат, җайланма; кискен һәм улауга охшаш сузынкы тавыш)*
система *ж* система
~ **автоматического регулирования** автоматик көйләү системасы
~ **автоматического управления** автомат идарә итү системасы
~ **впрыска топлива** ягулык бөркү системасы
~ **герметизации кабины** кабинаны герметиклаштыру системасы
~ **заправки топлива** ягулык салу системасы
~ **зажигания** кабызу системасы
~ **координат** координатлар системасы
~ **ПВО** һава һөҗүменнән саклану системасы, ПВО системасы
~ **сопровождения (цели)** эзәрләү системасы, озата бару системасы
~ **стабилизации** тотрыкландыру системасы
~ **управления** идарә системасы
~ **управления огнем** ут белән идарә итү системасы
пожарная ~ янгын сүндерү системасы
сточная ~ *мор.* су агызу системасы
скампавея *ж* скампавея *(галера флотының тиз йөрешле, ишкәкле хәрби судносы)*
сканер *м* сканер *(радиоизотоп диагностикасы приборы)*
сканирование *с* сканерлау
скат *м* сөзәклек
на ~**е холма** тау битендә
скатка *ж* 1. тәгәрәтеп төрү 2. скатка *(кулбаш аркылы асып йөртү өчен торба ясап төрелгән һәм башлары бәйләнгән шинель)*
скафандр *м* скафандр *(су астына төшкәндә, галәмгә очканда һ.б. очракта кия торган, сулау аппараты куеп эшләнгән махсус герметик кием)*
скачок *м* 1. сикерү, сикереш 2. кинәт үзгәрү, күтәрелү
~ **прицела** төзәгечнең сикерешe
скважина *ж* скважина *(җирне бораулап ясалган тирән, тар тишек)*
взрывная ~ шартлау скважинасы
сквозной үтәли, үтәдән-үтә
~**ая рана** үтәли яра
склад *м* склад *(әйбер саклый торган махсус урын, бина)*
складки местности җир тигезсезлекләре
склонение *с* авышу
магнитное ~ магнит авышуы *(географик һәм магнит меридианнары арасындагы почмак)*
сковывание *с (дошманны)* тоткарлап тору, тыеп тору

склянк//а *ж* 1. склянка *(диңгезчеләрдә: ярты сәгать вакыт)* 2. *мн.* ~ **и (часы)** склянка *(корабтагы ком сәгате)*
скомандовать команда бирергә
скомплектовать комплектларга, тупларга, оештырырга
сконструировать конструкцияләргә, төзергә
сконцентрировать тупларга, концентрацияләргә
~ **войска** гаскәр тупларга
скопировать копия алырга, күчермә алырга
скопление зур төркем, тупланма
скорбн//ый кайгылы, хәсрәтле, көенечле, сагышлы
~ **ая весть** кайгылы хәбәр
скоростной тиз йөри (оча, йөзә, хәрәкәт итә, ата) торган
скорость *ж* тизлек
заданная ~ билгеләнгән тизлек
звуковая ~ тавыш тизлеге
космическая ~ космик тизлек
начальная ~ башлангыч тизлек
сверхзвуковая ~ тавыштан югары тизлек
средняя ~ уртача тизлек
угловая ~ почмакча тизлек *(әйләнүче ноктаны әйләнү үзәгенә тоташтырган радиусның вакыт берәмлеге эчендә ясаган почмагы белән үлчәнә торган зурлык)*
скоротечный кыска вакытлы, җәһәт
скорректировать корректива ясарга, төзәтмә кертергә
скрытие *с* яшеренү, яшерү
скрытный яшертен, астыртын, мыштым
скученность *ж* оешып урнашу, оешлык
слава *ж* дан, шөһрәт, шан
боевая ~ сугышчан дан
славить данларга, дан жырларга, мактарга, мәдхия укырга
славиться дан тотарга, данлыклы булырга, атаклы булырга
славный данлыклы, данлы, атаклы, шөһрәтле
слагаемое *с* өлеш, кисәк
слаженность *ж* көйлелек, иплелек, килешенгәнлек, жайга салынганлык, оешканлык
след *м* эз
идти по ~ **ам** эздән барырга
слежени//е *с* эзәрләү, күзәтеп тору
станция ~ **я** күзәтү станциясе
слезоточивый яшь агызгыч
~ **газ** яшь агызгыч газ
слепой полет күрмичә очу *(приборлар буенча очу)*
слетанность экипажей экипажларның бергәләп очу осталыгы
слой *м* катлам, катлау, кат
ламинарный ~ ламинар катлам
распределительный ~ бүленеш катламы
служб//а *ж* хезмәт, хезмәт итү, служба
освободить от ~ **ы** хезмәттән азат итәргә
гарнизонная ~ **а** гарнизон хезмәте
караульная ~ **а** каравыл хезмәте
спасательная ~ **а** коткару хезмәте
срочная ~ **а** сроклы хезмәт
техническая ~ **а** техник хезмәт
служить хезмәт итәргә
~ **в армии** армиядә хезмәт итәргә
слух *м* 1. ишетү, ишетү сәләте 2. хәбәр, имеш-мимеш, гайбәт
слухач *м* слухач *(радио буенча сигналлар кабул итеп торучы)*
слушатель *м*: ~ **академии (курсов)** академиядә (курсларда) укучы
смазка *ж* 1. майлау, сылау 2. май *(майлау матдәсе)*
пушечная ~ туп мае
смелость *ж* кыюлык, батырлык, йөрәклелек
смельчак *м* кыю, батыр, йөрәкле
смена *ж* 1. алмаштыру, алыштыру 2. алмаш 3. смена
бодрствующая ~ уяу смена
~ **войск** гаскәрләр алышыну
сменять алмашырга, алышырга, алмаштырырга, алыштырырга
смертельн//ый 1. үлем ...ы, е; үлемгә китерә торган, үтергеч 2. *күч.* жимергеч 3. *күч.* бик нык
~ **ая борьба** һәлакәтле көрәш
~ **ая рана** үлем ярасы
смертник үлемгә хөкем ителгән кеше, үлемгә дучар кеше
смертоносн//ый үтерә торган, үтергеч, үлем китерүче, һәлак иткеч, һәлакәтле
~ **ое оружие** һәлакәтле корал
смесь *ж* катнашма
взрывчатая ~ шартлаучан катнашма
газовая ~ газ катнашмасы
горючая ~ янучан катнашма

дымовая ~ төтен катнашмасы
зажигательная ~ кабызгыч катнашма
топливовоздушная ~ ягулык-һава катнашмасы
смещение *с* күчү, тайпылу
смирно! *(команда)* үрә кат! *(төз басып хәрәкәтсез торырга боеручы хәрби команда)*
смотр *м* смотр, тикшерү *(тантаналы төстә уза торган рәсми тикшерү)*
инспекторский ~ инспектор тикшерүе
строевой ~ саф тикшерү
торжественный ~ тантаналы смотр
снабжение *с* тәэмин итү, тәэминат
~ **боеприпасами** сугыш яраклары белән тәэмин итү
бесперебойное ~ өзлексез тәэмин итү
вещевое ~ әйбер белән тәэмин итү
продовольственное ~ азык-төлек белән тәэмин итү
снайпер *м* снайпер, мөргән
снаряд *м* снаряд, туп ядрәсе
осколок ~**а** снаряд ярчыгы
бетонобойный ~ бетон ваткыч снаряд
бронебойно-зажигательный ~ броня ваткыч-яндыргыч снаряд
бронебойный ~ броня ваткыч снаряд
зажигательный ~ яндыргыч снаряд
зенитный ~ зенит снаряды
кумулятивный ~ кумулятив снаряд
неразорвавшийся ~ шартламаган снаряд
осветительный ~ яктырткыч снаряд
осколочный ~ ярчыклы снаряд
противотанковый ~ танкка каршы снаряд
трассирующий ~ яктыртып очучы снаряд
снаряжать кирәк-яраклар белән тәэмин итәргә, әзерләргә
снаряжение *с* кирәк-яраклар
снаст//ь *ж* 1. *собир.* җиһазлар, кирәк-яраклар, кораллар 2. *обычно мн.* ~**и** кораб баулары; канатлар
крепить ~**и** кораб бауларын ныгытырга, бәйләп куярга
снижаться түбәнәергә, түбән төшәргә
сняться с якоря! *(команда)* якорьны күтәр!
совещание *с* киңәшмә
согласовать 1. ярраштырырга, килештерергә, туры китерергә 2. килешергә, уртак фикергә килергә, хәл итәргә, сөйләшергә
соглашение *с* 1. үзара килешү 2. килешү документы
~ **о перемирии** вакытлы солых турында килешү
~ **о прекращении огня** атышны туктату турында килешү
содействие *с* ярдәм, булышлык
оказывать ~ ярдәм күрсәтергә, булышырга
содержание *с* 1. тоту, асрау 2. түләү
~ **под арестом** *(мәс., гауптвахтада)* ябып тоту
денежное ~ акчалата түләү, хезмәт хакы
соединение *с* 1. кушылу, берләшү 2. берләшмә
авиационное ~ авиация берләшмәсе
войсковое ~ гаскәри берләшмә
общевойсковое ~ гомумгаскәри берләшмә
ударное ~ удар берләшмә
сокращение вооруженных сил кораллы көчләрне кыскарту
солдат *м* солдат *(беренчел хәрби дәрәҗә; рядовой, ефрейтор дәрәҗәләрендәге хәрби хезмәткәрләрнең һәм армиядә хезмәт итәргә тиешле кешеләрнең категориясе)*
сомкнись! *(команда)* тыгызлан!
сомкнуться кысылырга, тыгызланырга
сообщение *с* 1. хәбәр, белдерү 2. аралашу, бәйләнеш, элемтә
сооружение *с* 1. кору, төзү, салу, торгызу, күтәрү 2. корылма 3. корылыш, төзелеш
~ **из подручных материалов** кул астындагы материаллардан төзелгән корылма
~ **стационарного типа** стационар типтагы корылма
долговременное ~ озак вакытлы корылма
инженерное ~ инженерлык корылмасы
маскировочное ~ маскировка корылмасы
фортификационное ~ фортификация корылмасы
соотношение *с* (үзара) бәйләнеш, нисбәт, (үзара) мөнәсәбәт
~ **сил** көчләр нисбәте
сопло *с* сопло *(газ, пар яки сыеклык*

агынтысына юнәлеш һәм тизләнеш бирү өчен җайланган көпшә, канал)
соприкосновение *с* тәрәлү, очрашу
~ **с противником** дошман белән очрашу
сопровождать озата барырга, озатып йөрергә
сопротивление *с* 1. каршы тору, каршылык күрсәтү, карышу 2. *техн.* каршылык
оказывать ~ каршылык күрсәтергә
подавлять ~ каршылыкны бастырырга
преодолевать ~ каршылыкны җиңеп чыгарга
организованное ~ оешкан төстә каршылык күрсәтү
сосредоточение *с* 1. туплау, җыю, туплану, җыелу 2. (бер ноктага) юнәлтү
~ **войск** көчләрне туплау
~ **огня** утны (бер ноктага) юнәлтү
состав *м* состав
боевой ~ сугышчан состав
железнодорожный ~ тимер юл составы
зажигательный ~ яндыргыч состав
инициирующий ~ кузгаткыч состав
кадровый ~ кадрлар составы
командный ~ команда составы
летный ~ очучылар составы
личный ~ хезмәт итүчеләр составы
обслуживающий ~ хезмәт күрсәтүче состав
переменный ~ алмашлы состав
постоянный ~ даими состав
рядовой ~ рядовой состав
технический ~ техник состав
численный ~ **войск** гаскәрнең санча составы
штатный ~ штаттагы состав
составитель *м* төзүче, әзерләүче
состояние *с* хәл, халәт
сотник *м* сотник *(патша армиясе составындагы казак гаскәрендә: кавалерия ротмистры белән тиң хәрби дәрәҗә. Шул дәрәҗәдәге офицер)*
сотня *ж* сотня *(патша армиясендә йөз кешедән торган гаскәри подразделение)*
сохранить 1. сакларга, саклап калырга 2. бозмаска
~ **верность присяге** антыңны бозмаска, антка тугрылык сакларга
сошник *м* төрән
союзник *м* союздаш, аркадаш
спалить 1. ут төртеп яндырырга, ут салырга 2. көйдерергә, көйдереп алырга
спардек *м* спардек *(корабларда өске корылма палубасы)*
спарить парларга, икешәрләп(парлап) куярга
спасательный коткару ...ы, е; коткаргыч ...
~ **круг** коткару бояфасы
~ **пояс** коткару поясы
специалист *м* белгеч
классный ~ класслы белгеч
младший ~ кече белгеч
специальность *ж* белгечлек
военно-учетная ~ хәрби-исәп белгечлеге
спешить(ся) аттан төшерергә (төшәргә) *(атлы гаскәр турында)*
спираль *ж* спираль *(бер нокта яки күчәр тирәли әйләнеп, зурая яки кечерәя барган, йомылмый торган әйләнәләр ясаучы кәкре сызык. Шундый формалы юнәлеш, эз, әйбер)*
крутая ~ текә спираль
нисходящая ~ кими баручы спираль
проволочн//ая ~ тимерчыбык спираль
~**ная пружина** спираль пружина
списаться (хезмәттән, экипаж составыннан) чыгарга, китәргә
~ **с корабля** кораб хезмәтеннән чыгарга
список *м* исемлек
~ **личного состава** хезмәт итүчеләр исемлеге
послужной ~ хәрби хезмәт кенәгәсе *(эшче яки хезмәткәрнең эш стажы, бүләкләнүе, макталуы һ.б. язып барыла торган документы)*
способность *ж* сәләт, мөмкинлек
пропускная ~ үткәрү сәләте
разрешающая ~ **микроскопа** микроскопның аеру сәләте
справиться 1. үтәргә, үти алырга, башкарырга, башкара алырга, башкарып чыгарга 2. җиңәргә, җиңеп чыгарга, җиңә алырга
справка *ж* белешмә, мәгълүмат
спуск *м* 1. ычкындыру 2. түбән таба юл, төшү юлы, төшү урыны
спусковой 1. ычкындыргыч 2. (аска) төшә торган
~ **механизм** ычкындыргыч механизм
спустить 1. ычкындырырга 2. төшерергә
~ **директиву** директива төшерергә

~ **курок** курокны ычкындырырга
спутник иярчен
~ **связи** элемтә иярчене
метеорологический ~ метеорологик иярчен
навигационный ~ навигация иярчене
разведывательный ~ разведка иярчене
сражаться сугышырга
сражени//е сугыш, зур сугыш
воздушное ~ **е** һава сугышы
морское ~ **е** дингез сугышы
оборонительное ~ **е** оборона сугышы
противовоздушное ~ **е** һава һөҗүменә каршы сугыш
решающее ~ **е** хәлиткеч сугыш
поле ~ **я** сугыш кыры
выиграть ~ **е** сугышта җинеп чыгарга
сразить (бәреп, атып) үтерергә
средств//о *с* чара
~ **а бактериологической войны** бактериологик сугыш чаралары
~ **а минирования и разминирования** миналау һәм миналардан арындыру чаралары
~ **а связи** элемтә чарасы
~ **а управления** идарә итү чаралары
~ **а химической защиты** химик саклану чарасы
имитационное ~ **о** имитация чарасы
индивидуальное ~ **о защиты** шәхси саклану чарасы
переправочное ~ **о** кичү чарасы
техническое ~ **о** техник чара
транспортное ~ **о** транспорт чарасы
штатное ~ **о** штаттагы чара
срок *м* срок, вакыт, чор, дәвер
~ **выслуги** хезмәт срогы
~ **службы в армии** армиядә хезмәт итү срогы
стабилизатор *м* стабилизатор
~ **напряжения** көчәнеш стабилизаторы
гироскопический ~ гироскопик стабилизатор
курсовой ~ курс стабилизаторы
стабилизация *ж* стабильләшү, стабильләштерү
ставка *ж* ставка *(1. гаскәр башлыгы яки аның штабы урнашкан урын 2. сугыш вакытында: иң югары командование органы)*
стажировка *ж* стажировка *(берәр эшкә керешү, билгеләнү алдыннан күнекмә, тәҗрибә алу өчен махсус сроклы сынау үтү)*
станина *ж* станина *(артиллерия тубы лафетының бер өлеше)*
~ **крестообразного лафета** тәресыман лафет станинасы
коробчатая ~ тартмасыман станина
становись! *(команда)* тезел!
станок *м* станок
~ **для наводки** төбәү станогы
~ **лафета** лафет станогы
орудийный ~ туп станогы
станция *ж* станция
метеорологическая ~ метеорологик станция
передвижная ~ күчмә станция
полевая почтовая ~ кыр почтасы станциясе
радиопеленгаторная ~ радиопеленг станциясе
радиотелеграфная ~ радиотелеграф станциясе
стапель *м* стапель *(судно корпусларын җыю һәм судноларны суга төшерү урыны)*
старшина *м* старшина *(кече команда составына бирелә торган иң югары хәрби дәрәҗә, шул дәрәҗәне алган кеше)*
ствол *м* көпшә, көбәк
стволь//ый көпшә ...ы, көбәк ...ы
~ **ая коробка ружья** мылтыкның көбәк тартмасы
стеклообогреватель *м* пыяла җылыткыч
стенобитн//ый стена ваткыч
~ **ые орудия** стена ваткыч кораллар
степень *ж* дәрәҗә
~ **заражения** агулану дәрәҗәсе
~ **поражения** зарарлану дәрәҗәсе
~ **радиоактивного заражения** радиоактив зарарлану дәрәҗәсе
~ **сжатия** кысылу дәрәҗәсе
стереотруба *ж* стереотруба *(оптик прибор)*
стой! *(команда)* тукта!
стойка *ж* торыш, басып тору
~ **смирно** үрә катып тору
строевая ~ сафта торыш
стой! Кто идет? *(команда)* Тукта! Кем килә?
столкновение *с* бәрелеш, бәрелү
вооруженное ~ кораллы бәрелеш

стопор *м* стопор *(механизмны туктата торган җайланма)*
сторона *ж* як, тараф
воюющая ~ сугышучы як
нападающая ~ һөҗүм итүче як
обороняющаяся ~ каршы торучы як
стоянка *ж* 1. туктау, туктап тору, тукталу 2. *(место)* (вакытлыча урнашкан) урын, туктап (тукталып тору) урыны, туктау (тукталу) урыны 3. *(для транспорта)* вакытлыча куеп тору урыны; тукталыш
авто~ автомобильлөр кую урыны, вакытлыча автомобильләр куеп тору урыны
стратег *м* стратег, стратегия белгече *(сугыш алып бару остасы)*
стратегический стратегия ...ы, е; стратегик
стратосфера *ж* стратосфера *(атмосфераның өске катламы)*
стрел//а *ж* ук
пустить ~у ук атарга
~а крана кран угы
стрелковый укчы(лар) ...ы, е; укчы ...
~ **полк** укчы полк
стреловидный уксыман
стрелок *м* укчы, атучы
стрельба *ж* ату, атыш
беспорядочная ~ тәртипсез атыш
~ **беглым огнем** тиз-тиз атыш
~ **залпами** залп белән ату
~ **короткими очередями** кыска чиратлар белән ату
~ **прямой наводкой** туры төзәп ату
~ **холостыми патронами** буш патроннар белән ату
стрельбище *с* ату урыны, атарга өйрәнү урыны
стрелян//ый 1. атып үтерелгән, атып төшерелгән 2. ут астында булган, сугыш күргән, сугышка кергән 3. атылган *(атуда файдаланылган)*
~ая гильза атылган гильза
~ый солдат ут астында булган солдат
стрелять атарга
стреляться 1. атылырга, үз-үзеңә атарга 2. *(дуэльдә)* атышырга
стремительность *ж* җитезлек, җәһәтлек, елгырлык
стрингер *м* стрингер *(судно яки очу аппаратының бөтен корпусы буйлап ныклы өрлек яки металл конструкция төсле итеп эшләнгән, аңа катылык һәм ныклык бирүче җайланма)*

строевым шагом марш! *(команда)* саф адымы белән марш!
строиться сафка тезелергә
стро//й *м* саф
встать в ~й сафка басарга
выбывать из ~я сафтан китәргә, сафтан чыгарга
выводить из ~я сафтан чыгарырга
выходить из ~я сафтан чыгарга
становиться в ~й сафка басарга
~й кильватера кильватер сафы *(кильватер агымында туры юнәлештә берсе артыннан берсе баручы кораблар сафы)*
двухшереножный ~й ике рәтле саф
одношереножный ~й бер рәтле саф
походный ~й поход сафы
развернутый ~й җәенке саф
разомкнутый ~й сирәк саф
расчлененный ~й бүлгәләнгән саф
сомкнутый ~й тыгыз саф
ступень *ж* 1. баскыч, басма 2. киртләч, чыгынты 3. *(үсеш)* этап, баскыч 4. дәрәҗә
ступить 1. атларга, аяк атларга 2. керергә, аяк басарга
стык *м (берәр нәрсәнең)* тоташкан (тоташтырылган, ялганган, беркетелгән) урыны (җире), ялганыш, ялганма, ялгау урыны
стычка *ж* бәрелеш, бәйләнешеп китү
стянуть 1. тартып бәйләргә, тарттырырга
2. җыярга, тупларга
~ **войска к переправе** гаскәрләрне кичү янына тупларга
суд *м* суд, хөкем
отдать под ~ судка бирергә
попасть под ~ судка тартылырга
привлечь к ~у хөкемгә тартырга
~ **чести** намус суды, намус хөкеме
военно-полевой ~ хәрби-кыр суды
военный ~ хәрби суд
показательный ~ күргәзмә суд
товарищеский ~ иптәшләр суды
судимость *ж* хөкемгә тартылган булу, хөкем ителгәнлек
снять ~ хөкем ителгәнлекне бетерергә *(гамәлдән чыгарырга)*
иметь ~ хөкемгә тартылган булырга
судно *с* судно *(пароход, кораб)*
~ **снабжения** тәэмин итү судносы
вспомогательное ~ ярдәмче судно
спасательное ~ коткару судносы
учебное ~ өйрәнү судносы

судоходство *с* 1. суднолар йөреше, суднолар йөрү 2. флот
каботажное ~ каботаж флоты
морское ~ дингез флоты
суматоха *ж* ыгы-зыгы, шау-шу, мәхшәр
сумка *ж* сумка, букча
патронная ~ патрон сумкасы
суточные *мн.* тәүлеклек акча *(мәс., командировкада булган көннәр өчен түләнә торган акча)*
сухопутн//ый коры җир ...ы, е
~ **ая армия** коры җир армиясе
~ **ые войска** коры җир гаскәрләре
сушилка *ж* киптерү урыны
сформировать төзергә, корырга, оештырырга, булдырырга
~ **полк** полк оештырырга
схватка *ж* бәрелеш, сугыш
рукопашная ~ кул сугышы *(атышусыз кара-каршы сугыш)*
схема *ж* схема
~ **взаимодействия** үзара ярдәм схемасы
сходни *мн.* басма *(көймәдән, корабтан ярга чыгу өчен куела торган басма)*
счетчик *м* счетчик, санагыч
~ **Гейгера-Мюллера** Гейгер-Мюллер счетчигы *(радиоактив кисәкчәләрне терки торган прибор)*
~ **координат** координатлар счетчигы
~ **оборотов** әйләнеш счетчигы
импульсный ~ импульслы счетчик
счисление *с* санау, исәпләү
~ **пути** юлны исәпләү
счислитель *м* санагыч, исәпләгеч
~ **ветра и параллакса** *арт.* җил һәм параллакс исәпләгече
сшибка *ж* бәрелеш, кечкенә сугыш
съемка *ж* (планга, картага) төшерү (төшереп алу), план алу; рәсем төшерү, рәсемгә төшү
глазомерная ~ күз чамасы белән төшерү
маршрутная ~ маршрут ысулы белән төшерү
топографическая ~ топографик рәсем (план)

Т

табель *м* табель
~ **вооружения части** частьның кораллар табеле
~ **донесений** белдерүләр табеле
~ **имущества** мөлкәт табеле
таблица *ж* таблица
~ **бомбометания** бомба ташлау таблицасы
такелаж *м* такелаж *(1. судноның аркан, бау кебек барлык җиһазлары 2. йөкне күтәрү һәм күчерү өчен кулланыла торган җайланмалар)*
тактик *м* тактик; тактика белгече
тактика *ж* тактика
общевойсковая ~ гомумгаскәри тактика
тактическ//ий тактик, тактика ...ы
~ **ая подготовка** тактик хәзерлек
~ **ие учения** тактик өйрәнүләр
тали *мор.* тали *(судноларда авыр әйберләрне күтәрү-төшерү өчен блоклар системасы)*
тангаж *м* тангаж *(очу аппаратының яки судноның очканда, йөзгәндә аркылы үзәккә карата авышуы; буйга кырынаю)*
танк *м* танк *(көчле кораллар белән җиһазланган һәм бөтенләй броняланган, чылбыр тәгәрмәчле, үзйөрешле сугыш машинасы, сәгатькә 70 км тизлек белән хәрәкәт итә ала)*
воздушно-десантный ~ һава десанты танкы
головной ~ алдан баручы танк
кочующий ~ күчмә танк
окопанный ~ казып урнаштырылган танк
плавающий ~ йөзә торган танк
сверхтяжелый ~ бик авыр танк
средний ~ уртача танк
танкер *м* танкер *(сыекчалар ташый торган судно)*
танкетка *ж* танкетка *(тиз йөрешле кечкенә танк)*
танкист *м* танкист, танкчы *(танк гаскәрләрендә хезмәт итүче кеше; танк экипажы әгъзасы)*
танк-мостоукладчик *м* күпер салучы танк *(күпер конструкциясен транспортлау, аны елга, чокыр кебек тоткарлыкларга урнаштыру һәм кире җыеп алу өчен билгеләнгән махсус танк)*
танков//ый танк(лар) ...ы, е
~ **ая атака** танк атакасы
~ **ые войска** танк гаскәрләре
танкодоступный танк үтә алырлык
танкодром *м* танкодром *(сугыш машиналарын йөртергә өйрәнү өчен җиһазланган җир участогы)*

танконедоступный танк үтә алмый торган

танк-тральщик *м* тралчы танк *(танкка каршы миналар кырып үтеп чыгу һәм һөҗүмгә баручы гаскәрләргә юл салу өчен кулланыла)*

таран *м* таран *(1. крепость стеналарын җимерү өчен кулланылган борынгы корал — бер башына тимер очлык кидерелгән авыр бүрәнә 2. үз корабыңның, очкычыңның яки танкыңның корпусы белән бәреп дошман корабын, очкычын яки танкын сафтан чыгару 3. күч. хәрби операция — фронтны өзү һәм дошман урнашкан җиргә барып керү)*

таранить таранларга, таран ясарга

тахометр *м* тахометр *(машина валының яки тәгәрмәчләрнең әйләнү тизлеген үлчи торган прибор)*

тачанка *ж* тачанка *(ачык әрҗәле, сиртмәле җиңел арба, гражданнар сугышы чорында атлы гаскәрдә пулемет йөртү өчен кулланылган)*

театр *м:* ~ **военных действий** сугыш хәрәкәтләре мәйданы

телеграмма *ж* телеграмма

~ **-«молния»** «яшен»-телеграмма *(бик ашыгыч телеграмма)*

телефонист *м* телефончы

телефонограмма *ж* телефонограмма *(телефон аша бирелгән хәбәр)*

темляк *м* бөлдерге *(шпага, кылыч, чыбыркы сапларындагы кулга кию өчен җайланган элмәк)*

темник *м* түмән башы *(ун мең сугышчыдан торган гаскәр белән җитәкчелек итүче татар хәрби башлыгы)*

темп *м* темп *(тизлек)*

теодолит *м* теодолит *(геодезик, астрономик тикшеренүләрдә, төзелеш эшләрендә, топографик план төшерүләрдә һәм атуны әзерләүдә кулланыла торган прибор)*

теплолокатор *м* җылылык локаторы *(инфракызыл локатор, оптик локаторның бер төре)*

теплообменник *м* җылы алмашкыч *(җылылыкны бер системадан икенче системага күчерүче җайланма)*

теплопроводность *ж* җылы үткәрүчәнлек *(җисемнең күбрәк җылынган өлешеннән азрак җылынган өлешенә җылылык күчү процессы)*

термит *м* термит *(янганда бик югары (2300—2700°С) температура бирә торган порошоксыман катнашма. Яндыргыч снарядларда, бомбаларда кулланыла)*

~ **ная бомба** термит бомба

~ **ная сварка** термит белән эретеп ябыштыру

термоядерн//ый термик төш ...ы, е; атом-төш ...ы, е

~ **ая реакция** термик төш реакциясе

~ **ое оружие** термик төш коралы

территориальн//ый территория ...ы; территориаль

~ **ая целостность** территория бөтенлеге, территориаль бөтенлек

~ **ый конфликт** территориаль конфликт *(территория мәсьәләсе буенча булган киеренкелек)*

террор *м* террор *(сәяси дошманны каты эзәрлекләү, үтерү, юк итү күренеше)*

террорист *м* террорчы

тесак *м* кыска кылыч *(сугышта кешене чабып яки чәнчеп үтерү өчен хезмәт итә торган ике йөзе дә үткен, киң һәм кыска корыч пластинадан гыйбарәт борынгы корал)*

теснина *ж* тарлавык, кысрык

теснить кысрыкларга

тестер *м* тестер *(радиоэлектрон аппаратураны тикшерү һәм төзәтү өчен кулланыла торган электр үлчәгеч прибор)*

тетрил *м* тетрил *(детонаторларда кулланыла торган шартлаучан матдә)*

техник *м* техник

авиационный ~ авиация техникы

техника *ж* техника

военная ~ хәрби техника

ракетная ~ ракета техникасы

~ **безопасности** куркынычсызлык техникасы

техобслуживание *с* техник хезмәт күрсәтү

техосмотр *м* техник карау

тип *м* тип, төр

~ **самолета** самолет тибы

тир *м* тир *(зур булмаган калибрлы кораллардан атарга өйрәтү өчен махсус җиһазланган бина)*

товсь! *(команда)* әзерлән!

токсичность *ж* агулылык, токсинлык

токсичный агулы

тол *м* тол *(шартлаткыч матдә)*

томагавк *м* томагавк *(Төньяк Америка индеецларының сугыш коралы)*

тоннаж *м* тоннаж *(1. судноларның тонна исәбе белән авырлыгы яки йөк сыйдырышлыгы 2. махс. автомобильнең, вагонның, очкычның һ.б. тонна исәбе белән йөк күтәрүчәнлеге)*
топливо *с* ягулык
высокооктановое ~ югары октанлы ягулык
высокосернистое ~ югары күкертле ягулык
газообразное ~ газсыман ягулык
двукомпонентное ~ ике компонентлы ягулык
дизельное ~ дизель ягулыгы
легковоспламеняющееся ~ тиз кабынучан ягулык
самовоспламеняющееся ~ үзлегеннән кабынучан ягулык
топливопровод *м* ягулык үткәргеч
топограф *м* топограф *(топография белгече)*
топографическ//ий топография ...ы, е; топографик
~ **ая карта** топографик карта
топография *ж* топография
торможение *с* тормозлау, туктату, тормоз салу
тормоз *м* тормоз
автоматический ~ автоматик тормоз
ручной ~ кул тормозы
торпеда *ж* торпеда *(сигарасыман формадагы үзйөрешле һәм үзидарәле су асты снаряды)*
реактивная ~ реактив торпеда
самонаводящаяся ~ үзе төбәлүче торпеда
управляемая ~ идарә ителә торган торпеда
торпедист *м* торпедачы
торпедный торпеда ...ы, е; торпедалы
~ **удар** торпеда һөҗүме
~ **аппарат** торпеда аппараты *(торпедалар белән ату һәм аларны саклау җайланмасы)*
торпедометание *с* торпеда ташлау *(очу аппаратыннан суда йөзүче цельгә таба авиация торпедасы ташлау)*
торпедоносец *м* торпеда йөртүче
торпедоносный торпедалы, торпеда йөртүче
точка *ж* нокта, урын, жир
~ **визирования** визир ноктасы
~ **наводки** төзәү (төбәү) ноктасы
нулевая ~ нуль ноктасы
~ **плавления** эрү ноктасы *(каты кристаллик матдәнең эрү температурасы)*
точность *ж* төгәллек
~ **бомбометания** бомба ташлау төгәллеге
~ **огня** ату төгәллеге
траверз *м* траверз *(судноның, очкычның алган курсына карата перпендикуляр юнәлеш)*
траверс *м* траверс *(1. окоп кырына өелгән туфрак өеме 2. махсус дамба)*
траектория *ж* траектория *(1. берәр җисемнең яки ноктаның хәрәкәт юлы 2. воен. пуля яки снарядның очып бару юлы)*
~ **падения** төшү траекториясе
баллистическая ~ баллистик траектория
параболическая ~ параболик траектория
трак *м* трак, буынтык
~ **и гусеницы танка** танк тәгәрмәче чылбыры буынтыклары
тракт *м* тракт, олы юл
трал *м* трал *(мина аулау җайланмасы)*
акустический ~ акустик трал
магнитный ~ магнитлы трал
минный ~ мина тралы
подрывной ~ шартлату тралы
траление *с* траллау *(1. трал белән мина тоту 2. диңгез төбен трал белән тикшерү)*
тральщик *м* тралчы *(1. трал белән җиһазланган судно 2. моряк, траллау эше белгече)*
трансмиссия *ж* трансмиссия *(хәрәкәтне двигательдән эш машинасына күчерә торган механизмнар)*
транспорт *м* транспорт
войсковой ~ гаскәр транспорты
десантный ~ десант транспорты
санитарный ~ санитария транспорты
транспортер *м* транспортер *(җәяүле гаскәр һәм йөкләр ташый торган хәрби машина)*
траншея *ж* траншея *(оборона позицияләрендәге барлык ут нокталарын тоташтыра торган һәм дошманга каршы ягына балчык, таш һ.б. нәрсәләр өелгән, снаряд, бомба кыйпылчыкларыннан саклану өчен хезмәт итүче тар, тирән, озын чокыр)*
трасса *ж* трасса *(1. (юнәлеш) юл сызыгы 2. юл)*

трассировать 1. *(әйбернең)* юнәлешен билгеләргә, трасса билгеләргә 2. эз калдырып очарга, яктыртып очарга *(снаряд, пуля турында)*
трассирующ//ий яктыртып очучы
~ая пуля яктыртып очучы пуля
требование *с* таләп, таләп язуы
~ на топливо ягулык алуга таләп язуы
тревог//а *ж (сигнал)* тревога
поднимать по ~е тревога буенча күтәрергә
боевая ~а сугышчан тревога
учебная ~а өйрәнү тревогасы
химическая ~а химик тревога
тревожный борчулы, хәвефле, шомлы, хафалы, хәвеф-хәтәрле
~ сигнал хәвефле сигнал
тренаж *м* тренаж *(күнегүләр системасы)*
тренажер *м* тренажер *(күнегүләр ясау җайланмасы)*
тренировать өйрәтергә, күнектерергә
тренировка *ж* күнекмә, күнегү, өйрәнү
тренога *ж* өчаяк
трескотня *ж* шатырдау, чатырдау, шатыр-шотыр итү, шарт-шорт килү
~ пулеметов пулеметлар шатырдавы
трехдюймовка *ж* өч дюймлы орудие
трехлинейн//ый: ~ая винтовка өч линияле винтовка
трехстволка *ж* өч көпшәле мылтык
трехступенчат//ый: ~ая ракета өч буынлы ракета
трибунал *м* трибунал *(1. хәрби яки гаять зур гражданлык җинаятьләрен карый торган гадәттән тыш махсус суд органы. Шул органның суд коллегиясе, судьялар 2. шул орган тарафыннан җинаятьләр тикшерү эше)*
военный ~ хәрби трибунал
триммер *м* триммер *(очкыч белән идарә итүне җиңеләйтү өчен рульгә яки элеронга беркетелгән кечкенә өслек)*
тринитротолуол (тротил) *м* тринитротолуол *(бик көчле шартлаучан матдә — мина, снаряд һ.б.ларда кулланыла)*
триплекс *м* триплекс *(1. гадәттә унификацияләнгән лафеты һәм төрле калибрлы көпшәләре булган өч төрдәге артиллерия орудиеләре системасы 2. ватылганда ярчыклар бирми торган өч катлы пыяла)*
триумф *м* триумф, тантана *(1. борынгы Римда сугыштан җиңеп кайтучы полководецны һәм аның гаскәрен каршы алу тантанасы 2. гаять зур җиңү, зур уңыш; тантана)*
тропосфера *ж* тропосфера *(җир атмосферасының стратосферага кадәр булган түбәнге катлавы)*
трос *м* трос, аркан *(диаметры 25 мм дан 102 мм га кадәр юанлыкта ишелгән корыч яки сүс аркан)*
тросомет *м* трос ыргыткыч *(һава буенча махсус снаряд белән трос ыргыту җайланмасы, ыргыту ераклыгы 380 метрга кадәр)*
тротил (тринитротолуол) *м* тротил
~овый эквивалент тротил эквиваленты *(атом-төш коралының куәтен үлчәү берәмлеге)*
трофей *м* трофей, ганимәт *(1. сугышта җиңгән яктан калган корал яки хәрби кирәк-яраклар 2. берәр җиңүне, уңышны, батырлыкны искә төшерә торган истәлекле әйбер)*
трубить быргы кычкыртырга
~ сбор җыелырга сигнал бирергә
трубопровод *м* үткәргеч торба
трюм *м* трюм *(корабның түбәнге палубасы белән төбе арасында йөк тутыру яки башка хаҗәтләр өчен махсус бушлык)*
тумблер *м* тумблер *(электр кучергеченең бер төре)*
тур *м* тур *(1. пуля яки ядрәдән саклану өчен эченә балчык тутырылган төпсез чыбык кәрзин. Шулай ук гидротехникада кулланыла 2. берничә этаптан торган вакыйга яки эш-хәрәкәтнең аерым этабы)*
турбина *ж* турбина
газовая ~ газ турбинасы
реактивная ~ реактив турбина
турбовинтовой турбовинтлы
турбореактивный турбореактив
турель ж турель *(хәрби очкычларда, танкларда, корабларда — туп яки пулеметны урнаштыру һәм әйләндерү өчен кулланыла)*
~ для спаренных пулеметов ике пулеметлы турель
хвостовая ~ койрык туреле, арткы турель
тыл *м* тыл *(1. сугышучы илнең фронт сызыгы артындагы бөтен территориясе 2. теге яки бу гаскәри берләшмә урнашкан, позиция тоткан урын ар-*

тындагы территория 3. хәрәкәттәге армия артында урнашкан һәм аны сугыш алып бару өчен бөтен кирәк-яраклар белән тәэмин итә торган ярдәмче гаскәри частьлар)
армейский ~ армия тылы
войсковой ~ гаскәр тылы
оперативный ~ оператив тыл
фронтовой ~ фронт тылы
тыловик *м* тылда хезмәт итүче
тыловой тылдагы, тыл ...ы, е
~ **госпиталь** тылдагы госпиталь
тяга *ж* тарту, тарту көче
тягач *м* тягач
тяговооруженность *ж* тарту көче белән коралланганлык

У

убежище *с* убежище *(снаряд, бомба яки агулы матдәләрдән саклану өчен махсус җиһазланган баз, подвал яки корылма, ныгытма)*
убить үтерергә
убойн//ый җимерү ...ы, е
~ **ая сила артиллерийского огня** артиллерия утының җимерү көче
убрать шасси! *(команда)* шассины җый!
убыть китәргә, чыгарга
~ **из полка** полктан китәргә
уважительн//ый 1. игътибарга алырлык, гафу итәрлек, кичерерлек, нигезле 2. ихтирамлы, хөрмәткә лаек
~ **ая причина** нигезле сәбәп
~ **ое отношение** ихтирамлы мөнәсәбәт
увековечить мәңгеләштерергә
~ **память павших героев** һәлак булган батырларның истәлеген мәңгеләштерергә
увеличить арттырырга, зурайтырга
увольнение *с* чыгару, эштән чыгару, азат итү
~ **в запас** запаска чыгару
~ **в отпуск** отпускка чыгару
~ **в отставку** отставкага чыгару
~ **на берег** ярга чыгу *(корабтан кыска вакытлы ялга ярга чыгу)*
~ **с военной службы** хәрби хезмәттән азат итү
угломер *м* почмак үлчәгеч
угроза *ж* куркыныч, янау
~ **воздушного нападения** һава һөҗүме куркынычы
~ **войны** сугыш куркынычы

удаление *с* 1. алу, алып ташлау 2. ерагаю, ераклашу
~ **взрывателя** шартлаткычны алып ташлау
удар *м* 1. сугу, бәрү, ору, чабу, удар 2. *куч. (җитез һөҗүм)* бәреп керү
~ **прикладом** приклад белән сугу
сабельный ~ кылыч белән чабу
~ **с фланга** флангтан бәреп керү
~ **с воздуха** һавадан һөҗүм
ядерный ~ атом-төш һөҗүме
ударник *м* ударник, бәргеч
ударн//ый удар *(хәлиткеч һөҗүм ясый торган)*
~ **ая армия** удар армия
удерживать тотып калырга, җибәрмәскә, ычкындырмаска, төшермәскә, саклап калырга
удержаться торып калырга, урында калырга, тора алырга
~ **на старых позициях** иске позицияләрдә торып калырга
удостоверение *с* таныклык
~ **личности** шәхес таныклыгы
удостоить бирергә, бүләкләргә
удостоиться лаек булырга
~ **правительственной награды** хөкүмәт бүләгенә лаек булырга
удушение *с* буу, буылу, тончыгу, тончыктыру
удушливый тончыктыргыч, буылдыргыч
~ **газ** буылдыргыч газ
узел I *м* узел, төен, үзәк
железнодорожный ~ тимер юл узелы
~ **связи** элемтә үзәге
узел II *м* узел *(корабның диңгездә йөзү тизлеген үлчәү берәмлеге)*
узость *ж* 1. тарлык, кысрыклык, кысанлык 2. *куч.* тар карашлылык, чикләнгәнлек, сайлык
указание *с* 1. күрсәтү 2. күрсәтмә
указатель *м* 1. күрсәткеч 2. белешмә
~ **азимута** азимут күрсәткече
~ **дорог** юл күрсәткече
~ **скорости** тизлек күрсәткече
~ **прохода** үтү юлы күрсәткече *(мина кырында)*
укладчик *м* салучы, түшәүче, өючә, җыючы, тутыручы
~ **парашютов** парашют җыючы
уклонение *с* 1. тайпылу 2. авышу 3. борылу, качарга тырышу

укомплектованность *ж* комплектланган (тулыландырылган) булу

укомплектовывать комплектларга, комплектка тутырырга, тулыландырырга

укреплени//е *с* 1. ныгыту 2. ныгытма

долговременные ~я озак вакытлы ныгытмалар

укрепи//ться ныгып урнашырга

полк ~лся на склонах горы полк тау битләрендә ныгып урнашты

укрывать 1. яшерергә, яшереп калырга (тотарга), качырырга, качырып калырга (тотарга) 2. ябарга, капларга, бөркәргә, төрергә

укрытие *с* ышык, ышыклану урыны

улан *м* улан *(патша һәм кайбер чит ил армияләрендә атлы гаскәрдәге солдат яки офицер)*

уловк//а хәйлә, сылтау, әмәл

пуститься на ~и хәйләгә керешергә, хәйлә корырга

ультиматум *м* ультиматум

предъявить ~ ультиматум белдерергә

ультразвук *м* ультратавыш

ультракоротковолновый ультракыска дулкынлы

умформер *м* умформер *(аз көчәнешле даими токны югары көчәнешле алмаш токка әверелдерү җайланмасы. Радиоаппаратураны туендыру өчен кулланыла)*

универсальн//ый универсаль, күпьяклы, күпкырлы

~ая артиллерия универсаль артиллерия *(һавадагы, диңгездәге һәм җирдәге цельләргә ата алучы кораб артиллериясе төре)*

унификация *ж* унификация, унификацияләштерү

унифицировать унификацияләргә, бердәйләштерергә

уничтожить юк итәргә, кырып бетерергә, башына җитәргә

~ врага дошманны юк итәргә

уничтожающий һәлакәтле, үтергеч, һәлак иткеч

~ огонь артиллерии артиллериянең һәлакәтле уты

унтер-офицер *м* унтер-офицер *(патша армиясендә һәм кайбер чит ил армияләрендә кече командир дәрәҗәсе һәм шул дәрәҗәгә ия булган гаскәри)*

уплотнение *с* тыгызлану

уплотненность *ж* тыгызлык

уползти шуышып, үрмәләп китәргә (качарга)

упор *м* терәк, таяныч

боевой ~ затвора затворның атута әзерлек терәге

выстрелить в ~ терәп атарга

упорн//ый каты, кискен, чыдамлы

~ая борьба кискен көрәш

упорство *с* 1. ныклык, нык тору, катылык 2. тискәрелек, үҗәтлек

управлени//е *с* 1. идарә итү, йөртү 2. идарә

~е автомобилем автомобиль йөртү

~е войсками гаскәр белән идарә итү

~е кадров кадрлар идарәсе

~е огнем ут белән идарә итү

~е по радио радио буенча идарә итү

дистанционное ~е ерактан идарә итү

разведывательное ~е разведка идарәсе

ручное ~е кул белән идарә итү

рычаги ~я идарә рычаглары

центральное ~е үзәк идарә, үзәктән идарә итү

управляемость *ж* идарә ителеш, идарә ителү үзлеге

сохранить ~ самолета очкычның идарә ителү үзлеген сакларга, очкыч белән идарәне сакларга

управляем//ый идарә ителә торган

~ая ракета идарә ителә торган ракета

~ый по радио радиоидарәле

упражнение *с* күнегү, күнекмә

упразднить юкка чыгарырга, бетерергә

упреждение *с* алдан хәстәрен күрү, алдан эшләү, уздырып эшләү, алдан өлгерү

~ цели хәрәкәт итүче цельнең урын алмаштыруын (билгеләнгән ноктага барып җитү вакытын) исәпләү

уравнение *с* 1. тигезләү, тигезләштерү, тинләштерү 2. тигезләмә

уран *м* уран *(атом энергиясе алу өчен кулланыла торган радиоактив химик элемент)*

урановый уран ...ы, е

~ котел уран казаны *(авыр төшләр бүленгәндә чылбыр реакция булдыру өченураннан плутоний аерып алу җайланмасы)*

уровень *ж* 1. *приб.* тигезләвеч 2. тигезлек, биеклек, дәрәҗә

уровнемер *м* биеклек үлчәгеч *(савыт-*

тагы сыекчаның биеклеген үлчәү приборы)
урядник *м* урядник *(1. патша армиясенең казак гаскәрләрендә хезмәт итүче унтер-офицер 2. патша Россиясендә өяз полициясенең түбән чины)*
усиление *с* көчәйтү, куәтләндерү, көчен арттыру, куәтен арттыру
~ **бдительности** сизгерлекне көчәйтү
усилитель *ж* көчәйткеч
гидравлический ~ гидравлик көчәйткеч
магнитный ~ магнитлы көчәйткеч
низкочастотный ~ түбән ешлыклы көчәйткеч *(радиоалгычта тавыш ешлыгындагы электр тирбәнешләрен көчәйтүче каскад)*
~ **мощности** егәрлек көчәйткече
~ **отдачи** кире бәрү көчәйткече
ускорение *с* тизләнеш *(тизлекнең вакыт берәмлегендә үзгәрүен күрсәтә торган зурлык)*
угловое ~ почмакча тизләнеш
~ **свободного падения** тоткарсыз төшү тизләнеше
центростремительное ~ үзәккә омтылу тизләнеше
ускоритель *м* тизләткеч
стартовый ~ старт тизләткече *(ракетаны хәрәкәтккә китерү һәм аңа марш двигателен тоташтыруны тәэмин итүче тизлек бирү өчен хезмәт итә торган двигатель)*
услови//е *с* шарт, таләп, килешү, кагыйдә
~ **я капитуляции** капитуляция шартлары
~ **я перемирия** вакытлы килешү шартлары
условн//ый шартлы, уйланма, килешенгән
~ **ая линия** уйланма сызык
~ **ый знак** шартлы билге
~ **ый приговор** шартлы хөкем
усложненность *ж* катлаулылык, четереклелек, кыенлык
усмирить буйсындырырга, тынычландырырга, бастырырга
~ **мятеж** фетнәне бастырырга
усобица *ж* үзара дошманлык, ызгыш
усомниться шикләнергә, шиккә төшәргә
~ **в верности сообщения** хәбәрнең дөреслегенә шикләнергә
успех *м* уңыш
боевой ~ сугышчан уңыш
добиться ~ **а** уңышка ирешергә
тактический ~ тактик уңыш
устав *м* устав *(нәрсәнең дә булса үтәлү яки кулланылу тәртибен билгели торган кагыйдәләр җыелмасы)*
соблюдать ~ уставны үтәргә
~ **внутренней службы** эчке хезмәт уставы
~ **военно-воздушных сил** хәрби-һава көчләре уставы
боевой ~ сугышчан устав
дисциплинарный ~ дисциплинар устав
полевой ~ кыр уставы
строевой ~ саф уставы
уставный устав ...ы, е; уставта каралган
установка *ж* 1. күрсәтмә, директива 2. җайланма, корылма 3. урнаштыру, көйләү, кую
~ **мин** миналар кую
~ **прицела** прицелны көйләү
артиллерийская ~ артиллерия җайланмасы
дегазационная ~ дегазация җайланмасы
опреснительная ~ су төчеләтү корылмасы
отопительная ~ җылыту җайланмасы
силовая ~ энергия җайланмасы
фильтровальная ~ фильтрлау җайланмасы
холодильная ~ суыткыч җайланма
устаревший искергән, гамәлдән чыккан
усто//й *м* терәк, таяныч, багана
быки и береговые ~ **и моста** күпернең терәкләре һәм яр таянычлары
устойчивость *ж* тотрыклылык
устоять нык торырга, бирешмәскә
устремиться ябырылырга, ташланырга, җибәрергә
устройство *с* 1. кору, салу, булдыру, оештыру, җайга салу, урнаштыру 2. корылма, җайланма
ухаб *м* чокыр-чакыр, сикәлтә *(юлда)*
ухнуть гөрселдәргә, дөпелдәргә
участок *м* участок, бүлемтек, кишәрлек; өлеш; тармак, өлкә
~ **обороны полка** полкның оборона участогы
заминированный ~ миналанган участок
зараженный ~ агуланган участок

открытый ~ **местности** ялан җир
учеба *ж* уку, белем алу, өйрәнү
боевая ~ сугышчан укулар
летная ~ очарга өйрәнү
учени//е *с* өйрәнү, күнегү
тактические ~**я** тактик өйрәнүләр
штабные ~**я** штаб өйрәнүләре
учет *м* исәп-хисап, исәпкә алу, барлау, теркәү
училище *с* училище *(белгечләр әзерли торган махсус уку йорты)*
бронетанковое ~ бронетанк училищесы
воздушно-десантное ~ һава десанты училищесы
высшее военное ~ югары хәрби училище
высшее военно-морское ~ югары хәрби-диңгез училищесы
высшее военно-политическое ~ югары хәрби-политик училище
командное ~ командирлар училищесы
летное ~ очучылар училищесы
мореходное ~ диңгез училищесы
общевойсковое ~ гомумгаскәри училище
штурманское ~ штурманнар училищесы
учреждение *с* учреждение
военное ~ хәрби учреждение
~ **тыла** тыл учреждениесе
ущерб *м* зыян, зарар, каза, югалту
уязвимость *ж* йомшаклык, зәгыйфьлек
уязвим//ый йомшак, зәгыйфь
~**ые места** йомшак яклары
уяснение *с* ачыклау, аныклау
~ **задачи** бурычны ачыклау

Ф

факел *м* факел
пусковой ~ кабызгыч факел
факсимиле *с* факсимиле *(кульязманың, имзаның, документның фотография яки басма ярдәмендә төшереп алынган күчермәсе)*
факсимильн//ый факсимиле
~**ая связь** факсимиле элемтә
~**ый аппарат** факсимиле аппараты
факт *м* 1. факт, чынбарлык 2. факт, мисал, очрак
фактор *м* фактор *(берәр процессны, вакыйганы тудыручы шарт, сәбәп)*
~ **внезапности** көтелмәгәнлек (кинәтлек) факторы
~ **времени** вакыт факторы
~ **местности** урын факторы
фал *м* фал, бау, аркан *(1. корабларда җилкәннәрне, сигнал флагларын һ.б. күтәрү өчен хезмәт итә торган бау 2. парашютны кеше катнашыннан башка ачу өчен, бер очы очкыч кабинасына, икенче очы парашют бөҗрасына беркетелгән бау)*
фаланга *ж* фаланга *(1. борынгы грекларда җәяүле гаскәрнең берничә рәтле тыгыз сафка тезелгән сугышчан тәртибе 2. күч. тигез итеп тезелгән саф)*
фалинь *ж* фалинь *(шлюпканың борынына яки койрык өлешенә беркетелә торган бау; фалинь ярдәмендә шлюпка буксирга алына, пристаньга яки судноның бортына бәйләп куела)*
фальконет *м* фальконет *(XVI—XVIII гасырларда кораллануда булган, кургаш снарядлар белән аткан кече калибрлы туп)*
фальшборт *м* фальшборт *(судно бортының югары палубадан өстәрәк борт тышлыгы дәвамы)*
фальшкиль *м* фальшкиль *(суднога тотрыклылык бирү яки кильне ватылудан саклау өчен соңгысының астына беркетелә торган агач яки металл борыс)*
фарватер *м* фарватер *(диңгез, күл һәм елгаларда судноларның йөри алырлык куркынычсыз, гадәттә сигнал билгеләре булган, су юлы)*
фарис *м* фарис *(җайдак, атка атланган гарәп сугышчысы)*
фартук *м* фартук, япма
защитный ~ саклагыч япма
фас *м* фас *(траншеяның туры өлеше)*
фашина *ж* фашина *(чыбыклар бәйләме, камыш көлтәсе; хәрби инженерлык эшләрендә дренаж, туфракны ныгыту максаты белән сазлы урыннарда юлларны түшәү өчен һ.б. җирләрдә кулланыла)*
фейерверк *м* фейерверк *(тиз кабынучан махсус катнашмаларны яндырудан хасил була торган төрле төстәге декоратив утлар)*
фейерверкер *м* фейерверкер *(патша армиясендәге артиллерия унтер-офицеры)*
фельдмаршал *м* фельдмаршал *(патша Россиясендә һәм кайбер чит илләрдә хәзер дә иң югары хәрби дәрәҗә; шул дәрәҗәдәге кеше)*

фельдфебель *м* фельдфебель *(патша армиясендә һәм кайбер чит ил армияләрендә рота командирының эчке тәртипне саклауда һәм хуҗалык эшләрендә ярдәмчесе)*
фельдъегерь *м* фельдъегерь *(аеруча әһәмиятле һәм ашыгыч ящерен хәбәр язылган кәгазьләрне илтүче курьер)*
фелюга *ж* фелюга *(көньяк диңгезләрдә йөри торган зур булмаган җилкәнле яки моторлы промысел судносы)*
фигура *ж* фигура
~ **высшего пилотажа** югары пилотаж фигурасы
фиксатор *м* фиксатор, беркеткеч
~ **ствола** көпшә беркеткече
фиктивный фиктив, ялган
~ **документ** ялган документ
фикция *ж* фикция, уйдырма, ялган
филер *м* филер, шымчы *(полиция агенты)*
фильтр *м* фильтр, сөзгеч
~ **грубой очистки** тупас чистарту фильтры
~ **тонкой очистки** пөхтә чистарту фильтры
~ **-отстой** тондыргыч фильтр
цветной ~ төсле фильтр
фильтрат *м* фильтрат, сөзелмә
фильтровальн//ый фильтр ...ы, е; фильтрлау ...ы, е
~ **ая установка** фильтрлау җайланмасы
фильтровать фильтрларга, сөзәргә
фильтровый фильтр ...ы, е; фильтрлы
финка *ж* финка *(кыныга тыгып йөртелә торган киң һәм кыска хәнҗәр)*
фитиль *м* филтә
флаг *м* флаг
водрузить ~ флаг кадау
флагман *м* флагман *(1. эре хәрби кораблар берләшмәләренең — эскадра, дивизия, отряд — баш командиры; баш корабта үз флагын күтәрү хокукына ия 2. эскадра яки кораблар берләшмәсенең баш командиры утырган җитәкче кораб, очкыч; шулай ук шул районнагы иң зур кораб, очкыч)*
флагшток *м* флагшток *(корабларда, биналарда һ.б. урыннарда флаг күтәрә торган колга)*
флажок *м* флагчык, флажок
сигнальный ~ сигнал флажогы
фланг *м* фланг *(гаскәр тезелешенең, сафның, фронтның уң яки сул кырые)*
правый ~ уң фланг
атаковать с ~ а флангтан һөҗүм итәргә
фланговый фланг ...ы, е; фланг ягыннан ..., флангтан ..., флангтагы
~ **огонь** фланг уты
~ **удар** фланг һөҗүме
фланк *м* фланк *(крепость коймасының яки кырдагы хәрби ныгытманың флангларын каплау өчен билгеләнгән зур булмаган туры участогы)*
фланкер *м* фланкер *(XVIII—XIX гасырларда атлы гаскәрдә — дошманның кинәттән һөҗүмен булдырмау өчен хәрәкәт итүче отрядның флангларында баручы атлы күзәтче)*
флаттер *м* флаттер *(очкыч аппаратларның канатларында, койрык яссылыкларында һәм башка элементларында үзеннән-үзе була торган вибрацияләр)*
флегматизатор *м* флегматизатор *(туп көпшәләре каналларын артык кызудан саклау өчен снаряд зарядларында кулланыла торган матдәләр — парафин, вазелин, балавыз һ.б.)*
флешь *ж* флешь *(очы белән дошманга төбәлгән җәенке почмак рәвешендәге кыр ныгытмасы)*
флигель-адъютант *м* флигель-адъютант *(патша, император даирәсендә билгеләнгән офицер яки армия баш командантының йомышларын үтәүче офицер, шул чиндагы кеше)*
флор *м* флор *(корыч судно шпангоутының аскы өлеше)*
флот *м* флот *(хәрби корабларның эре берләшмәсе)*
военно-морской ~ хәрби-диңгез флоты
москитный ~ москит флоты
подводный ~ су асты флоты
ракетоносный ~ ракета йөртүче флот
флотилия *ж* флотилия
~ **подводных лодок** су асты көймәләре флотилиясе
флотский флот ...ы, е
фляга *ж* фляга *(савыт)*
фок-мачта *ж* фок-мачта *(суднода алгы мачта)*
фон *м* фон *(1. тавыш көчен билгеләү берәмлеге 2. берәр нәрсәнең арткы планы яки күренеше)*
фонарь *м* фонарь
откидной ~ күтәрелмәле фонарь
сдвижной ~ шудырмалы фонарь
сигнальный ~ сигнал фонаре

фонд *м* фонд *(нәрсәнең дә булса запасы, тупланмасы, резервы)*
обменный ~ обмундирования обмундирование (формалы кием) алмаштыру фонды
фордевинд *м* фордевинд *(юналеше буенча судноның курсына туры килүче җил)*
форма *ж* форма, форма киеме
военная ~ хәрби форма
зимняя ~ одежды кышкы кием формасы
парадная ~ одежды парад киеме
повседневная ~ одежды көндәлек кием
полевая ~ одежды кыр киеме, кыр формасы
установленная ~ одежды билгеләнгән (уставта каралган) форма (форма киеме)
формировать формалаштырырга, төзергә, оештырырга, булдырырга
~ полк полк төзергә
формуляр *м* формуляр *(нинди дә булса корылма, механизм, прибор һ.б.ларны файдалану, аларның бозылуы, ремонт һ.б. турында эзлекле тәртиптә язылa торган махсус кенәгә яки бланк)*
~ минного поля мина кыры формуляры
~ на боеприпасы сугыш кирәк-яраклары формуляры
тактический ~ корабля корабның тактик формуляры
форпик *м* форпик *(судноларда форштевень кырыенда урнашкан борын бүлеге)*
форпост *м* форпост *(сакчы частьларның алгы посты, шулай ук чик буендагы ныгытылган пункт)*
форсировать 1. көчәйтергә, тизләтергә, ашыктырырга 2. кичәргә, ...аша чыгарга, үтәргә
~ события вакыйгаларны тизләтергә
~ реку елга аша чыгарга
форсунка *ж* форсунка *(ягулык бөркү җайланмасы)*
струйная ~ агынтылы форсунка
центробежная ~ үзәктән кугыч форсунка
форт *м* форт *(крепость корылмалары системасында мөстәкыйль оборона тотарлык аерым ныгытма; зур булмаган крепость)*
фортификация *ж* фортификация *(1. сугыш мәйданын ныгыту турындагы хәрби инженерлык фәне 2. хәрби инженерлык корылмалары)*
долговременная ~ озак вакытлы фортификация
форштевень *м* форштевень *(судноның борын өлеше)*
фосген *м* фосген *(газ)*
фотографирование *с* фотога (сурәткә, рәсемгә) төшерү
фотоэлемент *м* фотоэлемент *(фотоэффект күренешенә нигезләнеп төзелгән прибор. Аңа яктылык төшкәч, электр тогы барлыкка килә)*
фрегат *м* фрегат *(XVII—XIX гасырларда — өч мачталы җилкәнле кораб; хәзерге сакчы хәрби кораб)*
фронт *м* фронт *(1. рәтләргә тезелгән хәрби сафның алгы ягы 2. дошманга каршы урнашкан гаскәрләрнең алгы ягы һәм аларның таралыш урыны, сызыгы 3. сугыш бара торган һәм шул вакытта хәрәкәттәге (сугыштагы) армия урнашкан урын, район. Шундый районнардагы иң зур хәрби көчләр берләшмәсе)*
быть на ~е фронтта булырга
восстанавливать ~ фронтны яңадан торгызырга
занимать ~ фронтка урнашырга
прорвать ~ фронтны өзәргә
удерживать ~ фронтны тотарга
фронтальн//ый фронталь
~ая атака фронталь атака
фронтовик *м* фронтовик *(фронтта хәрәкәттәге частьларда сугышучы яки сугышкан кеше)*
фронтовой фронт ...ы, е; фронттагы ...
~ госпиталь фронт госпитале
фрунт *м* фрунт *(гаскәр сафы)*
фугас *м* фугас *(шартлаткыч матдә заряды)*
~ная бомба фугаслы бомба
фузея *ж* фузея *(чакматашлы борынгы мылтык)*
фузилер *м* фузилер *(фузея белән коралланган XVII—XVIII гасырлар солдаты)*
фураж *м* фураж *(терлек азыгы)*
фуражка *ж* фуражка *(җәй-көз киелә торган козырёклы баш киеме)*
форменная ~ форма фуражкасы
фургон *м* фургон *(1. йөк автомобиленең яки тагылманың өсте ябулы кузовы 2. өсте ябулы арба)*
фурштат *м* фурштат *(патша Россиясендә хәрби олау солдаты)*

футеровка *ж* футеровка, эчлек
футляр *м* футляр *(нинди дә булса приборны, инструментны салып куя торган тартма)*
футшток *м* футшток *(диңгездә, елгада, күлдә артык тирән булмаган су биеклеген үлчәү өчен рейка)*
фухтель *м* йөз *(кылычның яки башка салкын коралның кисә торган өлешенең яссы ягы)*
фюзеляж *м* фюзеляж *(очкычның корпусы, каркасы)*

Х

хаки *с* хаки *(1. күрәнсу яшел төс 2. шул төстәге тукыма, шундый тукымадан тегелгән форма киеме)*
халат *м* халат *(күлмәк өстеннән кия торган махсус эш киеме)*
защитный ~ саклагыч халат
маскировочный ~ маскировка халаты
харакири *с* харакири *(Япониядә самурайларның үз эчләрен ярып, үз-үзләрен үтерү йоласы)*
характер *м* 1. характер, холык, табигать 2. төс, сыйфат, үзенчәлек, характер
~ **местности** урын(нын) үзенчәлеге
~ **почвы** туфрак(нын) үзлеге
характеристика *ж* характеристика, тасвирлама, сыйфатлама
боевая ~ сугышчан характеристика
силовая ~ көч характеристикасы
эксплуатационная ~ эксплуатацион характеристика
химик *м* химик *(1. химия белгече, химия өлкәсендә эшләүче галим 2. химия промышленносте хезмәткәре)*
химическ//ий химик, химия ...ы
~**ое оружие** химик корал
~**ий снаряд** химик снаряд
хирургия *ж* хирургия *(1. авыруны операция ясап дәвалау 2. медицинаның авыруларны операция ясап дәвалау алымнарын өйрәнә торган бүлеге)*
хитрость *ж* хәйлә, хәйләкәрлек
взять ~**ю** хәйлә белән алдырырга
пуститься на ~ хәйлә корырга
хлебопек *м* икмәк пешерүче
хлопа//ть шартларга, шапылдарга, шартлатырга, шапылдатырга
~**ют выстрелы** аткан тавышлар ишетелә
хлопок *м* шартлау тавышы, шарт иткән тавыш
хлорировать хлорларга *(хлор белән эшкәртергә)*
хлорпикрин *м* хлорпикрин *(лайлалы ярыга тәэсир итә торган, көчле исле, төссез, агулы авыр сыекча)*
хлястик *м* хлястик *(шинель, пальто һ.б. киемнәрнең арттактасын бил турысында бераз җыеп тору өчен төймәгә эләктереп куела торган тар гына тукыма кисәге)*
хобот *м* хобот *(пулемет яки туп лафетының арткы өлеше)*
ход *м* 1. йөреш 2. барыш 3. алым, ысул 4. керү юлы, ишек
~ **винта** винт йөреше
~ **сражения** сугыш барышы
~**ы сообщения** йөрү юллары *(окопларда)*
задний ~ артка йөреш, артка чигү
полный ~ бик тиз бару, тулы тизлек
потайной ~ яшерен юл
прибавить ~ тизлекне арттырырга
тихий ~ әкрен бару
холостой ~ буш йөреш, бушка эшләү *(мәс., моторның йөкләнешсез эшләве)*
холм *м* калкулык, үр
холмик *м* таучык, калкулык
холмист//ый калкулыклы
~**ая местность** калкулыклы урын
холостой 1. буш, файдасыз 2. ядрәсез, пулясыз
~ **патрон** пулясыз патрон
хомутик *м* камытча, беркеткеч *(винтовкада, пулеметта төзәгеч рамның кучерелә торган өлеше — аркылы планка)*
~ **прицела** төзәгеч камытчасы
хордоугломер *м* хордоугломер *(артиллериядә кулланыла торган махсус үлчәү приборы)*
хоронить 1. күмәргә, җирләргә 2. *күч.* онытырга
хорониться яшеренергә, качарга
хоругвь *ж иск.* хоругвь *(гаскәр байрагы)*
хорунжий *м* хорунжий *(1. иск. гаскәрдә байрак йөртүче 2. патша Россиясендә казак гаскәрләрендә подпоручикка һәм корнетка тиң булган беренчел офицер чины; шул чиндагы кеше)*

храбрость *ж* батырлык, кыюлык, гаярьлек
хранилище *с* саклау урыны
хранить сакларга, тотарга, саклап тотарга
~ **тайну** сер сакларга
хронометр *м* хронометр *(навигациядә, аэронавигациядә, геодезиядә кулланыла торган аеруча төгәл сәгать)*
хунта *ж* хунта *(властьны үз кулына законсыз тартып алучы һәм диктатор алымнары белән идарә итүче заговорчылар төркеме)*
военная ~ хәрби хунта

Ц

цапфа *ж* цапфа *(валның яки күчәрнең подшипникка таянган өлеше)*
цевье *с* көбәк
цейхгауз *м* цейхгауз *(хәрби склад)*
целеуказание *с* цель күрсәтү
целик *м* целик *(туп һәм пулеметларда прицелның шудырма өлеше)*
целиться төзәргә, төбәргә
~ **в мишень** мишеньгә төзәргә
цель *ж* 1. цель, мәрә *(атып яки ыргытып тидерергә тиешле урын)* 2. максат
выходить на ~ цельгә чыгарга
засекать ~ цельнең урынын ачыкларга
наводить на ~ цельгә төзәргә
обнаруживать ~ цельне табарга
перехватывать ~ цельне эләктереп алырга
попадать в ~ цельгә тидерергә
следить за ~**ю** цельне күзәтергә
сопровождать ~ цельне эзәрләп барырга
быстроходная ~ тиз йөрешле цель
движущаяся ~ хәрәкәт итүче цель
маневрирующая ~ маневр ясаучы цель
надводная ~ су өсте целе
надземная ~ җир өсте целе
невыгодная ~ уңайсыз цель
низколетящая ~ түбән оча торган цель
одиночная ~ ялгыз цель
подвижная ~ хәрәкәтчән цель
точечная ~ ноктасыман цель
цельнометаллический тоташ металл ..., тоташ металлдан эшләнгән
цензура *ж* цензура
центр *м* үзәк
~ **взрыва** шартлау үзәге
~ **рассеивания** сибелү (таралу) үзәге
~ **тяжести** авырлык үзәге
~ **управления огнем** ут белән идарә итү үзәге
летно-испытательный ~ очу-сынау үзәге
учебный ~ өйрәнүләр үзәге *(составында өйрәнү объектлары — полигон, танкодром, автодром, атарга өйрәнү урыны һ.б. булган һәм сугышчан хәзерлек мәсьәләләрен практик үзләштерү өчен билгеләнгән хәрби часть)*
централ *м* централ *(патша Россиясендә үзәк төрмә)*
централизация *ж* үзәкләштерү, үзәккә туплау
централит *м* централит *(агулый торган матдә)*
централка *ж* централка *(мылтыкның бер төре)*
центрифуга *ж* центрифуга *(1. очучыларга, космонавтларга күнегүләр ясау өчен һәм приборларны сынау өчен махсус җайланма 2. катнаш матдәләрне үзәктән куу көче белән состав өлешләргә аера торган аппарат)*
центурион *м* центурион *(борынгы Рим гаскәрендә центурия башлыгы)*
центурия *ж* центурия *(борынгы Римда йөз кешедән торган хәрби подразделение)*
цепн//ой чылбырлы
~**ая передача** чылбырлы тапшыру
цеппелин *м* цеппелин *(куп йөк күтәрешле, ләкин бик акрын хәрәкәт итүче металл каркаслы дирижабль)*
цепь *ж* цепь, чылбыр, тезмә
наступать ~**ю** цепь белән һөҗүм итәргә
стрелковая ~ укчылар тезмәсе
электрическая ~ электр чылбыры
якорная ~ якорь чылбыры
цинка *ж* цинка, *(һава үткәрми торган итеп ясалган)* әрҗә, контейнер
патронная ~ патрон цинкасы
цирик *м* цирик *(Монголия армиясе солдаты)*
циркуль *м* циркуль, җәзбә *(әйләнә сызу һәм туры сызыкның озынлыгын үлчәү өчен як-якка аерыла торган ике япьле сызым коралы)*
циркуляр *м* циркуляр *(күрсәтмә)*
цистерна *ж* цистерна *(сыекча яки газ саклау һәм ташу өчен зур резервуар;*

шундый резервуары булган вагон, автомобиль һ.б.)
балластная ~ балласт цистернасы
железнодорожная ~ тимер юл цистернасы
топливная ~ ягулык цистернасы
цитадель *ж* цитадель *(крепость эчендә мөстәкыйль оборона тотарлык итеп ныгытылган корылма)*
циферблат *м* циферблат *(үлчәгеч приборларда шкалалар, цифрлар һәм билгеләр төшерелгән пластинка)*
цоколь *м* цоколь *(1. стенаның тышка чыгып торган аскы өлеше 2. лампочка төплеге)*

Ч

чал *м* аркан, чылбыр *(пристаньнарда пароходларны һ.б. бәйләп кую өчен)*
чан *м* чан *(зур мичкә)*
отстойный ~ тондыру чаны
час «Ч» «Ч» сәгате *(һөҗүм итүче гаскәрләрнең дошман оборонасының алгы чигенә барып житүе, су тоткарлыгын кичә башлавы, һава (диңгез) десанты ташлау вакытын шартлы билгеләү)*
часово//й *м* часовой, сакчы, каравыл
выставить ~**го** часовой куярга
сменить ~**го** часовойны алыштырырга
~**й при знамени** байрак сакчысы
частица *ж* кисәкчә
радиоактивная ~ радиоактив кисәкчә
частота *ж* ешлык
~ **колебаний** тирбәнү ешлыгы *(секунд эчендә ясалган тирбәнешләр саны)*
~ **тока** ток ешлыгы *(электр йөртү көченең бер секунд эчендә булган тулы тирбәнүләре саны)*
низкая ~ түбән ешлык
частотомер *м* ешлык үлчәгеч *(механик һәм электрик ешлыкларны үлчи торган прибор)*
частый еш, еш-еш
~ **пулеметный** огонь пулеметның еш утлы
част//ь *ж* 1. часть *(гаскәри берәмлек)* 2. часть *(деталь)* 3. бүлек 4. өлеш, кисәк
формировать ~**ь** часть төзергә
~**ь обеспечения** тәэмин итү часте
~**ь ПВО** һава һөҗүменә каршы оборона (ПВО) часте
авиационная ~**ь** авиация часте
автомобильная ~**ь** автомобильләр часте
войсковая ~**ь** хәрби часть
гвардейская ~**ь** гвардия часте
запасная ~**ь** запас часть
инженерная ~**ь** инженерлык часте
казенная ~**ь ствола** көбәкнең арткы өлеше
моторизованная ~**ь** моторлаштырылган часть
отдельная ~**ь** аерым часть
откатные ~**и** *арт.* кире кайтым частьлары
пехотная ~**ь** җәяүле гаскәр часте, пехота часте
подвижные ~**и** *(в технике)* хәрәкәтләнүче частьлар
поддерживающая ~**ь** ярдәм часте
проезжая ~**ь дороги** юлның хәрәкәт өлеше
смешанная ~**ь** катнаш часть
стрелковая ~**ь** укчы часть
чека *ж* чикә
предохранительная ~ саклагыч чикә
чекан *м* чәкән *(борынгы корал)*
человеко-час *м* кеше-сәгать *(эшче көче берәмлеге)*
чертеж *м* сызым
честь *ж* 1. честь 2. намус
отдавать ~ честь бирергә
четырехствольный дүрт көпшәле
чехол *м* чехол, тышлык, япма
чин *м* чин, дәрәҗә
офицерский ~ офицерлык дәрәҗәсе
численность *ж* сан, исәп
~ **войска** гаскәр саны
штатная ~ штат саны
численн//ый сан ...ы, е; исәп ...ы, е; санча, сан ягыннан
~**ый состав войск** гаскәрнең санча составы
~**ое превосходство** сан ягыннан өстенлек
число *с* сан
октановое ~ октан саны *(бензинның кабыну тизлеген күрсәтә)*
передаточное ~ күчерү саны *(иярүче шкивның әйләнүләр санын йөртүче шкивның әйләнүләр санына бүлүдән чыккан сан)*
цетановое ~ цетан саны *(дизель ягулыгының үзлегеннән кабыну күрсәткече)*
член *м* әгъза, член
~ **военного совета** хәрби совет әгъзасы
членовредительство *с* әгъза бозу

чрезвычайный гадәттән тыш
чтить хөрмәтләргә, олыларга, искә алырга
~ **память погибших** һәлак булганнарны искә алырга
чувствительность *ж* 1. сизгерлек, хисләлек 2. сизелерлек
~ **прибора** приборның сизгерлеге *(прибор үлчи ала торган иң кечкенә кыйммәт)*
чума *ж* чума, үләт *(йогышлы авыру)*
чуткость *ж* сизгерлек, саклык, үткенлек
чутье *с* сиземләү
чучело *с* карачкы

Ш

шаблон *м* шаблон, калып, өлге, күчергеч
шаг *м* адым, атлау, йөреш
короче ~ ! *(команда)* кыскарак атла!
полный ~ ! *(команда)* тулы атла!
чаще ~ ! *(команда)* ешрак атла!
шире ~ ! *(команда)* киңрәк атла!
беглый ~ тиз-тиз атлау
~ **винта** винт адымы *(бер тулы әйләнеш вакытында винт сызыгының күтәрелү биеклеге)*
~ **гусеницы** тәгәрмәч чылбыры адымы
~ **минирования** мина кую адымы
~ **обмотки** чорналма адымы
~ **прицела** төзәгеч адымы
~ **резьбы** винт сыры адымы
строевой ~ саф адымы
чеканить ~ шак-шак атларга, шакылдатып атларга
шагом! *(команда)* атлап!
шагом марш! *(команда)* атлап марш!
шагомер *м* адым үлчәгеч *(винт сыры яки тешле тәгәрмәч адымын үлчәгеч прибор)*
шайба *ж* шайба
замковая ~ йозак шайба *(гайка борылып чыкмасын өчен кулланыла)*
шанец *м уст.* шанец *(XVII—XIX гасырларда Россиядә вакытлы кыр ныгытмаларының гомуми исеме)*
шанцев//ый шанец ...ы, е
~ **ая лопата** шанец көрәге
~ **ый инструмент** шанец коралы *(окоплар, траншеялар һ.б. төзү өчен хезмәт итә торган кораллар)*
«шапками закидать» бүрек белән бәреп егырга *(дошманны җиңүгә җиңел караш)*
шапка-ушанка колакчынлы бүрек
шар *м* шар
воздушный ~ һава шары
~ **-зонд** *м* шар-зонд *(автоматик приборлар ярдәмендә югары атмосфераны тикшерү өчен җибәрелә торган һава шары)*
шарнир *м* шарнир, тупса
шаровидный шарсыман
шасси *с* шасси *(1. очкычның тәгәрмәчләр яки чаңгылар урнашкан рамы 2. кайбер машиналарның нигезен тәшкил итә торган рам)*
выпускать ~ шасси чыгарырга
неубирающееся ~ җыелмый торган шасси
шатер *м* чатыр
шатун *м* шатун *(пешкәкне двигательнең терсәкле валы белән тоташтыра торган деталь)*
шахтовая пусковая установка шахтадан җибәрү җайланмасы *(җир асты тибындагы сугышчан ракета комплексының төп корылмасы)*
шашка I *ж* шашка
дымовая ~ төтен шашкасы
запальная ~ кабызу шашкасы
трубчатая пороховая ~ көпшәсыман дары шашкасы
ядовито-дымная ~ агулы төтен шашкасы
шашка II *ж* кылыч, шашка
швартов *м* швартов, бәйләү арканы
отдать ~ **ы** швартовны ычкындырырга
швартоваться *мор.* арканлап куелырга
швермер *м* швермер *(фейерверк ракетасы)*
шеврон *м* шеврон *(1. солдат һәм кече офицерларның сул җиңендәге хәрби хезмәт срогыннан тыш ничә ел хезмәт итүен белдерә торган почмак формасындагы билге 2. яраланган булуны белдереп уң күкрәккә тегелә торган кызыл яки алтынсу билге)*
шептало *с* шептало, тоткыч *(курокны сугышчан һәм сакланыш хәлләрендә тоту өчен хезмәт итә)*
шеренг//а *ж* шеренга *(бер-берсенә яны белән басып бер сафка тезелгән кешеләр рәте)*
в две ~ **и становись!** *(команда)* ике рәткә бас!
в одну ~ **у становись!** *(команда)* бер рәткә бас!
выстроиться в две ~ **и** ике рәткә тезелергә

шестерня *ж* шестерня *(тешле тәгәрмәч)*
ведомая ~ йөртелүче шестерня
ведущая ~ йөртүче шестерня
коническая ~ конуссыман шестерня
паразитная ~ паразит шестерня *(хәрәкәтне бер шестернядан икенчесенә күчерә)*
шибер *м* *(задвижка)* эшермә
шинель *ж* шинель
парадно-выходная ~ парад-бәйрәм шинеле
ширина *ж* киңлек, иң
габаритная ~ габарит иңе
~ **строя** саф киңлеге
широта *ж* киңлек
географическая ~ географик киңлек *(җир өстендәге ноктаның урынын билгели торган координатларның берсе)*
ширстрек *м* ширстрек *(судно корпусы тышлыгының өске поясы)*
шифр *м* шифр *(яшерен язу өчен шартлы билгеләр)*
~ **опознавательных сигналов** тану сигналлары шифры
шифратор *м* шифратор
шифровальщик *м* шифрлаучы
шифровать шифрларга, шифр белән язарга
шифровка *ж* шифрлы язу
шишак *м* шишак *(шлем төре — борынгы баш киеме)*
шкала *ж* шкала *(приборның сан-дәрәҗә күрсәткеч бүлемнәре)*
~ **высот** биеклек шкаласы
шкафут *м* шкафут *(судноларда югары палубаның фок-мачта һәм грот-мачта арасындагы өлеше)*
шквал *м* өермә, давыл
~ **огня** ут өермәсе
артиллерийский ~ артиллерия гарасаты
шквальный 1. өермәле, давыллы 2. *күч.* дәһшәтле, гарасатлы
шкив *м* шкив *(механизмнарда күчергеч каешны кидертә торган тәгәрмәч)*
шкипер *м* шкипер *(1. хәрби корабларда яки зур сәүдә судноларында палуба әйберләре өчен җаваплы кеше 2. үз двигателе булмаган тагылма судно — баржа командиры)*
школ//а *ж* 1. мәктәп 2. тәҗрибә
войсковая ~**а** гаскәри мәктәп
~**а младших специалистов** кече белгечләр мәктәбе
летная ~**а** очучылар мәктәбе
офицерская ~**а** офицерлар мәктәбе
специальная ~**а** махсус мәктәп
техническая ~**а** техник мәктәп
пройти хорошую ~**у в армии** армиядә яхшы мәктәп узырга
шкот *м* шкот *(җилкәнне киерү һәм идарә итү баулары)*
шлагбаум *м* шлагбаум *(заставада яки тимер юл үткелләрендә юлны ачуябу өчен кулланыла торган киртә)*
шлем *м* шлем, башлык *(1. металлдан эшләнгән очлы түбәле борынгы хәрби баш киеме 2. очучылар, танкистлар кия торган махсус баш киеме 3. кешенең башын тышкы тирәлек йогынтысыннан саклау өчен махсус баш киеме)*
водолазный ~ водолаз шлемы
пробковый ~ бөке шлем
шлемофон *м* шлемофон *(очучылар, космонавтлар, танкистлар һ.б. кия торган, сөйләшү җайланмасы булган шлем яки шлем формасындагы сөйләшү җайланмасы)*
шлюз *м* шлюз *(төрле биеклектә булган сулыкларның берсеннән икенчесенә судноларны үткәрү өчен аерым камералары булган гидротехник корылма)*
шлюп *м* шлюп *(1. XVIII—XIX гасырларда туры җилкәнле, өч мачталы кораб 2. ике җилкәнле, бер мачталы диңгез судносы)*
шлюпка *ж* шлюпка *(палубасыз, ишкәкле, җилкәнле һәм моторлы кечерәк судноларның уртак исеме)*
складная ~ җыелмалы шлюпка
спасательная ~ коткару шлюпкасы
шнур *м* шнур *(бау яки үткәргеч)*
запальный ~ яндыру шнуры
спусковой ~ ычкындыргыч шнур
шомпол *м* шомпол *(1. мылтык һ.б. ату коралы көпшәсен чистарту һәм майлау өчен яки көпшәдән корыла торган мылтыкларга һәм пистолетларга заряд тутыру өчен хезмәт итә торган саплы тимер чыбык)*
шпалер//ы *мн.* шпалер, ике саф, ике рәт
солдаты стоят ~**ами** солдатлар ике саф булып торалар
шпангоут *м* шпангоут *(очкыч яки судно корпусына ныклык бирү өчен куелган аркылы борыс)*

шпиль *ж мор.* шпиль *(судноларда якорь төшерү-күтәрү яисә йөк төяү өчен хезмәт итә торган чыгыр)*
шпиндель *м* шпиндель, күчәр
шпион *м* шпион
шпионаж *м* шпионлык *(нинди дә булса бер ил разведкасына хезмәт итү, аның өчен дәүләт сере итеп саклана торган белешмәләр җыйнау, һәртөрле корткычлык ясау кебек җинаять эшчәнлеге)*
шпицрутен *м* шпицрутен *(патша армиясендә тән җәзасы бирү өчен кулланылган озын сыек чыбык)*
шпора *ж* шпор *(атны әйдәү өчен кавалеристларның күн итек үкчәсенә беркетелгән тешле яки шома тәгәрмәчле тимер дуга)*
шрапнель *ж* шрапнель *(дошманның ачык җирдә урнашкан җанлы көчләрен юк итү өчен кулланылучы, эченә пулялар тутырылган артиллерия снаряды)*
штаб *м* штаб *(командалыкның гаскәр белән җитәкчелек итү органы; шул орган урнашкан бина)*
~ **армии** армия штабы
вышестоящий ~ югарыгы штаб
~ **военного округа** хәрби округ штабы
генеральный ~ генераль штаб
главный ~ баш штаб
штабн//ой 1. штаб ...ы, е 2. штабчы *(штабта хезмәт итүче)*
~**ая рота** штаб ротасы
штандарт *м* штандарт *(патша һәм кайбер чит ил армияләренең кавалериясендә полк байрагы)*
штат *м* штат *(берәр учреждениедә эшләүчеләрнең даими составы)*
~**ы военного времени** сугыш вакыты штатлары
штатн//ый штаттагы
~**ое расписание** штат расписаниесе *(хәрби частьтагы, учреждениедәге, уку йортындагы хезмәткәрләрнең рөхсәт ителгән составын һәм санын билгеләүче рәсми документ)*
штатский штатский *(хәрби булмаган)*
штиль *м* штиль *(җилсезлек)*
штопор *м* штопор *(авиациядә югары пилотаж фигураларының берсе — очкычның текә спираль ясап түбәнәюе; очкычның идарә югалу сәбәпле үз көчәрендә әйләнеп бик тиз түбән төшүе)*

шторм *м* шторм, давыл
шторм-трап *м* шторм-трап *(диңгез өсте давыллаганда кешеләрне судногa алу яки төшерү өчен баудан эшләнгән трап)*
штормить давылларга
штормов//ой шторм ...ы, е; давыл ...ы, е; штормлы, давыллы
~ **ая погода** давыллы һава
~ **ое предупреждение** давыл кисәтүе
~ **ой якорь** шторм якоре
штраф *м* штраф *(берәр эшне төгәл үтәмәгән яки кагыйдә бозган өчен бирелә торган җәза)*
штрафн//ой штраф ...ы, е
~ **ой батальон** штраф батальоны *(гаепле табылган хәрби кешеләр өчен махсус дисциплинар батальон)*
~ **ая часть** штраф часте
штурвал *м* штурвал
штурм *м* штурм, штурмлау *(дошманның крепостена, ныгытмаларына яки терәк пунктына халиткеч атака)*
взять ~ **ом** штурм белән алырга
идти на ~ штурмга барырга
штурман *м* штурман *(корабларны, очкычларны төгәл маршрут белән йөртүче белгеч)*
штурмовик *м* штурмовик *(сугыш кырында дошман көчләренә каршы зур булмаган биеклектән һөҗүм итә торган хәрби очкыч)*
штуцер *м* штуцер *(1. сырлы көпшәле борынгы заман мылтыгы. XIX гасырда бөтен армияләрдә дә винтовкага алмаштырылган. Хәзерге вакытта эре калибрлы сырлы көпшәле ау мылтыгы 2. торбаларны бер-берсенә яки резервуарга борып беркетү өчен тышкы ягы сырлап эшләнгән торба кисәге)*
штык *м* штык *(кул сугышы өчен мылтык, автомат көпшәсенең очына кидерелә торган салкын корал)*
колоть ~ **ом** штык белән чәнчергә
пойти (идти) в ~ **и** штыкка-штык барырга
отряд в тысячу ~ **ов** мең штыклы отряд
держаться на ~ **ах** штык ярдәмендә торырга, гаскәр көче белән торырга
~ **примкнуть!** *(команда)* штык кидер!
штык-юнкер *м* штык-юнкер *(XVIII га-*

сырда Россиядә кече артиллерия офицеры чины)

шумопеленгатор *м* тавыш пеленгаторы

шутиха *ж* шутиха *(зигзаг ясаучы фейерверк ракетасы)*

шхуна *ж* шхуна *(ике яки күбрәк мачталы җилкәнле кораб)*

Щ

щека *ж* 1. янак 2. елганың текә яры
 ~ **клина** чөй янагы
 ~ **цевья** көбәк янагы

щелочь *ж* селте

щель *ж* 1. ярык 2. яшеренү урыны, саклану урыны
 крытая ~ ябулы яшеренү урыны
 смотровая ~ күзәтү ярыгы

щетка *ж* щетка *(коллекторлы электр машиналарында якорьдан коллекторга килгән токны тышкы чылбырга яки тыштан килгән токны якорьга күчерә торган деталь)*

щит *м* калкан

щиток *м* битлек, панель, такта
 ~ **приборов** прибор тактасы, прибор панеле

щуп *м* капшавыч
 разведка мин ~**ом** миналарны капшавыч белән эзләү

Э

эбонит *м* эбонит *(каучуктан күкерт катнаштырып әзерләнгән, кислотага, селтегә, суга бирешми торган каты диэлектрик матдә)*

эвакогоспиталь *ж* эвакуация госпитале *(сугыш вакытында эвакуацияләнеп килгән авыруларны һәм яралыларны дәвалый торган госпиталь)*

эвакопункт *м* эвакуация пункты, эвакопункт

эвакуация *ж* эвакуация, эвакуацияләү

эвакуировать эвакуацияләргә

эдикт *м ист.* эдикт, фәрман

эжектор *м* эжектор *(1. эжекциядән файдалануга нигезләнгән җайланма 2. ату коралында затворны ачканда атылган патрон гильзасын автоматик чыгарып ташлый торган механизм 3. һава яки пар агымы җибәрү юлы белән мылтык көпшәсе каналын дары газларыннан чистарта торган прибор)*

эжекция *ж* эжекция *(нинди дә булса ике матдәнең: пар белән суның, су белән комның һ.б. кушылу процессы; бу очракта бер матдә басым астында булып, икенчесен үзенә ияртә)*

экипаж *м* экипаж

экипировка *ж* 1. экипировка *(кирәк-ярак белән тәэмин ителү)* 2. кирәк-ярак 3. кием-салым

эклиметр *м* эклиметр *(җир өстенең авышлык почмагын үлчи торган геодезия приборы)*

эклиптика *ж* эклиптика *(күк сферасында кояшның еллык хәрәкәтен күрсәтүче уйланма сызык)*

экономайзер *м* экономайзер *(карбюраторда дроссель каплавычы тулысынча яки тулысынча диярлек ачык вакытта ягулык катнашмасын баету өчен хезмәт итә торган җайланма)*

экономика *ж* экономика, икътисад

экран *м* экран, пәрдә, чаршау
 ~ **индикатора** индикатор экраны

экспедиция *ж* экспедиция
 военная ~ хәрби экспедиция *(хәрби отрядның махсус задание, максат белән походы; шундый походта катнашучылар отряды)*

экспансия *ж* экспансия *(1. экономик-сәяси ысуллар белән бер дәүләтнең яки экономик төркемнең йогынты сферасын киңәйтү күренеше 2. яңа җирләр басып алуга омтылыш)*
 военная ~ хәрби экспансия *(башка халыкларны сәяси һәм экономик кабалага төшерү, үз хәрби-стратегик хәлен ныгыту максатында коралды юл белән чит җирләрне басып алу)*

экспертиз//а *ж* экспертиза
 военно-врачебная ~**а (ВВЭ)** хәрби медицина экспертизасы
 врачебная ~**а** медик экспертиза
 произвести ~**у** экспертиза ясарга
 техническая ~**а** техник экспертиза

эксплуатация *ж* файдалану, эксплуатация
 ~ **машины** машинаны файдалану

электровзрыватель *м* электр шартлаткычы

электровоспламенитель *м* электр кабызгычы

электродетонатор *м* электр детонаторы
 ~ **замедленного действия** сагайтулы, вакытка куелган электр детонаторы

электрозапал *м* электр кабызгычы
элемент *м* элемент, өлеш, кисәк
электронагревательный ~ электр белән җылыту элементы
элерон *м* элерон *(горизонталь очканда һәм борылган вакытта очкычны янтайтмас өчен хезмәт итә торган һәм канатларга шарнир ярдәмендә беркетелгән җайланма)*
эллинг *м* эллинг *(диңгез, елга, күл буенда судноларр төзү һәм ремонтлау өчен билгеләнгән, шулай ук авыш яссылык буенча судноларны судан күтәрү яки суга төшерү өчен җайланган корылма)*
эмблема *ж* эмблема *(берәр төшенчәне яки идеяне шартлы рәвештә белдерә торган символик әйбер, сурәт, күренеш)*
~ **рода войск** гаскәр төре эмблемасы
энергия *ж* 1. энергия *(җисемнең яки җисемнәр системасының эш башкару сәләтен характерлаучы зурлык)* 2. энергия, дәрт, гайрәт, куәт, көч
атомная ~ атом энергиясе *(атом төшләре үзгәреше вакытында атомның чыгара яки йота торган энергиясе)*
внутриядерная ~ төшнең эчке энергиясе
лучевая ~ нур энергиясе
тепловая ~ җылылык энергиясе
ядерная ~ атом-төш энергиясе
эпицентр *м* эпицентр *(нинди дә булса процессның үзәге)*
~ **ядерного взрыва** атом-төш шартлавы эпицентры
эполеты *мн* эполетлар *(патша армиясендә офицерның парад формасындагы чачаклы погоннар)*
эскадра *ж* эскадра *(хәрби-диңгез судноларының һәм һава флоты очкычларының зур берләшмәсе)*
эскадрилья *ж* эскадрилья *(хәрби авиациядә очкычларның берничә звеносыннан торган берләшмә)*
эскадрон *м* эскадрон *(атлы гаскәрнең җәяүле гаскәрдәге ротага туры килә торган бүлекчәсе)*
эскалация *ж* эскалация, үсү, киңәю
~ **военных действий** хәрби хәрәкәтләрнең киңәюе
эскарп *м* эскарп *(1. хәрби ныгытмадагы тышкы як чокырның арткы сөзәк стенасы 2. танкка каршы хәрби ныгытманың дошман ягына караган ягындагы бик текә стенасы)*
эскорт *м* эскорт *(кемне яки нәрсәне дә булса саклауда яки озатуда хәрби конвой, хәрби сакчылар отряды)*
эскортировать эскорт белән алып барырга
эсминец *м* эсминец *(эскадра миноносецы)*
эспадрон *м* эспадрон *(тупыйк очлы кылыч)*
эстакада *ж* эстакада *(юлларны югары күтәртү, аркылы чыгып йөрү өчен, шулай ук судноларр килеп туктау яки нәрсәне дә булса төяү-бушату өчен салынган күперсыман корылма)*
этап *м* этап *(бер җирдән икенче җиргә күчкәндә хәрби хезмәткәрләрне фатир, азык-төлек һ.б. белән тәэмин итә торган пункт)*
эфес *м* эфес *(кылыч, хәнҗәр һ.б. салкын коралның сабы)*
эффект *м* эффект, нәтиҗә, йогынты, тәэсир
~ **Допплера** Допплер эффекты *(тирбәнеш чыганагы белән алгыч арасындагы ераклык үзгәреп торганда кабул ителгән ешлыкның чыккан ешлыкка карата үзгәрү күренеше)*
кумулятивный ~ кумулятив эффект *(шартлау көче тәэсирен билгеләнгән юнәлештә туплау)*
эхолот *м* эхолот *(диңгез тирәнлеген үлчәгеч)*
эшафот *м* эшафот *(үлем җәзасын башкару өчен ясалган махсус күтәрмә)*
эшелон *м* эшелон *(1. сугыш тәртипләрендә эчкә табан бер-бер артлы урнаштырылган берләшмәләр, подразделениеләр 2. махсус йөк яки кешеләр төяп бара торган тимер юл составы, автоколонна, очкычлар төркеме)*
воинский ~ гаскәри эшелон
железнодорожный ~ тимер юл эшелоны
походный ~ поход эшелоны
эшелонировать эшелонлаштырырга, эшелон-эшелон итеп урнаштырырга

Ю

юбка порщня пешкәк итәге
юзом *нареч.* 1. естерәп, сөйрәп 2. шуып, тәгәрәмичә шуып

передвигать груз ~ йөкне сөйрәп күчерергә

задние колеса шли ~ арткы тәгәрмәчләр шуып барды

юлить әйләнергә, бөтерелергә, тулганырга

юнга *м* юнга *(матрос булырга әзерләнүче һәм диңгез эшләренә өйрәнүче яшүсмер)*

юнкер *м* юнкер *(патша Россиясендә хәрби училищеда укучы, 1864—1910 елларда юнкерлар училищесында тәрбияләнүче; яшь офицер; курсант)*

юпитер *м* юпитер *(бик көчле яктырткыч прибор)*

юриспруденция *ж* юриспруденция, хокук фәне

юрист *м* юрист *(хокук белгече)*

юрисконсульт *м* юрисконсульт *(хокук киңәшчесе)*

юркость *ж* елгырлык, елдамлык

юрта *ж* тирмә *(киез өй)*

юстировка *ж* юстировка *(үлчәү чараларының — башлыча оптик приборларның — төгәлсезлекләрен табу, аларны төзәтү һәм тиешле техник таләпләргә туры китерү)*

юстиция *ж* юстиция *(хокук һәм гадел хөкем чыгару эшләре, суд учреждениеләре системасы)*

ют *м* ют *(корабның югары палубасының арткы өлеше)*

Я

явка *ж* 1. килү 2. яшерен очрашу урыны

являться 1. килергә, килеп җитәргә, кайтырга, кайтып җитәргә 2. булырга, булып торырга

~ на место расположения роты рота урнашкан җиргә килергә (кайтырга)

явление *с* күренеш, хәл

яд *м* агу

ядерн//ый төш ...ы, е; атом-төш ...ы, е

~ая реакция атом-төш реакциясе

~ая энергия атом-төш энергиясе

~ое оружие атом-төш коралы

~ый реактор атом-төш реакторы

ядро *с* 1. төш, үзәк 2. ядрә

~ атома атом төше

язва *ж* эренле яра, җәрәхәт

сибирская ~ түләмә

язык *м* тел

захватить ~а тел эләктерергә *(сугышта дошман серләрен, дошман якның хәлен белү өчен кулга махсус әсир төшерергә)*

якор//ь *м* якорь

бросить ~ь якорь ташларга

выбирать ~ь якорьны алырга, якорьны күтәрергә

отдать ~ь якорьны төшерергә

плавучий ~ь йөзмә якорь

сняться с ~я якорьдан алынырга

стоять на ~е якорьда торырга

ял *м* ял *(2—8 ишкәкле каек)*

яма *ж* 1. чокыр, баз 2. инкүлек, иңкү урын, уйсулык, уйсу урын

воздушная ~ һава чокыры

янычар *м* янычар *(солтан Төркиясендә хәрби әсирләрдән һәм мөселманлыкка күчерелгән христианнардан тупланган регуляр җәяүле гаскәр солдаты)*

ясырь *м* әсир

ятаган *м* ятаган *(борынгы кәкре хәнҗәр)*

яхта *ж* яхта *(моторлы яки җилкәнле кечкенә судно)*

ячейка *ж* 1. ячейка *(бер укчы өчен ясалган кечкенә окоп)* 2. күзәнәк

ящик *м* әрҗә, тартма

«черный ~» «кара тартма» *(бик нык материалдан эшләнгән, эчендә очкычның ничек очуы турында язып баручы магнитофоны булган мәгълүмат җыйгыч савыт. Гадәттә очкычның койрык өлешенә урнаштырыла. Авиаһәлакәтнең сәбәбен ачыклауда файдаланыла)*

Условные сокращения военных терминов
Хәрби терминнарның шартлы кыскартмалары

А армия ***армия (А)***

АА атомная артиллерия ***атом артиллериясе***

аад армейская артиллерийская дивизия ***армиянең артиллерия дивизиясе***

ААС армейский артиллерийский склад ***армиянең артиллерия склады***

АБ атомная бомба ***атом бомбасы***

АБ(к) атомная бомба крупного калибра ***эре калибрлы атом бомбасы***

АБМ артиллерия большой мощности ***зур куәтле артиллерия***

АВ авианосец ***авианосец***

АВС армейский вещевой склад ***армиянең әйберләр склады***

автб автомобильный батальон ***автомобиль батальоны***

автбр автомобильная бригада ***автомобиль бригадасы***

автв автомобильный взвод ***автомобиль взводы***

автп автомобильный полк ***автомобиль полкы***

автр автомобильная рота ***автомобиль ротасы***

АВФ автоматическое выравнивание фазы ***фазаны автоматик тигезләү***

АГ авиационный госпиталь ***авиация госпитале***

АГВ автодегазационная станция горячим воздухом ***кайнар һава белән автодегазацияләү станциясе***

АГЛР армейский госпиталь для лечения легкораненых ***җиңел яралыларны дәвалау өчен армия госпитале***

АГСМ авиационные горюче-смазочные материалы ***авиация ягулык-майлау материаллары***

АГШ академия генерального штаба ***генераль штаб академиясе***

ад артиллерийская дивизия ***артиллерия дивизиясе***

АДД артиллерия дальнего действия ***еракка ата торган артиллерия***

адд авиадесантный дивизион ***авиадесант дивизионы***

АДК артиллерийский дегазационный комплект ***артиллериянең дегазация комплекты***

АДМ автодегазационная машина ***автодегазация машинасы***

адн артиллерийский дивизион ***артиллерия дивизионы***

АЗАГ армейская зенитная артиллерийская группа ***армиянең зенит артиллериясе төркеме***

АЗП автоматическая зенитная пушка ***автоматик зенит тубы***

АЗС автозаправочная станция ***автомобильләргә ягулык салу станциясе***

АЗС аккумуляторно-зарядная станция ***аккумулятор кору станциясе***

АИРБ армейская инженерная ремонтная база ***армиянең инженерлык-ремонт базасы***

аисбр армейская инженерно-саперная бригада ***армиянең инженерлык-сапер бригадасы***

ак армейский корпус ***армия корпусы***

ак авиационный корпус ***авиация корпусы***

АКС аппаратура контроля стрельбы ***атуга контроль аппаратурасы***

АЛ автолаборатория ***автолаборатория***

АМ атомная мина ***атом минасы***

амб артиллерийская метеорологическая батарея ***артиллериянең метеорологик батареясы***

АМОВД аэродром материального обеспечения воздушного десанта ***һава десантын матди тәэмин итү аэродромы***
АМП артиллерийский метеорологический планшет ***артиллерия өчен метеорологик планшет***
АМП артиллерийский метеорологический пост ***артиллериянең метеорологик посты***
АМС артиллерийская метеорологическая сводка ***авиация өчен метеорологик белешмә***
АМС авиационная метеорологическая станция ***авиациянең метеорологик станциясе***
АМС артиллерийская метеорологическая служба ***артиллериянең метеорологик службасы***
АМС артиллерийская метеорологическая станция ***артиллериянең метеорологик станциясе***
АНО аэронавигационный огонь ***аэронавигация уты***
АО атомное оружие ***атом коралы***
ао авиационный отряд ***авиация отряды***
АОН авиация особого назначения ***махсус авиация***
АОН артиллерия особого назначения ***махсус артиллерия***
АОО аэродромное осветительное оборудование ***аэродромны яктырту җиһазлары***
АП автопилот ***автопилот***
АП антенный переключатель ***антенна күчергече***
ап авиационный полк ***авиация полкы***
ап артиллерийский полк ***артиллерия полкы***
АПБНП артиллерийский подвижный бронированный наблюдательный пункт ***артиллериянең броняны күчмә күзәтү пункты***
апбо артиллерийский полк береговой обороны ***яр буе оборонасының артиллерия полкы***
АПГ армейский полевой госпиталь ***армиянең кыр госпитале***
апиб авиационный полк истребителей-бомбардировщиков ***истребитель-бомбардировщикларның авиация полкы***
АПП артиллерия поддержки пехоты ***пехотага булышлык артиллериясе***
АПС армейский продовольственный склад ***армиянең азык-төлек склады***
АПТР артиллерийский противотанковый резерв ***танкка каршы артиллерия резервы***
АПЧ автоматическая подстройка частоты ***ешлыкны автоматик көйләү***
АР авиационный резерв ***авиация резервы***
АРГ артиллерийская разведывательная группа ***артиллерия разведкасы төркеме***
АРГ автоматическая регулировка громкости ***тавышны автоматик көйләү***
АРГК артиллерийский резерв Главного командования ***Баш командалыкның артиллерия резервы***
АРДД атомная ракета дальнего действия ***еракка алдыра торган атом ракетасы***
аремб авторемонтный батальон ***авторемонт батальоны***
АРК автоматический радиокомпас ***автоматик радиокомпас***
АРЛС артиллерийская радиолокационная станция ***артиллериянең радиолокация станциясе***
АРМ артиллерийская ремонтная мастерская ***артиллериянең ремонтлау мастерское***
АРМА артиллерийская ремонтная мастерская армии ***армиянең артиллерия ремонтлау мастерское***
АРМД артиллерийская ремонтная мастерская дивизии ***дивизиянең артиллерия ремонтлау мастерское***
АРМП артиллерийская мастерская полка ***полкның артиллерия мастерское***

арп авиационный радиополк ***авиация радиополкы***

АРСн атомный реактивный снаряд ***реактив атом снаряды***

АРСОМ артиллерийская радиолокационная станция обнаружения минометов ***артиллериянең миномётлар табучы радиолокацион станциясе***

АРУ автоматическая регулировка усиления ***көчәйтүне автоматик көйләү***

АРЧ автоматическая регулировка частоты ***ешлыкны автоматик көйләү***

АРЧ автоматическая регулировка чувствительности ***сизгерлекне автоматик көйләү***

арэ авиационная радиоэскадрилья ***авиацион радиоэскадрилья***

АСАГ армейская специальная артиллерийская группа ***армиянең махсус артиллерия төркеме***

АСБ артиллерийский склад боеприпасов ***артиллериянең сугыш кирәк-яраклары склады***

АСБТИ армейский склад бронетанкового имущества ***армиянең бронетанк мөлкәте склады***

АСВ артиллерийский склад вооружения ***артиллерия кораллары склады***

асв автосанитарный взвод ***автосанитария взводы***

АСГ армейский склад горючего ***армиянең ягулык склады***

АСК армейский спортивный клуб ***армиянең спорт клубы***

АСн атомный артиллерийский снаряд ***атом артиллерия снаряды***

АСП автоматический стрелковый прицел ***автоматик ату төзәгече***

аср автомобильная санитарная рота ***автомобильле санитария ротасы***

АСС аварийно-спасательная служба ***авария-коткару хезмәте***

АССн атомный самолет-снаряд ***атомлы самолет-снаряд***

АСЭГ армейский сортировочный эвакуационный госпиталь ***армиянең сортлау һәм эвакуация госпитале***

АТ армейский тыл ***армия тылы***

АТ атомная торпеда ***атом торпедасы***

атб авиационно-технический батальон ***авиацион-техник батальон***

атб автотранспортный батальон ***автотранспорт батальоны***

атд авиационно-техническая дивизия ***авиацион-техник дивизия***

АТИ авиатехническое имущество ***авиатехник мөлкәт***

АТЛ легкий артиллерийский тягач ***җиңел артиллерия тягачы***

атр авиационно-техническая рота ***авиацион-техник рота***

атр автотранспортная рота ***автотранспорт ротасы***

АТС автоматическая телефонная станция ***автомат телефон станциясе***

АТС артиллерийская топографическая служба ***артиллериянең топография хезмәте***

АТТ тяжелый артиллерийский тягач ***авыр артиллерия тягачы***

АУ автономное управление ***автоном идарә***

АУ артиллерийское управление ***артиллерия идарәсе***

АУРС автономноуправляемый реактивный снаряд ***автоном идарәле реактив снаряд***

АФ атомный фугас ***атом фугасы***

АХБ авиационная химическая бомба ***авиацион химик бомба***

АХО автохирургический отряд ***автохирургия отряды***

аэ авиаэскадрилья ***авиаэскадрилья***

АЭГ армейский эвакуационный госпиталь ***армиянең эвакуация госпитале***

бгр боевая группа ***сугышчан төркем***

БД боковой дозор ***кырый дозор***

бдм батальон дегазации местности ***урынны дегазацияләү батальоны***

БДШ большая дымовая шашка ***зур төтен шашкасы***
БЗП бензозаправочный пункт ***бензин салу пункты***
БИП боевой информационный пост ***хәрби мәгълүмат посты***
БК боевое командование ***сугышчан командование***
БК боевой курс ***сугышчан курс***
б/к боевой комплект ***сугышчан комплект***
БКА бронекатер ***бронекатер***
БКП батарейный командный пункт ***батареяның команда пункты***
БКП береговой командный пункт ***яр буе команда пункты***
БЛ базовый лазарет ***база лазареты***
БМП батальонный медицинский пункт ***батальонның медицина пункты***
БО банный отряд ***мунча отряды***
БО береговая оборона ***яр буе обороңасы***
БО боевое охранение ***сугышчан каравыл***
БОВ боевое отравляющее вещество ***сугышчан агулау матдәсе***
бор батарея оптической разведки ***оптик разведка батареясы***
БП боевой пост ***сугышчан пост***
БП боевой путь ***сугышчан юл***
БПБ батальонный пункт боепитания ***батальонның хәрби тәэминат пункты***
бпв батальон полевого водоснабжения ***кырда су белән тәэмин итү батальоны***
бпл бригада подводных лодок ***су асты көймәләре бригадасы***
БПМ батальонный пункт медицинской помощи ***батальонның медицина ярдәме пункты***
бр бригада ***бригада***
бразм батальон разминирования ***миналардан чистарту батальоны***
брб береговая реактивная батарея ***яр буе реактив батареясы***
БрМП бригадный медицинский пункт ***бригаданың медицина пункты***
бртбр бронетанковая бригада ***бронетанк бригадасы***
бртд бронетанковая дивизия ***бронетанк дивизиясе***
бртп бронетанковый полк ***бронетанк полкы***
брхз бригада химической защиты ***химик саклану бригадасы***
БС бактериологические средства ***бактериологик чаралар***
бс батальон связи ***элемтә батальоны***
БТВ бронетанковые войска ***бронетанк гаскәрләре***
БТМ быстроходная траншейная машина ***тиз йөрешле траншея машинасы***
БТР бронетранспортер ***бронетранспортер***
бтр батарея ***батарея***
бтр батарея топографической разведки ***топографик разведка батареясы***
бтт батальон тяжелых танков ***авыр танклар батальоны***
БУ Боевой устав ***Сугышчан устав***
БУ бучильная установка ***кайнату җайланмасы***
БУА Боевой устав артиллерии ***Артиллериянең сугышчан уставы***
БУБА Боевой устав бомбардировочной авиации ***Бомбага тоту авиациясенең сугышчан уставы***
БУЗА Боевой устав зенитной артиллерии ***Зенит артиллериясенең сугышчан уставы***
БУИА Боевой устав истребительной авиации ***Истребительләр авиациясенең сугышчан уставы***
БУК буксир ***буксир***
БУП Боевой устав пехоты ***Пехотаның сугышчан уставы***
БФ Балтийский флот ***Балтыйк флоты***
БХВ боевое химическое вещество ***сугышчан химик матдә***
бхз батальон химической защиты ***химик саклану батальоны***
БХП боевой химический пост ***сугышчан химик пост***
бхрр батальон химической и радиа-

ционной разведки ***химик һәм радиацион разведка батальоны***
БЧ боевая часть ***хәрби часть***
БШ большая шашка ***зур шашка***
БШПС береговая шумопеленгаторная станция ***яр буе тавыш пеленглау станциясе***
ВА военная академия ***хәрби академия***
ВА воздушная академия ***һава академиясе***
ВА войсковая авиация ***гаскәри авиация***
ВА воздушная атака ***һава атакасы***
ВАД военно-автомобильная дорога ***хәрби автомобиль юлы***
ВАИ военно-автомобильная инспекция ***хәрби автомобиль инспекциясе***
ВВ взрывчатое вещество ***шартлаучан матдә***
ВВК военно-врачебная комиссия ***хәрби-медицина комиссиясе***
ВВРС военно-воздушные разведывательные силы ***хәрби-һава разведка көчләре***
ВВС военно-воздушные силы ***хәрби-һава көчләре***
ВВЭ военно-врачебная экспертиза ***хәрби-медицина экспертизасы***
ВД военная дорога ***хәрби юл***
вдб воздушно-десантный батальон ***һава десанты батальоны***
ВДВ воздушно-десантные войска ***һава десанты гаскәрләре***
вдд воздушно-десантная дивизия ***һава десанты дивизиясе***
вдк воздушно-десантный корпус ***һава десанты корпусы***
ВДО военно-дорожный отряд ***хәрби-юл отряды***
вдо воздушно-десантный отряд ***һава десанты отряды***
вдп воздушно-десантный полк ***һава десанты полкы***
вдр воздушно-десантная рота ***һава десанты ротасы***
ВДС воздушно-десантные силы ***һава десанты көчләре***
ВДУ военно-дорожное управление ***хәрби-юл идарәсе***
вз взвод ***взвод***
ВЗД взрыватель замедленного действия ***билгеле вакыт узгач шартлый торган шартлаткыч***
взор взвод оптической разведки ***оптик разведка взводы***
ВЗР взвод звуковой разведки ***тавыш разведкасы взводы***
ВИН величина изменения направления ***юнәлеш үзгәрү зурлыгы***
ВИП величина изменения пеленга ***пеленг үзгәрү зурлыгы***
ВИШ винт изменяемого шага ***үзгәрүчән адымлы винт***
ВКД военно-канатная дорога ***хәрби-канат юлы***
ВКП выносной командный пункт ***чыгарылмалы команда пункты***
ВКУ видеоконтрольное устройство ***видеоконтроль җайланмасы***
ВРИО временно исполняющий обязанности ***вакытлыча вазифа башкаручы***
ВРШ винт регулируемого шага ***үзгәрүчән адымлы винт***
ВС вооруженные силы ***коралль көчләр***
ВС войска связи ***элемтә гаскәрләре***
ВС вспомогательное судно ***ярдәмче судно***
В/С выгрузочная станция ***бушату станциясе***
всб военно-строительный батальон ***хәрби-төзелеш батальоны***
ВСП военно-санитарный поезд ***хәрби-санитария поезды***
ВСПЭО военно-санитарный противоэпидемический отряд ***эпидемиягә каршы хәрби-санитария отряды***
вср военно-строительная рота ***хәрби-төзелеш ротасы***
ВСУ военно-санитарное управление ***хәрби-санитария идарәсе***
ВТ воздушная тревога ***һава тревогасы***

ВТА военно-транспортная авиация ***хәрби-транспорт авиациясе***

втаэ военно-транспортная авиационная эскадрилья ***хәрби-транспорт авиациясе эскадрильясы***

ВТО военно-техническое описание ***хәрби-техник сурәтләү***

ВТРД винтовой турбореактивный двигатель ***винтлы турбореактив двигатель***

ВТС военно-телеграфная станция ***хәрби-телеграф станциясе***

ВТС военно-технический склад ***хәрби-техник склад***

ВТС военно-топографическая служба ***хәрби-топография хезмәте***

ВТС военно-транспортная служба ***хәрби транспорт хезмәте***

ВУ вертикальный угол ***вертикаль почмак***

ВУС военно-учетная специальность ***хәрби-учет белгечлеге***

ВУС вспомогательный узел связи ***ярдәмче элемтә үзәге***

вхрр взвод химической и радиационной разведки ***химик һәм радиацион разведка взводы***

ВЦУ визир целеуказания ***цель күрсәткеч визир***

ВЧ высокая частота, высокочастотный ***югары ешлык, югары ешлыклы***

ВШ воспламенитель шнура ***шнур кабызгычы***

выс. высота ***биеклек***

вэ вертолетная эскадрилья ***вертолет эскадрильясы***

вээ взвод электрозаграждений ***электр кирталәре взводы***

ВЭП вспомогательный эвакуационный пункт ***ярдәмче эвакуация пункты***

габр гаубичная артиллерийская бригада ***гаубица артиллерия бригадасы***

гап гаубичный артиллерийский полк ***гаубица артиллерия полкы***

ГАУ Главное артиллерийское управление ***Баш артиллерия идарәсе***

ГБ главная база ***төп база***

ГБА госпитальная база армии ***армиянең госпитальләр базасы***

ГБФ госпитальная база фронта ***фронтның госпитальләр базасы***

гв гвардейский ***гвардия ...ы, е***

ГВГ гарнизонный военный госпиталь ***гарнизонның хәрби госпитале***

ГВЛ грузовая ватерлиния ***йөк ватерлиниясе***

ГВМБ главная военно-морская база ***төп хәрби-диңгез базасы***

ГВП главный военный порт ***төп хәрби порт***

ГВМУ Главное военно-медицинское управление ***Баш хәрби медицина идарәсе***

гвсд гвардейская стрелковая дивизия ***гвардия укчы дивизиясе***

гвск гвардейский стрелковый корпус ***гвардия укчы корпусы***

ГВСУ Главное военно-санитарное управление ***Баш хәрби-санитария идарәсе***

ГД головной дозор ***баш дозор***

ГД горизонтальная дальность ***горизонталь ераклык***

ген.а. генерал армии ***армия генералы***

ген.-л-т генерал-лейтенант ***генерал-лейтенант***

ген.-м-р генерал-майор ***генерал-майор***

ген.-п-к генерал-полковник ***генерал-полковник***

ГЗУ грозозащитное устройство ***яшеннән саклану җайланмасы***

ГИ генератор импульсов ***импульс генераторы***

ГИСУ гидрографическое судно ***гидрографик судно***

ГИУ Главное инженерное управление ***Баш инженерлык идарәсе***

ГК главнокомандующий ***башкомандующий***

ГКП главный командный пункт ***баш команда пункты***

ГМС гидрометеорологическая служба ***гидрометеорология хезмәте***

ГО головной отряд ***алдан баручы отряд***
ГОАБ головное отделение армейской базы ***армия базасының баш бүлекчәсе***
ГОПЭП головное отделение полевого эвакуационного пункта ***кыр эвакуация пунктының баш бүлекчәсе***
ГП главный пост ***төп пост***
ГПА группа полевой артиллерии ***кыр артиллериясе төркеме***
гпб горно-пехотный батальон ***тау пехотасы батальоны***
гпд горно-пехотная дивизия ***тау пехотасы дивизиясе***
ГПЗ головная походная застава ***алдан баручы поход заставасы***
ГПП главный перевязочный пункт ***төп бәйләү пункты***
гпп горно-пехотный полк ***тау пехотасы полкы***
гпр горно-пехотная рота ***тау пехотасы ротасы***
ГПТ гусеничный плавающий транспортер ***чылбырлы йөзмә транспортер***
гр группа ***төркем, группа***
ГРМ глиссадный радиомаяк ***глиссада радиомаягы***
ГС главные силы ***төп көчләр***
ГС госпитальное судно ***госпиталь судносы***
гсб горно-стрелковый батальон ***тау укчылары батальоны***
ГСМ горюче-смазочные материалы ***ягулык-майлау материаллары***
гсп горно-стрелковый полк ***тау укчылары полкы***
гср горно-стрелковая рота ***тау укчылары ротасы***
ГТ газовая турбина ***газ турбинасы***
ГТА гвардейская танковая армия ***гвардия танк армиясе***
ГТД газотурбинный двигатель ***газ турбиналы двигатель***
ГТПА группа тяжелой полевой артиллерии ***авыр кыр артиллериясе төркеме***
ГУ гидрографическое управление ***гидрография идарәсе***
ГУ группа усиления ***көчәйтү төркеме***
ГУАДС Главное управление автотранспортной и дорожной службы ***Автотранспорт һәм юл хезмәтенең баш идарәсе***
ГУГК Главное управление по геодезии и картографии ***Геодезия һәм картография буенча баш идарә***
ГУЖВ Главное управление железнодорожных войск ***Тимер юл гаскәрләре баш идарәсе***
д дальность ***ераклык***
д дивизия ***дивизия***
ДА дальняя авиация ***еракка оча торган авиация***
ДА дивизионная артиллерия ***дивизия артиллериясе***
ДА дымообразующая аппаратура ***төтен чыгаручы аппаратура***
ДАБ дымовая авиационная бомба ***төтенле авиация бомбасы***
ДАРМ дивизионная авиаремонтная мастерская ***дивизиянең авиаремонтлау мастерское***
ДАРМ дивизионная авторемонтная мастерская ***дивизиянең авторемонтлау мастерское***
ДАРМ дивизионная артиллерийская ремонтная мастерская ***дивизиянең артиллерия ремонтлау мастерское***
ДАС дивизионный артиллерийский склад ***дивизиянең артиллерия склады***
ДБ дизельбаба ***дизельбаба***
дбад дальняя бомбардировочная авиационная дивизия ***еракка оча торган бомбардировка авиация дивизиясе***
дбап дальний бомбардировочный авиационный полк ***еракка оча торган бомбардировка авиация полкы***
дбр дорожная бригада ***юл бригадасы***
ДБС дальнобойный баллистический снаряд ***еракка оча торган баллистик снаряд***

ДВ воздушный десант ***һава десанты***

ДВ длинная волна, длинноволновый ***озын дулкын, озын дулкынлы***

ДВ дымовое вещество ***төтен матдәсе***

ДВВ дробящее взрывчатое вещество ***ваткыч шартлаучан матдә***

ДВС двигатель внутреннего сгорания ***эчке янулы двигатель***

ДВС дивизионный вещевой склад ***дивизиянең әйбер склады***

ДГ дивизионный госпиталь ***дивизия госпитале***

ДД дальнего действия ***еракка хәрәкәт итә торган, еракган алдыра торган***

ДДА душевой дезинфекционный автомобиль ***душ һәм дезинфекция автомобиле***

ддк дивизион десантных кораблей ***десант кораблары дивизионы***

ДЕЗО дезинфекционный отряд ***дезинфекция отряды***

ДЕСО десантный отряд ***десант отряды***

деспб десантно-переправочный батальон ***десант-кичү батальоны***

деспр десантно-переправочная рота ***десант-кичү ротасы***

ДЗ дымовая завеса ***төтен пәрдәсе***

ДЗОС дерево-земляное оборонительное сооружение ***агач һәм җирдән ясалган саклану корылмасы***

ДЗОТ дерево-земляная огневая точка ***агач һәм җирдән корылган ут ноктасы***

ДИ двухместный истребитель ***ике урынлы истребитель***

ДИ дивизионный инженер ***дивизия инженеры***

диаэ дальняя истребительная авиационная эскадрилья ***еракка оча торган истребительләрнең авиацион эскадрильясы***

див дивизия ***дивизия***

дикр дивизия крейсеров ***крейсерлар дивизиясе***

дипл дивизион подводных лодок ***су асты көймәләре дивизионы***

ДК десантный корабль ***десант корабы***

дкб дорожно-комендантский батальон ***юл-комендант батальоны***

дкб дорожно-комендантская бригада ***юл-комендант бригадасы***

дкр дорожно-комендантская рота ***юл-комендант ротасы***

ДКУ дорожно-комендантский участок ***юл-комендант участогы***

ДЛ десантная лодка ***десант көймәсе***

ДМ морской десант ***диңгез десанты***

ДМВ дециметровая волна ***дециметрлы дулкын***

ДМП дивизионный медицинский пункт ***дивизионның медицина пункты***

дн дивизион ***дивизион***

ДОЗК корабельный дозор ***кораблар дозоры***

ДОП дивизионный обменный пункт ***дивизиянең алмаштыру пункты***

дорр дорожная рота ***юл ротасы***

дорсб дорожно-строительный батальон ***юл-төзелеш батальоны***

ДП дегазационный пункт ***дегазация пункты***

ДП диаметральная плоскость ***диаметраль яссылык***

ДП дозиметрический прибор ***дозиметрия приборы***

дпр десантно-переправочная рота ***десант-кичү ротасы***

ДПС дивизионный продовольственный склад ***дивизиянең азык-төлек склады***

ДС дежурный по связи ***элемтә буенча дежур***

ДСГ дивизионный склад горючего ***дивизиянең ягулык склады***

ДСДП дивизионный санитарно-дегазационный пункт ***дивизиянең санитария-дегазация пункты***

ДСП для служебного пользования ***хезмәттә куллану өчен***

ДСПВ дивизионный сборный пункт

военнопленных ***дивизиянең хәрби әсирләр җыю пункты***
дтка дивизион торпедных катеров ***торпеда катерлары дивизионы***
ДУ Дисциплинарный устав ***Дисциплинар устав***
ДУ дорожное управление ***юл идарәсе***
ДМВ дециметровая волна ***дециметрлы дулкын***
ДШ детонирующий шнур ***детонация шнуры***
дэп дорожно-эксплуатационный полк ***юл-эксплуатация полкы***
ЖБД журнал боевых действий ***сугышчан хәрәкәтләр журналы***
ж/д железнодорожный ***тимер юл ...ы, е***
ждбр железнодорожная бригада ***тимер юл бригадасы***
ЖРД жидкостный ракетный двигатель ***сыеклыклы ракета двигателе***
З зажигательный ***яндыргыч***
ЗА зенитная артиллерия ***зенит артиллериясе***
ЗАБ зажигательная авиационная бомба ***яндыргыч авиация бомбасы***
ЗАГ зенитная артиллерийская группа ***зенит артиллериясе төркеме***
зад зенитный артиллерийский дивизион ***зенит артиллериясе дивизионы***
ЗАЭР запасной аэродром ***запас аэродром***
ЗВ зажигательное вещество ***яндыргыч матдә***
ЗВВ вертикальный зенитный визир ***вертикаль зенит визиры***
ЗВГ горизонтальный зенитный визир ***горизонталь зенит визиры***
ЗГ звуковой генератор ***тавыш генераторы***
ЗД зенитный дальномер ***зенит ераклык үлчәгече***
зенабр зенитная артиллерийская бригада ***зенит артиллерия бригадасы***
зенад зенитная артиллерийская дивизия ***зенит артиллерия дивизиясе***
зенад зенитный артиллерийский дивизион ***зенит артиллерия дивизионы***
зенап зенитный артиллерийский полк ***зенит артиллерия полкы***
зенбатр зенитная артиллерийская батарея ***зенит артиллерия батареясы***
ЗИП запасные части, инструмент, принадлежность ***запас частьлар, инструментлар, кирәк-яраклар***
ЗКП запасной командный пункт ***запас команда пункты***
ЗКС военный комендант станции снабжения ***тәэминат станциясенең хәрби коменданты***
ЗКТЧ заместитель командира по технической части ***командирның техника буенча урынбасары***
ЗНП запасной наблюдательный пункт ***запас күзәтү пункты***
ЗОП запасная огневая позиция ***запас ут позициясе***
ЗП зенитная пушка ***зенит тубы***
зпв зенитно-пулеметный взвод ***зенит пулеметлары взводы***
ЗПЛ зенитный пулемет ***зенит пулеметы***
ЗПР зенитная противовоздушная ракета ***һава һөҗүменә каршы зенит ракетасы***
зпр зенитно-пулеметная рота ***зенит пулеметлары ротасы***
зпрб зенитный прожекторный батальон ***зенит прожекторлары батальоны***
ЗПУ зенитная пулеметная установка ***зенит пулеметы җайланмасы***
ЗРВ зенитно-ракетные войска ***зенит ракеталары гаскәрләре***
зрд зенитно-ракетный дивизион ***зенит ракеталары дивизионы***
ЗСУ зенитная самоходная установка ***үзйөрешле зенит җайланмасы***
ЗУ зенитная установка ***зенит җайланмасы***
ЗУМ зараженный участок местности ***урынның зарарланган участогы***

ЗУР зенитная управляемая ракета ***идарә итела торган зенит ракетасы***

ЗУРО зенитное управляемое оружие ***идарә итела торган зенит коралы***

ЗУРС зенитный управляемый реактивный снаряд ***идарә итела торган зенит реактив снаряды***

ЗУС запасной узел связи ***запас элемтә узеге***

ИА истребительная авиация ***истребительләр авиациясе***

иад истребительная авиационная дивизия ***истребительләрнең авиация дивизиясе***

иак истребительный авиационный корпус ***истребительләрнең авиация корпусы***

иап истребительный авиационный полк ***истребительләрнең авиация полкы***

ИАС инженерно-авиационная служба ***инженерлык-авиация хезмәте***

иаэ истребительная авиационная эскадрилья ***истребительләрнең авиация эскадрильясы***

идорб инженерно-дорожный батальон ***инженерлык-юл батальоны***

идорбр инженерно-дорожная бригада ***инженерлык-юл бригадасы***

идорв инженерно-дорожный взвод ***инженерлык-юл взводы***

идорп инженерно-дорожный полк ***инженерлык-юл полкы***

идорр инженерно-дорожная рота ***инженерлык-юл ротасы***

ИК испытательный комплект ***сынау комплекты***

ИК инфракрасный ***инфракызыл***

ИКЛ инфракрасный луч ***инфракызыл нур***

ИМ импульсная модуляция ***импульслы модуляция***

имаскб инженерно-маскировочный батальон ***инженерлык-маскировка батальоны***

имаскр инженерно-маскировочная рота ***инженерлык-маскировка ротасы***

имостб инженерно-мостостроительный батальон ***инженерлык күпер салу батальоны***

имостр инженерно-мостостроительная рота ***инженерлык күпер салу ротасы***

инжб инженерный батальон ***инженерлык батальоны***

инжб инженерная бригада ***инженерлык бригадасы***

инжрез инженерный резерв ***инженерлык резервы***

инжтр инженерно-танковая рота ***инженерлык-танк ротасы***

И.О. исполняющий обязанности... ***...вазифасын башкаручы***

ИПП индивидуальный противохимический пакет ***агулы матдәләргә каршы шәхси пакет***

исапб инженерно-саперный батальон ***инженерлык-сапер батальоны***

исапв инженерно-саперный взвод ***инженерлык-сапер взводы***

исапр инженерно-саперная рота ***инженерлык-сапер ротасы***

итехр инженерно-техническая рота ***инженер-техник рота***

КА корпусная артиллерия ***корпус артиллериясе***

кабр корпусная артиллерийская бригада ***корпусның артиллерия бригадасы***

КАГ корпусная артиллерийская группа ***корпусның артиллерия группасы***

КАД командующий артиллерийской дивизии ***артиллерия дивизиясе командующие***

КАК командующий артиллерийского корпуса ***артиллерия корпусы командующие***

КАП командир артиллерийского полка ***артиллерия полкы командиры***

кап корпусной артиллерийский полк ***корпусның артиллерия полкы***

КАР корпусной артиллерийский резерв ***корпусның артиллерия резервы***

КАРД командир артиллерийской дивизии ***артиллерия дивизиясе командиры***

КАТЩ катерный тральщик ***тралчы катер***
КВ команда выздоравливающих ***савыгып килүчеләр командасы***
КВ короткая волна, коротковолновый ***кыска дулкын, кыска дулкынлы***
КВУ командир взвода управления ***идарә взводы командиры***
КДН командир дивизиона ***дивизион командиры***
КЗ командир звена ***звено командиры***
КИ корпусный инженер ***корпус инженеры***
КК компасный курс ***компас курсы***
КЛ канонерская лодка ***канонер көймәсе***
КМ комендант маршрута ***маршрут коменданты***
КМСБ командир мотострелкового батальона ***мотоукчылар батальоны командиры***
КМСД командир мотострелковой дивизии ***мотоукчылар дивизиясе командиры***
КМСП командир мотострелкового полка ***мотоукчылар полкы командиры***
к-н капитан ***капитан***
КП командный пункт ***команда пункты***
КП коробка передач ***күчергеч тартма***
КПД, к.п.д. коэффициент полезного действия ***файдалы эш коэффициенты (ФЭК)***
КПМ конечный пункт маршрута ***маршрутның ахыргы пункты***
КПР комендант переправы ***кичү коменданты***
КР комендант района ***район коменданты***
КР крейсер ***крейсер***
к-р командир ***командир***
КРМ курсовой радиомаяк ***курс радиомаягы***
КРТ тяжелый крейсер ***авыр крейсер***
кт килотонна ***килотонна***
КТБ командир танкового батальона ***танк батальоны командиры***
КТД командир танковой дивизии ***танк дивизиясе командиры***
КТП командир танкового полка ***танк полкы командиры***
КТП контрольно-телефонный пост ***телефон контроле посты***
КТП контрольно-технический пункт ***техник контроль пункты***
КУ комендант участка ***участок коменданты***
КУ Корабельный устав ***Кораб уставы***
КУ курсовой угол ***курс почмагы***
КУГ корабельная ударная группа ***корабларның удар төркеме***
КШУ командно-штабное учение ***команда-штаб өйрәнүе***
лабр легкая артиллерийская бригада ***җиңел артиллерия бригадасы***
лб левый борт ***сул борт***
ЛД лидер ***лидер***
ЛК линейный корабль ***линия корабы***
ЛКР линейный крейсер ***линия крейсеры***
ЛНП ложный наблюдательный пункт ***ялган күзәту пункты***
ЛП линия прицеливания ***төзәү сызыгы***
ЛПП легкий понтонный парк ***җиңел понтоннар паркы***
ЛР легкораненый ***җиңел яралы***
лрс линейная рота связи ***линия элемтә ротасы***
ЛС лошадиная сила ***ат егәрлеге (АЕ)***
л-т лейтенант ***лейтенант***
М миноносец ***миноносец***
маскв маскировочный взвод ***маскировка взводы***
маскр маскировочная рота ***маскировка ротасы***
МБР межконтинентальная баллистическая ракета ***континентара баллистик ракета***
мбр мостовая бригада ***күпер салу бригадасы***
МБС межконтинентальный баллистический снаряд ***континентара баллистик снаряд***

МВ механизированные войска ***механикалаштырылган гаскәрләр***

мв минометный взвод ***миномет взводы***

Мд масштаб дальности ***ераклык масштабы***

мд механизированная дивизия ***механикалаштырылган дивизия***

м.д. место дислокации ***дислокация урыны***

мждб мостовой железнодорожный батальон ***тимер юл күперләре батальоны***

мждп мостовой железнодорожный полк ***тимер юл күперләре полкы***

МЗ минный заградитель ***миналар киртәсе***

МЗА малокалиберная зенитная артиллерия ***кече калибрлы зенит артиллериясе***

МЗД мина замедленного действия ***билгеле вакыт узгач шартлый торган мина***

МЗМ морское минное заграждение ***диңгездәге миналар киртәсе***

минбатр минометная батарея ***миномет батареясы***

минди минометный дивизион ***миномет дивизионы***

минп минометный полк ***миномет полкы***

минр минометная рота ***миномет ротасы***

МК магнитный курс ***магнит курсы***

МКБР межконтинентальная баллистическая ракета ***континентара баллистик ракета***

МКБС межконтинентальный баллистический снаряд ***континентара баллистик снаряд***

МО массированный огонь ***юнәлтелгән ут***

МО Министерство обороны ***Оборона министрлыгы***

мостб мостовой батальон ***күпер батальоны***

мотд минометное отделение ***миномет отделениесе***

МП магнитный пеленг ***магнит пеленгы***

МП медицинский пост ***медицина посты***

МП мертвое пространство ***үле ара (атып булмый торган урын)***

МП метеорологический пост ***метеорологик пост***

мпбр мотопехотная бригада ***мотопехота бригадасы***

МПВО местная противовоздушная оборона ***җирле һава һөҗүменә каршы оборона***

мпд мотопехотная дивизия ***мотопехота дивизиясе***

м-р майор ***майор***

МРС минно-розыскная служба ***мина эзләү службасы***

МС место самолета ***самолет урыны***

МСА международная стандартная атмосфера ***халыкара стандарт атмосфера***

мсб мотострелковый батальон ***мотоукчылар батальоны***

мсд мотострелковая дивизия ***мотоукчылар дивизиясе***

МСЛ малая складная лодка ***җыела торган кече көймә***

мсп мотострелковый полк ***мотоукчылар полкы***

мср мотострелковая рота ***мотоукчылар ротасы***

мср медико-санитарная рота ***медицина-санитария ротасы***

МШ малая шашка ***кече шашка***

МЭП местный эвакуационный пункт ***җирле эвакуация пункты***

НА наземная артиллерия ***җир өсте артиллериясе***

НАП начальник артиллерийского полка ***артиллерия полкы башлыгы***

НБР неуправляемая баллистическая ракета ***идарә ителми торган баллистик ракета***

НДЛ надувная десантная лодка ***өреп кабартыла торган десант көймәсе***

НЗ неприкосновенный запас ***кагылгысыз запас***

НИВ начальник инженерных войск ***инженерлык гаскәрләре башлыгы***

НИИ научно-исследовательский институт ***фәнни-тикшерену институты***

НИР научно-исследовательская работа ***фәнни-тикшерену эше***

НКП наружный корабельный пост ***тышкы кораб посты***

НЛ надувная лодка ***өреп кабартыла торган көймә***

НМА начальник медицинской службы армии ***армиянең медицина хезмәте башлыгы***

НМД начальник медицинской службы дивизии ***дивизиянең медицина хезмәте башлыгы***

НМК начальник медицинской службы корпуса ***корпусның медицина хезмәте башлыгы***

НМС начальник медицинской службы ***медицина хезмәте башлыгы***

НМФ начальник медицинской службы фронта ***фронтның медицина хезмәте башлыгы***

НО начальник отдела ***бүлек башлыгы***

НП наблюдательный пункт ***күзәту пункты***

НП наблюдательный пост ***күзәту посты***

НПВО начальник противовоздушной обороны ***һава һөҗүменә каршы оборона башлыгы***

НР начальник разведки ***разведка башлыгы***

НРС неуправляемый реактивный снаряд ***идарә ителми торган реактив снаряд***

НС начальник связи ***элемтә башлыгы***

н/с не секретно ***яшерен түгел***

НСн неуправляемый снаряд ***идарә ителми торган снаряд***

НСП ночной смотровой прибор ***төнлә күрү приборы***

НТ начальник тыла ***тыл башлыгы***

НТОС начальник топографической службы ***топография хезмәте башлыгы***

НТС начальник технической службы ***техник хезмәт башлыгы***

НТЧ начальник технической части ***техник бүлек башлыгы***

НУРС неуправляемый реактивный снаряд ***идарә ителми торган реактив снаряд***

НУС начальник узла связи ***элемтә узеге башлыгы***

НХВ начальник химических войск ***химия гаскәрләре башлыгы***

НХС начальник химической службы ***химия хезмәте башлыгы***

НЧ низкая частота, низкочастотный ***түбән ешлык, түбән ешлыклы***

НШ начальник штаба ***штаб башлыгы***

НЭШ начальник эшелона ***эшелон башлыгы***

О осколочный ***ярчыклы***

ОАБ осколочная авиационная бомба ***ярчыклы авиация бомбасы***

оавтб отдельный автотранспортный батальон ***аерым автотранспорт батальоны***

оадн отдельный артиллерийский дивизион ***аерым артиллерия дивизионы***

оао отдельный авиационный отряд ***аерым авиация отряды***

оаремб отдельный авторемонтный батальон ***аерым авторемонтлау батальоны***

обк отряд боевых кораблей ***сугышчан кораблар отряды***

обло отдельный батальон легких огнеметов ***аерым җиңел утаткычлар батальоны***

обс отдельный батальон связи ***аерым элемтә батальоны***

обхз отдельный батальон химической защиты ***аерым химик саклану батальоны***

ОВ отравляющее вещество ***агулы матдә***

ОВВК окружная военно-врачебная комиссия ***округ хәрби-медицина комиссиясе***

ОВК окружной военный комиссариат ***округ хәрби комиссариаты***

ОВС Объединенные Вооруженные силы ***Берләшкән Кораллы көчләр***
ОД оперативный дежурный ***оператив дежурный***
ОДП обмывочно-дегазационный пункт ***юу-дегазация пункты***
одсб отдельный дорожно-строительный батальон ***аерым юл төзү батальоны***
ОДТКА отдельный дивизион торпедных катеров ***аерым торпеда катерлары дивизионы***
оз отряд заграждения ***тоткарлау отряды***
озад отдельный зенитный артиллерийский дивизион ***аерым зенит артиллериясе дивизионы***
оиэ отдельная истребительная эскадрилья ***аерым истребительләр эскадрильясы***
ОК обратный курс ***кире курс***
ОК Объединенное командование ***Берләшкән командование***
омо отдельный медицинский отряд ***аерым медицина отряды***
ОМП оружие массового поражения ***массакүләм юк итү коралы***
омсб отдельный мостостроительный батальон ***аерым күпер салу батальоны***
ОН основное направление ***төп юнәлеш***
ооб отдельный огнеметный батальон ***аерым утаткычлар батальоны***
ООП основная оборонительная полоса ***төп оборона полосасы***
оор огневая позиция ***ут позициясе***
ОП обратный пеленг ***кире кайту пеленгы***
ОП опорный пункт ***терәк пункт***
опдесб отдельный переправочно-десантный батальон ***аерым кичү-десант батальоны***
ОПК отделение переливания крови ***кан җибәрү отделениесе***
ОПК отдельный полевой караул ***аерым кыр каравылы***
опр отдел прикрытия ***каплап тору отряды***
оптд отдельный противотанковый дивизион ***аерым танкларга каршы дивизион***
ор орудие ***туп, орудие***
орац отдельная рота автоцистерн ***аерым автоцистерналар ротасы***
орб отдельный радиобатальон ***аерым радиобатальон***
орб отдельный разведывательный батальон ***аерым разведка батальоны***
орму отдельная рота медицинского усиления ***аерым медицина көчәйтү ротасы***
оррб отдельный радиорелейный батальон ***аерым радиореле батальоны***
орpег отдельная рота регулирования ***аерым көйләү ротасы***
орс отдельная рота связи ***аерым элемтә ротасы***
ортб отдельный радиотехнический батальон ***аерым радиотехника батальоны***
ортр отдельная радиотехническая рота ***аерым радиотехника ротасы***
орхз отдельная рота химической защиты ***аерым агулы матдәләрдән саклану ротасы***
орхрр отдельная рота химической и радиационной разведки ***аерым химик һәм радиацион разведка ротасы***
осб отдельный стрелковый батальон ***аерым укчылар батальоны***
осбр отдельная стрелковая бригада ***аерым укчылар бригадасы***
ОСГ отдел снабжения горючим ***ягулык белән тәэмин итү бүлеге***
осг отделение станковых гранатометов ***станоклы гранатометлар отделениесе***
ОСО отделение специальной обработки ***махсус эшкәртү отделениесе***
ОСП оборудование слепой посадки ***(очкычны) күрми утырту җиһазы***
ОСТЗ отдельная сторожевая застава ***аерым каравыл заставасы***
ОТ огневая точка ***ут ноктасы***

ОТВА Объединенная тактическая воздушная армия ***Берләшкән тактик һава армиясе***
ОТК отдел технического контроля ***техник контроль бүлеге***
отм. отметка ***тамга***
ОТР оперативно-тактическая ракета ***оператив-тактик ракета***
отремб отдельный танкоремонтный батальон ***аерым танк ремонтлау батальоны***
ОФ осколочно-фугасный ***ярчыклы-фугаслы***
ОФАБ осколочно-фугасная авиационная бомба ***ярчыклы-фугаслы авиация бомбасы***
охб отдельный химический батальон ***аерым химия батальоны***
охр отдельная химическая рота ***аерым химия ротасы***
ОШ огнепроводный шнур ***ут үткәргеч шнур***
П пост ***пост***
П параметр ***параметр***
ПА полевая армия ***кыр армиясе***
ПА полевая артиллерия ***кыр артиллериясе***
ПА полковая артиллерия ***полк артиллериясе***
ПАБ передовая армейская база ***алгы армия базасы***
ПАБ подвижная армейская ***база күчмә армия базасы***
пабр пушечная артиллерийская бригада ***артиллериянең туп бригадасы***
ПАЗ противоатомная защита ***атомнан саклану***
ПАМ подвижная артиллерийская мастерская ***күчмә артиллерия мастерское***
ПАМС полевой армейский медицинский склад ***армиянең кыр медицина склады***
ПАН полуавтоматическая наводка ***ярым автоматик төбәү***
пап пушечный артиллерийский полк ***артиллерия туп полкы***
ПАРБ подвижная авторемонтная база ***күчмә авторемонт базасы***
ПАС полевой армейский склад ***кыр армия склады***
ПАС полковой артиллерийский склад ***полкның артиллерия склады***
ПАС правила артиллерийской службы ***артиллерия хезмәте кагыйдәләре***
ПАХ полевой автохлебозавод ***кыр авто-икмәк заводы***
пб пехотный батальон ***пехота батальоны***
пб правый борт ***уң борт***
ПБА плавающая батарея ***йөзмә батарея***
ПБО полевой банный отряд ***кыр мунча отряды***
пбр пехотная бригада ***пехота бригадасы***
ПБС плавучая самоходная база ***үзйөрешле йөзмә база***
ПВ пулеметный взвод ***пулемет взводы***
пвдд пехотная воздушно-десантная дивизия ***пехота һава десанты дивизиясе***
ПВЛ полковой ветеринарный лазарет ***полкның ветеринария лазареты***
ПВО противовоздушная оборона ***һава һөҗүменә каршы оборона***
ПВРД прямоточный воздушно-реактивный двигатель ***туры агымлы һава-реактив двигатель***
ПВС полковой вещевой склад ***полкның әйбер склады***
ПВУ переговорно-вызывное устройство ***сөйләшү-чакыру җайланмасы***
ПГГ парогазогенератор ***пар һәм газ генераторы***
ПД поршневой двигатель ***пешкәкле двигатель***
пд пехотная дивизия ***пехота дивизиясе***
ПДО противодесантная оборона ***десантка каршы оборона***
пдп парашютно-десантный полк ***парашют-десант полкы***
пдр парашютно-десантная рота ***парашют-десант ротасы***

ПДРЦ передающий радиоцентр ***тапшыргыч радиоүзәк***
ПЗС походная зарядная станция ***күчмә заряд станциясе***
ПИ полковой инженер ***полк инженеры***
ПК плавательный костюм ***йөзү костюмы***
ПК полевой караул ***кыр каравылы***
ПК полевой коммутатор ***кыр коммутаторы***
ПК поправки курса ***курс төзәтмәләре***
п-к полковник ***полковник***
ПКО противокатерная оборона ***катерга каршы оборона***
ПКП передовой командный пункт ***алгы команда пункты***
ПЛ подводная лодка ***су асты көймәсе***
ПЛБ подводная лодка ближнего действия ***якынга йөзүче су асты көймәсе***
ПЛД подводная лодка дальнего действия ***еракка йөзүче су асты көймәсе***
ПМ подрывная машинка ***шартлату машинкасы***
ПМ походная мастерская ***кыр мастерское***
ПМО противоминная оборона ***миналарга каршы саклану***
ПМП полковой медицинский пункт ***полкның медицина пункты***
ПМП пост медицинской помощи ***медицина ярдәме посты***
ПМС правила минной службы ***мина хезмәте кагыйдәләре***
ПН пункт наведения ***юнәлтү пункты***
ПНВ прибор ночного видения ***төнлә күрү приборы***
ПНН пункт наземного наблюдения ***җирдән күзәтү пункты***
ПНО помощник начальника оперативного отдела ***оператив бүлек башлыгы ярдәмчесе***
ПНП передовой наблюдательный пункт ***алгы күзәтү пункты***
ПНЦ пункт наведения и целеуказания ***төбәү һәм цель күрсәтү пункты***
ПНШ помощник начальника штаба ***штаб башлыгы ярдәмчесе***
ПО передовой отряд ***алгы отряд, алдынгы отряд***
ПО походное охранение ***поход каравылы***
ПОЗ подвижный отряд заграждения ***күчмә кирталәү отряды***
помб понтонно-мостовой батальон ***понтон күперләр батальоны***
помбр понтонно-мостовая бригада ***понтон күперләр бригадасы***
помп понтонно-мостовой полк ***понтон күперләр полкы***
понв понтонный взвод ***понтон взводы***
понр понтонная рота ***понтон ротасы***
ПОР пристрелочное орудие ***атып прицелны дөресләү тубы***
потд пулеметное отделение ***пулемет отделениесе***
ПП поддержка пехоты ***пехотага ярдәм***
пп пехотный полк ***пехота полкы***
п/п подполковник ***подполковник***
ППБ полковой пункт боеприпасов ***полкның сугыш кирәк-яраклары пункты***
ППЛ посадочная площадка ***утырту мәйданчыгы***
ППЛ пункт помощи легкораненым ***җиңел яралыларга ярдәм күрсәтү пункты***
ППМ противопехотная мина ***пехотага каршы мина***
ППМП противопехотное минное поле ***пехотага каршы мина кыры***
ППН ночной пулеметный прицел ***төнге пулемет прицелы***
ППО полевой прачечный отряд ***кыр кер юу отряды***
ППО противопожарное оборудование ***янгынга каршы җиһазлар***
ППП перевязочно-питательный пункт ***яра бәйләү-тукландыру пункты***
ППП передовой перевязочный пункт ***алдынгы яра бәйләү пункты***
ППП переключатель на прием и пере-

дачу ***тапшыру-кабул иту кучергече***

ППП противопехотное препятствие ***пехотага каршы киртә***

ППП пункт первой помощи ***беренче ярдәм пункты***

ППС полковой продовольственный склад ***полкның азык-төлек склады***

ППСС правила для предупреждения столкновений судов ***судноларны бәрелешүдән саклау кагыйдәләре***

ППТ полупроводниковый триод ***ярымүткәргеч триод***

ПР позиционный район ***позицион район***

пр пехотная рота ***пехота ротасы***

пр пулеметная рота ***пулемет ротасы***

ПРРД пороховой реактивный ракетный двигатель ***дарылы реактив ракета двигателе***

пр-к противник ***дошман***

ПРО противоракетная оборона ***ракетага каршы оборона***

ПРР переключатель режимов работы ***эш режимнары кучергече***

ПРС приводная радиостанция ***привод радиостанциясе***

Пр/С пристань ***пристань***

ПРЦ приемный радиоцентр ***кабул итүче радиоүзәк***

ПС поправка на смещение ***тайпылышка төзәтмә***

ПС посыльное судно ***йомышчы судно***

пс полк связи ***элемтә полкы***

п/с пристань снабжения ***тәэминат пристане***

ПСВТИ полковой склад военно-технического имущества ***полкның хәрби-техник мөлкәт склады***

ПСГ полковой склад горючего ***полкның ягулык склады***

ПСД пункт сбора донесений ***донесениеләр җыю пункты***

ПСЛ пункт сбора легкораненых ***җиңел яралыларны җыю пункты***

ПСО пункт специальной обработки ***махсус эшкәртү пункты***

ПСО пост специальной обработки ***махсус эшкәртү посты***

ПСТ пост санитарного транспорта ***санитария транспорты посты***

ПТ переговорная таблица ***сөйләшү таблицасы***

ПТ плавающий танк ***йөзә торган танк***

ПТА противотанковая артиллерия ***танкка каршы артиллерия***

птб противотанковая батарея ***танкка каршы батарея***

ПТМ противотанковая мина ***танкка каршы мина***

ПТМП противотанковое минное поле ***танкка каршы мина кыры***

ПТН пункт технического наблюдения ***техник күзәтү пункты***

ПТО противотанковая оборона ***танкка каршы оборона***

ПТО противотанковое орудие ***танкка каршы орудие***

ПТО пункт технического обслуживания ***техник хезмәт күрсәтү пункты***

ПТОП противотанковый опорный пункт ***танкка каршы терәк пункт***

ПТП противотанковая пушка ***танкка каршы туп***

ПТП противотанковое препятствие ***танкка каршы киртә***

ПТР противотанковое ружье ***танкка каршы мылтык***

ПТР противотанковый район ***танкка каршы район***

ПТРБ подвижная танкоремонтная база ***күчмә танк ремонтлау базасы***

ПТРез противотанковый резерв ***танкка каршы резерв***

ПТС пиротехнические средства ***пиротехник чаралар***

ПТУМП противотанковое управляемое минное поле ***танкка каршы идарә ителә торган мина кыры***

ПТУРС противотанковый управляемый реактивный снаряд ***танкка каршы идарә ителә торган реактив снаряд***

ПТЭ правила технической эксплуатации ***техник эксплуатация кагыйдәләре***

ПУ Полевой устав ***Кыр уставы***

ПУ пункт управления ***идарә пункты***

ПУ пусковая установка ***җибәрү җайланмасы***

ПУАЗО прибор управления артиллерийским зенитным огнем ***артиллериянең зенит уты белән идарә итү приборы***

ПУВН полный угол вертикального наведения ***вертикаль төбәүнең тулы почмагы***

ПуВРД пульсирующий воздушно-реактивный двигатель ***пульсацияле һава-реактив двигатель***

ПУГ поисково-ударная группа ***эзли һәм хәлиткеч һөҗүм ясый торган группа***

ПУГН полный угол горизонтального наведения ***горизонталь төбәүнең тулы почмагы***

ПУН пункт управления и наведения ***идарә итү һәм төбәү пункты***

ПУНИА пост управления и наведения истребительной авиации ***истребительләр авиациясе белән идарә итү һәм аны төбәү посты***

Пур политическое управление ***политик идарә***

ПУС прибор управления стрельбой ***ату белән идарә итү приборы***

ПФБ передовая фронтовая база ***фронтның алгы базасы***

ПХД пункт хозяйственного довольствия ***хуҗалык буенча тәэминат пункты***

ПХЗ противохимическая защита ***агулы матдәләрдән саклану***

ПХЛ полевая химическая лаборатория ***кыр химия лабораториясе***

ПХО противохимическая оборона ***агулы матдәләрдән саклану***

ПШС правила штурманской службы ***штурман хезмәте кагыйдәләре***

ПЭП полевой эвакуационный пункт ***кыр эвакуация пункты***

ПЭУ противоэпидемическое управление ***эпидемияләргә каршы көрәш идарәсе***

Р ракурс ***ракурс***

р рота ***рота***

р. река ***елга***

РА разведывательная авиация ***разведка авиациясе***

РАБ район авиационного базирования ***авиация урнашкан район***

рабатр разведывательная артиллерийская батарея ***разведка артиллериясе батареясы***

равп разведывательный авиационный полк ***разведка авиациясе полкы***

рад разведывательный артиллерийский дивизион ***разведка артиллериясе дивизионы***

рап разведывательный артиллерийский полк ***разведка артиллериясе полкы***

раэ разведывательная авиационная эскадрилья ***разведка авиациясе эскадрильясы***

рб разведывательный батальон ***разведка батальоны***

РБД ракета ближнего действия ***якынга оча торган ракета***

рбтр рота бронетранспортеров ***бронетранспортерлар ротасы***

РВ радиоактивное вещество ***радиоактив матдә***

РВ радиовысотомер ***радио белән биеклек үлчәгеч***

рв рота выздоравливающих ***савыгып килүчеләр ротасы***

РВГК резерв Верховного Главного командования ***Югары Баш командование резервы***

РВК районный военный комиссариат ***район хәрби комиссариаты***

РГ разведывательная группа ***разведка группасы***

РГК резерв главного командования ***баш командование резервы***

РД разведывательный дозор ***разведка дозоры***

РД реактивный двигатель ***реактив двигатель***

РД ракетный двигатель ***ракета двигателе***

РДГ ручная дымовая граната ***төтенле кул гранатасы***

РДД ракета дальнего действия ***еракка оча торган ракета***

рдм рота дегазации местности ***урынны дегазацияләү ротасы***

РДС радиостанция дальней связи ***ерак элемтә радиостанциясе***

РДТТ ракетный двигатель на твердом топливе ***каты ягулыклы ракета двигателе***

реабр реактивная артиллерийская бригада ***реактив артиллерия бригадасы***

реап реактивный артиллерийский полк ***реактив артиллерия полкы***

р-ж рубеж ***рубеж***

РЗ зараженный район ***агуланган район***

рим рота инженерных машин ***инженерлык машиналар ротасы***

РК радиокомпас ***радиокомпас***

рлб радиолокационный батальон ***радиолокация батальоны***

рлк радиолокационный ***радиолокацион, радиолокация ...ы, е***

РЛП радиолокационный пост ***радиолокация посты***

рлр радиолокационная рота ***радиолокация ротасы***

РЛС радиолокационная станция ***радиолокация станциясе***

РМ ремонтная мастерская ***ремонт мастерское***

рминт рота минных тралов ***мина траллары ротасы***

рмиск рота миноискателей ***мина эзләүчеләр ротасы***

РММ разборный металлический мост ***сүтелмәле металл күпер***

рмп рота моторизованной пехоты ***мотопехота ротасы***

РМП ротный медицинский пост ***ротаның медицина посты***

РМП ротный медицинский пункт ***ротаның медицина пункты***

рму рота мостоукладчиков ***күпер салучылар ротасы***

р-н район ***район***

РНТ радионавигационная точка ***радионавигация ноктасы***

РО разведывательный отряд ***разведка отряды***

РП радиопрожектор ***радиопрожектор***

РПТОП ротный противотанковый опорный пункт ***ротаның танкка каршы терәк пункты***

рр разведывательная рота ***разведка ротасы***

рразм рота разминирования ***миналардан арындыру ротасы***

ррд радиорелейный дивизион ***радиореле дивизионы***

РРС радиорелейная станция ***радиореле станциясе***

РС реактивный снаряд ***реактив снаряд***

рс рота связи ***элемтә ротасы***

РСД ракета среднего действия ***урта ераклыкка оча торган ракета***

РСОН радиолокационная станция обнаружения и наведения ***радиолокацион табу һәм төбәү станциясе***

РСТ радиостанция ***радиостанция***

ртб радиотехнический батальон ***радиотехник батальон***

РТВ радиотехнические войска ***радиотехник гаскәрләр***

РТИ радиотехническое имущество ***радиотехник мөлкәт***

РТП радиотехнический пост ***радиотехник пост***

ртп радиотехнический полк ***радиотехник полк***

ртр радиотехническая рота ***радиотехник рота***

РТС радиотехническая служба ***радиотехник служба***

РТС радиотехническая станция ***радиотехник станция***

РТЩ рейдовый тральщик ***рейд тралчысы***

РУ разведывательное устройство ***күзәтү җайланмасы***

рхз рота химической защиты ***агулы матдәләрдән саклану ротасы***

рхрз рота химической и радиационной защиты ***агулы матдәләрдән***

һәм радиациядән саклану ротасы

р/ч ...рентген в час *сәгатькә ...рентген (р/с)*

РЭС радиоэлектронная станция *радиоэлектроник станция*

СА самоходная артиллерия *үзйөрешле артиллерия*

САБ световая авиационная бомба *яктырткыч авиация бомбасы*

сад смешанная авиационная дивизия *катнаш авиация дивизиясе*

садн самоходный артиллерийский дивизион *үзйөрешле артиллерия дивизионы*

САК стратегическое авиационное командование *стратегик авиация командованиесе*

сап самоходно-артиллерийский полк *үзйөрешле артиллерия полкы*

сап смешанный авиационный полк *катнаш авиация полкы*

сапб саперный батальон *саперлар батальоны, сапер батальоны*

сапв саперный взвод *саперлар взводы, сапер взводы*

сапр саперная рота *саперлар ротасы, сапер ротасы*

САУ самоходная артиллерийская установка *үзйөрешле артиллерия җайланмасы*

саэ смешанная авиационная эскадрилья *катнаш авиация эскадрильясы*

сб стрелковый батальон *укчы батальон*

сбр стрелковая бригада *укчы бригада*

СБТИ склад бронетанкового имущества *бронетанк мал-мөлкәте склады*

СВ средняя волна, средневолновый *урта дулкын, урта дулкынлы*

св стрелковый взвод *укчы взвод*

св санитарный взвод *санитария взводы*

СВА стратегическая воздушная армия *стратегик һава армиясе*

СВТИ склад военно-технического имущества *хәрби-техник мал-мөлкәте склады*

СВЧ сверхвысокая частота *үтә югары ешлык*

сд стрелковая дивизия *укчы дивизия*

СДП санитарно-дегазационный пункт *санитария-дегазация пункты*

СЖ спасательный жилет *коткару жилеты*

СЗА среднекалиберная зенитная артиллерия *урта калибрлы зенит артиллериясе*

СЗУ самоходная зенитная установка *үзйөрешле зенит җайланмасы*

ск стрелковый корпус *укчы корпус*

СКА сторожевой катер *каравыл катеры*

СКР сторожевой корабль *каравыл корабы*

СЛ судно-ловушка *тозак судносы*

Сл-И интендантская служба *интендант хезмәте*

Сл-М медицинская служба *медицина хезмәте*

Сл-Р радиотехническая служба *радиотехника хезмәте*

Сл-Х химическая служба *химия хезмәте*

СМВ сантиметровая волна *сантиметрлы дулкын*

СМУ светомаскировочное устройство *яктылык томалау җайланмасы*

СМУ сложные метеорологические условия *катлаулы метеорологик шартлар*

СН самонаведение *үзлегеннән төбәү*

СНР станция наведения ракет *ракеталарны юнәлтү станциясе*

СО сосредоточенный огонь *юнәлдерелгән ут*

СО сторожевое охранение *каравыл сагы*

со санитарное отделение *санитария отделениесе*

с/о самоходное орудие *үзйөрешле орудие*

СОВ стойкое отравляющее вещество ***озак бетми торган агулы матдә***

СОН станция орудийной наводки ***орудиеләрне юнәлтү станциясе***

СОП стационарный обмывочный пункт ***стационар юыну пункты***

СП стартовая позиция ***старт позициясе***

СП сортировочный пост ***сортлау посты***

сп стрелковый полк ***укчы полк***

СПАМ сборный пункт аварийных машин ***авариягә очраган машиналарны җыю пункты***

СПК станция переливания крови ***кан җибәрү станциясе***

СППГ специализированный полевой подвижный госпиталь ***махсус кыр күчмә госпитале***

СППМ сборный пункт поврежденных машин ***ватылган машиналарны җыю пункты***

СПС спасательное судно ***коткару судносы***

СПУ самолетное переговорное устройство ***самолетның сөйләшү җайланмасы***

спэб санитарно-противоэпидемический батальон ***эпидемиягә каршы көрәш һәм санитария батальоны***

спэо санитарно-противоэпидемический отряд ***эпидемиягә каршы көрәш һәм санитария отряды***

СР стратегическая ракета ***стратегик ракета***

ср санитарная рота ***санитария ротасы***

ср стрелковая рота ***укчы рота***

с/с станция снабжения ***тәэминат станциясе***

Сcн самолет-снаряд ***самолет-снаряд***

ССТ самолет сопровождения танков ***танкларны озата баручы самолет***

СТ служба тыла ***тыл хезмәте***

СТЗ сторожевая застава ***каравыл заставасы***

СТК система телеметрического контроля ***телеметрик контроль системасы***

ст.л-т старший лейтенант ***өлкән лейтенант***

СТО станция технического обслуживания ***техник хезмәт күрсәтү станциясе***

СТП стартовая площадка ***старт мәйданчыгы***

СТП сторожевой пост ***каравыл посты***

СТР санитарный транспорт ***санитария транспорты***

СУ самоходная установка ***үзйөрешле җайланма***

СУ санитарное управление ***санитария идарәсе***

СУВ система управления войсками ***гаскәрләр белән идарә итү системасы***

СУВ скрытое управление войсками ***гаскәрләр белән яшерен идарә***

СФ Северный флот ***Төньяк флоты***

СХЗ санитарно-химическая защита ***санитария-химик саклану***

СХЛ санитарно-химическая лаборатория ***санитария-химия лабораториясе***

с/ч секретная часть ***яшерен часть (я/ч)***

СЭГ сортировочно-эвакуационный госпиталь ***сортлау һәм эвакуацияләү госпитале***

СЭЛ санитарно-эпидемиологическая лаборатория ***санитария-эпидемиология лабораториясе***

СЭО санитарно-эпидемиологический отряд ***санитария-эпидемиология отряды***

ТА танковая армия ***танк армиясе***

ТА телефонный аппарат ***телефон аппараты***

ТАБ термитная авиационная бомба ***термитлы авиация бомбасы***

тадн тяжелый артиллерийский дивизион ***авыр артиллерия дивизионы***

ТАК тактическое авиационное командование ***тактик авиация командованиесе***

тминбр тяжелая минометная артилле-

рийская бригада ***авыр миномет-лар артиллериясе бригадасы***
ТМП тяжелый мостовой парк ***авыр күперләр паркы***
ТН танкер ***танкер***
ТН точка наводки ***төбәү ноктасы***
ТНА турбонасосный агрегат ***турбо-насос агрегаты***
ТНРС тринитрорезорцинат свинца ***кур-гаш тринитрорезорцинаты***
ТНТ тринитротолуол ***тринитротолу-ол***
ТО техническое обслуживание ***тех-ник хезмәт күрсәтү***
ТО тыльный отряд ***тыл отряды***
топбатр топографическая батарея ***то-пография батареясы***
ТП танковая пушка ***танк тубы***
ТП тригонометрический пункт ***три-гонометрик пункт***
тп танковый полк ***танк полкы***
тпб трубопроводный батальон ***тор-ба үткәрү батальоны***
тпбр трубопроводная бригада ***торба үткәрү бригадасы***
ТПВУ телефонное переговорно-вы-зывное устройство ***телефон аша сөйләшү-чакыру җайланмасы***
ТПЗ тыловая походная застава ***тыл-дагы поход заставасы***
ТПО тяжелый пехотный огнемет ***авыр пехота утаткычы***
ТПП тяжелый понтонный парк ***авыр понтоннар паркы***
ТПУ танковое переговорное устрой-ство ***танкның сөйләшү җайлан-масы***
ТПУ тыловой пункт управления ***тыл-дагы идарә пункты***
ТР тактическая ракета ***тактик ра-кета***
ТР транспорт ***транспорт***
ТР тяжелораненый ***авыр яралы***
тр танковая рота ***танк ротасы***
ТРГК танковый резерв главного ко-мандования ***баш командование-нең танк резервы***
ТРД турбореактивный двигатель ***тур-бореактив двигатель***
ТРез танковый резерв ***танк резервы***
тремб танко-ремонтный батальон ***танк ремонтлау батальоны***
ТРМ танко-ремонтная мастерская ***танк ремонтлау мастерское***
ТРС турбореактивный снаряд ***турбо-реактив снаряд***
ТС телеграфная станция ***телеграф станциясе***
ТС телесигнализация ***телесигнали-зация***
ТСД турбина среднего давления ***урта басымлы турбина***
т/т телефонно-телеграфный ***теле-фон-телеграф ...ы, е***
ттб тяжелый танковый батальон ***авыр танклар батальоны***
ТТД тактико-технические данные ***тактик-техник мәгълүматлар***
ттд тяжелая танковая дивизия ***авыр танклар дивизиясе***
ТТО тактико-техническое обеспече-ние ***тактик-техник тәэминат***
ттп тяжелый танковый полк ***авыр танклар полкы***
ТТС телефонно-телеграфная станция ***телефон-телеграф станциясе***
ТТТ тактико-технические требова-ния ***тактик-техник таләпләр***
ТУ телеуправление ***телеидарә***
ТУ технические условия ***техник шартлар***
ТФ Тихоокеанский флот ***Тын океан флоты***
ТФС телефонная станция ***телефон станциясе***
ТЩ тральщик ***тралчы***
ТЭГ терапевтический эвакуационный госпиталь ***терапия һәм эвакуа-ция госпитале***
ТЭП тыловой эвакуационный пункт ***тылдагы эвакуация пункты***
УБП учебно-боевая подготовка ***өйрә-тү һәм сугышчан хәзерлек***
УБР управляемая баллистическая ра-кета ***идарә ителә торган бал-листик ракета***
УВПС управление военно-полевого строительства ***хәрби-кыр төзе-леше идарәсе***

УВС Устав внутренней службы ***Эчке хезмәт уставы***

УВЧ усилитель высокой частоты ***югары ешлыклы көчәйткеч***

УГиКС Устав гарнизонной и караульной служб ***Гарнизон һәм каравыл хезмәте уставы***

УЗ участок зараженния ***агуланган участок***

УИР управление инженерных работ ***инженерлык эшләр идарәсе***

УК учебный корабль ***өйрәнү корабы***

УКВ ультракороткая волна, ультракоротковолновый ***ультракыска дулкын, ультракыска дулкынлы***

УМ усилитель мощности ***егәрлек көчәйткече***

УМП управляемое минное поле ***идарә ителә торган мина кыры***

УНЧ усилитель низкой частоты ***аз ешлык көчәйткече***

УО узел обороны ***оборона узелы***

УОС управление оборонительного строительства ***оборона төзелеше идарәсе***

Уп управление ***идарә***

УПТ усилитель постоянного тока ***даими ток көчәйткече***

УПЧ усилитель промежуточной частоты ***ике арадагы ешлык көчәйткече***

УР укрепленный район ***ныгытылган район***

УРС управляемый реактивный снаряд ***идарә ителә торган реактив снаряд***

УС узел связи ***элемтә узәге***

УС учебный самолет ***өйрәнү самолеты***

УСГ управление снабжения горючим ***ягулык белән тәэмин итү идарәсе***

Усн управляемый снаряд ***идарә ителә торган снаряд***

УТИ учебно-тренировочный истребитель ***өйрәнү-күнекмә истребителе***

уч-к участок ***участок***

УЧСУ учебное судно ***өйрәнү судносы***

Ф фронт ***фронт***

Ф фугасный ***фугаслы, фугас ...ы, е***

ФАБ фугасная авиационная бомба ***фугаслы авиация бомбасы***

ФАС фронтовой артиллерийский склад ***фронтның артиллерия склады***

ФАСБ(в) фронтовой артиллерийский склад боеприпасов (вооружения) ***фронт артиллериясенең сугыш кирәк-яраклары (кораллары) склады***

ФБ фронтовая база ***фронт базасы***

ФВО опасный военный фарватер ***куркынычлы хәрби фарватер***

ФВС фронтовой вещевой склад ***фронтның әйбер склады***

ФВУ фильтро-вентиляционное устройство ***фильтр-вентиляция җайланмасы***

ФГЛР фронтовой госпиталь для лечения легкораненых ***җиңел яралыларны дәвалау өчен фронт госпитале***

ФКП флагманский командный пункт ***флагман команда пункты***

ФКП фотокинопулемет ***фотокинопулемет***

ФМ фазовая модуляция ***фазалы модуляция***

ФМС фронтовой медико-санитарный склад ***фронтның медицина-санитария склады***

ФП фильтр-поглотитель ***йоткыч фильтр***

ФПС фронтовой продовольственный склад ***фронтның азык-төлек склады***

ФРИБ фронтовая ремонтная инженерная база ***фронтның ремонт-инженерлык базасы***

ФСБТИ фронтовой склад бронетанкового имущества ***фронтның бронетанк мал-мөлкәте склады***

ФСВВ склад инженерных боеприпасов и взрывчатых веществ фронта ***фронтның инженерлык кирәк-яраклары һәм шартлагыч матдәләр склады***

ФСГ фронтовой склад горючего ***фронтның ягулык склады***

ФТА фототелеграфная аппаратура ***фототелеграф аппаратурасы***

ФЭП фронтовой эвакуационный

пункт ***фронтның эвакуация пункты***

ХАБ химическая авиабомба ***химик авиабомба***

ХБР химический, бактериологический, радиоактивный ***химик, бактериологик, радиоактив***

ХГ хирургический госпиталь ***хирургия госпитале***

ХИ хлорная известь ***хлорлы известь***

ХНП химический наблюдательный пост ***химик күзәту посты***

ХО химическое оружие ***химик корал***

ХПЛ химическая полевая лаборатория ***химик кыр лабораториясе***

ХППГ хирургический полевой подвижный госпиталь ***хирургия кыр күчмә госпитале***

ХРД химический разведывательный дозор ***химик разведка дозоры***

ХРР химическая и радиационная разведка ***химик һәм радиацион разведка***

ХФ химический фугас ***химик фугас***

ХЭГ хирургический эвакуационный госпиталь ***хирургия һәм эвакуация госпитале***

ЦАП центральный артиллерийский пост ***үзәк артиллерия посты***

ЦАС центральный артиллерийский склад ***үзәк артиллерия складны***

ЦБ центральная батарея ***үзәк батарея***

ЦВВК центральная военно-врачебная комиссия ***үзәк хәрби медицина комиссиясе***

ЦКП центральный командный пункт ***үзәк команда пункты***

ЦОИ центр обработки информации ***информация эшкәрту үзәге***

ЦП центральный пост ***үзәк пост***

ЦРР центр радиолокационной разведки ***радиолокацион разведка үзәге***

ЦТС центральная телефонная станция ***үзәк телефон станциясе***

«Ч» час атаки ***атака сәгате***

ЧМ частотная модуляция ***ешлык модуляциясе***

ЧП чрезвычайное происшествие ***гадәттән тыш вакыйга***

ЧФ Черноморский флот ***Кара диңгез флоты***

ЧЭ чувствительный элемент ***сизгер элемент***

ША штурмовая авиация ***штурм авиациясе***

шад штурмовая авиационная дивизия ***штурм авиациясе дивизиясе***

шап штурмовой авиационный полк ***штурм авиациясе полкы***

шаэ штурмовая авиационная эскадрилья ***штурм авиациясе эскадрильясы***

ШО шифровальный отдел ***шифр бүлеге***

ШПС шумопеленгаторная станция ***тавыш пеленглау станциясе***

эв электрон-вольт ***электрон-вольт***

ЭВМ электронно-вычислительная машина ***электрон-исәпләү машинасы***

ЭВП электронно-вакуумный прибор ***электрон-вакуум приборы***

ЭГ эвакуационный госпиталь ***эвакуация госпитале***

ЭДС электродвижущая сила ***электр йөртү көче***

эждб эксплуатационный железнодорожный батальон ***тимер юл эксплуатацияләү батальоны***

ЭКГ электрокардиограмма ***электрокардиограмма***

элзагр рота электрозаграждений ***электр киртәләре ротасы***

ЭЛТ электронно-лучевая трубка ***электрон нур трубкасы***

ЭМ эскадренный миноносец ***эскадра миноносецы***

ЭО электронный осциллограф ***электрон осциллограф***

ЭП эвакоприемник ***эвакуацион кабул итү пункты***

ЭПЛ эскадренная подводная лодка ***эскадра су асты көймәсе***

ЭС эскадрилья самолетов ***самолетлар эскадрильясы***

ЭСК эскадра ***эскадра***

ЭСМ электронная счетная машина ***электрон-исәпләү машинасы***

ЭХВ электрохимический взрыватель ***электрохимик шартлаткыч***

ЯД ядовитый дым ***агулы төтен***

Военное искусство волжских булгар

История волжских булгар — одна из значительных и интересных страниц нашего прошлого.

Объединив многие племена Среднего Поволжья, Булгарское государство сыграло немалую роль в процессе этногенеза народов Поволжья. Его столица «Великий Булгар» являлся международной ярмаркой, где сходились купцы из разных стран тогдашнего цивилизованного мира — Византии, Арабского халифата, Хорезма, Руси и Китая. С XI века торговая деятельность булгар начинает терпеть большой урон. Русский историк В.Н.Татищев в своей книге отмечает: «В те же времена были на Волге и Оке разбои и многих болгар торгующих пограбили и побили. Болгары же присылали ко князю Олегу и брату его Ярославу просить на разбойников, но не получа управы, пришед с войски, Муром взяли и пограбили, а села пожгли». Об этом событии кратко сообщает Ипатьевская летопись: «В лето 6596 (1088)... В се же лето взяша Болгаре Муром...» Той же целью руководились булгары и при походе на Суздаль: «В лето 6615 (1107)... Того же лета чюдо сотвори Бог и святая Богородица в Суздальстей земли. Приидоша болгары ратию на Суздаль, и обступиша град и много зла сотвориша, воююще села и погосты и убивающе многих от христиан...».

С XII века, с укрепления Владимиро-Суздальского княжества, начинается ряд походов русских князей против булгар. «В лето 6628(1120) Георгий Володимерич ходи на Болгары по Волзе, и взял полон мног и полкы их победи и воевав приде поздорову с честью и славою».

Эта упорная борьба соседей объясняется не только характером феодальных отношений, но и желанием русских князей положить конец торговой гегемонии булгар. Однако походы русских не смогли нарушить всей торговой деятельности булгарских князей. Торговый путь на восток все еще оставался в их руках.

В Булгарском государстве, как и в смежных областях, были конные дружины. Дружинники находились на службе у своего князя и по его приказу выступали в походы.

У восточных писателей имеется несколько кратких заметок, позволяющих судить о военной организации булгар. Автор X века ибн-Русте отмечает: «Булгаре ездят верхом, имеют кольчугу и полное вооружение». Археология дополняет эти данные. В 90-х годах прошлого столетия близ селения Балымер учеными был исследован курган с трупосожжением. Там были найдены меч с бляхами от пояса, кресало, бронзовые зажимы и др. Найденный меч — его длина 90 см и ширина 5 см — принадлежит к числу мечей капетингского типа, широко распространенных в средневековой Европе. Мечи представляли вооружение тяжелой кавалерии. Помимо таких мечей на территории Татарстана довольно много найдено прямых однолезвийных палашей и боевых железных топоров. Топоры покрыты инкрустированным растительным орнаментом.

Некоторые из них имеют вычурную форму и фигурки животных на концах. Лук и стрелы несомненно также составляли обязательную часть вооружения. Огромное количество стрел самых разнообразных типов хранится в собрании Казанского музея. Среди них плоские, овальные, треугольные и шиловидные с уплощенным или четырехгранным концом, предназначенным для пробивания кольчуг. Оборонительным вооружением у булгар служил шлем. Тело защищали кольчугой.

Археологические данные и русская летопись дают высокую оценку укреплениям булгар. Система их обороны в XI — XII вв. отвечала требованиям тогдашней военной техники. За длительное время существования Булгарского государства оборона булгарских городов значительно эволюционировала. Позднее, в момент монгольского нападения, они сумели в продолжение четырех лет сдерживать натиск монголов, и в период Казанского ханства Казань или, как ее еще называли, Новый Болгар, являлась первоклассной крепостью. Достаточно сказать, что из восьми попыток взять Казань русским только два раза, в 1487 и 1552 году, удалось овладеть этой крепостью. В создании оборонительных укреплений сами булгары были большими мастерами. Они умели создавать также и засады. Арабский историк ибн-аль-Асир в своей «Всеобщей истории» говорит о том, что после разгрома русских и половцев на реке Калке монголы «...направлялись в Булгар. Когда жители Булгара услышали о приближении их к ним, они в нескольких местах устроили им засады, выступили против них (монгол), встретились с ними и, заманив их до тех пор, пока они зашли за места засады, напали на них с тыла, так что они (монголы) остались в середине; поял их меч со всех сторон, перебито их множество и уцелели из них только немногие. Говорят, что их было до 4000 человек» . Интересны также засады булгар, в которые попали флотилии князя Ярослава в 1469 году и князя Палецкого в 1524 году.

Необходимость защищаться от русских, устремившихся к Волге, заставила булгар не ограничиваться укреплением отдельных населенных пунктов, а прибегнуть к созданию целых оборонительных линий. Такой оборонительной линией является вал, идущий от г.Булгара через Куралово Спасского района до Бураковского района. Этот вал, длиной около 20 км, занимал полосу между речкой Ахтой и р.Бездной, текущими параллельно с юго-востока на северо-запад. Берега этих рек, довольно болотистые в настоящее время, в древности, при обилии лесов, по-видимому, были вообще непроходимыми.

Вторую линию укреплений в том же направлении составляли городища по верхнему течению р.Ахтай, и к югу, в верховьях р.Майна, находящиеся у деревень Караваево, Каргополь, Бабаевы Челны, Ст.Нократы, Матаки, Иштубаево, Рысова Поляна, Ст.Баран. Городища не были соединены между собою валом. Эта линия как бы прикрывала область верховьев р.Черемшана, где находился Биляр — географический центр страны.

Что заставило булгар создавать укрепленные линии по Ахтаю и Бездне? Несомненно, что в домонгольский период основным противником булгарских князей были суздальские князья, сумевшие объединить вокруг себя ряд других княжеств. Эта коалиция нанесла ряд чувствительных ударов Булгарскому царству. Только этим и можно объяснить устройство здесь оборонительного рубежа.

Другим аналогичным сооружением является вал, расположенный к юго-востоку от Болгар, предназначавшийся для защиты этого города с южной стороны. Он тянется от современного села Болгар до Красной Слободы и

преграждает дорогу в сторону Ага-Базара с юга. Этот путь был хорошо известен в те времена. По нему направлялись в город иноземные купцы. Знали его и русские князья и ушкуйники, не раз приходившие за добычей под стены богатого города.

Следует упомянуть еще о двух валах, расположенных к югу и востоку от Балымерского городища. Длина этих валов приблизительно по 4 км; расположены они от городища километрах в полутора-двух. Валы имеют вид дуги, повернутой к неприятелю вогнутой стороной. Указанная форма укрепленной линии имеет ряд преимуществ перед прямой, поскольку дает возможность вести наблюдение во весь фланг, направлять при стрельбе из метательных машин сосредоточенный огонь, а в случае вылазки с флангов легче охватить противника.

Смирнов А.П. Волжские булгары. — Москва, 1951
(Статья перепечатывается с сокращениями.)

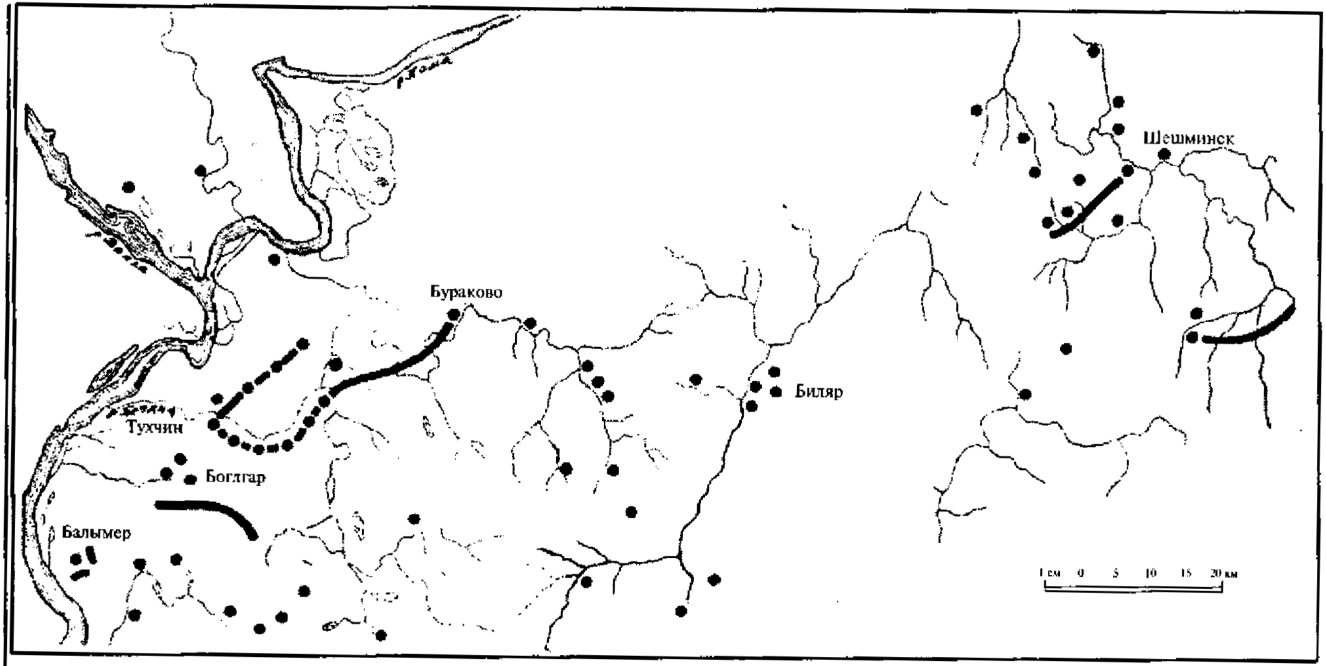

Карта древних оборонительных укреплений на территории Булгарского государства в XII—XIII вв.

Татар халык мәкальләре һәм әйтемнәре

Яман атны ял басар, яман илне яу басар.

Батыр яуда беленер, телчән дауда беленер.

Саклының сагы ятар, саксызның башы ятар.

Яуга барсаң, барын бар, ялгыз егет яу җинмәс.

Яу юкта батыр күп, дау юкта акыл күп.

Мәргә мәргән тидерер.

Мәргән — туры бәргән.

Мәргәннең күзе генә мәргән булмый, үзе дә мәргән була.

Ялгыз батыр яу түгел.

Алышкан яуга арканны күрсәтмә.

Җиңәргә җай булганда җиңелү хурлык.

Җиңүчегә хөкем юк.

Ярдан очсаң да, яуда бирелмә.

Ат юлда сынала, егет яуда сынала.

Җанын аяган яу җинә алмас.

Илеңне саклау — үзеңне яклау.

Ир-егет өйдә туар, яуда үләр.

Син курыксаң — илеңә начар, курыкмасаң — дошманга начар.

Сыртың сынса да, яуга сер бирмә.

Яман дан белән торганчы, яуда кан белән үлгәнең артык.

Яуга каршы арыслан булсаң, төлкедәй булсын ысулың.

Куркак — дошман өчен мәрә.

Яу узгач кылыч айкамыйлар.

Ир-егетнең яхшысы ил белән.

Бер кораллы мең коралсызны җиңгән.

Ирнең даны иленнән, халкы белән жиреннән.

Укчы тидерә алмаганга ук гаепле түгел.

Сапсыз сөңгедән саллы сәнәк яхшырак.

Суелны сала белмәгән үзенә тидерер.

Кылыч белән кергән — кылычтан үлгән.

Патрон чәчсәң, бомба урырсың.

Туп белән чебен атмыйлар.

Агач җимеше белән, солдат хезмәте белән.

Атның матурлыгы башында, солдатның матурлыгы түшендә.

Дошман килсә йөзгә-йөз, кыю эш ит, өнен өз!

Дус кадерен сугышта беләсең.

Команданы тикшермиләр, үтиләр.

Сугыш корбансыз булмый.

Сугыш улны үтерә, тудырмый.

Тирән казылган окоп җаныңны да, тәнеңне дә саклар.

Күзәткә барсаң, үз шәүләңнән курыкма.

Авызың тулы кан булса да, дошман алдында түкермә.

Ятып калганчы, атып кал!

Кайсы як гаскәр җиңсә, шуның кануны хак.

Үз армиясен туйдырмаган халык чит армияне туйдыра.

Солдат мендәре — мылтык түгәсе.

Русские пословицы, поговорки и изречения

Родина — мать, умей за нее постоять!

Воевать — Родину защищать.

Честная смерть лучше позорной жизни.

Наш пилот всегда готов в полет.

Мсти не словами, а боевыми делами.

Полна грудь орденов — значит, крепко бил врагов.

Наш народ сплочен и един — он непобедим.

Победа тому дается, кто за нее в бою крепко бьется.

Наша сила — в крепости тыла.

Если враг у ворот — на защиту весь народ.

Присяга бойца — за Родину стоять до конца.

Верность присяге — закон победы.

Дал присягу — назад ни шагу.

Кто честно служит, с тем слава дружит.

Честь солдата береги свято.

Тот герой, кто за Родину стоит горой.

Тяжело в ученье — легко в бою.

Изучай военное дело, будешь врагов бить смело!

Изучишь оружие — победишь на войне.

От военной науки крепнут разум и руки.

Воюют не числом, а уменьем.

Кто оружием умело владеет — врагов одолеет.

Без мастерства воевать — победы не видать.

Держи порох сухим — будешь непобедим.

Окоп — крепость солдата.

Кто не окопается, тот пуль нахватается.

Кто с оружием дружит, тому оно верно служит.

Разведка — глаза и уши армии.

Врага упредил — победил.

Без наступления нет победы.

По уставу жить — легче служить.

Дисциплина — мать победы.

Смелость города берет.

От смелого смерть бежит, враг перед смелым дрожит.

Трус в бою помогает врагу.

Хочешь увидеть спину врага, не показывай ему своей.

Сам погибай, а товарища выручай.

Стойкий солдат не знает слова «назад».

Жизнь отдавай, а тайны не выдавай.

На посту что на войне, будь бдителен вдвойне.

Смелый боец в бою молодец.

Чья храбрость, того и победа.

Дисциплина плоха — не победишь врага.

Приказ свят, без дисциплины солдат не солдат.

Боец к бойцу — быть победному концу.

На войне основное — взаимодействие боевое.

В каждом бою диктуй врагу волю свою.

Жить в дозоре — не быть в позоре.

Без «языка», что без ног — не знаешь к врагу дорог.

Коль у пушки стал, бей врага наповал.

И короткими очередями можно вести длинный счет.

В атаке граната — вместо брата.

Снайпер бьет редко, да метко.

Бей так: что ни патрон — то враг.

Тренируясь редко, не выстрелишь метко.

Трудно в бою взять, а не закрепился — легко потерять.

Важна смелость, да нужна и умелость.

Пример героя зовет на подвиг.

Или победить, или умереть со славой.

Своим полком гордись, да и сам отличись.

Мало победы желать — надо победу взять.

Таблица сравнения силы ветра и состояния моря
Җил көчен һәм диңгез торышын чагыштыру таблицасы

Баллы Баллар	Сила ветра Җил көче	Состояние моря Диңгез торышы
0	Штиль, безветрие Штиль, җилсезлек	Совершенно спокойное Бик тыныч
1	Очень слабый ветер Бик салмак җил	Спокойное Тыныч
2	Легкий бриз Җиңел бриз	Слабое волнение Салмак дулкынлану
3	Слабый бриз Салмак бриз	Легкое волнение Җиңелчә дулкынлану
4	Умеренный бриз Уртача бриз	Умеренное волнение Уртача дулкынлану
5	Свежий бриз Салкынча бриз	Неспокойное Тынычсыз
6	Сильный ветер Көчле җил	Крупное волнение Эре дулкыннар
7	Крепкий ветер Каты җил	Сильное волнение Көчле дулкыннар
8	Штормовой ветер Давыллы җил	Жесткое волнение Хәтәр дулкынлану
9	Шторм	Исключительное волнение Гадәттән тыш дулкынлану
10	Жесткий шторм Каты шторм	
11	Ураганный шторм Давыллы шторм	
12	Ураган Давыл	

Иллюстрации

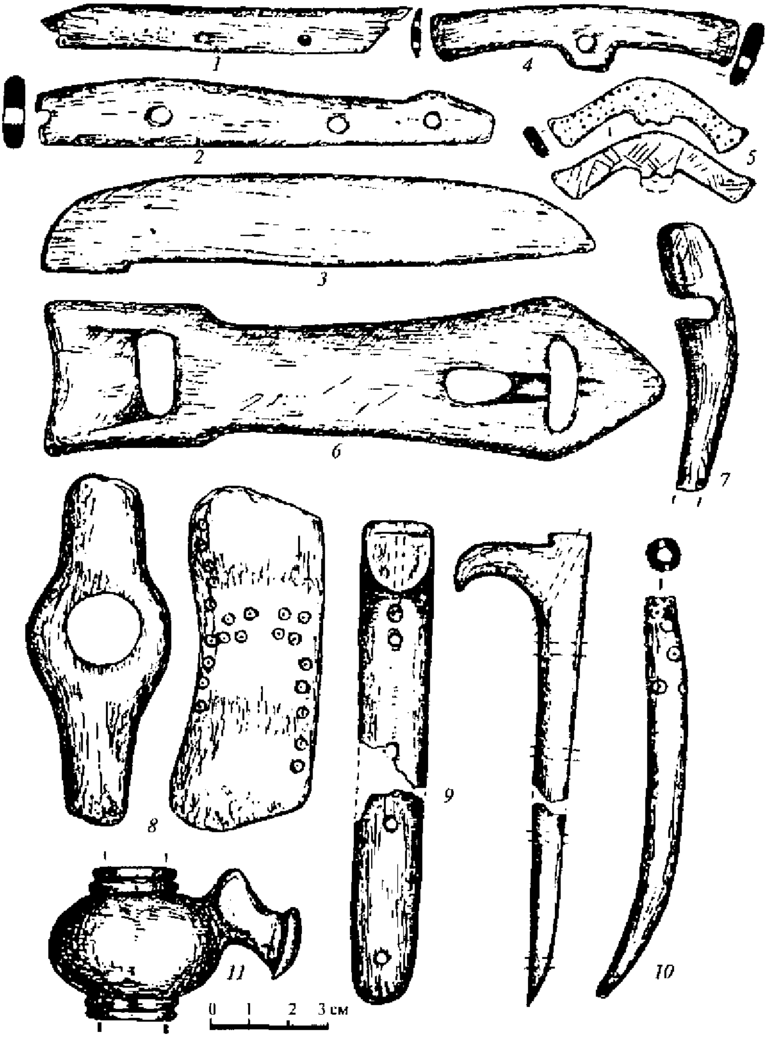

Предметы боевого и охотничьего снаряжения древних булгар.
1—2 — колчанные петли; 3 — налучная накладка; 4—5 — застежки для недоуздка; 6 — подпружная пряжка; 7 — концевая налучная накладка; 8 — роговой топорик; 9—11 — рукоятки плети

Болас простой

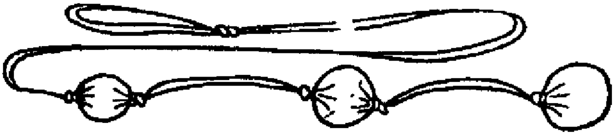

Болас тройной

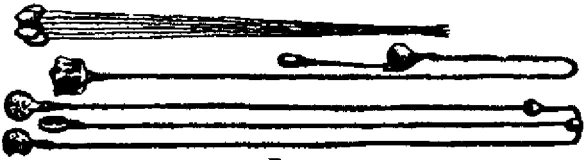

Боласы

Праща-бич

Праща и ее пуля

Праща — расщепленная палка

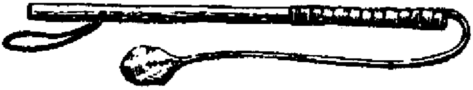

Пума

Типы бумерангов

Палица

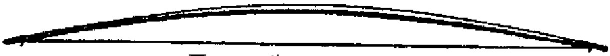

Простой лук

Сложные луки

Стрела

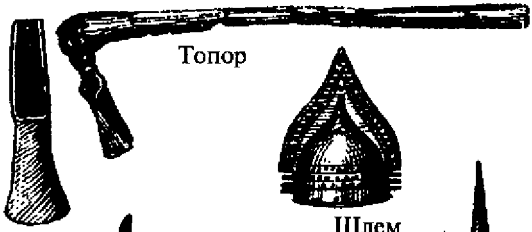

Топор

Шлем

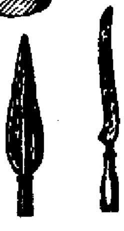

Наконечник стрелы

Наконечники копий

Щит

Скифский пеший воин

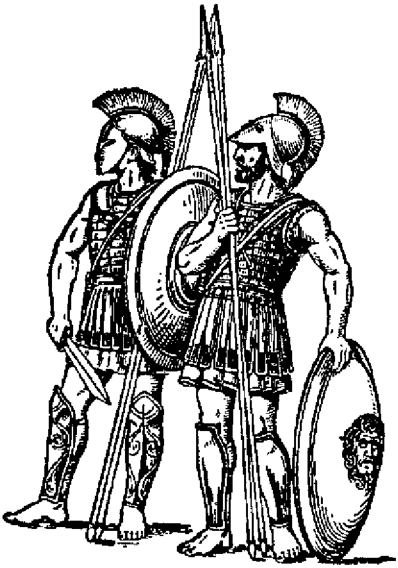

Спартанцы-гоплиты

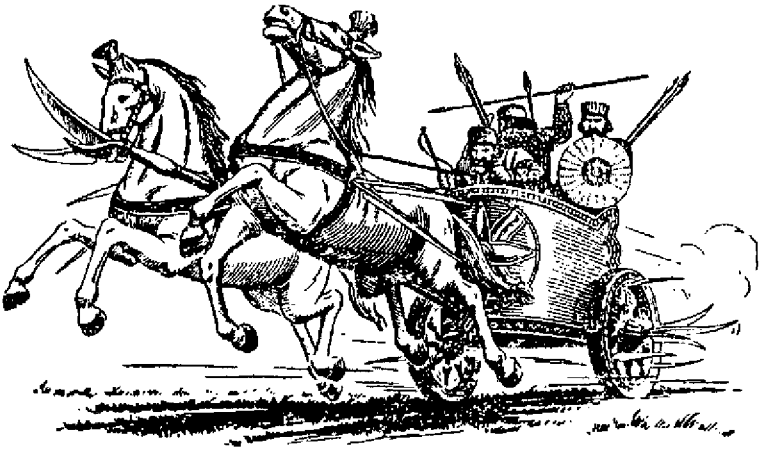

Персидская боевая колесница

Древнетатарский всадник (слева) в бою

Сапоги, колчан и седло

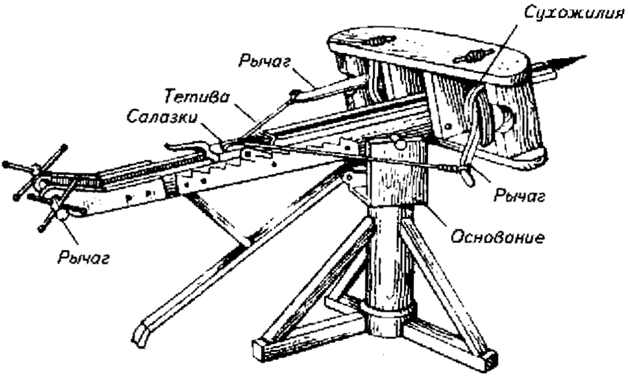

Балиста

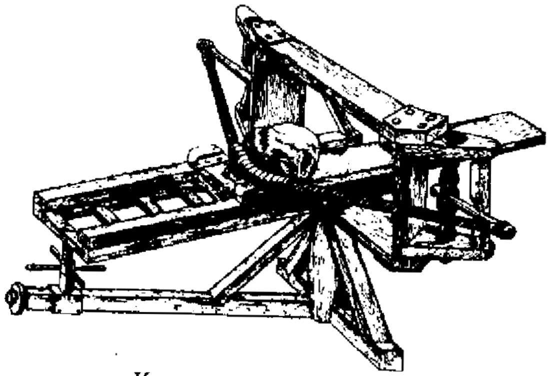

Катапульта

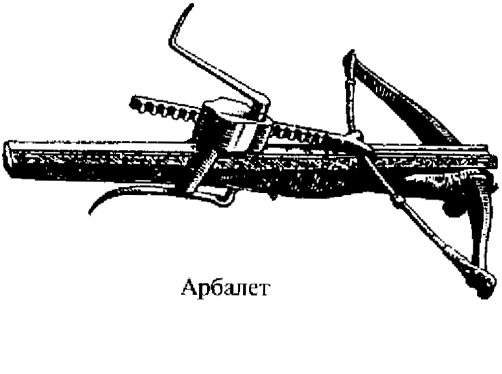

Арбалет

Вооружение древних римлян

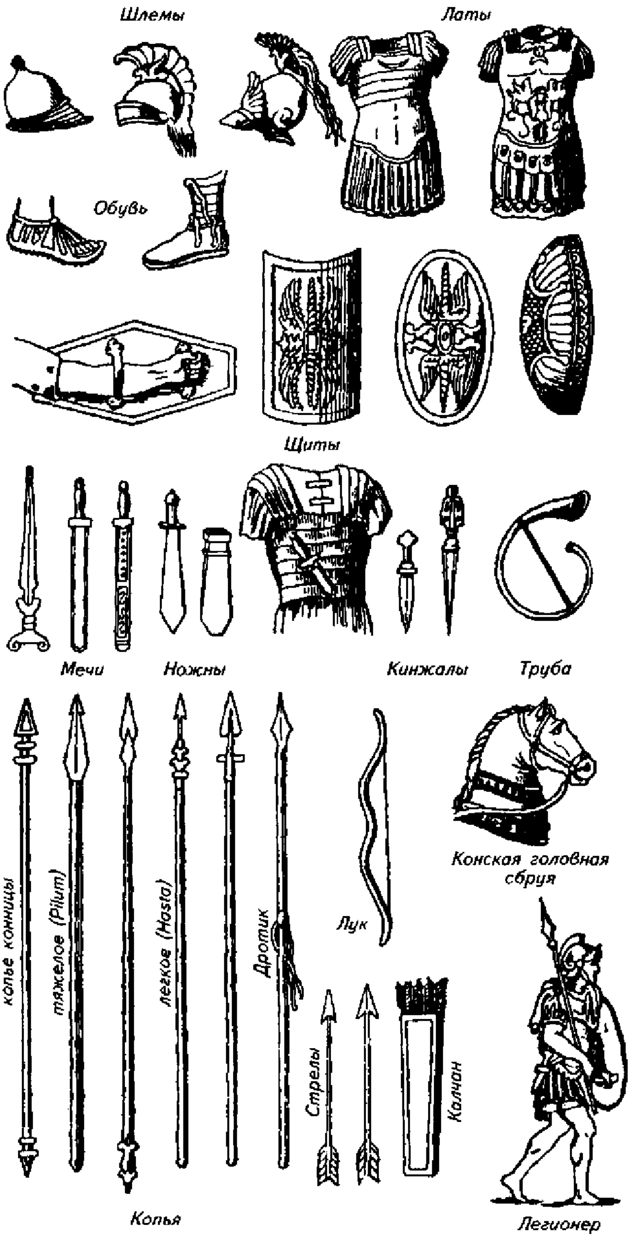

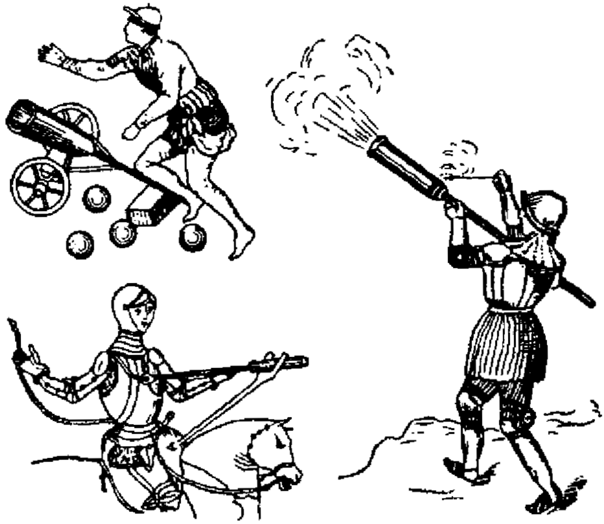

Модфа

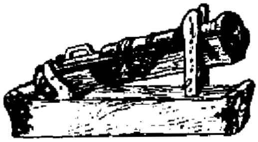

Бомбарда

Мортира

Пушка

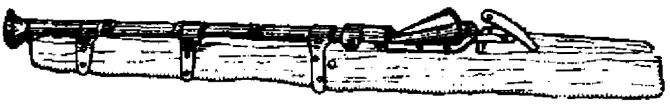

Ручная бомбарда

Огнестрельное орудие

Парус судна — движитель, предназначенный для преобразования энергии ветра в работу полезной тяги судна. Один из старейших видов движителей (6000-летняя эпоха мореплавания). Представляет собой полотнище льняной, хлобчатобумажной или синтетической ткани, укрепленное на деталях рангоута; ставится поперек судна (прямой парус) или вдоль него (косой парус). К парусам относят также современные аэродинамически эквивалентные им жесткие оболочки типа парус — крыло.

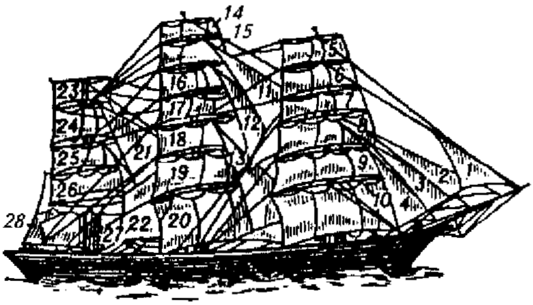

Паруса парусного судна: 1 — бом-кливер; 2 — кливер; 3 — второй, или средний, кливер; 4 — форстеньги-стаксель; 5 — фор-бом-брамсель; 6 — верхний фор-брамсель; 7 — нижний фор-брамсель; 8 — верхний фор-марсель; 9 — нижний фор-марсель; 10 — фок; 11 — грот-бом-брамстаксель; 12 — грот-брам-стаксель; 13 — грот-стеньги-стаксель; 14 —грот-трюмсель; 15 — грот-бом-брамсель; 16 — верхний грот-брамсель; 17 — нижний грот-брамсель; 18 — верхний грот-марсель; 19 — нижний грот-марсель; 20 — грот; 21 — крюйс-брам-стаксель; 22 — крюйс-стень-стаксель; 23 — крюйс-бом-брамсель; 24 — крюйс-брамсель; 25 — верхний крюйс-марсель; 26 — нижний крюйс-марсель; 27 — бизань; 28 — контр-бизань

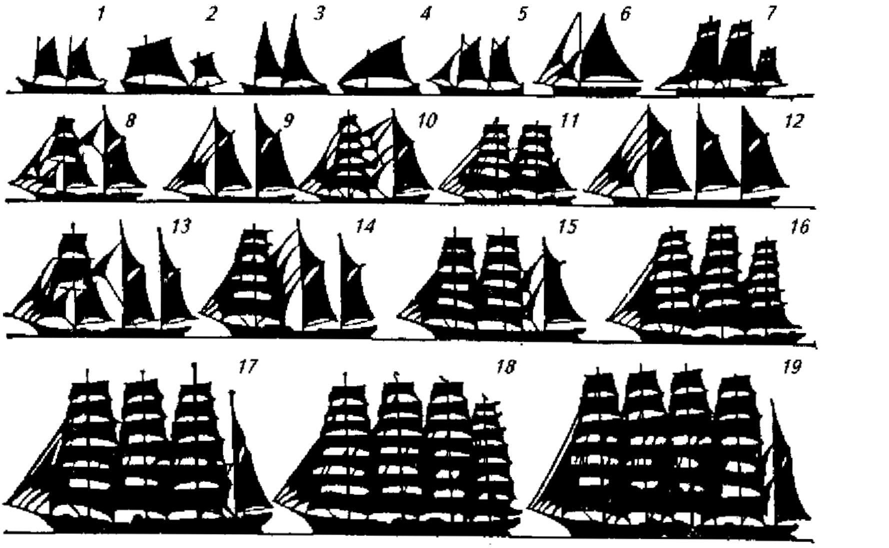

Силуэты *парусных судов*:1 — со шпринтовым парусным вооружением; 2 — с рейковым вооружением; 3 — с бермудским вооружением; 4 — с латинским вооружением; 5 — с гафельным вооружением; 6 — куттер; 7 — люгер; 8 и 9 — двухмачтовые шхуны; 10 — бригантина; 11 — бриг; 12 и 13 — трехмачтовые шхуны; 14 — баркентина; 15, 17 и 19 — барки; 16 и 18 — корабли

Меч — древнейшее холодное оружие. Применялся с начала бронзового века и до XVI века. Известно множество конструкций мечей, традиционных для разных стран и эпох.

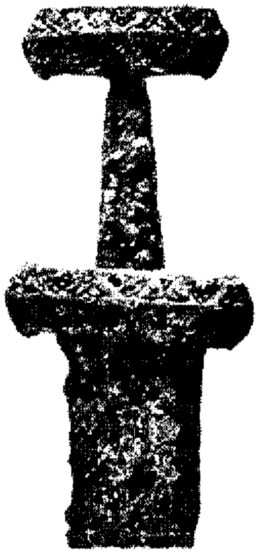

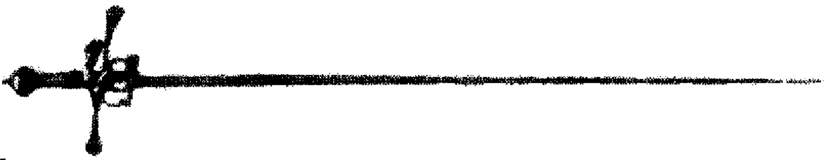

Кончар — специальный меч с длинным тонким колющим и рубящим клинком, сужающимся к концу. Были и кончары с граненым клинком — прообраз шпаги. Кончарами была вооружена легкая кавалерия в восточной Европе. Кавалеристам приходилось сражаться с рыцарями, и тонкое острие кончара позволяло проколоть кольчугу или панцирь, попав между пластинами.

Сабля — рубящее и колющее оружие; клинок изогнутый, плоский, с одним лезвием на внешней стороне изгиба. Сабля появилась на Востоке еще в первом тысячелетии нашей эры.

Тесак — пехотное холодное оружие с укороченным широким обоюдоострым клинком. Рукоять прямая, с перекрестьем. В прошлом веке тесак служил также в качестве плоского штыка, для чего на рукояти делали крепления к ружью.

Дага — кинжал для левой руки с длинным узким лезвием и широкой гардой. Дага служила вспомогательным оружием в шпажных поединках.

Кортик — короткая шпага или кинжал морских офицеров с обоюдоострым клинком (от персидского кард — нож).

Кинжал — нож с обоюдоострым сужающимся клинком.

Шашка — холодное оружие кавказских народов и казаков. Название — от адыгейского сайшхо — длинный нож. У шашки слабо изогнутый, похожий на сабельный клинок, рукоять с навершьем, но без перекрестья.

Палаш — облегченный меч с длинным прямым широким клинком, к концу обоюдоострым.

Клеймора — шотландский палаш с широкой гардой.

Ятаган — рубящее и колющее оружие янычар, турецкой гвардии. Клинок у ятагана изогнут в сторону лезвия, наподобие косы; иногда он бывает с елманью (расширением к концу). Рукоять сабельная, с эфесом, но без перекрестья.

Шпага — не спортивная, а боевая: колющее оружие с прямым узким клинком длиною до метра. Клинок может быть трех-, четырех- и шестигранным; иногда — обоюдоострым, у шпаги прямая рукоять с широкой гардой. Название происходит от греческого спада — широкий меч. Шпага известна с XV века.

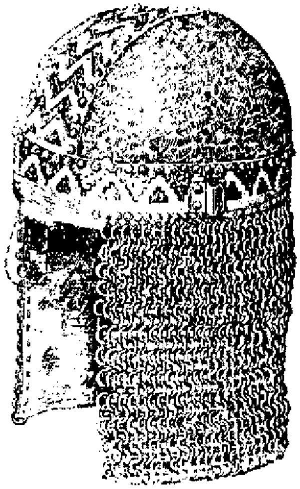

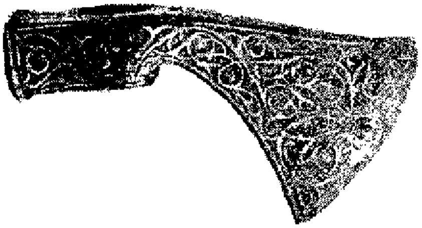

Восточные шлемы и парадный военный топорик с серебряной насечкой, найденные на территории Татарстана во время раскопок.

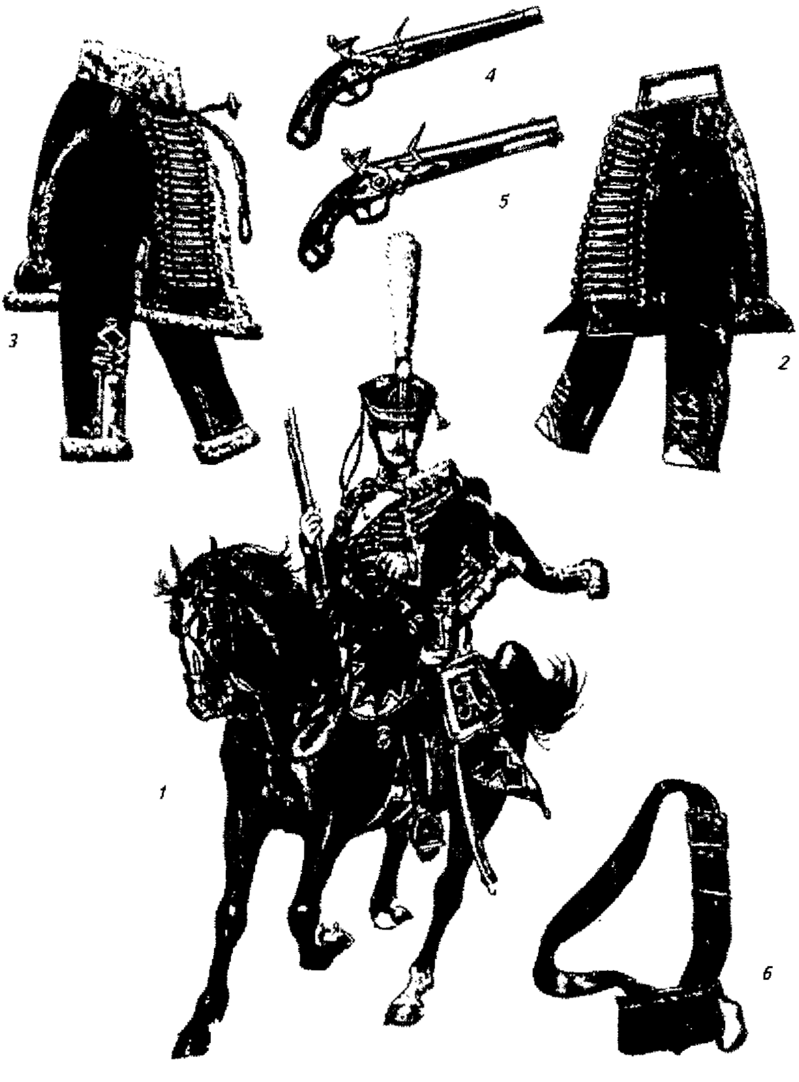

Ахтырские гусары.
1812 год

1 — гусар в парадной строевой форме; 2 — доломан рядового; 3 — ментик рядового; 4 — пистолет кремневый образца 1797 года; 5 — пистолет кремневый образца 1813 года; 6 — лядунка — патронная сумка

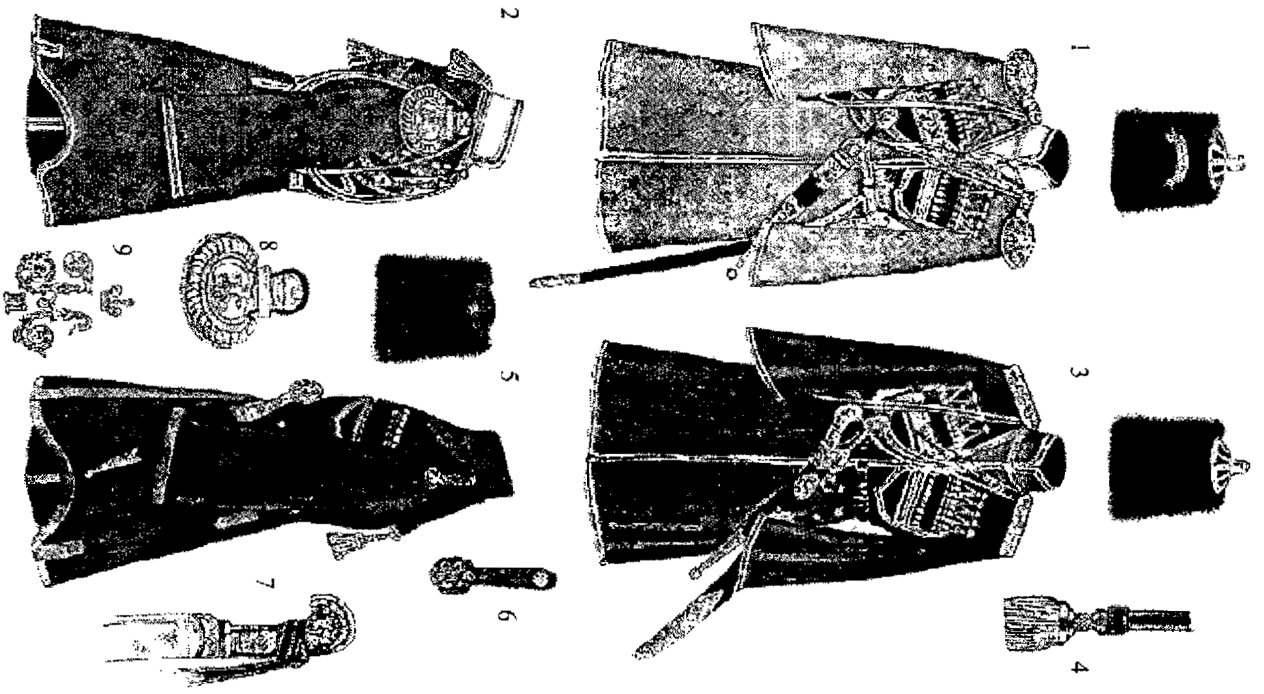

1- 2 — парадные бешмет, черкеска и папаха обер-офицера; 3 — обыкновенная форма обер-офицера; 4 — офицерский темляк к шашке; 5 — папаха, бешмет и черкеска нижних чинов (обыкновенная форма); 6 — наплечный шнур нижних чинов; 7 — крепление темляка к шашке; 8 — обер-офицерский эполет; 9 — вензель на эполеты

Конный башкир

Конный киргиз

Офицеры Донского казачьего войска 1914 года.

1 — есаул; 2 — хорунжий; 3 — офицерская шашка; 4 — кокарда офицерская; 5 — фуражка защитная; 6 — револьвер системы наган; 7 — темляк офицерский; 8 — папаха офицерская зимняя

122-мм пушка обр. 1931—1937 годов

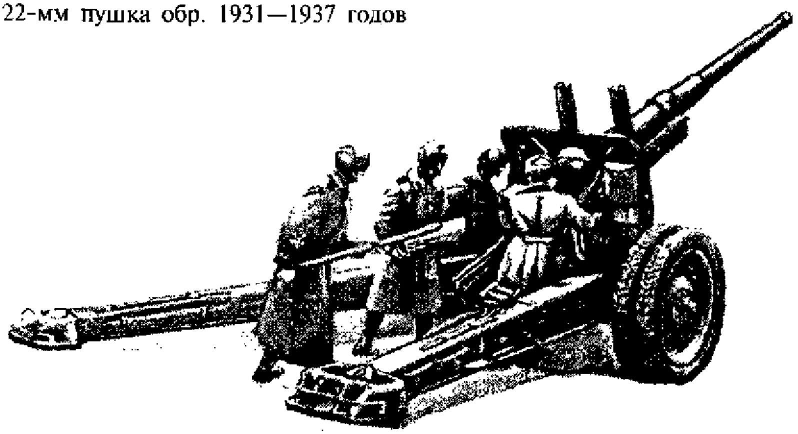

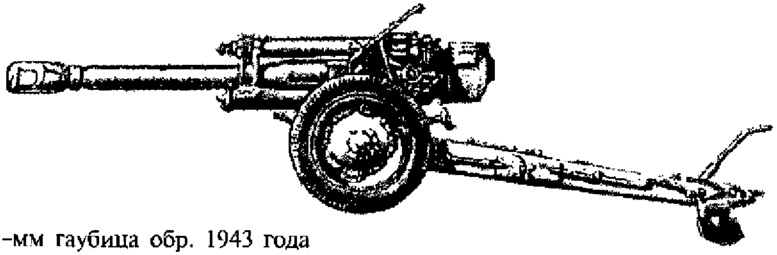

152-мм гаубица обр. 1943 года

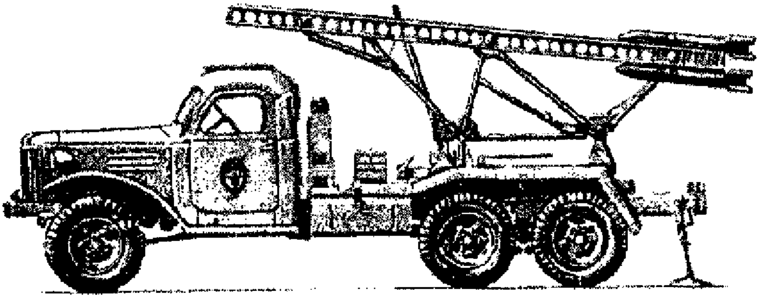

БМ-13, «Катюша»

Противотанковое однозарядное ружье обр. 1941 г. системы Дегтярева (ПТРД)

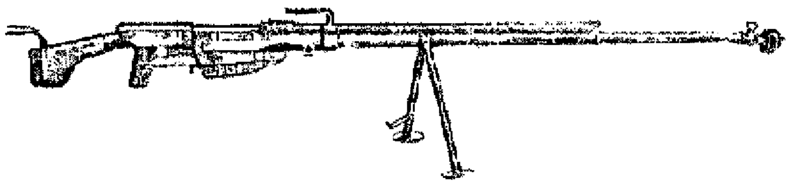

Противотанковое самозарядное ружье обр. 1941 г. системы Симонова (ПТРС)

ППС-43

Советская пехота начала Великую Отечественную войну с пистолетами-пулеметами В.Дегтярева ППД-40, которых к концу 1941 года было выпущено около 90 тыс. штук. На смену ППД пришел более простой в производстве пистолет-пулемет Г.Шпагина ППШ-41. В 1943 году параллельно с ППШ начал выпускаться пистолет-пулемет А.Судаева ППС-43. Всего за годы войны советская промышленность выпустила более 6 млн. пистолетов-пулеметов, из которых самым массовым был ППШ.

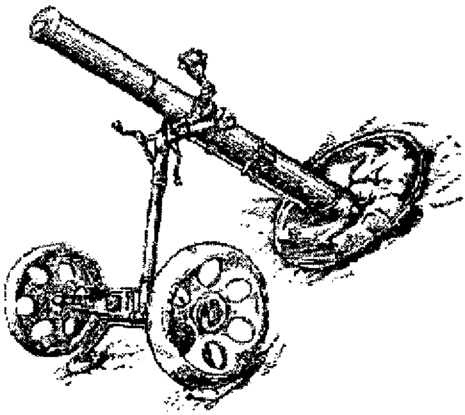

82-мм батальонный миномет.

Предназначен для навесной стрельбы минами. Является мощным огневым средством для поражения противника, расположенного на открытой местности и в укрытиях (на обратных скатах высот, в складках местности), а также для разрушения всех видов полевых укреплений

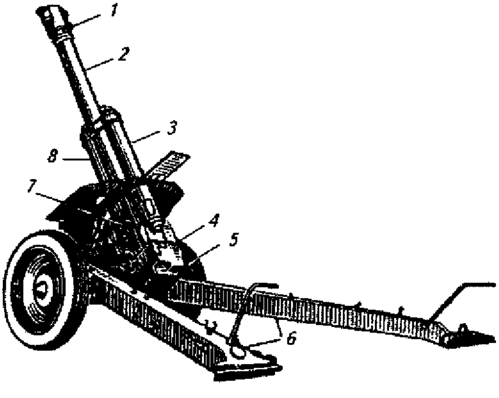

Наземное буксируемое *артиллерийское орудие*: 1 — дульный тормоз; 2 — ствол; 3 — противооткатное устройство; 4 — казённик; 5 — затвор; 6 — станины; 7 — прицел; 8 — люлька

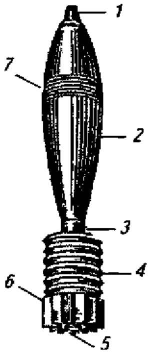

Мина для стрельбы из миномета: 1 — взрыватель; 2 — корпус; 3 — трубка стабилизатора; 4 — дополнительные заряды; 5 — основной заряд; 6 — крылья стабилизатора; 7 — центрирующие утолщения

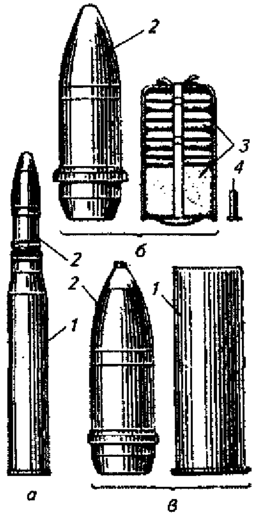

Артиллерийский выстрел:
а — патронного заряжания; *б* — раздельно-картузного заряжания; *в* — раздельно-гильзового заряжания; 1 — гильза с боевым зарядом; 2 — снаряд; 3 — боевой заряд в картузе; 4 — воспламенительная трубка

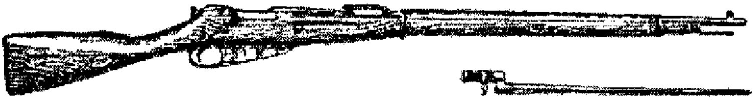

7,62-мм винтовка обр. 1891/1930 гг.

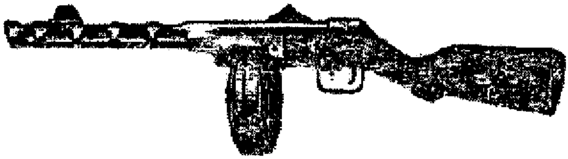

7,62-мм пистолет-пулемет Шпагина обр. 1941 г. (ППШ)

7,62-мм ручной пулемет Дегтярева (ДП)

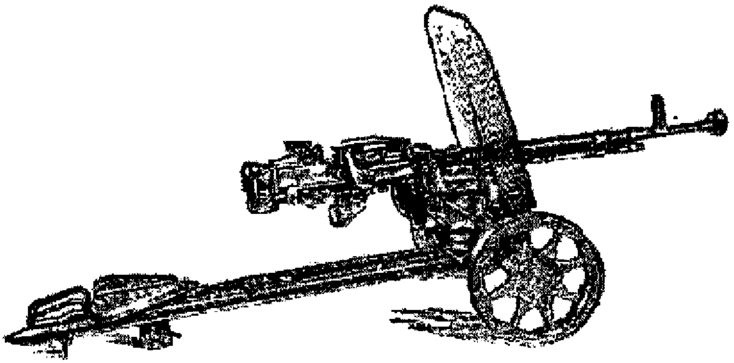

Крупнокалиберный 12,7-мм пулемет (ДШК) обр. 1938 г.

Ручной пулемет Калашникова РПКС

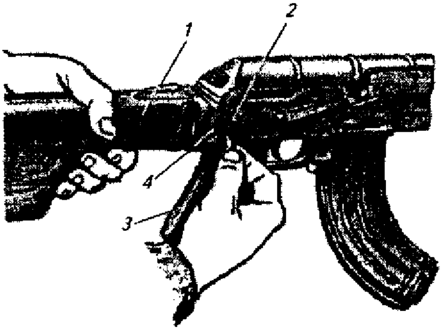

Складывание приклада:
1 — приклад; 2 — ствольная коробка; 3 — пистолетная рукоятка, 4 — отверстие в стенке ствольной коробки

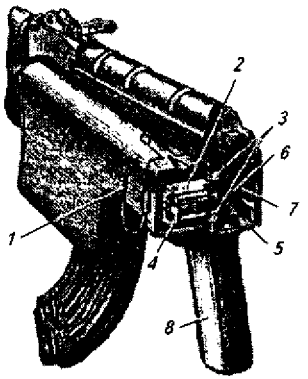

Приклад РПКС в сложенном положении:
1 — антабка для ремня; 2 — выступ приклада с ушками; 3 — проушина ствольной коробки; 4 — правая защелка приклада с пружиной; 5 — задняя часть левой защелки с насечкой; 6 — пружина защелки; 7 — вырез для правой защелки приклада; 8 — пистолетная рукоятка

РПКС с барабанным механизмом

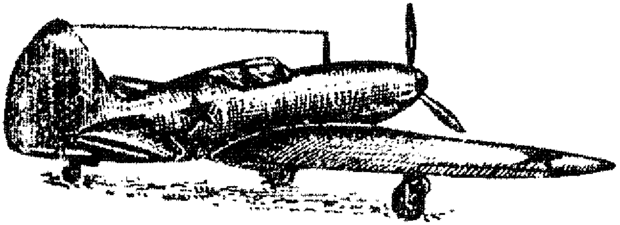

Истребитель Як-1

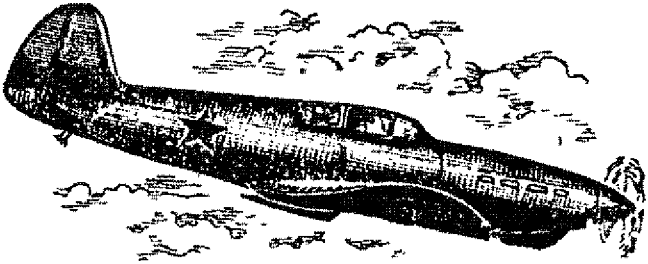

Истребитель МиГ-3

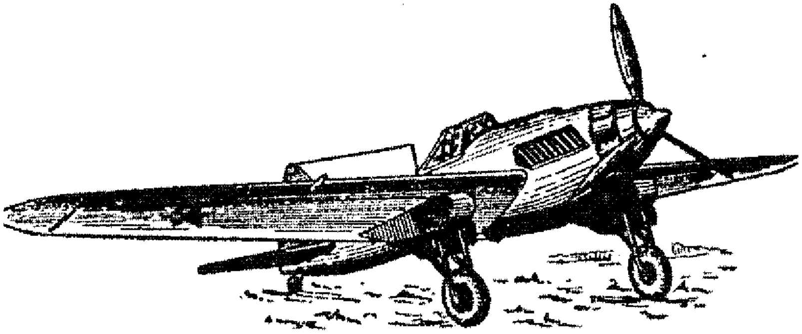

Одноместный самолет-штурмовик Ил- 2

121
MO-4

«Москитный флот» наших времен

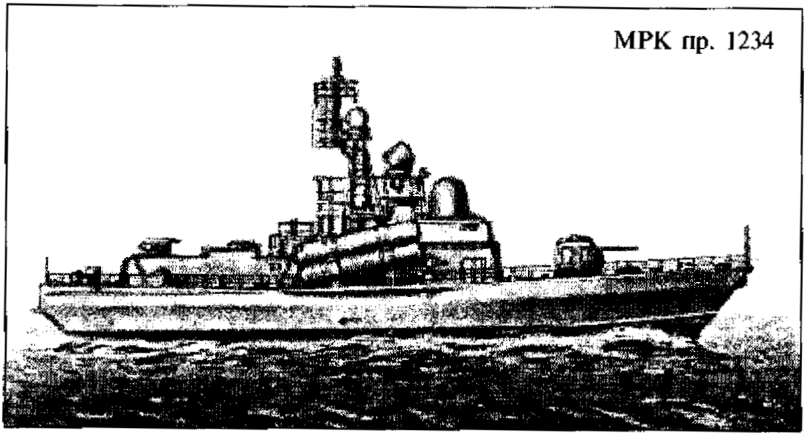

МРК пр. 1234

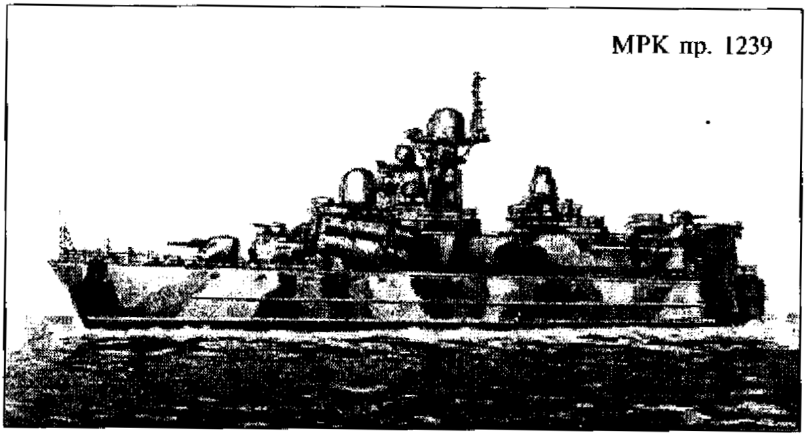

МРК пр. 1239

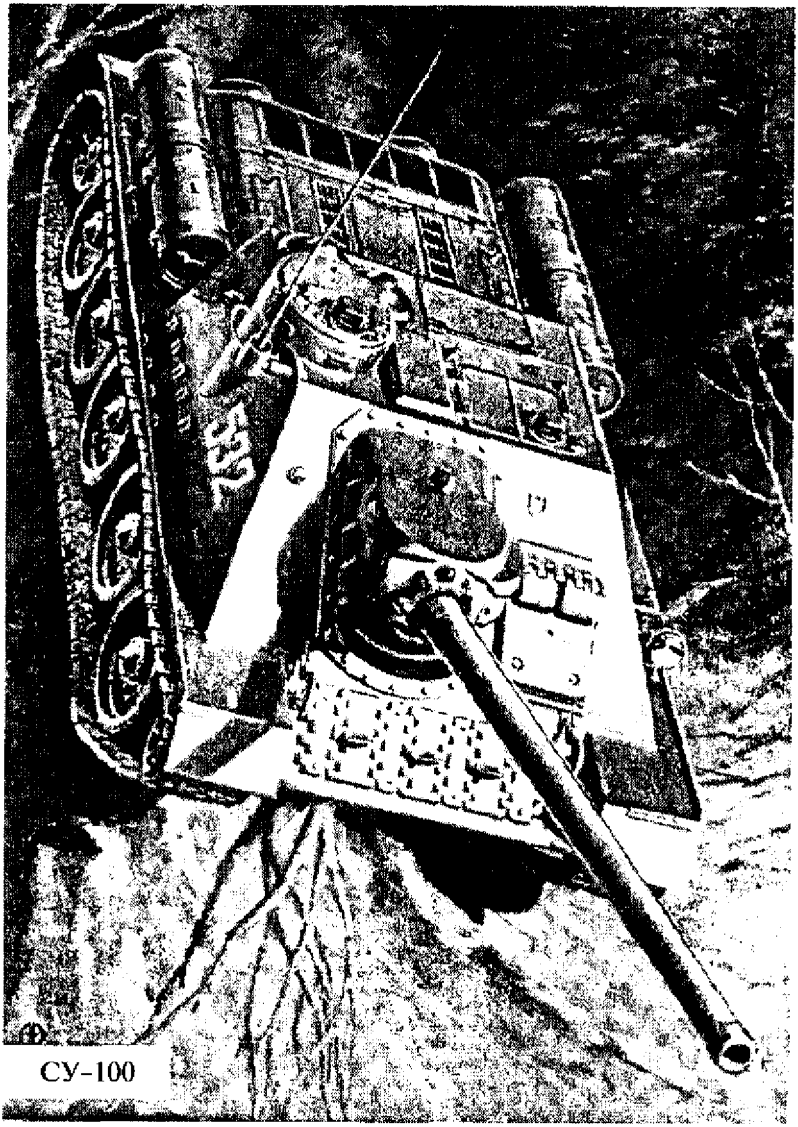

СУ-100

Т-34, 1940 г.

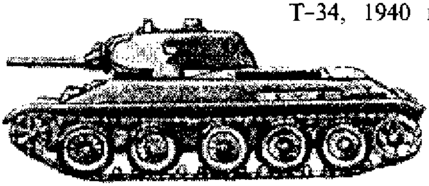

Т-34-85, 1944 г.

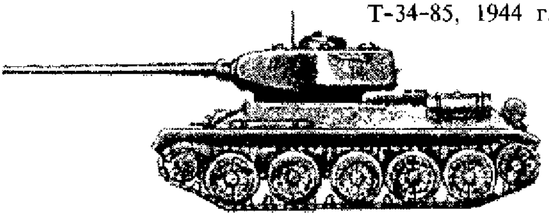

Танки (сверху вниз): Т-72 (СССР), «Леопард» (ФРГ), «Чифтен» (Великобритания)

Т-34 — основной танк Советской Армии. Выпускался в разных модификациях с 1940 года до конца войны. Калибр орудия 76-85 мм, начальная скорость снаряда возрастала с 635 до 792 м/с. Вес 26-32 т. Толщина брони 45-75 мм. Скорость 51 км/ч. Всего выпущено около 40 тысяч штук

ИС-1

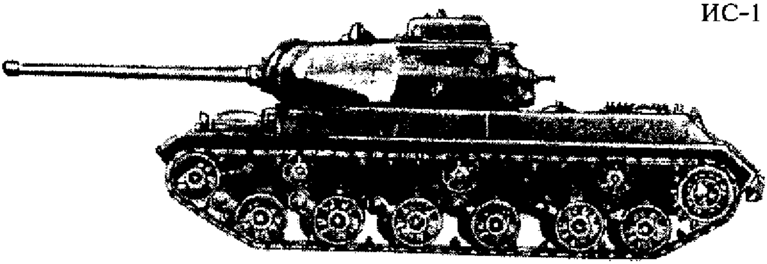

T-V,«пантера»

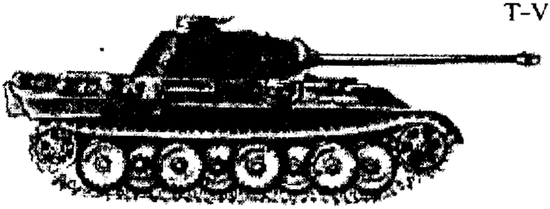

T-VI, «тигр»

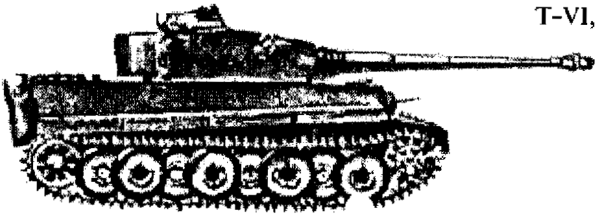

«Королевский тигр»

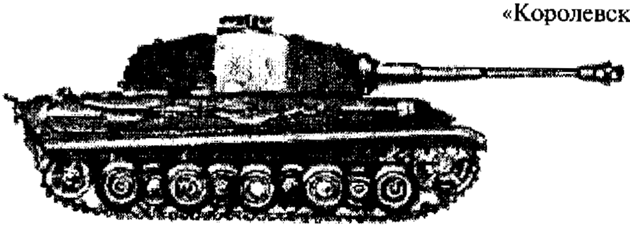

152-мм пушка БЛ-8 на шасси САУ ИСУ-152

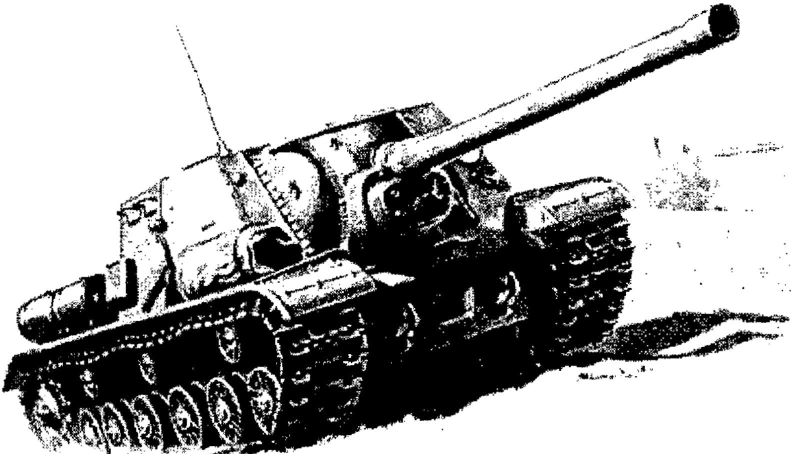

ИСУ-122

Тяжелый дальний бомбардировщик

Тяжелый дальний бомбардировщик

Сверхзвуковой бомбардировшик М-50

Стратегический бомбардировщик Боинг В-52 «Стратофортресс»

Управляемые авиабомбы

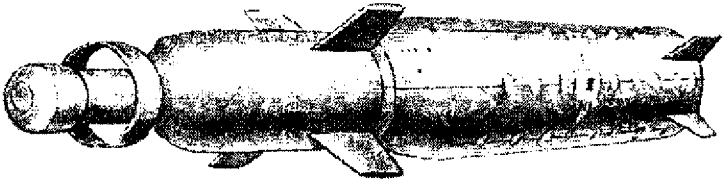

Авиабомба с лазерной системой наведения

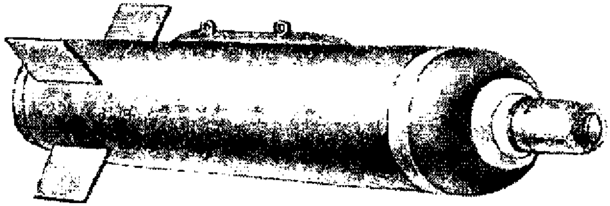

Авиабомба «Хобо» с телевизионной системой наведения

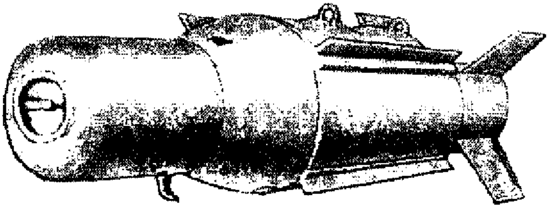

Управляемая авиабомба «Пейв Сторм»

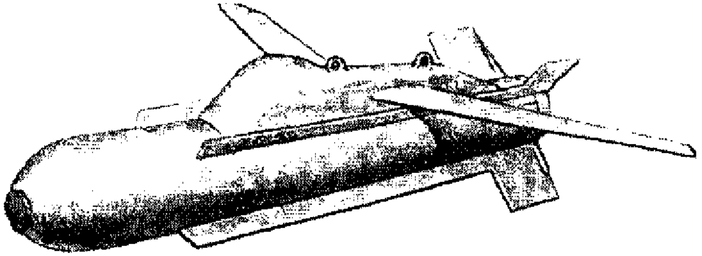

Авиабомба с телевизионной головкой самонаведения для поражения целей с больших высот

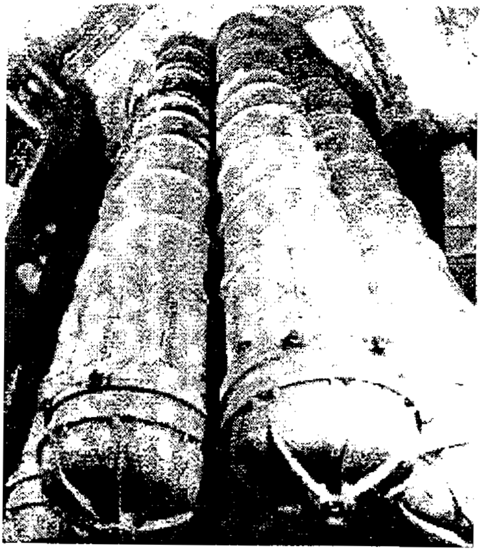

Универсальный многоканальный зенитно-ракетный комплекс «РИФ»

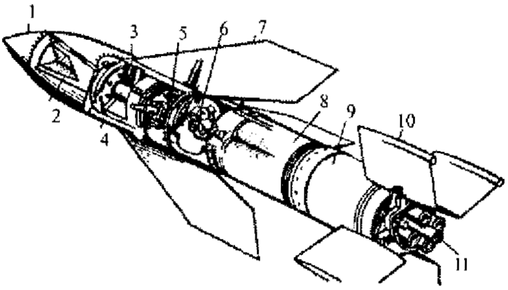

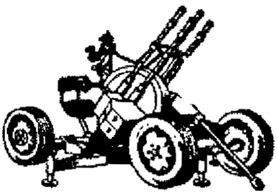

Счетверенная зенитная пулеметная установка ЗПУ-4

Устройство зенитной управляемой ракеты:

1 — взрывательной устройство; 2 — боевая часть; 3 — бортовые средства наведения; 4 — корпус; 5 — рулевые машинки; 6 — гироскопы; 7 — подвижные аэродинамические поверхности; 8 — маршевый двигатель; 9 — стартовый двигатель; 10 — неподвижные аэродинамические поверхности; 11 — сопла двигателя

Свехзвуковой истребитель МиГ-19 (СССР, 1953)

Многоцелевой самолет Марсель Дассо «Мираж» III (Франция, 1956)

Истребитель-бомбардировщик Норт Америкен F-100 «Супер Сейбр» (США, 1953)

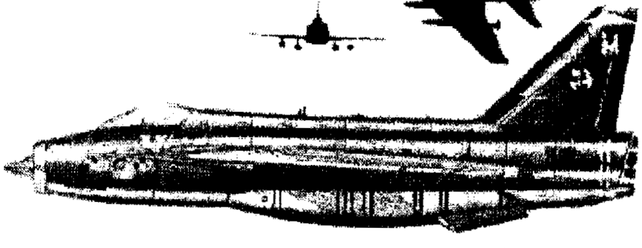

Сверхзвуковой всепогодный истребитель-перехватчик ВАС «Лайтнинг» (Англия, 1954)

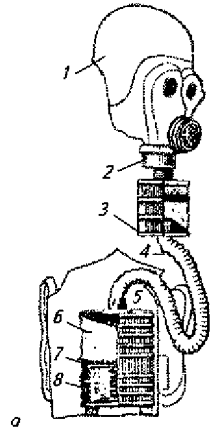

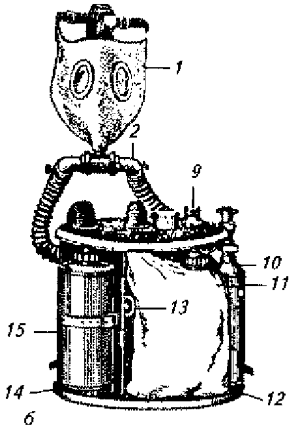

Противогазы: а — фильтрующий; *б* — кислородный изолирующий; 1 — маска; 2 — клапанная коробка; 3 — гопкалитоный патрон; 4 — соединительная трубка; 5 — противогазовая коробка; 6 — уголь-катализатор; 7 — ватная прокладка; 8 — противодымный фильтр; 9 — механизм постоянной подачи кислорода; 10 — баллон со сжатым кислородом; 11 — дыхательный мешок; 12 — корпус; 13 — клапан избыточного давления;14 — нижняя соединительная коробка; 15 — регенеративный патрон

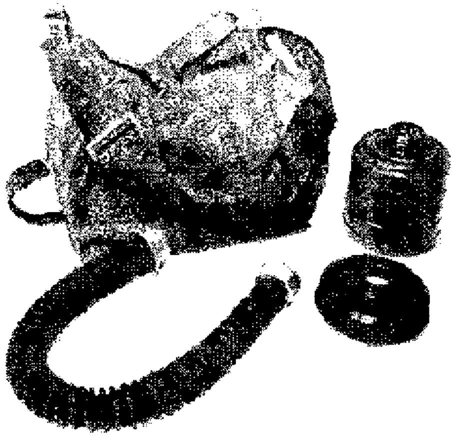

Патрон защитный универсальный (ПЗУ)

ПЗУ — это новейшее средство защиты органов дыхания от химически опасных веществ, содержащихся в воздухе в виде газов, паров и аэрозолей. Он обеспечивает эффективную защиту от окиси углерода, аммиака, хлора, сероводорода, хлористого и вtористого водорода, синильной кислоты, фосгена, окислов азота, аминов, ароматических углеводородов, органических кислот и спиртов и других химически опасных веществ. Патрон используется в комплекте с лицевой частью фильтрующего противогаза как при положительных, так и отрицательных температурах окружающей среды. В комплект ПЗУ-К входят: патрон ПЗУ, противоаэрозольный фильтр ПАФ, соединительная трубка и сумка.

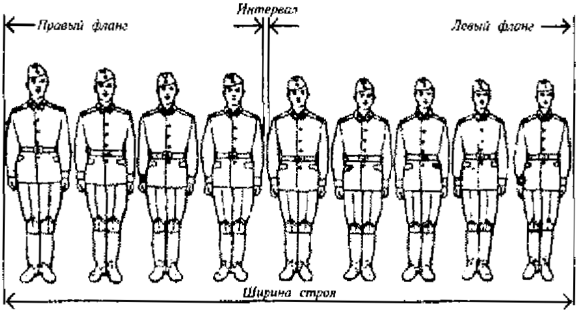

Одношереножный строй

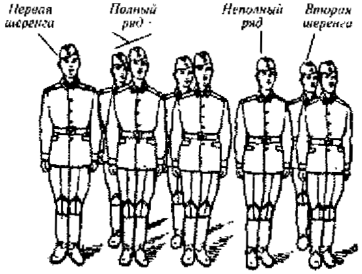

Двухшереножный строй

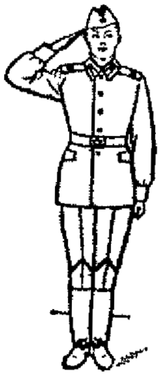

Отдание чести на месте

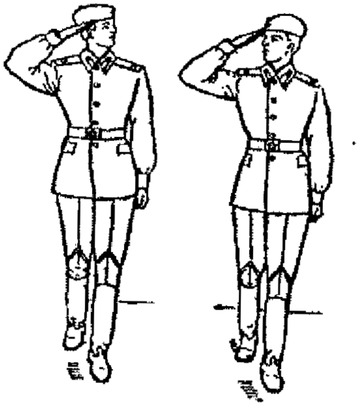

Отдание чести в движении

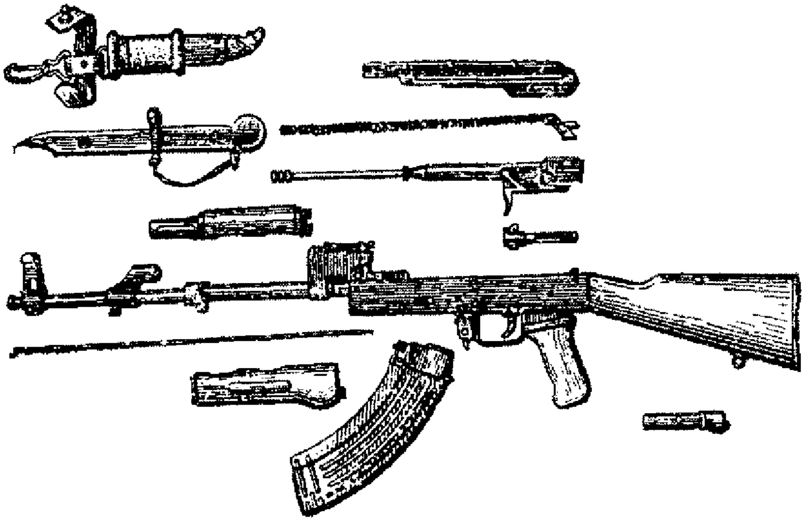

Основные части и механизмы автомата Калашникова:
1 — ствол, ствольная коробка, прицельное приспособление, приклад; 2 — крышка ствольной коробки; 3 — штык-нож; 4 — возвратный механизм; 5 — газовый поршень; 6 — газовая трубка; 7 — затвор; 8 — шомпол; 9 — цевьё; 10 — магазин; 11 — пенал с принадлежностью; 12 — ножны

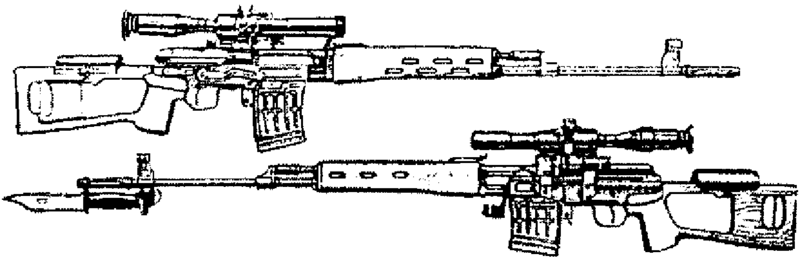

7,62 мм снайперская винтовка СВД
(снайперская винтовка Драгунова)

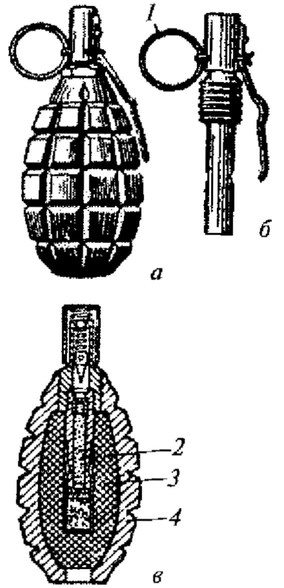

Ручная осколочная ооо-ронительная граната Ф-1: *а* — внешний вид; *б* — запал; *в* — схематический разрез. 1 — кольцо; 2 — взрыватель; 3 — взрывчатое вещество; 4 — корпус

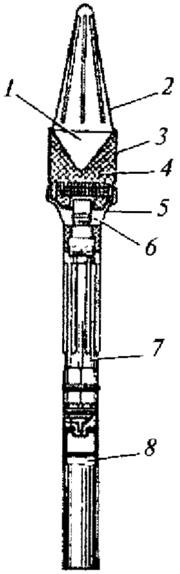

Противотанковая граната:
1 — кумулятивная выемка; 2 — обтекатель; 3 — корпус; 4 — пороховой заряд; 5 — крышка; 6 — донный взрыватель; 7 — стабилизатор; 8 — пороховой заряд

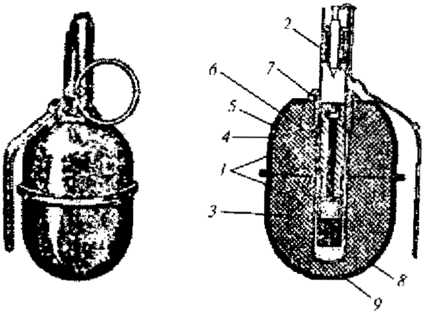

Ручная осколочная наступательная граната РГД-5; 1 — корпус; 2 — запал; 3 — разрывной заряд; 4 — колпак; 5 — вкладыш колпака; 6 — трубка для запала; 7 — манжета; 8 — поддон; 9 — вкладыш поддона

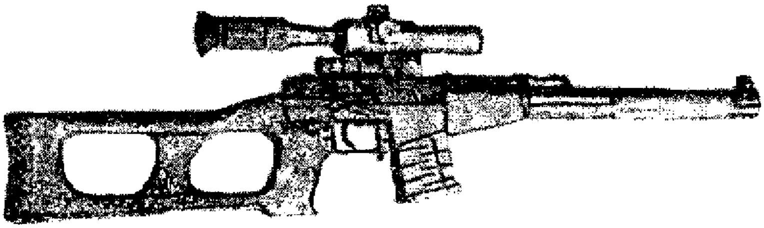

Бесшумный 9-мм комплекс («Винторез»)

Бесшумный 9-мм комплекс АС («Вал»)

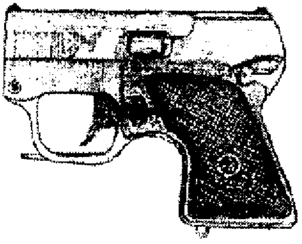

Специальный 7,62-мм двухствольный пистолет МСП («Гроза»)

Специальный 7,62-мм пистолет ПСС («Вул»)

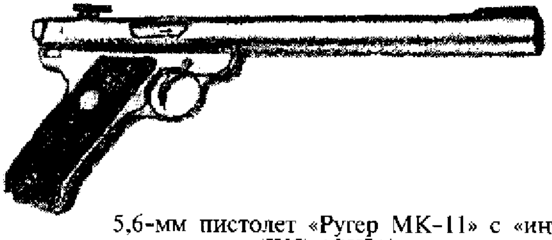

5,6-мм пистолет «Ругер МК-11» с «интегрированным» глушителем AWC (США)

Содержание
Эчтәлек

Предисловие 5
Кереш сүз 6
Русско-татарский словарь военных терминов 9
Условные сокращения военных терминов 82
Военное искусство волжских булгар 106
Татар халык мәкальләре һәм әйтемнәре 110
Русские пословицы, поговорки и изречения 111
Таблица сравнения силы ветра и состояния моря 113
Иллюстрации 114

РУССКО-ТАТАРСКИЙ СЛОВАРЬ
ВОЕННЫХ ТЕРМИНОВ

Автор-составитель

Мугинов Рафис Амерсаяфович

Редакторы *Г.М.Хасанова, З.М.Мифтахов*
Корректоры *Н.И.Максимова, А.Г.Хамитова, Г.Х.Сундукова*
Обложка художника *Р.М.Абзалова*
Технический редактор *А.С.Газиззянова*
Компьютерная верстка *Ф.Р.Гисматуллиной*

Лицензия на издательскую деятельность
№ 0201 от 22 августа 1997 года

Подписано в печать с оригинал-макета 17.03.2000. Формат 60×84 1/16. Бумага офсетная №1. Гарнитура «Т. Таймс». Печать офсетная. Усл.печ.л. 8,84. Усл. кр.-отт. 9,31. Уч.-изд.8,86. Тираж 2000. Заказ Э-94.

Татарское книжное издательство. 420503 Казань, ул. Баумана, 19.
Татарстан китап нәшрияты. 420503 Казан, Бауман ур., 19.

Государственное унитарное предприятие издательско-полиграфический комплекс «Идел-Пресс». 420066. г. Казань, ул. Декабристов, 2.